

PL ISSN 0033-202X

STOWARZYSZENIE BIBLIOTEKARZY POLSKICH

WYDZIAŁ DZIENNIKARSTWA, INFORMACJI I BIBLIOLOGII
UNIwersYTETU WARSZAWSKIEGO

przeгляд biblioteczny

Rok założenia 1927

ROCZNIK	86
<hr/>	
zeszyt	4

Warszawa 2018

RADA REDAKCYJNA

Ewa Głowacka – przewodnicząca (IINiB, UMK), Mariola Antczak (KliB UŁ),
Shifra Baruchson-Arbib (Bar-Ilan University, Israel),
Jolanta Chwastyk-Kowalczyk (IDiI UJK), Artur Jazdon (UAM),
Maria Juda (IINiB UMCS), Bożena Koredczuk (IINiB UW),
Dariusz Kuźmina (WDIB UW), Tomasz Makowski (BN),
Krystyna Matusiak (University of Denver, USA), Maria Próchnicka (IINiB, UJ),
Barbara Sosińska-Kalata (WDIB UW), Anna Tokarska (IBiIN UŚ),
Katalin Varga (National Educational Library and Museum, Hungary),
Grażyna Wrona (INoI UP), Maja Žumer (University of Ljubljana, Slovenia).

**Dofinansowano ze środków Wydziału Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii
Uniwersytetu Warszawskiego**

REDAKCJA

Elżbieta Barbara ZYBERT – redaktor naczelna
Dorota GRABOWSKA – sekretarz redakcji
Dariusz GRYGROWSKI – redaktor tematyczny
Anna WOŁODKO – redaktor językowy
Anna GRZECZNOWSKA – redaktor statystyczny

Anna LIS – redakcja techniczna i korekta
Agnieszka KASPRZYK – tłumaczenie na język angielski

Adres redakcji i wydawcy:
Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich
00-335 Warszawa, ul. Konopczyńskiego 5/7
tel.: (+48 22) 827-52-96
e-mail: przeglad.biblioteczny@uw.edu.pl

Niniejsza wersja papierowa jest pierwotną wersją czasopisma

*„Przegląd Biblioteczny” jest wykazywany w Europejskim Indeksie Referencyjnym ERIH+,
a zawartość kwartalnika indeksowana jest w bazach:
The Central European Journal of Social Sciences and Humanities,
Pol-Index i Polska Bibliografia Bibliologiczna.*

Pełne teksty roczników 1927-2015 dostępne są
w Archiwum Cyfrowym SBP: www.sbp.pl/archiwumcyfrowe
oraz w Medioteka Wydziału Dziennikarstwa,
Informacji i Bibliologii Uniwersytetu Warszawskiego:
<http://medioteka.uw.edu.pl/dlibra>.

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY

LIBRARY REVIEW

Rocznik 86

2018

zeszyt 4

Kwartalnik „Przeгляд Biblioteczny” jest wykazywany na liście czasopism punktowanych Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego z liczbą 9 punktów

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

**Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego.**

TREŚĆ

ARTYKUŁY

- AGNIESZKA GOŁDA: Z problemów form piśmienniczych bibliografii w środowisku cyfrowym 485
- ANNA MIERZECKA: Students' Information Needs and Digital Technologies in the Academic Libraries 509
- MAGDALENA PAUL: Korzystanie z bibliotek jako formy relacji – analiza koncepcji teoretycznej z wykorzystaniem triangulacji metod badawczych 531
- IWONA OSŁOWSKA: Biblioteki – nowoczesne przestrzenie kultury 554

SPRAWOZDANIA

Konferencja Generalna IFLA – Kuala Lumpur 2018

- „Przekształcać biblioteki, przekształcać społeczeństwa”. Światowy Kongres Bibliotek i Informacji i 84. Konferencja Generalna IFLA (Kuala Lumpur, Malezja, 24-30 sierpnia 2018 r.) (Elżbieta Barbara Zybert) 585
- Sprawozdanie z wybranych wystąpień podczas 84. Konferencji Generalnej Międzynarodowej Federacji Bibliotekarskich Stowarzyszeń i Instytucji (IFLA) (Kuala Lumpur, Malezja, 24-30 sierpnia 2018 r.) (Zbigniew Gruszka, Zuzanna Wiorogórska) 601

„Biblioteka XXI wieku – nowoczesna architektura, funkcjonalne wyposażenie, pomysłowe aranżacje” Konferencja SBP i Biblioteki WUM (Warszawa, 25-26 października 2018 r.) (<i>Ewa Kobierska-Maciuszko</i>)	609
--	-----

RECENZJE I PRZEGLĄDY PIŚMIENICTWA

Dominik Mirosław Piotrowski: <i>CMS w bibliotekach: open source'owe systemy zarządzania treścią jako platforma realizacji usług bibliotecznych</i> . Toruń: Wydaw. Naukowe UMK, 2018 (<i>Dariusz Grygrowski</i>)	613
Ursula Bödecker: <i>Die Polnischen Bibliotheksgesetze – eine Analyse ihrer Bedeutung für das polnische Bibliothekswesen. Dissertation</i> . Humboldt Universität zu Berlin. Institut für Bibliotheks- und Informationswissenschaft, 2017 (<i>Andrzej Mężyński</i>)	620
Przegląd piśmiennictwa krajowego (<i>Barbara Koryś</i>)	628
Z lektur zagranicznych (<i>Jacek Wojciechowski</i>)	632
Z ŻYCIA SBP	649
WSKAZÓWKI DLA AUTORÓW	655

“The Library Review” was awarded nine points in the official register of journals of Polish Ministry of Science and Higher Education

TABLE OF CONTENTS

ARTICLES

AGNIESZKA GOŁDA: Types of Bibliography in Digital Environment – Selected Issues 485

ANNA MIERZECKA: Students’ Information Needs and Digital Technologies in Academic Libraries 509

MAGDALENA PAUL: Using Libraries as a Form of Relationship – the Analysis of a Theoretical Concept with the Triangulation of Research Methods 531

IWONA OSŁOWSKA: Libraries – Contemporary Cultural Space? 554

REPORTS

IFLA General Conference – Kuala Lumpur 2018

- „Transform Libraries, Transform Societies” – 84th World Library and Information Congress – IFLA General Conference and Assembly (Kuala Lumpur, Malaysia, August 24-30, 2018) (*Elżbieta Barbara Zybert*) 585
- Report on selected presentations delivered at 84th World Library and Information Congress – IFLA General Conference and Assembly (Kuala Lumpur, Malaysia, August 24-30, 2018) (*Zbigniew Gruszka, Zuzanna Wiorogórska*) 601

„21st century libraries – modern architecture, functional furnishings, ingenious interior design” – a conference organized by Polish Librarians Association and the Library of Warsaw Medical University (Warsaw, October 25-26, 2018) (*Ewa Kobierska-Maciuszko*) 609

REVIEWS AND LITERATURE SURVEYS

Dominik Mirosław Piotrowski: *CMS in libraries: open source content management systems as library service platforms*. Toruń: Wydaw. Naukowe UMK, 2018 (*Dariusz Grygowski*) 613

<i>Ursula Bödecker: Die Polnischen Bibliotheksgesetze – eine Analyse ihrer Bedeutung für das polnische Bibliothekswesen. Dissertation. Humboldt Universität zu Berlin. Institut für Bibliotheks- und Informationswissenschaft, 2017 (Andrzej Mężyński)</i>	620
Polish literature survey (<i>Barbara Koryś</i>)	628
Foreign publications (<i>Jacek Wojciechowski</i>)	632
NEWS FROM SBP (POLISH LIBRARIANS ASSOCIATION)	649
GUIDELINES FOR AUTHORS	659

AGNIESZKA GOŁDA

Instytut Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej

Uniwersytet Śląski w Katowicach

e-mail: agnieszka.golda@us.edu.pl

Z PROBLEMÓW FORM PIŚMIENNICZYCH BIBLIOGRAFII W ŚRODOWISKU CYFROWYM

Agnieszka Gołda, dr, pracownik Zakładu Bibliotekoznawstwa w Instytucie Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Zainteresowania naukowe: teoria i historia bibliografii, dzieje czasopism religijnych, współczesna prasa bibliologiczna i informatologiczna. Autorka książek: *Teoria bibliografii w II Rzeczypospolitej* (Katowice 2018), *Z zagadnień form bibliografii. Monografia bibliograficzna* (Warszawa 2005), *Monografia bibliograficzna. Analiza modelowa* (Częstochowa 2003), *Tygodnik katolicki „Niedziela” 1926-1939* (wspólnie ze Zbigniewem Żmigrodzkiem, Częstochowa 2002). Redaktor naczelna kwartalnika „Nowa Biblioteka. Usługi, Technologie Informatyczne i Media”.

SŁOWA KLUCZOWE: Bibliografia. Formy piśmiennicze bibliografii. Bibliografia „pełna”. Materiały do bibliografii. Zestawienie bibliograficzne. Bibliografia zalecająca. Spis lektur. Bibliografia załącznikowa. Bibliograficzne bazy danych. Środowisko cyfrowe.

ABSTRAKT: Tezy/cel artykułu – W ostatnich latach wiele elementów tradycyjnie pojmowanej bibliografii zmieniło się wraz z zastosowaniem technik komputerowych. Wpłynęły one również na metodykę klasycznych, niegdyś drukowanych spisów bibliograficznych. Celem artykułu jest analiza obecności oraz cech/funkcji/zastosowań wybranych form piśmienniczych bibliografii w środowisku sieciowym. **Metody badań** – Na podstawie analizy znanych z teorii bibliografii form piśmienniczych bibliografii wyselekcjonowano oprac-

wania mające postać rejestrów, a więc bibliografie „pełne”, materiały do bibliografii, zestawienia bibliograficzne (tematyczne), bibliografie zalecające, spisy lektur oraz bibliografie załącznikowe. Zastosowano ponadto metodę krytyki źródeł, by ukazać najważniejsze cechy form piśmienniczych bibliografii, oraz metodę porównawczą, by skonfrontować spisy w wersjach analogowych i elektronicznych. **Wyniki i wnioski** – Formy piśmiennicze bibliografii znalazły swoje miejsce w przestrzeni internetowej, ale przynajmniej część z nich znacznie zmieniła swoją postać. Przykładem są bibliografie „pełne” oraz materiały do bibliografii, które funkcjonują jako bibliograficzne bazy danych o wciąż ewoluujących zakresach i zasięgach, zmieniając swoje oblicze zgodnie z oczekiwaniami użytkowników tych narzędzi. Stają się one coraz częściej już nie tyle bazami bibliograficznymi, co bazami dążącymi do udostępniania pełnych tekstów z wieloma funkcjonalnościami, w tym charakterystycznymi dla bibliografii 2.0. Mniej zmian w wersjach cyfrowych form piśmienniczych bibliografii można zaobserwować w zestawieniach bibliograficznych, bibliografiach zalecających i spisach lektur, o ile nie pełnią funkcji komercyjnych (promocyjnych i handlowych), których obecność w sieci ułatwia jednak odnajdywanie informacji wąskospecjalistycznych i sprofilowanych. Z kolei tworzenie bibliografii załącznikowych stało się łatwiejsze dzięki generatorom i menedżerom bibliografii.

WPROWADZENIE

W klasycznej typologii opracowań bibliograficznych, zaproponowanej po II wojnie światowej, jednym z kryteriów ich podziału jest forma piśmiennicza (dziś powiedzielibyśmy kompozycyjna lub strukturalna, pełniąca określone funkcje, ale niezwiązana z nośnikiem). W 1956 r. Maria Dembowska, rozważając problem form piśmienniczych bibliografii, wyróżniła te o standardowej budowie, a więc spisy, oraz takie, które zostały wyrażone tekstem złożonym z pełnych zdań, a nie opisów bibliograficznych. Do tej drugiej grupy zaliczyła omówienia bibliograficzne, stany badań, monografie bibliograficzne i historie poszczególnych nauk (Dembowska, 1956, s. 79). W latach 60. XX w. autorka ta rozszerzyła zakres stosowania pojęcia forma bibliografii na zestawienia o układzie tabelarycznym (Dembowska, 1963, s. 46-48)¹. W kolejnej dekadzie Marta Burbianka zachowała przyjęte wcześniej pojęcie formy piśmienniczej bibliografii, wymieniając: opublikowane spisy (w postaci samoistnych wydawnictw zwartych i ciągłych), omówienia bibliograficzne, stany badań i monografie bibliograficzne (Burbianka, 1972, s. 46-49). Potwierdziła to rozumienie w początkach lat 80. Aleksandra Mendykowa (1981, s. 24-25), a Irena Socha w 1984 r. podsumowała te ustalenia konstatując, że różnorodność form piśmienniczych bibliografii była wynikiem uwzględniania przez teoretyków, jako kryterium podziału, potrzeb odbiorców bibliografii oraz pełnionych przez te wydawnictwa funkcji (Socha, 1984, s. 25) – z czym

¹ Badaczka rozważała pojęcie formy wydawniczej bibliografii oraz przedstawiła inne, poza spisami, formy – jak te w układzie tabelarycznym i o budowie nieschematycznej (omówienia bibliograficzne, stany badań, historie nauk, monografie bibliograficzne).

należy się zgodzić. W 2000 r. Zbigniewowi Żmigrodzkiemu zróżnicowane „formy ujęcia materiału” pozwoliły wyodrębnić już 11 form piśmienniczych, których istnienie należy wiązać z wcześniejszymi osiągnięciami bibliografii oraz rozwojem technologicznym. Badacz wyliczył: bibliografie „pełne”, materiały do bibliografii, zestawienia bibliograficzne (tematyczne), bibliografie zalecające, spisy lektur, bibliografie załącznikowe (nazywane w przeszłości kryptobibliografiami)², omówienia (przeglądy) bibliograficzne, monografie bibliograficzne, a ponadto tzw. nowsze formy bibliografii, jak indeksy słów kluczowych, indeksy cytowań bibliograficznych i „current contents” (Żmigrodzki, 2000, s. 37)³.

Podsumowując zaprezentowane rozważania, należy stwierdzić, że wśród form piśmienniczych bibliografii można wydzielić trzy grupy opracowań, w zależności od ich postaci: spisy bibliograficzne (bibliografie „pełne”, materiały do bibliografii, zestawienia tematyczne – wyróżniane z uwagi na kryterium kompletności kwerendy źródłowej; bibliografie zalecające, spisy lektur, bibliografie załącznikowe – których cechą wspólną jest przeznaczenie), opracowania, które nie są rejestrami, a dane bibliograficzne omawiane są w treści książki lub artykułu, względnie cyklu artykułów (omówienia bibliograficzne, monografie bibliograficzne, stany badań, historie nauk) oraz tzw. nowsze formy bibliografii, charakteryzujące się nieco innym rodzajem identyfikacji dokumentów (indeksy słów kluczowych, indeksy cytowań bibliograficznych i „current contents”)⁴. Każda z tych form piśmienniczych może być publikowana samoistnie i niesamoistnie wydawniczo (książka, artykuł) lub piśmienniczo (osobna praca, załącznik do tekstu).

Tego typu formy piśmiennicze bibliografii zostały wyodrębnione wśród tradycyjnych opracowań. W ciągu ostatnich lat nastąpiła jednak wyraźna ewolucja nośników prac bibliograficznych. Ewa Andrysiak upatrywała jej w kilku zjawiskach. Ogłaszanie spisów drukiem (samoistnych wydawniczo i piśmienniczo) stało się wobec malejących nakładów nie-

² Jak zaznaczył Adam Nowak, już w średniowieczu, a dzięki Stefanowi Vrtelowi-Wierczyńskiemu wiadomo, że i w starożytności, można poszukiwać załączków takich form bibliografii jak bibliografie zalecające, załącznikowe, biobibliografie i autobibliografie (Nowak, 2016, s. 15).

³ Formy te były przedmiotem zainteresowania teoretyków i metodyków bibliografii z różnym natężeniem. Jak wskazuje analiza zawartości *Polskiej Bibliografii Bibliologicznej* (1995-), bibliografiami załącznikowym poświęcono 29 opracowań w postaci wydawnictw zwartych i artykułów; swoją literaturę mają również tzw. nowsze formy bibliografii (na przykładzie konkretnych opracowań, jak choćby *Science Citation Index*, *CYTBIN*), a ponadto monografie bibliograficzne i bibliografie zalecające.

⁴ Indeksy słów kluczowych zaczęto opracowywać w latach 50. ubiegłego stulecia. Na zapis bibliograficzny składały się wyodrębnione w kontekście, lub poza nim, słowa kluczowe (pochodzące z tytułów, adnotacji lub abstraktów) wraz ze skróconymi opisami bibliograficznymi. Porządek alfabetyczny takich zapisów umożliwiał poszukiwania o charakterze rzeczowym. Inną formą bibliografii były bazy łączące z sobą opisy źródeł cytujących i cytowanych – czyli indeksy cytowań bibliograficznych. Do bibliografii prospektywnych można natomiast zaliczyć „current contents”, a więc reproduktowane spisy treści czasopism, które ogłaszano zanim ukazały się pełne wersje periodyków (Żmigrodzki, 2000, s. 40-41).

rentowne. Nastąpiły również problemy z dystrybucją i kosztami reklamy tych publikacji. Jak stwierdziła autorka: „Bibliografie, które należą do wydawnictw kosztownych, niemogących liczyć również na szybki zbył, powinny być zatem traktowane w sposób szczególny, a ich dostęp w handlu księgarskim powinien rozkładać się na wiele lat” (Andrysiak, 2007, s. 107). Nie mniej ważnymi przyczynami zmian w bibliografii były potrzeby użytkowników źródeł informacji, oczekujących łatwego, darmowego zazwyczaj dostępu do intuicyjnie obsługiwanych zasobów informacji, osiągalnych w dowolnych miejscach o każdej porze. Bardziej racjonalnym sposobem przygotowywania i udostępniania opracowań bibliograficznych była więc automatyzacja, w wyniku której bibliografie utrzymywane są w postaci elektronicznych baz danych, mogą być też wydawane w postaci e-booków oraz stanowić kopie drukowanych rejestrów, np. w repozytoriach czy bibliotekach cyfrowych. Komputeryzacja procesów bibliograficznych, której konsekwencją stała się obecność bibliografii w sieci, wpłynęła, co oczywiste, na postrzeganie sposobów istnienia form piśmienniczych bibliografii.

W przestrzeni internetowej dostępne są bibliografie wyróżniane z uwagi na zakres, jak ogólne, w tym narodowe, oraz specjalne: dziedzin i zagadnień, terytorialne, lokalne, osobowe, zespołów osobowych. Postać baz danych mają również bibliografie wydzielone ze względu na zasięg chronologiczny – retrospektywne, bieżące i prospektywne; oraz na zasięg formalny – np. bibliografie bibliografii, bibliografie wydawnictw ciągłych, zawartości czasopism, dokumentów kartograficznych, ikonograficznych, starych druków, dokumentów dźwiękowych, audiowizualnych, elektronicznych itd. Nieco trudniej zweryfikować w sieci obecność klasycznych form piśmienniczych bibliografii, z wyłączeniem indeksów słów kluczowych czy indeksów cytowań, które już u swojej genezy, były wynikiem zastosowania technik komputerowych (dlatego też nie będą przedmiotem analizy). Jeszcze trudniejsze jest odszukanie w Internecie opracowań o niestandardowej budowie (monografii bibliograficznych, stanów badań, omówień bibliograficznych i historii nauk), które mają postać zdigitalizowaną oraz mogą funkcjonować jako np. artykuły w czasopismach online czy na wortalach naukowych. Cechy pozostałych form piśmienniczych bibliografii – a więc spisów w kilku odmianach, pełniących różnorodne funkcje – staną się przedmiotem wstępnego badania zjawiska. Wskazane zostaną zatem odpowiedniki form piśmienniczych bibliografii w sieci oraz zidentyfikowane cechy odróżniające tego rodzaju rejestry od ich drukowanych ekwiwalentów, które świadczą o zmieniających się zastosowaniach bibliografii (por. rozważania Woźniak-Kasperek, 2010, s. 119-124; Woźniak-Kasperek, 2015, s. 523-524).

BIBLIOGRAFIE „PEŁNE” I MATERIAŁY DO BIBLIOGRAFII

Jedną z najwartościowszych form piśmienniczych bibliografii są, według teoretyków bibliografii, bibliografie „pełne”, a więc opracowania przygotowywane na podstawie w miarę kompletnej kwerendy, obejmującej wszystkie potencjalne źródła, zgodnie z przyjętymi w danym rejestrze zasadami zakresu i zasięgów materiałów, z zastosowaniem elementów selekcji formalnej i wartościującej (Żmigrodzki, 2000, s. 37; Czapnik, Gruszka, Tadeusiewicz, red., 2011, s. 33). Dzięki szerokiemu spektrum bibliografowanych publikacji, bibliografie te pełnią istotne funkcje informacyjne i archiwizacyjne. Przykładami ich mogą być opracowania znanego bibliografa i varsavianisty Konrada Zawadzkiego *Gazety ulotne polskie i Polski dotyczące XVI-XVIII wieku. Bibliografia* (t. 1-3, Wrocław 1977-1990) czy praca zbiorowa *Dramat staropolski. Od początków do powstania sceny narodowej. Bibliografia* przygotowana przez zespół pod kierunkiem Władysława Korotaja (t. 1-2, Wrocław 1965-1978). Bibliografie „pełne” bywały tworzone przez grupy bibliografów w ciągu wielu lat. Zespół W. Korotaja przeprowadził liczne kwerendy w bibliotekach polskich i zagranicznych, np. w Kijowie, we Lwowie i w Wilnie, a pośrednio w Pradze i w Dreźnie; przejrzana została zawartość bibliografii ogólnych (jak Estreicherów), drukowanych katalogów bibliotecznych, inwentarzy księgarskich i drukarskich, indeksów książek zakazanych, słowników biograficznych, opracowań z zakresu historii literatury itd. Jedynie zespół bibliografów mógł dokonać tak szczegółowej penetracji źródeł.

Z kolei materiały do bibliografii mają na celu zaspokojenie doraźnych potrzeb informacyjnych – w oczekiwaniu na powstanie bibliografii „pełnych”. Dobór publikacji do nich jest ograniczony, np. do pewnych typów dokumentów lub prac wydanych w zamkniętym przedziale czasu (Żmigrodzki, 2000, s. 38). Przykładów opracowań w wersji drukowanej lub e-booków wciąż nie brakuje, np. Jerzego B. Parusela *Materiały do bibliografii żubrów pszczyńskich* (cz. 1, Katowice, 2015), Stanisława Bąby *Materiały do bibliografii frazeologii polskiej. Prace opublikowane w latach 2001-2005* (Poznań, 2008) czy Waclawa Sokołowskiego i Haliny Lubicz *Materiały do bibliografii polskiego piśmiennictwa leśnego za lata 1542-1860* (Warszawa, 1995).

Współcześnie obie te formy piśmiennicze są dostępne w środowisku sieciowym. Terminy bibliografia „pełna” oraz materiały do bibliografii – przy elektronicznej postaci rejestrów – tracą jednak na swoim pierwotnym znaczeniu, nawet jeśli w opisie baz danych podaje się wyraźnie pewne ograniczenia w doborze materiałów czy stosowanych metodach. Tego rodzaju zasoby mają bowiem postać „otwartą” – bazy o charakterze retrospektywnym lub bieżącym – bez względu na zestaw bibliografowanych zasobów mogą stale zmieniać swój kształt, wzbogacać się nowymi danymi, pochodzącymi z nieprzebadanych wcześniej źródeł.

Cech bibliografii „pełnych” oraz materiałów do bibliografii można poszukiwać wśród elektronicznych bibliografii narodowych, bibliografii dziedzin i zagadnień, terytorialnych oraz zespołów osobowych, w których dąży się do kompletności rejestracji lub stosuje selekcję wynikającą z potrzeb odbiorców źródeł. Obejmują one opisy publikacji wydanych w określonym czasie, a elektroniczna formuła pozwala nie tylko na przekonwertowanie treści rejestrów wydanych drukiem, ale na ciągle uzupełnianie kompletności (także materiałem pominiętym w przeszłości z różnych przyczyn) oraz poszerzanie zakresu i zasięgów: chronologicznego, formalnego czy językowego.

Jak wspomniano, jedną z cech bibliografii „pełnych” jest dążenie bibliografów do przeprowadzenia możliwie kompletnych kwerend. Z uwagi na chęć objęcia poszukiwaniami dużej liczby materiałów, bazy bibliograficzne powstają jako zespołowe (kooperatywne) przedsięwzięcia (współkatalogowanie lub współkatalogowanie podzielone⁵, por. Chłopkowska, 2009, s. 232-233; Siwecka, 2015, s. 234-243; Sadowska, 2015, s. 97-98; Sadowska, 2017, s. 7). By ukazać pełny zakres i nieograniczone zasięgi (poza terytorialnymi), centrale bibliograficzne opracowujące bibliografie narodowe coraz częściej współpracują z różnymi instytucjami, jak biblioteki naukowe czy oficyny wydawnicze (np. przez program CIP, dobrze funkcjonujący choćby w Stanach Zjednoczonych). Na Słowacji na zasadzie współkatalogowania istnieją CREPČ – Centrálny register evidencie publikačnej činnosti (Centralny rejestr publikacji naukowych), CREUČ – Centrálny register evidencie umeleckej činnosti (Centralny rejestr działalności artystycznej) oraz CRZP – Centrálny register záverečnych a kvalifikačnych prác (Centralny rejestr prac dyplomowych) (Kycler, 2015, s. 58-59). Podobne praktyki są charakterystyczne w Polsce czy w Niemczech w zakresie opracowania bibliografii terytorialnych, np. baza *Bibliografia Regionalna Dolnego Śląska* przygotowywana jest przez Dolnośląską Bibliotekę Publiczną im. Tadeusza Mikulskiego we Wrocławiu we współpracy z 24 bibliotekami z województwa. Do przykładów kooperacji na poziomie międzynarodowym należy zaliczyć portal bibliograficzny współtworzony w Herder-Institut für historische Ostmitteleuropaforschung w Marburgu, obejmujący bazę historii Europy Środkowej i Wschodniej, w której funkcjonowanie zaangażowane są ośrodki bibliograficzne w Niemczech, w Polsce, w Czechach, na Litwie i na Węgrzech. Prace nad

⁵ Według Jadwigi Sadowskiej: „należy stwierdzić, że przyszłość należy do otwartych bibliograficzno-abstraktowych baz danych z linkami do pełnych tekstów i innych informacji zewnętrznych (autorzy, instytucje). Przy czym istotne jest, aby bazy były wiarygodne i wartościowe informacyjnie (a to zależy od poziomu naukowego dokumentów oraz od przyjętych zasad selekcji w bibliografii), aktualizowane na bieżąco, z możliwością przeszukiwania według wielu kryteriów formalnych i treściowych, z przyjaznym interfejsem. Natomiast z punktu widzenia efektywności, szybkości opracowania dokumentów, uniknięcia dublowania, bazy dziedzinowe powinny być współtworzone przez grupy ośrodków z danej dyscypliny” (Sadowska, 2017, s. 10).

bibliograficzną bazą danych światowego językoznawstwa slawistycznego *iSybislaw* nadzoruje z kolei Instytut Slawistyki PAN, a współtworzą ją instytucje językoznawcze z Białorusi, z Chorwacji, z Czech, z Estonii, z Macedonii, z Niemiec, z Rosji, ze Słowacji, z Ukrainy (Sadowska, 2017, s. 7). Bibliografie istniejące na zasadach współpracy międzyinstytucjonalnej zyskują wiele – ogranicza się problemy dublowania prac, a jednocześnie oszczędza się czas na staranniejszą weryfikację źródeł. W wyniku innego rodzaju współpracy powstaje *BazTech* – baza z zakresu nauk technicznych i ścisłych oraz ochrony środowiska (Narloch, Skrodzka, 2014, s. 5-6). Jako forma piśmiennicza *BazTech* jest przykładem materiałów do bibliografii, w których rejestruje się zawartość wybranych typów dokumentów – czasopism oraz prac naukowych wydawanych przez reprezentantów porozumienia zawartego przez biblioteki (obecnie 23 jednostki). Twórcy bazy od początku zadbali o uzupełnienie opisów tak istotnymi elementami, jak afiliacje, słowa kluczowe, streszczenia, w miarę możliwości prawnych skany okładek publikacji, a rozszerzona forma współpracy z redakcjami periodyków i wydawcami zaowocowała gotowymi abstraktami i słowami kluczowymi przesyłanymi dyspozytorom bazy. Już od 2007 r. do opisów artykułów dołącza się bibliografie załącznikowe, a od 2008 r. pełne teksty – tym razem na podstawie umów z wydawcami (Narloch, Skrodzka, 2014, s. 6-7). Dzięki temu baza stała się nie tylko bibliograficznym rejestrem, ale naukowym wortalem z pełnymi tekstami artykułów w formacie pdf lub z linkami do stron wydawców dzieł. Na potrzeby takich baz jak *AGRO*, *BazHum*, *BazEkon*, *Bibliografia Etnografii Polskiej*, *Etnologii*, *Antropologii Kulturowej* oraz *Nauk Pokrewnych* i *Polska Bibliografia Lekarska* digitalizuje się nawet celowo zasoby czasopiśmiennicze. Tego rodzaju praktyki są możliwe dzięki współpracy bibliografów z redakcjami czasopism i oficynami wydawniczymi (Derfert-Wolf, 2016, s. 18-19; Kasprzak, Polarczyk, Gmerek, 2017, s. 2).

Omawiając kolejne cechy charakterystyczne, zwłaszcza dla bibliografii „pełnych”, należy zaznaczyć, że opracowanie kompletnej bibliografii jest w praktyce niemożliwe, ale bibliografie takie jak narodowe wyróżniają się szerokim spektrum bibliografowanych źródeł, bez wprowadzania selekcji (oprócz formalnej). Dąży się w nich do zarejestrowania reprezentatywnego zasobu dokumentującego dokonania publikacyjne narodu, państwa lub w konkretnym języku. Część tego typu baz przygotowywanych jest na podstawie egzemplarzy obowiązkowych, czyli dokumentów ogłoszonych na danym terytorium (*national imprint*, *national output*) i z tego choćby względu bibliografie te rzecz jasna kompletnymi nie są. Poza pełnym zakresem, rejestruje się w tych bazach zarówno dokumenty tradycyjne, jak wydawnictwa zwarte, ciągłe, kartograficzne itd., ale coraz większą wagę przywiązuje się do bibliografowania dokumentów online, ikonograficznych, dźwiękowych, audiowizualnych – uwzględniając szeroki zasięg

formalny – co jest charakterystyczne także dla bibliografii specjalnych. Opisowi podlegają ponadto eksteriorika, zwłaszcza w krajach o niewielkiej produkcji wydawniczej (wyjątkiem są Niemcy), dzięki którym bibliografie narodowe pełnią funkcję źródła informacji nie tylko podmiotowej, ale i przedmiotowej.

Cechą bibliografii „pełnych” oraz materiałów do bibliografii, którą można odnaleźć w bibliografiach dziedzin i zagadnień⁶, jest z kolei nie tyle dążność do kompletności, ale do odzwierciedlenia obrazu nauki poprzez zastosowanie odpowiedniej selekcji. Bibliografowie na bieżąco weryfikują zawartość tworzonych przez siebie źródeł, by osiągnąć stan uporządkowania terminologicznego i strukturalnego obszarów wiedzy, oraz by przeprowadzać kwerendy zgodne z aktualnym stanem nauki (Jaskowska, 2016, s. 224). Dowodzi to silnego oddziaływania na te bibliografie zmieniających się zakresów dyscyplin naukowych oraz powstawania nowych obszarów wiedzy i umiejętności. W ostatnich latach, z uwagi na wzrastające zapotrzebowanie użytkowników, poszerzono np. zakres bazy *PEDAGOG* o materiały z dziedziny nauk społecznych (Wierzbicka-Próchniak, Szewczyk-Kłós, 2017, s. 3-4). W bibliografiach dąży się zatem do takiego doboru źródeł, by powstało narzędzie użyteczne, usprawniające proces zdobywania wiedzy: „Wyobraźmy sobie rozgoryczenie użytkownika, który wertuje wielostronicową książkę wymienioną w bibliografii z adnotacją «m.in. o bibliotece» i ostatecznie znajduje tylko jeden, bardzo ogólny akapit dotyczący danej instytucji. Dlatego w dobie cyfrowych baz danych i digitalizacji skorelowanej z wyszukiwaniem pełnotekstowym, zadaniem bibliografa nie jest uchwycenie wszystkiego, ale wybranie publikacji pod kątem wartości informacyjnej i ułożenie zebranego materiału w klasyfikacyjnej hierarchii” (Szablewski, 2016, s. 209).

Bibliografie dziedzin i zagadnień muszą zatem powstawać na podstawie szerokich kwerend i stosownych selekcji, by spełniać zadania informacyjne. Przykładowo *Polska Bibliografia Literacka* obejmuje rejestrację znacznie więcej niż wskazuje na to jej tytuł, bo poza literaturą i literaturoznawstwem, w bazie można odnaleźć teksty z zakresu recepcji, teatru, filmu, radia i telewizji, informacje o aktorach i reżyserach – a więc ogólnie

⁶ Przechodzą one ewolucję, jeśli idzie o strukturę, czego przykładem niech będą zapoczątkowane w 2016 r. zmiany klasyfikacji *Polskiej Bibliografii Bibliologicznej*, które były wynikiem znacznej specjalizacji informatologii. Poważne zmiany nastąpiły także i w innych działach rejestru, jak *Bibliologia* – czyli obecnie *Dział ogólny*; natomiast *Struktura i dzieje książki* oraz *Wytwarzanie książki* zostały logicznie rozbite na trzy części: *Dzieje i wytwarzanie książki*, *Czasopiśmiennictwo* i *Inne rodzaje materiałów bibliotecznych*. Nastąpiła reorganizacja struktury wewnętrznej *Bibliotekarstwa*; rozczłonkowaniu poddano dział *Użytkowanie książki* (*Czytelnictwo* oraz *Inne formy użytkowania materiałów bibliotecznych*) (Szablewski, 2016, s. 171-210). Nie do końca jasne są jednak losy tej bazy danych – na stronie WWW widnieje informacja, że ostatnia aktualizacja zasobu miała miejsce 14 marca 2016 r., przy czym objęła publikacje z roku 2010 (por. Franke, Woźniak-Kasperek, 2016, s. 198-201). W 2018 r. ma się jednak ukazać spis za rok 2011, a jednocześnie trwają prace w bazach za lata 2012 i 2013. Rejestrowane są też wycinki prasowe w bazach 2017 i 2018.

pojętej kulturze literackiej. Materiały pochodzą z około 800 czasopism, bibliografuje się książki, prace zbiorowe, wraz z rozpisaniem ich zawartości, rejestruje się informacje z portali internetowych oraz polonika zagraniczne, adnotując znaczną część opisów (np. Jaworska, 2018, s. 248-249). Do *Bibliografii Historii Polskiej* analizuje się z kolei zawartość około 1000 tytułów czasopism, w tym 300 zagranicznych (Sadowska, 2017, s. 5). W bibliografiach „pełnych” i materiałach do bibliografii rozszerza się również – pod kątem potrzeb środowiska odbiorców – zasięg językowy, by uchwycić ważne wypowiedzi, tworzone nie tylko w języku narodowym, ale i w innych, co jest widoczne w bibliografiach dziedzin i zagadnień, bibliografiach terytorialnych i zespołów osobowych (np. Wierzbicka-Próchniak, Szewczyk-Kłós, 2017, s. 4).

Najwięcej różnic między wersjami drukowanymi a elektronicznymi bibliografii „pełnych” i materiałów do bibliografii wywołanych zostało, podkreślonymi już kilkakrotnie, rosnącymi oczekiwaniami użytkowników oraz uniwersalizacją nauki. Korzystając z drukowanych bibliografii „pełnych” czy materiałów do bibliografii ich użytkownicy musieli zapoznać się z metodyką opracowania, strukturą spisów oraz zaakceptować rodzaje indeksów zaproponowanych przez bibliografów. Dziś, zmieniające się potrzeby informacyjne odbiorców i ich przyzwyczajenia do korzystania z prostych narzędzi wyszukiwawczych, spowodowały, że nastąpiła integracja dotychczas odrębnych narzędzi, np. katalogów bibliotek narodowych, bibliografii narodowych, specjalnych i bibliotek cyfrowych. Tego typu zmianę można zaobserwować w narzędziu oferowanym przez Bibliotekę Narodową w Warszawie, a odpowiada ona w zasadzie kierunkom rozwoju innych bibliografii tego rodzaju⁷. Przykładowo, katalog Library of Congress w Waszyngtonie pełni jednocześnie rolę bibliografii narodowej i katalogu, natomiast w początkach XXI w. w Niemczech *Die Deutsche Nationalbibliographie* wkomponowano w katalog Deutsche Nationalbibliothek w Lipsku. Podobnie stało się w Holandii, w Portugalii, w Danii czy na Węgrzech, gdzie rekordy bibliografii narodowych są równoznaczne z rekordami bibliotek narodowych i nie tworzy się odrębnych punktów dostępu do baz (Siwecka, 2015, s. 227-229; więcej o sposobach łączenia bibliografii narodowych z innymi źródłami: Krynicka, 2013, s. 80-82).

Nadal bibliografie narodowe, dziedzin i zagadnień, terytorialne i zespołów osobowych oferują użytkownikom dane w postaci formalnych opisów bibliograficznych i rzeczowych charakterystyk treści, ale wzbo-gaconych. Mogą nimi być znane z wersji analogowych adnotacje i abstrakty, np. omawiające, wyjaśniające, ustrukturyzowane, zawartościowe

⁷ W zasadzie procesy bibliografowania i katalogowania egzemplarzy obowiązkowych, będących podstawą przygotowania bibliografii narodowych, są z sobą tożsame. Rekordy bibliografii narodowej stanowią zawartość katalogów narodowych central bibliograficznych (Paształeniec-Jarzyńska, 2004, s. 115).

czy zalecające. Do opisów bibliograficznych, w bazach elektronicznych, dodawane są również wykazy recenzji, notatki o autorach, materiały o charakterze graficznym, jak skany okładek, spisów treści czy ilustracji, a w przypadku baz rejestrujących stare druki – skany tzw. stron kluczowych, obejmujących karty tytułowe, strony z dedykacjami, początkami tekstów zasadniczych, kolofonami, a więc te elementy, które pozwalają zidentyfikować dokumenty (Klenczon, 2009, s. 69; Klenczon, 2016, s. 166; Milewska-Kozłowska, 2013-2014, s. 258). W opisach bibliograficznych można ponadto odnaleźć – co najbardziej pożądane przez użytkowników – adresy URL skierowujące do fragmentów tekstów, np. w księgarniach (by dokonać automatycznie zakupu) lub pełnych wersji w bibliotekach cyfrowych, repozytoriach czy na stronach WWW czasopism elektronicznych. Dzięki temu, jak stwierdził Jarosław Pacek, „Opracowania bibliograficzne pozbawione zostają większości dotychczasowych ograniczeń: terytorialnych, językowych, chronologicznych, czy dotyczących rodzaju opisywanych materiałów. Rekordy w takiej bibliografii wykorzystującej wynalazek hipertekstu i sieci WWW, przestają być statyczne. Spełniają nie tylko funkcję wskazującą, sygnałną, ale zostają ożywione” (Pacek, 2007, s. 244).

Łatwiejsze staje się również nawigowanie między rekordami, np. hasłami autorskimi, nazwami wydawnictw czy też tematami/hasłami rzeczowymi. Zwiększają się możliwości wyszukiwawcze, np. przez zawartość publikacji (wyszukiwanie według spisów treści wydawnictw zbiorowych). Do standardowych indeksów, zawierających informacje o autorze, tytule, tytule czasopisma, miejscu wydania, roku, serii, języku, klasyfikacji, przedmiocie itp. dodawane są bardziej intuicyjne, jak choćby słowa klucze, uwzględniające słownictwo potoczne, a także słowa określające formę źródła, bywa, że w językach obcych. W *Polskiej Bibliografii Lekarskiej* zastosowanie deskryptorów z tezausa Tez-MeSH „umożliwia [...] skorzystanie z opcji wyszukiwawczej *explode* pozwalającej na wyszukiwanie rozszerzone wzorowane na bazie Medline. Możliwe jest ponadto zawężenie wyników wyszukiwania tylko do tych rekordów PBL, w których wskazany deskryptor został użyty jako hasło główne (również wzorowana na bazie Medline funkcja *focus*), co skutkuje odrzuceniem z wyników wyszukiwania tych rekordów, w których wybrany termin nie stanowi głównego tematu, a jedynie temat poboczny” (Giermaziak, Ubysz, Głębocki, 2017, s. 5).

Dzięki elektronicznym nośnikom bibliografii „pełnych” i materiałów do bibliografii możliwe są zaawansowane sposoby zarządzania informacją bibliograficzną, jak choćby zapisywanie historii strategii wyszukiwania, użytkownicy mają sposobność korzystania ze schowków (koszyków), „odkładania” interesujących opisów na wirtualne półki, mogą również wysyłać opisy bibliograficzne mailowo. Wzbogacony potencjał tych form piśmienniczych bibliografii sprawia, że dzięki nim można generować ko-

lejne rodzaje rejestrów, np. zestawień tematycznych, które zapisuje się i drukuje. Pojawiła się ponadto funkcjonalność polegająca na łączeniu opisów bibliograficznych z zasobem bibliotecznym, dzięki której automatycznie wysyła się zamówienia do czytelni, wypożyczalni, a nawet wypożyczalni międzybibliotecznych. Z bibliograficznych baz danych można też pobierać dane rekordów za pomocą kodów QR oraz dokonywać konwersji opisów bibliograficznych z baz do ISO 2709 lub innej formy opisu gotowego do wykorzystania podczas cytowania.

W bibliografiach „pełnych” i materiałach do bibliografii wykorzystywane są ponadto narzędzia znane z mediów społecznościowych: ocenianie publikacji, dodawanie recenzji i wyjaśnień czy plików tekstowych. Tagami oraz komentarzami mogą opatrywać adnotowane opisy bibliograficzne użytkownicy bazy *BABIN 2.0 Bibliografia Analityczna Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej*. Bibliografie „pełne” i materiały do bibliografii powstają także z udziałem użytkowników (bibliografia 2.0⁸), czego przykładem są choćby bibliografie zespołów osobowych poszczególnych uczelni. W Polsce pracownicy akademicy mają możliwość przesyłania bibliografom informacji o własnych publikacjach, np. poprzez formularze zgłoszeniowe⁹ (np. Jankowska, 2014, s. 51; Woźniak, Ziółkowska, 2015, s. 120). Dane do tego typu źródeł, w których dąży się do kompletności, pozyskiwane są również na podstawie bibliografii narodowych, bibliografii specjalnych, katalogów, corocznych sprawozdań poszczególnych jednostek uczelni oraz dzięki tzw. egzemplarzom obowiązkowym dokumentów ogłaszanych w macierzystych oficynach wydawniczych. Bieżące bibliografie zespołów osobowych (podmiotowe) reprezentują zatem typ bibliografii „pełnych” – są nie tylko źródłem informacji o publikacjach (prace autorskie, współautorskie, redakcyjne, współredakcyjne, tłumaczenia, wywiady, dysertacje, materiały niepublikowane), ale też bazą do przeprowadzania różnorodnych analiz bibliometrycznych (osób, jednostek organizacyjnych, wydziałów i uczelni)¹⁰, ukazujących ważne z punk-

⁸ J. Pacek rozumie przez to zjawisko zarówno pomoc ze strony użytkowników polegającą na dostarczaniu materiałów do opisów, ich tworzenie i etagowywanie (prace te wymagają jednak kontroli); jak i metodę, wykorzystującą takie narzędzia jak: menedżery bibliografii, standardy i języki opisu metadanych (np. FRBR – Functional Requirements for Bibliographic Records; Dublin Core; XML – Extensible Markup Language; RDF – Resource Description Framework; OAI-PMH – Open Archives Initiative Protocol for Metadata Harvesting itd.) (Pacek, 2008, s. 38; por. też Pacek, 2010, s. 210-211; Gmiterek, 2016, s. 109-111).

⁹ Odpowiednie przepisy i zarządzenia władz szkół wyższych mobilizują pracowników naukowych do przesyłania w stosownym czasie opisów publikacji, które nie tylko świadczą o dokonaniach naukowych poszczególnych osób, ale są też elementem ich oceny oraz oceny jednostki, którą reprezentują (na podstawie przepisów Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego).

¹⁰ Moduł bibliometryczny umożliwia ukazanie informacji „o liczbie wszystkich zgłoszonych publikacji ogółem, z podziałem na typy i wyodrębnieniem publikacji polskich i zagranicznych. Umożliwia przez to przesłanie aktywności piśmienniczej Uczelni za określony przedział czasu pod względem formalno-wydawniczym i zasięgu terytorialnego. Przy zawiązaniu – dostarcza bardziej szczegółowych danych dotyczących prac: afiliowanych, wielośrodkowych, z czasopism indeksowanych w ISI Master Journal List czy czasopism posiadających wartość IF i punktację ministerialną wraz

tu widzenia ocen współczesnej nauki parametry, jak choćby: czynniki wpływu czyli Impact Factor, wartość indeksu cytowań (w tym H-index czyli indeks Jorge E. Hirscha) (por. Klimko, 2015, s. 16-17), wskaźnik Index Copernicus, punktacja czasopism Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz numery DOI – Digital Object Identifier¹¹.

Trzeba podkreślić, że wskazane nowe funkcjonalności baz bibliograficznych nie mają bezpośredniego związku z formą piśmienniczą bibliografii – są charakterystyczne także dla innych źródeł informacji, za to znalazły oczekiwane przez czytelników spisów nowatorskie zastosowanie. Elektroniczne nośniki bibliografii „pełnych” i materiałów do bibliografii zmieniły zasadniczo zasady organizacji prac nad spisami bibliograficznymi, organizacji zasobów i dostępu do nich oraz wpłynęły na bardziej aktywny udział użytkowników w procesie wzbogacania bibliografii.

ZESTAWIENIA BIBLIOGRAFICZNE

Zestawienie bibliograficzne (tematyczne, czasami zwane na stronach WWW kwerendą) jako forma piśmiennicza bibliografii obejmuje wąskie tematy (ma znacznie ograniczony zakres), a opisy źródeł często uzupełniają się adnotacjami. Jest to „retrospektywna selekcyjna bibliografia abstrakto- wa o zakresie ograniczonym do określonego zagadnienia (tematu), sporządzana przez ośrodki informacyjne” (Czapnik, Gruszka, Tadeusiewicz, red., 2011, s. 380). Wśród tradycyjnych spisów tego rodzaju można wydzielić opracowania podstawowe – pierwsze na dany temat, uzupełniające – będące swego rodzaju kontynuacją już kiedyś podjętego problemu oraz związane – czyli pokrewne tematycznie (Żmigrodzki, 2000, s. 38). Zestawienia bibliograficzne były od początku opracowywane dla konkretnych grup odbiorców, którym chciano oszczędzić żmudnych poszukiwań materiałów, często trudno dostępnych. Przygotowywano je dla pracowników nauki i techniki, inżynierów, specjalistów wielu gałęzi przemysłu. Przykładem mogą być „Zestawienia Tematyczne” ogłaszane nieregularnie w 1988 r. przez Instytut Administracji i Zarządzania w Warszawie. Serię „Zestawienie Tematyczne” w latach 1976-1979 publikowała Biblioteka Główna Uniwersytetu Gdańskiego. W jej ramach ukazały się materiały

z ich procentowym udziałem oraz łączną i średnią wartością w stosunku do liczby ogólnej. Przekazuje dane statystyczne na temat tzw. oddziaływania publikacji” (Woźniak, Ziółkowska, 2015, s. 123).

¹¹ Jednocześnie zasoby tych baz zasilają *Polską Bibliografię Naukową*, której celem jest zebranie rozproszonego dorobku publikacyjnego naukowców, jego agregowanie i udostępnianie (w module repozytoryjnym). Zastosowanie oprogramowania OMEGA-PSIR, rozwijanego dzięki zadaniu badawczemu SYNAT (System Nauki i Techniki), umożliwi wykorzystanie zgromadzonych danych w postaci repozytoriów, automatyczne tworzenie raportów oraz prezentowanie w formie graficznej sylwetek naukowców (widoczne są nie tylko publikacje poszczególnych osób, ale też informacje o projektach, patentach, aktywności zawodowej, podjętej współpracy, cytowaniach, promotorstwach itp.) (Dramińska, Kasprzyk-Machata, 2016, s. 200-202).

dotyczące np. transportu morskiego. W latach 1977-1986 Instytut Organizacji Zarządzania i Doskonalenia Kadr w Warszawie wydawał natomiast „ZT”, będące kontynuacją „Tematycznych Zestawień Dokumentacyjnych” z lat 1972-1976. Obecnie znaczenie tego typu zestawień, publikowanych na stronach WWW, jest nie do przecenienia w sytuacji rozproszenia dużej liczby informacji w wielu bazach, wobec konieczności przetwarzania i selekcjonowania danych, wyłaniania źródeł ważnych i wartościowych dla wąskich tematów oraz ich odpowiedniego porządkowania.

Najważniejszą rolę w przygotowywaniu tej formy piśmienniczej bibliografii odgrywają biblioteki specjalistyczne. W Bibliotece Centralnego Instytutu Ochrony Pracy – Państwowego Instytutu Badawczego przygotowuje się dostępne online „Bibliograficzne Zeszyty Tematyczne” (za lata 2007-2017), obejmujące w postaci roczników problemy bezpieczeństwa pracy – w podziale na typy dokumentów, z szeregowaniem chronologicznym, ale bez abstraktów. Dotychczas ukazały się zeszyty o tytułach: *Zawodowe zagrożenia biologiczne; Ryzyko zawodowe. Zagadnienia ogólne; Ryzyko zawodowe. Wybrane stanowiska pracy; Bezpieczeństwo eksploatacji maszyn. Zagadnienia wybrane; Ryzyko zawodowe. Zagadnienia ogólne. Wybrane stanowiska; Wypadki przy pracy; Psychiczne obciążenie pracą. Stres i wypalenie zawodowe; Ryzyko zawodowe – aktualizacja (dwukrotnie, drugie – jako zestawienie uzupełniające); Problemy zawodowe osób starszych 50+ oraz BHP w budownictwie*. Oddzielnie opracowano również *Zestawienie bibliografii dot. zagadnień bezpieczeństwa pracy w budownictwie (OSH in construction sector)*, wybór ze źródeł międzynarodowych.

Z kolei na stronie WWW Instytutu Badawczego Leśnictwa można skorzystać z bazy *Nowości Piśmiennictwa Leśnego*, w postaci biuletynu, w którym rekordy opatrzone deskryptorami i symbolami klasyfikacji i podzielono na kategorie tematyczne Leśnej Klasyfikacji Oxfordzkiej (hiperlinki): *Lasy, leśnictwo i użytkowanie produktów leśnych – zagadnienia ogólne (ogólne opisy lasów i leśnictwa poszczególnych rejonów); Czynniki środowiska. Biologia. Gospodarka łowiecka i rybna; Hodowla lasu i uprawa lasu; Nauka o pracy (badanie pracy). Pozyskiwanie drewna: prace zrębowe i transport. Inżynieria leśna; Szkody w lesie. Ochrona lasu; Pomiar lasu, przyrost, rozwój i struktura drzewostanów, inwentaryzacja i kartografia; Urządzanie lasu. Ekonomika gospodarstwa leśnego jako przedsiębiorstwa. Administracja i organizacja gospodarstwa leśnego; Zbyt produktów leśnych. Ekonomika transportu leśnego i przemysłu drzewnego (włącznie z użytkami ubocznymi, dla których należy stosować w razie potrzeby odpowiednie odsyłacze do poszczególnych produktów); Produkty leśne i użytkowanie; Lasy i leśnictwo w gospodarce narodowej*. Użytkownicy tego systemu mogą nie tylko przeglądać rekordy, ale też wysłać mailowo zamówienie na kserokopię konkretnego materiału.

Inną formą funkcjonowania zestawień bibliograficznych w przestrzeni informacyjnej jest zlecenie tworzenia tego typu instytucjom dysponują-

cym dostępem do dużych baz danych. Taką usługę oferuje Główna Biblioteka Lekarska, w której opracowywana jest *Polska Bibliografia Lekarska*, stanowiąca narzędzie umożliwiające wykonywanie odpłatnych zestawień tematycznych na zamówienie złożone korespondencyjnie, osobiście lub poprzez formularz elektroniczny (Partyka, Urbańska, 2016, s. 134-135).

W tej formie piśmienniczej bibliografii zmiana nośnika – z drukowanego na elektroniczny – nie wywołała większych zmian, jak to miało miejsce w przypadku bibliografii „pełnych” i materiałów do bibliografii. Nadal służą one wąskim grupom odbiorców, stąd np. dostępność na stronach WWW bibliotek instytutów badawczych, a składają się z wyselekcjonowanych przez fachowe służby opisów, obejmujących specjalistyczne tematy. Część tego typu bibliografii ma postać baz danych, a część – jedynie rejestrów w plikach pdf.

BIBLIOGRAFIE ZALECAJĄCE I SPISY LEKTUR

Inną formą piśmienniczą spisów bibliograficznych są te o charakterze zalecającym, odpowiadające na zapotrzebowanie społeczne, a przeznaczone dla bardzo zróżnicowanych, szerokich grup odbiorców, służące rozwojowi zainteresowań, ale nie badań naukowych (Sawoniak, 1963, s. 49). Od XIX w. powstawały bibliografie wyborowe, oparte na krytycznym doborze materiałów, uznanych przez autorów rejestrów za szczególnie wartościowe i godne polecenia. J. Sadowska przypomniała, że ten typ bibliografii zwany był wówczas „bibliografią społeczną”, „bibliografią oświatową”, „bibliografią krytyczną” czy „katalogiem rozumowanym”. Publikowano go w postaci wydawnictw zwartych; bibliografie były też zamieszczane na łamach czasopism naukowych, społeczno-kulturalnych, dla sprofilowanych grup odbiorców, a tworzyli je pedagodzy, działacze oświatowi, duchowni, rzadziej – bibliotekarze. Pomagały w wyborze literatury dzieciom i młodzieży, inteligencji, przedstawicielom ludu czy samoukom (Schabowicz, 2011, s. 101-102; Sadowska, 2016, s. 179-180).

Badaczka bibliografii zalecających, J. Sadowska, w odróżnieniu od Krystyny Ramlau-Klekowskiej i Wandy Rogozińskiej, nie nazywa tych pierwszych bibliografii pomagających sterować lekturą bibliografiami zalecającymi. Bibliografie zalecające wywiodła od radzieckich wzorców z lat 40. XX w. Powiązała je z poradnikami bibliograficznymi, nazywając specjalnym rodzajem bibliografii wyborowych, w których „kryterium doboru stanowi wartość publikacji z punktu widzenia osiągnięcia założonych celów (ideowych, światopoglądowych, politycznych, społecznych, wychowawczych) wobec określonych grup odbiorców” (Sadowska, 2016, s. 180).

Bibliografie wyborowe czy zalecające zawsze charakteryzowały się selekcyjnością oraz wyspecjalizowanym sposobem doboru materiałów, po

uwzględnieniu stopnia trudności opisów zebranych pod kątem grup, do których spisy były adresowane¹². W tego typu rejestrach uwzględnia się publikacje popularnonaukowe, a jeśli już naukowe, to takie, „które z naukowym ujęciem łączą walory dostępności dla szerszego ogółu (głównie z dziedziny humanistyki)” (Sawoniak, 1963, s. 61). W wykazach na uwagę zasługiwały adnotacje (najczęściej zalecające) oraz aktualna problematyka (Socha, 1984, s. 27; Żmigrodzki, 2000, s. 38-39). W przeszłości przyjmowały one postać planów czytania, poradników dla samouków, poradników tematycznych, katalogów wzorcowych, adnotowanych spisów książek, kart adnotowanych, katalogów księgarskich i wydawniczych oraz ulotek bibliograficznych (także w postaci zakładki do książek) (Schabowicz, 2011, s. 102-103; Sadowska, 2016, s. 184-185).

W ogłaszaniu zestawień mających cechy zalecające przodują biblioteki, które pełnią funkcje dydaktyczne, w tym biblioteki publiczne i pedagogiczne. Na stronach WWW, np. Dolnośląskiej Biblioteki Publicznej im. Tadeusza Mikulskiego we Wrocławiu, można odnaleźć tematy spisów, najczęściej uporządkowanych abecedowo. Biblioteka udostępnia w formie doc kilkadziesiąt bibliografii przydatnych uczniom i studentom, a obejmujących szerokie spektrum tematów – od uniwersalnych (np. *Detergenty, Motyw gry w karty w literaturze, Reformacja, Rola i udział sił zbrojnych RP w misji stabilizacyjnej w Iraku*) po lokalne (np. *Dolnośląska Izba Lekarska, Kopalnie – zabytki na Dolnym Śląsku*). Te bibliografie, wskazane na różnych etapach edukacji, przyniosły opisy skrócone, rzadko adnotowane. Kartotekę zagadnieniową w postaci bazy danych (Bibliografia M21) udostępnia na swojej stronie Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. Józefa Lompy w Katowicach. Źródło to obejmuje zagadnienia pedagogiczne, psychologiczne, socjologiczne, literaturoznawcze, bibliotekoznawcze i regionalne. W plikach pdf zestawienia o charakterze lokalnym oraz pedagogicznym ogłasza również Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. KEN w Warszawie (dla odmiany w układzie chronologicznym). Ponad 900 bibliografii wyborowych można odnaleźć na stronie Biblioteki Pedagogicznej w Piotrkowie Trybunalskim. Obejmują one przede wszystkim problematykę etyczną, dydaktyczną, wychowawczą, szkolną, rodzinną i społeczną, aż do zagadnień literaturoznawczych. Zestawienia te powstały w oparciu o znaczną selekcję, a opisy uporządkowano według kryteriów formalnych (typy dokumentów, abecedowo).

¹² Inaczej rozumiano funkcje tej formy rejestrów w okresie PRL, kiedy to bibliografie zalecające miały opierać się na doborze materiałów zgodnie z kryteriami ideologicznymi, by służyć kształtowaniu społeczeństwa marksistowskiego, ukazywać tematy „aktualne i społecznie ważne”. Opracowania te propagowały „światopogląd materialistyczny” i służyły indoktrynacji. J. Sadowska wyróżniła w procesie rozwoju tej formy piśmienniczej bibliografii kilka faz: 1946-1956 – bibliografie miały wyraźny charakter propagandowy i polityczny, popularyzowały piśmiennictwo jedynie z punktu widzenia ideologicznego; 1957-1990 – złagodzone wydźwięk ideologiczny poradników bibliograficznych; po 1990 r. – rola tych bibliografii zmalała (Sadowska, 2010, s. 260-265; Sadowska, 2016, s. 180-184, 192-193).

Do bibliografii o charakterze zalecającym zalicza się też katalogi wydawnicze, księgarskie i antykwaryczne, których głównym celem jest współcześnie zachęta do nabycia materiałów. Wydawnictwa, duże księgarnie oraz antykwariaty dysponują własnymi stronami WWW, na których umieszczają opisy dostępnego repertuaru z podziałem na tematykę, typy dokumentów lub kategorie odbiorców. Jest to świadoma forma promocji działań instytucji, które oferują dostęp do informacji o najnowszych publikacjach (oficyny wydawnicze i księgarskie) lub rzadszych i trudniej dostępnych w handlu (antykwariaty). Funkcja zalecająca tego typu źródeł jest w zasadzie ograniczona do celów marketingowych i handlowych. Opisy – z adnotacjami zalecającymi i tagami – opatrzone są bogatym materiałem graficznym. Użytkownicy tych serwisów mogą dodawać oceny publikacji, opisy, komentarze (np. na forach), recenzje, słowa kluczowe. Możliwe jest pobieranie fragmentów publikacji, wysłuchanie ich, obejrzenie, polecenie znajomym mailowo czy przez portale społecznościowe, przechowywanie w schowkach, zamawianie po wybraniu formy (tradycyjnej lub w formatach plików, np. mobi, epub). Dzięki hipertekstowi swobodnie przechodzi się między opisami innych publikacji tego samego autora, wydawcy, o podobnej tematyce – temu również służy system powiadzenia tekstów pokrewnych w danej kategorii.

Pewne funkcje bibliografii wyborowych czy zalecających pełnią ponadto przeglądy nowości wydawniczych ogłaszane w czasopismach elektronicznych, profile wydawnictw, księgarń, antykwariatów, autorów publikacji, czasopism recenzyjnych (np. „Nowych Książek”) na portalach społecznościowych, a także wortale literackie i czytelnicze, współtworzone przez społeczności czytelników, np. lubimyczytac.pl, opetaniczytanieniem.pl, biblioNETka.pl itp.

Formą piśmienniczą bibliografii, zbieżną nieco w funkcjach z bibliografiami wyborowymi czy zalecającymi, są spisy lektur (spisy książek zaleconych; Czapnik, Gruszka, Tadeusiewicz, red., 2011, s. 313). Rejestry te były w przeszłości wykorzystywane przez uczestników różnych poziomów nauczania i doksztalcania. Celem spisów było informowanie uczniów, studentów, kursantów w najprostszy sposób (pierwszy stopień szczegółowości opisu) o najważniejszych lekturach – obowiązkowych lub uzupełniających, czasami w podziale na typy dokumentów (np. *Spis lektur filologii polskiej, teatrologii, filmoznawstwa, bibliotekoznawstwa i informacji naukowej*. Kraków 1995) (Żmigrodzki, 2000, s. 39). Obecnie tę formę piśmienniczą bibliografii można odnaleźć w przestrzeni internetowej w postaci wykazów podręczników dopuszczonych do kształcenia ogólnego i zawodowego na stronach WWW np. Ministerstwa Edukacji Narodowej (w plikach xls, php). W podstawach programowych ogłaszanych przez Ministerstwo Edukacji Narodowej widoczne są z kolei wykazy lektur – obowiązkowych i uzupełniających. Ich zestawy dostępne są ponadto na stronach WWW

związanych z edukacją (np. CoPrzeczytac.pl) oraz szkół (np. I Liceum Ogólnokształcącego im. Stanisława Staszica w Chrzanowie) – w podziałach według poziomu kształcenia i klas. Studenci różnych poziomów studiów mogą z kolei odnaleźć spisy lektur w sylabusach poszczególnych modułów (czyli treści realizowanych na zajęciach). Struktura modułów nie pozwala jednak, by studenci otrzymali obszerny wykaz literatury – są to raczej wybrane pozycje, kanoniczne, pomocne jedynie do przygotowania na bieżące zajęcia, rzadko wykraczające poza program modułu.

Różnorodność postaci tych form piśmienniczych bibliografii jest znaczna – przyjęły one kształt baz danych i wortali, z dużą liczbą narzędzi społecznościowych – ale wówczas, gdy pełnią funkcje komercyjne. Jeśli z kolei ich zadaniem jest informowanie i zalecanie wyselekcjonowanej literatury (funkcje pozahandlowe), to rejestry są uboższe w nowoczesne funkcjonalności. Pozostały w zasadzie tym samym wykazem zalecającym co drukowany, tyle że ogłoszono go w sieci, a przez to jest łatwiej i powszechniej dostępny.

BIBLIOGRAFIE ZAŁĄCZNIKOWE

Najczęściej spotykaną formą piśmienniczą bibliografii są bibliografie załącznikowe (zwane też np. literaturą, literaturą przedmiotu, piśmiennictwem, spisem literatury, wykazem literatury, wykazem piśmiennictwa, wykazem źródeł, wykazem źródeł i literatury, źródłami itp., por. np. Sowińska, 2013, s. 32), bez których trudno sobie wyobrazić istnienie publikacji naukowych, popularnonaukowych czy dydaktycznych (Żmigrodzki, 2000, s. 39). Bibliografie załącznikowe obejmują wykazy cytowanego i wykorzystanego piśmiennictwa, takiego, które było inspiracją do napisania tekstu, parafrazowanego, związanego lub stanowiącego uzupełnienie treści. W wielu dziedzinach wiedzy bibliografie załącznikowe, złożone na końcu rozdziału, po artykule lub na końcu publikacji, pełnią równocześnie funkcje przypisów bibliograficznych – co znacznie ułatwia korzystanie z kompletnych opisów, mogących stanowić źródło dalszych poszukiwań.

Tworzenie tej formy piśmienniczej, charakterystycznej dla każdego typu wypowiedzi naukowej, popularnonaukowej czy edukacyjnej, czy to drukowanej czy cyfrowej, ułatwiają specjalne narzędzia dostępne w sieci. Gotowe opisy bibliograficzne można bowiem pobierać z bibliotek cyfrowych, baz danych i repozytoriów. Służą do tego generatory bibliografii i cytowań oraz menedżery bibliografii – programy komercyjne lub darmowe, łatwe w użytkowaniu. Bez konieczności instalowania dodatkowego oprogramowania, dzięki pośrednictwu serwisów społecznościowych, można pobierać dane bibliograficzne dzięki serwisom CiteULike i BibSo-

nomy, w którym możliwe jest tworzenie opisów w standardach BibTex, HTML, EndNote, MS Office XML w stylach APA, Chicago i Harvard. Serwis ten pozwala na eksportowanie i importowanie informacji bibliograficznych oraz generowanie bibliografii załącznikowych z danych zgromadzonych przez użytkowników w serwisie (Gmiterek, 2016, s. 125-126).

Pewną popularność zdobywają obecnie wspomniane generatory bibliografii i cytowań, jak EasyBib, Cite This For Me, Citation Machine, Harvard Generator (Gmiterek, 2016, s. 127-128; Tańkowski, 2016, s. 62), ułatwiające tworzenie opisów bibliograficznych różnych typów dokumentów tradycyjnych i dostępnych sieciowo, z wyłączeniem funkcji zarządzania tymi opisami czy dzielenia się nimi między użytkownikami. Bardziej zaawansowanym narzędziem wykorzystywanym do zarządzania zbiorami opisów są menedżery bibliografii, umożliwiające przygotowanie spisów wykorzystanej literatury według różnych stylów bibliograficznych i pobieranie danych do opisów z sieci. Przykładem są darmowe menedżery, jak Zotero i JabRef, czy też odpłatne, w tym RefWorks i Mendeley (np. Pacek, 2008, s. 40-41; Stępień, 2013/2014, s. 187-192). Tego typu programy wspomagają proces generowania opisów (przejmowanie ich np. z baz pełnotekstowych, serwisów internetowych, katalogów OPAC, blogów, podcastów, prezentacji czy kanałów RSS), tworzenia odpowiedniego formatu danych, ich sortowanie i przekazywanie. Dane bibliograficzne można przechowywać np. w chmurze i w dowolny sposób edytować (Gmiterek, 2016, s. 126-128). Menedżery bibliografii mogą wspomagać pracę naukowców, jak i nieco mniej wprawnych w opracowaniu tego typu aparatu naukowego studentów. Niektóre z programów, jak Mendeley, umożliwiają ponadto współuczestniczenie pracowników naukowych w sieci, dzielenie się opisami własnych publikacji oraz polecanie lektury innych źródeł.

ZAKOŃCZENIE

Znane z tradycyjnych typologii opracowań bibliograficznych formy piśmiennicze bibliografii znalazły swoje miejsce w przestrzeni sieciowej. Najbardziej charakterystyczną ich grupę stanowią bezsprzecznie bibliografie „pełne” oraz materiały do bibliografii, które przybrały postać bibliograficznych baz danych – zmieniających sukcesywnie swoje oblicze, zwiększające zakres oraz zasięgi, zgodnie z potrzebami odbiorców. Bazy te stanowią podstawowe źródła sprawdzonej i wyselekcjonowanej informacji, stają się bazami bibliograficzno-abstraktowymi lub bibliograficzno-pełnotekstowymi, gdyż „Jednocześnie opis bibliograficzny jest połączony siecią linków z informacjami zewnętrznymi w stosunku do niego, znajdującymi się w innych serwisach. Tym najważniejszym z punktu widzenia użytkowników połączeniem jest adres do pełnego tekstu. Tego

dziś oczekują użytkownicy, nie zadowolając się już ani samym opisem bibliograficznym, ani nawet abstraktem" (Sadowska, 2017, s. 9). Przyszłość bibliograficznych baz danych, o formie bibliografii „pełnych” i materiałów do bibliografii, wiąże się zatem z powiązaniem danych formalnych i rzeczowych dokumentów z ich pełnotekstową reprezentacją, co następuje poprzez włączanie tych form bibliografii w projekty bibliotek cyfrowych, repozytoriów, klastrów informacyjnych, portali regionalnych itp.

Formy piśmiennicze bibliografii w swojej wersji drukowanej pełniły niewątpliwie ważne funkcje informacyjne, dokumentacyjne, edukacyjne i promocyjne wobec krajów, narodów, osób czy dziedzin wiedzy. Jako narzędzia „statyczne” dawały jednak ograniczone możliwości wyszukiwawcze, dostępność ich była ograniczona również nakładami oraz miejscami przechowywania. Drukowana forma, zwłaszcza bibliografii „pełnych” i materiałów do bibliografii, w pewien sposób zawężyła możliwości ich użytkowania. Obecnie na ich podstawie można prowadzić badania bibliometryczne, budować rankingi jednostek czy też osób, tworzyć samodzielnie nowe zestawienia publikacji, np. tematu, dyscypliny, regionu, osoby, uczelni, jej wydziałów, mniejszych jednostek (Jankowska, 2014, s. 53-54; Woźniak-Kasperek, 2015, s. 519). Formy piśmiennicze bibliografii przeniesione do środowiska wirtualnego, zyskały także inny obraz – jako *digital born* – dają możliwość wizualizacji danych. Mają jednak konkurencję, jak to określiła J. Sadowska, w postaci Google Scholar, serwisów dziedzinowych, czasopism online, repozytoriów i bibliotek cyfrowych, katalogów OPAC różnego typu. Te źródła mają jednak swoje mankamenty, wynikające z ich charakteru, podczas gdy bibliograficzne bazy danych, zwłaszcza w postaci bibliografii „pełnych”, pozostają źródłem obiektywnym, z zachowaniem zasad naukowego opracowania, o czym świadczą dobrze sporządzone opisy, selekcja i dołączone informacje uzupełniające (Sadowska, 2017, s. 8).

Elektroniczny nośnik form piśmienniczych bibliografii jest z pewnością dla użytkowników łatwiejszym narzędziem do wyszukiwania danych, dającym lepsze rezultaty kwerend, co dzieje się dzięki często intuicyjnym interfejsom czy licznym powiązaniom/relacjom między rekordami, które zwiększają nie tylko możliwości wyszukiwawcze, ale i badawcze, związane z analizami treści publikacji osoby, recepcji twórczości czy wydarzeń, wielkości produkcji itp. Obecność w opisach bibliograficznych wzbogaconych informacji pozwala ponadto użytkownikom na wieloaspektowe wyszukiwanie, zaawansowani odbiorcy oraz ci, którzy poszukują narzędzi własnego rozwoju, edukacji czy pracy, mogą natomiast uzyskać odpowiedzi na temat wąskospecjalistycznych zagadnień, zebranych w jednym miejscu, odpowiednio dobranych, ustrukturyzowanych, bo przygotowanych przez wyspecjalizowane służby informacyjne.

BIBLIOGRAFIA

- Andrysiak, Ewa (2007). Wydawnictwa bibliograficzne jako forma ochrony dorobku piśmienniczego. W: *Książka ponad podziałami*. Pod red. Antoniego Krawczyka. Lublin: Wydaw. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, s. 105-112.
- Burbianka, Marta (1972). *Wstęp do bibliografii* (wyd. 3). Warszawa: Państwowe Wydaw. Naukowe.
- Chłopkowska, Dorota (2009). Bibliografia w postaci bazy danych – nowa forma czy nowa jakość. W: *Uniwersum piśmiennictwa wobec komunikacji elektronicznej*. Pod red. Krzysztofa Migonia i Marty Skalskiej-Zlat. Wrocław: Wydaw. Uniwersytetu Wrocławskiego, s. 227-237.
- Czapnik, Grzegorz; Gruszka, Zbigniew; Tadeusiewicz, Hanna, red. (2011). *Podręczny słownik bibliotekarza*. Warszawa: Wydaw. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.
- Dembowska, Maria (1956). Bibliografia. W: *Bibliotekarstwo naukowe: z uwzględnieniem dokumentacji naukowo-technicznej*. Pod red. Adama Łysakowskiego. Warszawa: Państwowe Wydaw. Naukowe, s. 58-86.
- Dembowska, Maria (1963). Rodzaje bibliografii. W: *Metodyka bibliograficzna: poradnik dla autorów bibliografii specjalnych*. Praca zbiorowa pod red. Heleny Hleb-Koszańskiej, Marii Dembowskiej i Henryka Sawoniaka. Warszawa: SBP, s. 26-48.
- Derfert-Wolf, Lidia (2016). Bazy bibliograficzne a POL-index. Plusy i minusy, szanse i zagrożenia (na podstawie doświadczeń BazTech). *Studia o Książce i Informacji*, nr 35, s. 11-28.
- Dramińska, Agnieszka; Kasprzyk-Machata, Joanna (2016). Narzędzia do rejestracji dorobku naukowego – od wykazu publikacji do uczelnianego repozytorium. W: *Biblioteka na miarę: przestrzeń zasoby, usługi*. Pod red. Małgorzaty Świrad i Barbary Żmigrodzkiej. Wrocław: Wydaw. Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, s. 193-212.
- Franke, Jerzy; Woźniak-Kasperek, Jadwiga (2016). Wygaszanie, marginalizowanie, redukowanie?: o kilku projektach katalogowo-bibliograficznych Biblioteki Narodowej. W: *Bibliografi@: historia, teoria, praktyka*. Praca zbiorowa pod red. Jerzego Franke i Jadwigi Woźniak-Kasperek. Warszawa: Wydaw. SBP, s. 179-201.
- Giermaziak, Wojciech; Ubysz, Dorota; Głębocki, Jacek (2017). Polska Bibliografia Lekarska – perspektywy rozwoju. W: *Bibliograficzne bazy danych: perspektywy i problemy rozwoju. III Konferencja Naukowa Konsorcjum BazTech. Kraków, 26-27 czerwca 2017 r.* [online]. Red. Iwona Sójkowska, Lidia Derfert-Wolf. [dostęp: 21.05.2018]. Dostępny w WWW: http://open.ebib.pl/ojs/index.php/Mat_konf/article/view/594/730, s. 1-9.
- Gmiterek, Grzegorz (2016). Sieciowe sposoby społecznościowego zarządzania informacją o dokumentach. *Zagadnienia Informacji Naukowej*, vol. 54, nr 1, s. 108-133.
- Jankowska, Elżbieta (2014). Bibliografia dorobku naukowego uczelni na przykładzie bazy tworzonej przez Bibliotekę Główną Zachodniopomorskiego Uniwersytetu Technologicznego w Szczecinie. *Bibliotekarz Zachodniopomorski*, R. 55, nr 1, s. 51-57.
- Jaskowska, Małgorzata (2016). Funkcjonalność polskich bibliograficznych dziedzinowych systemów informacyjno-wyszukiwawczych. W: *Bibliografi@: historia, teoria, praktyka*. Praca zbior. pod red. Jerzego Franke i Jadwigi Woźniak-Kasperek. Warszawa: Wydaw. SBP, s. 223-237.
- Jaworska, Karolina (2018). Nowa baza danych dla Polskiej Bibliografii Literackiej. W: *Nauka o informacji w okresie zmian. Innowacyjne usługi informacyjne*. Praca zbior. pod red. Barbary Sosińskiej-Kalaty, Piotra Tafilewskiego i Zuzanny Wiorogórskiej. Warszawa: Wydaw. SBP, s. 247-257.

- Kasprzak, Zofia; Polarczyk, Mariusz; Gmerek, Krzysztof (2017). Przyrodnicze i rolnicze zasoby nauki udostępniane cyfrowo w bazie AGRO. W: *Bibliograficzne bazy danych: perspektywy i problemy rozwoju. III Konferencja Naukowa Konsorcjum BazTech. Kraków, 26-27 czerwca 2017 r.* [online]. Red. Iwona Sójkowska, Lidia Derfert-Wolf. [dostęp: 21.05.2018]. Dostępny w WWW: http://open.ebib.pl/ojs/index.php/Mat_konf/article/view/583/723, s. 1-11.
- Klenczon, Wanda (2016). Bibliografia narodowa: historyczna powinność czy niechciany obowiązek? W: *Bibliografi@: historia, teoria, praktyka*. Praca zbiorowa pod red. Jerzego Franke i Jadwigi Woźniak-Kasperek. Warszawa: Wydaw. SBP, s. 161-177.
- Klenczon, Wanda (2009). Instytut Bibliograficzny – tradycja i nowe wyzwania. W: *Bibliografia: teoria – praktyka – dydaktyka*. Praca zbior. pod red. Jadwigi Woźniak-Kasperek i Mikołaja Ochmańskiego. Warszawa: Wydaw. SBP, s. 59-73.
- Klimko, Renata (2015). Bibliometria w pracy bibliotekarza. *Bibliotekarz Zachodniopomorski*, R. 56, nr 1, s. 15-20.
- Krynicka, Magdalena (2013). Bibliografia narodowa w świecie technologii sieci semantycznych. W: *Bibliografi@: źródła, standardy, zasoby*. Praca zbior. pod red. Jerzego Franke. Warszawa: Wydaw. SBP, s. 77-91.
- Kycler, Maria (2015). Centralny register záverečných a kvalifikačných prác – słowacka baza bibliografii zespołów osobowych i repozytorium prac dyplomowych. *Nowa Biblioteka*, nr 4, s. 57-74.
- Mendykowa, Aleksandra (1981). *Podstawy bibliografii*. Warszawa: Państwowe Wydaw. Naukowe.
- Milewska-Kozłowska, Joanna (2013-2014). Retrospektywna bibliografia narodowa Niemiec online (VD 16, VD 17, VD 18). Prezentacja baz. *Z Badań nad Książką i Księgozbiorami Historycznymi*, t. 7-8, s. 253-272.
- Narloch, Anna; Skrodzka, Justyna (2014). BazTech – baza indeksująca polskie czasopisma z zakresu nauk technicznych: wkład Biblioteki Głównej Zachodniopomorskiego Uniwersytetu Technologicznego w jej tworzenie. *Bibliotekarz Zachodniopomorski*, R. 55, nr 3, s. 5-13.
- Nowak, Adam (2016). Problemy bibliografistyki średniowiecznej. W: *Bibliografi@: historia, teoria, praktyka*. Praca zbior. pod red. Jerzego Franke i Jadwigi Woźniak-Kasperek. Warszawa: Wydaw. SBP, s. 13-34.
- Pacek, Jarosław (2008). Bibliografia 2.0. *Zagadnienia Informacji Naukowej*, z. 1, s. 35-44.
- Pacek, Jarosław (2010). *Bibliografia w zmieniającym się środowisku informacyjnym*. Warszawa: Wydaw. SBP.
- Pacek, Jarosław (2007). Netografia universalis. Nowe oblicze bibliografii. W: *Oblicza Internetu: architektura komunikacyjna sieci*. Red. nauk. Marek Sokołowski. Elbląg: Wydaw. Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej, s. 241-251.
- Partyka, Justyna; Urbańska, Aneta (2016). Tematyczne zestawienie literatury jako odpowiedź na zapotrzebowanie informacyjne w środowisku medycznym. W: *Ekologia informacji a kultura informacyjna społeczeństwa*. Pod red. Beaty Taraszkiewicz. Słupsk: Biblioteka Uczelniana Akademii Pomorskiej, Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Słupsku, Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich. Zarząd Oddziału, s. 134-139.
- Pasztaleniec-Jarzyńska, Joanna (2004). Biblioteka Narodowa i narodowa centrala bibliograficzna wobec Narodowego Uniwersalnego Katalogu Centralnego NUKAT. W: *Piąta Ogólnokrajowa Narada Bibliografów: Warszawa 11-13 czerwca 2003: referaty i dyskusja*. [Oprac. dyskusji Danuta Bilikiewicz-Blanc i Anna Karłowicz]. Warszawa: Biblioteka Narodowa, s. 111-129.

- Sadowska, Jadwiga (2017). Bibliografia dziedzinowa dzisiaj – znaczenie i przyszłość. W: *Bibliograficzne bazy danych: perspektywy i problemy rozwoju. III Konferencja Naukowa Konsorcjum BazTech. Kraków, 26-27 czerwca 2017 r.* [online]. Red. Iwona Sójkowska, Lidia Derfert-Wolf. [dostęp: 21.05.2018]. Dostępny w WWW: http://open.ebib.pl/ojs/index.php/Mat_konf/article/view/582/722, s. 1-11.
- Sadowska, Jadwiga (2016). Bibliografia zalecająca w Polsce. *Przegląd Biblioteczny*, R. 84, z. 2, s. 177-195.
- Sadowska, Jadwiga (2010). Bibliografia i polityka w Polsce w latach 1946-1990. W: *Niewygodne dla władzy. Ograniczenie wolności słowa na ziemiach polskich w XIX i XX wieku. Zbiór studiów* pod red. Doroty Degen i Jacka Gzelli. Toruń: Wydaw. UMK, s. 255-273.
- Sadowska, Jadwiga (2015). Dokąd zmierza bibliografia w „erze cyfrowej”? W: *Teoretyczne zagadnienia bibliologii i informatologii: studia i szkice*. Pod red. Elżbiety Gondek. Katowice: Wydaw. Uniwersytetu Śląskiego, s. 89-114.
- Sawoniak, Henryk (1963). Ustalenie planu bibliografii i dobór materiałów. W: *Metodyka bibliograficzna: poradnik dla autorów bibliografii specjalnych*. Praca zbior. pod red. Heleny Hleb-Koszańskiej, Marii Dembowskiej i Henryka Sawoniaka. Warszawa: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, s. 49-72.
- Schabowicz, Olga (2011). Bibliografia zalecająca w Polsce – czy przestała być potrzebna? *Bibliotekoznawstwo*, t. 30, s. 101-118.
- Socha, Irena (1984). Rodzaje opracowań bibliograficznych (form bibliografii). W: *Rodzaje bibliografii. metodyka i technika ich opracowania*. Pod red. Adama Jarosza i Zbigniewa Żmigrodzkiego. Warszawa: Centrum Informacji Naukowej, Technicznej i Ekonomicznej, s. 25-35.
- Sowińska, Bożena (2013). *Przypisy, powołania, bibliografia załącznikowa: poradnik*. Bydgoszcz: Wyższa Szkoła Gospodarki w Bydgoszczy.
- Stępień, Kamil (2013/2014). W stronę Bibliografii 2.0. Menedżer cytowań bibliograficznych Zotero. *Folia Bibliologica*, vol. 55/56, s. 183-192.
- Szablewski, Maciej (2016). Nowa klasyfikacja Polskiej Bibliografii Bibliologicznej. *Rocznik Biblioteki Narodowej*, t. 47, s. 171-210.
- Tafiłowski, Piotr (2016). Media społecznościowe jako źródło informacji bibliograficznej w naukach humanistycznych. Komunikat z badań. *Zagadnienia Informacji Naukowej*, vol. 54, nr 1, s. 55-66.
- Wierzbicka-Próchniak, Dorota; Szewczyk-Kłos, Danuta (2017). Baza PEDAGOG – czy dziedzinowe bazy danych nadal są potrzebne użytkownikom informacji naukowej. W: *Bibliograficzne bazy danych: perspektywy i problemy rozwoju. III Konferencja Naukowa Konsorcjum BazTech. Kraków, 26-27 czerwca 2017 r.* [online]. Red. Iwona Sójkowska, Lidia Derfert-Wolf. [dostęp: 21.05.2018]. Dostępny w WWW: [Dostępny w: http://open.ebib.pl/ojs/index.php/Mat_konf/article/view/593/729](http://open.ebib.pl/ojs/index.php/Mat_konf/article/view/593/729), s. 1-11.
- Woźniak, Barbara; Ziółkowska, Małgorzata (2015). Od wykazu publikacji do narzędzia parametryzacji – dokumentacja dorobku naukowego pracowników Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w zintegrowanym systemie zarządzania uczelnią. W: *Biblioteka w czasie – czas w bibliotece. T. 2, Współczesność*. Pod red. Stanisławy Wojnarowicz i Bogusława Kasperka. Lublin: Wydaw. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, s. 111-132.
- Woźniak-Kasperek, Jadwiga (2015). Bibliografia a katalog biblioteczny: dyskusja o pojęciach i terminach. *Przegląd Biblioteczny*, R. 83, z. 4, s. 517-532.
- Woźniak-Kasperek, Jadwiga (2010). Organizacja informacji w bibliografii. Tradycja i nowe możliwości. W: *Szósta Ogólnokrajowa Narada Bibliografów. Warszawa, 23-24 października 2008*. Oprac. red. Joanna Tarasiewicz. Warszawa: Biblioteka Narodowa, s. 115-130.

Żmigrodzki, Zbigniew (2000). Typologia i klasyfikacja opracowań bibliograficznych. W: *Bibliografia: metodyka i organizacja*. Pod red. Zbigniewa Żmigrodzkiego. Warszawa: Wydaw. SBP, s. 35-45.

Artykuł w wersji poprawionej wpłynął do Redakcji 5 października 2018 r.

AGNIESZKA GOŁDA

Institute of Library and Information Studies

Silesian University in Katowice

e-mail: agnieszka.golda@us.edu.pl

TYPES OF BIBLIOGRAPHY IN DIGITAL ENVIRONMENT – SELECTED ISSUES

KEYWORDS: Bibliography. Types of bibliography. „Full” bibliography. Preliminary bibliography. Topical compilation. Advisory bibliography. Reading list. Works cited/References. Bibliographical databases. Digital environment.

ABSTRACT: **Thesis / Objective** – The introduction of computer technology has resulted in changes to a number of elements of traditional bibliographies and methods of their construction. The article is focused on the presence of selected types of bibliography in the digital environment and their specific features and applications. **Research methods** – The author selected and analyzed bibliographies in the form of lists: „full” bibliographies, preliminary bibliographies, topical compilations, advisory bibliographies, reading lists and references. The source critique was used to present most important features of selected bibliography types and the comparative method was used to juxtapose the digital and traditional forms of bibliography. **Results and conclusions** – Various types of bibliography have found their place in the digital environment, with many of them altered to a significant extent. Full and preliminary bibliographies are run as bibliographical databases of continually evolving content and scope, adjusted to the users’ needs and most often offering enhanced access to full texts with features specific for bibliography 2.0. Less changes can be noticed in topical compilations, advisory bibliographies and reading lists unless they are built for commercial purposes – their presence on the web facilitates access to specialized and profiled information. The construction of references has been made easier with computer tools such as bibliography generators and managers.

ANNA MIERZECKA
Faculty of Journalism, Information and Book Studies,
University of Warsaw
e-mail: anna.mierzecka@uw.edu.pl

STUDENTS' INFORMATION NEEDS AND DIGITAL TECHNOLOGIES IN THE ACADEMIC LIBRARIES

Anna Mierzecka (PhD) is an Assistant Professor at the Faculty of Journalism, Information and Book Studies, University of Warsaw, research team member at Media Analysis Centre. Anna Mierzecka specializes in the research of information behaviors, scientific communications, the issues of digital divide. Mierzecka is the author of „Information Behaviors Study” (awarded the 2013 Łysakowski prize for academic merit and the 2014 Clio prize), as well as articles on the use of information resources. She has received a PHD research grant from Polish National Science Center for a study of digital information sources use in science. She is a member of the *Association for Information Science and Technology* and *International Society for Knowledge Organization*. Mierzecka has lead and took part in several scientific projects, among others requested by Google Poland, Ministry of Economic Development or Orange Poland S. A.

KEYWORDS: Academic libraries. Students. Digital technologies. Users needs.

ABSTRACT: Thesis/Objective – The topic of this article is the influence of digital technologies on the functioning of academic libraries in the context of their users' needs. Users' information behaviors have changed significantly through the influence of these technologies, what can be identified in particular in students' behaviors. Do far-reaching changes in the way in which users, in case of this article - students, interact with information cause transformations in the functioning and mission of academic libraries? On the basis of literature containing the results of researches conducted around the world an attempt was made to present the way academic libraries react to these changes and how they modify their services and resources. **Research method** – The first step in responding to the actual needs of users is to conduct research in this area. For this reason, the subject of the analy-

sis in this article were publications presenting research on the users' (students) needs in the context of using academic libraries. The next stage was to identify the texts in which the use of digital technology was discussed. The analyzed literature was selected from leading journals indexed in the Science Citation Index Expanded (SCI-EXPANDED), the Social Sciences Citation Index (SSCI), and the Arts & Humanities Citation Index (A & HCI), and included articles which were published within the last 5 years (2013-2018) – a period in which digital technologies in most academic libraries in the world were most widely used, making changes caused by them possible to be diagnosed, and which corresponds to the information query. The results of the query contained 328 articles, 80 of them have been analyzed in detail, because they were deemed to contain the results of research on the functioning of academic libraries in the context of the needs and expectations of the students. **Results/conclusions** – On the basis of the analysis it can be concluded that the widespread use of digital technologies has changed functioning of academic libraries to a large extent, but these changes are not revolutionary. The way of implementing library tasks has changed, but the tasks themselves as well as the mission of an academic library have remained similar. One of the most important postulates for the future is the necessity of far-reaching personalization of the services being offered. The conducted analysis is based on the research presented in the literature, the next planned stage is verification of these conclusions in empirical research.

INTRODUCTION

Digital technologies have found their way into our everyday life and are an unavoidable as well as a commonplace element of our existence. In literature, however, the sudden changes caused by their appearance remain a subject of intense discussion within various areas. This article will deal with the effects of digital technologies on the functioning of academic libraries in the context of the needs of their users. Technologies which are, with good reason, called information and communication technologies strongly provoke changes in information behaviors. How do libraries react to the changing needs of users? Do digital technologies shaping the habits of users also cause libraries to undergo great changes? Or maybe it is finally possible to see the signs of the often repeated opinion about the disappearance of libraries? The article, on the basis of subject related literature illustrating research currently conducted in the world, will attempt to answer these questions.

It is worth mentioning that in case of academic libraries it is possible to distinguish two main groups of users whose needs, to a large degree, vary or may even be divergent: the students and the academics. For this reason the present analysis will be divided into two parts – this article will present the part concerning changes in academic libraries caused by digital technologies in the context of the needs and expectations of students. Similar deliberations, carried out, however, from the perspective of the needs of scholars, will be presented in the next article.

METHOD FOR THE SELECTION OF LITERARY TEXTS

Literature concerning academic libraries is very abundant and, for that reason, it was necessary to limit the query to leading periodicals whose articles reflect research problems addressed by scholars around the globe. A decision was reached that the best way to do this will be to illustrate the situation on the basis of an analysis of studies which are published by the best international journals – those with an Impact Factor. To achieve this goal the publication retrieval was carried out in the Web of Science database limiting it to three main indexes: Science Citation Index – Expanded (SCI-EXPANDED), Social Sciences Citation Index (SSCI) and Arts & Humanities Citation Index (A&HCI). The search instruction was entered into the „topic“ field (the search included the title, keywords and abstract fields) and was formulated in the following way: „TS= („academic library“ or „academic libraries“ or „university library“ or „university libraries“ or „college library“ or „college libraries“) AND TS=student*“. The broad construction of the instruction was meant to allow the identification of all articles dealing with the subject of academic libraries in the context of the needs and expectations of their student users. Since there are just too many terms connected with digital technologies which could be used in this context they were purposely omitted from the instruction. A decision was made to identify them on the basis of browsing the query's search results. Additionally, the search was limited chronologically to include only articles published within the last 5 years. The search turned up 328 articles of which 72 were discarded because they were deemed not to be relevant to the subject matter being studied. The remaining 256 items were subjected to analysis – the first stage being the analysis of the abstracts using the *QDA Miner* software, *Version 5.0.18*, with the analysis of the entire article following. It was within this second phase that a total of 80 articles dealing with academic libraries and the utilization of digital technologies in the context of students' needs were chosen. It must also be stated that texts concerning the needs of students included items describing research with students' participation or those based on references in literature to those kinds of studies.

The conducted content analysis allowed the identification of main issues which reflect areas of the research being carried out. Hence, the subject related division of publications proposed in the following part of the article is the result of analysis and not previously established assumptions.

ELECTRONIC RESOURCES

The issue which was most often mentioned by literature in the context of digital technologies was that of electronic resources. This, of course, is

obvious since the digital gathering and sharing of resources that does not require the user to be physically present at the library is definitely a crucial change which impacts numerous aspects of how a library operates. The analyzed literature devoted the most attention to the effective use of these resources which requires from users appropriate skills and knowledge. Confirmation of these intuitively obvious statement can be found in literature: Ukachi (2015) has shown that limited digital competence of users has a direct impact on the low usage of electronic resources, Tang and Tseng (2013) confirmed the same in regard to a user's limited conviction about his effectiveness in information retrieval while Nemati-Anaraki and Babalhavaeji (2013) demonstrated a connection with a lack of knowledge about resources.

Within this context the crucial role of library training can be seen. The significance of well designed instructions on the real level of resource use has been confirmed by studies: it is possible to see a long-term change in student behavior reflected in the intensified utilization of digital resources as well as a higher level of student satisfaction in this regard (Chen, 2015; Chen & Chengalur-Smith, 2015). Direct correlation between library training and the number of downloaded full texts has also been shown in analyses of data collected over a period of 2 years by ACRL Library Trends and Statistics (Fagan, 2014). Despite all of this, instructions concerning the use of library resources often do not address the subject of utilizing digital resources to an adequate degree. This is shown, among others, by a study done by Aderibigbe and Ajiboye (2013) conducted on a sample of 250 students which confirmed that library training is not sufficient to meet their needs with too much attention to the traditional use of library resources and too little time devoted to expanding the students' digital skills connected to the utilization of electronic resources.

Studies considering the factors influencing the effective use of resources have shown that socioeconomic aspects (Soria & Nackerud & Peterson, 2015) or the major selected by students are important (Wu & Chen, 2014) – with science majors preferring to use simple tools such as Google Scholar while humanities and social sciences majors being more open to invest a little effort into becoming familiar with and utilizing the electronic resources offered by the library.

Another issue which often becomes the subject of research is the comparison of digital resources with other types of resources, especially with traditional printed materials. It is worth mentioning that these study results vary and do not show a preference for digital resources. According to research performed by Northern Caribbean University the utilization of digital resources is on the rise but it is not accompanied by a decrease in the use of printed sources (Knight, 2013) while a study carried out in Nigeria on data obtained during a period spanning from 2005 to 2014 show

a pronounced reduction in the use of printed books and periodicals after the introduction of digital resources (Asogwa & Ugwu & Idoko, 2016). A study carried out in Spain on the other hand, shows that the use of digital collections remains lower than those available in the printed form (Rodriguez-Bravo & Pacios & Vianello-Osti & Moro-Cabero & De-la-Mano-Gonzalez, 2015). An analysis of Sociology and Anthropology dissertations conducted by the Hebrew University of Jerusalem demonstrated more references to printed books while periodicals were cited both in electronic as well as the printed form (Rosenberg, 2015).

Digital resources of libraries compete with resources which are commonly available on the Internet and this is especially true when it comes to students. Despite their appreciation for the quality of materials gathered in libraries students prefer the comfort and easy access of such tools as Google Scholar (Wu & Chen, 2014).

The cost of resources is yet another aspect and comparison research carried out by Auburn University of Montgomery showed that it is significantly more expensive to purchase the electronic version of a given document than a printed copy of one (Bailey & Scott, & Best, 2015).

Among articles devoted to electronic resources special attention was given to electronic versions of books. The number of studies concerned with these collections shows the significance of this subject in respect to the functioning of academic libraries. Considered articles mainly addressed two research problems: diagnosis of the usefulness of electronic books in relation to printed ones as well as factors which have an impact on the increase in the level of electronic book use.

The policy of gathering resources and the appropriate allocation of funds for this purpose are an obvious cause for the need to ascertain whether users prefer the electronic or printed versions of books. Interestingly, despite the oft-repeated opinion that the technological revolution will cause printed books to be replaced by e-books contemporary research conducted in various regions of the world denies this phenomenon. A study carried out by Walton (2014) among students from the United States (Southwest Baptist University, Bolivar, Missouri) demonstrated that when it comes to books required in their academic endeavors students decidedly prefer them in their printed form. Electronic books are used only when the traditional version of such a document is unavailable. Compelling is the fact that students were much more willing to use e-books when reading for pleasure. However, even in this respect studies performed among library users confirm a preference for printed materials (Mueller & Hanson & Martinez & Meyer, 2017). Similar results can also be seen in the conclusions drawn by Wang and Bai (2016) who studied Chinese students and, similarly to their American counterparts, consider the electronic versions of books to be especially inconvenient when they are the subject of class

discussion and analysis. The researchers did observe, however, that the disinclination to the use of e-books is the strongest among first year students and decreases in later years of their studies. The authors also pointed out the lack of awareness among students regarding availability and various uses of e-books. This problem, a main factor impacting the low level of utilization of these types of resources, is also indicated by Kahn and Underwood (2015) in their analysis of students from South Africa. Libraries should place more emphasis on developing strategies meant to inform students about the availability of and ways in which e-books can be utilized. Research carried out in South Korea demonstrated that in this respect information displayed on library websites is very important since it is there that users learn about electronic books (Hwang & Kim & Lee & Kim, 2014).

Attention should be drawn to the correlation which can be seen in various studies between the students' level of education and their readiness to use e-books for academic purposes. Other than in the above-mentioned study carried out by Wang and Bai (2016) this tendency was also observed by Lamothe (2013) in his research performed among Canadian students (J.N. Desmarais Library of Laurentian University) where e-books were most readily used by doctoral students and least often by BA students. Similar observations were also made in a study conducted at the University of Maryland in College Park (Carroll & Corlett-Rivera & Hackman & Zou, 2016) but it additionally included academics who mainly reached for e-books. Furthermore, the study attempted to analyze the correlation between the students' major and the use of digital books. A discernible difference was observed between readers who majored in the sciences (*STEM – Science, Technology, Engineering and Mathematics*) and made the decision to reach for e-books much more often than all others who overwhelmingly preferred to utilize the printed versions of publications. Similar results were seen in the comparison of reading habits of engineering students with those of social sciences students (Khan & Bhatti & Khan, 2016) as well as technology majors with humanities and social studies majors (Pinto & Pouliot & Antonio Cordon-Garcia, 2014). In all instances STEM students were more willing to read e-books. Despite the fact that the authors of the above-mentioned study do not discuss the reasons behind this phenomena it can be assumed that, on the one hand, the higher level of acceptance for new technological solutions (usually seen among STEM majors) may be an important factor here while on the other it may have been connected with the process that makes scientific literature obsolete, occurring much faster within these fields, and forces students to utilize the most current publications whose digital form generally becomes available earlier.

The second widely discussed matter in regard to the use of e-books includes factors which promote an increase in their utilization. The authors

of such studies draw attention to the lack of promotional activity of libraries meant to inform readers about titles available in the electronic version as well as ways to gain access to them (Carr & Cardin & Shouse, 2016). A lot of students do not know that such resources exist and many of those who have heard of them have doubts regarding their use (Kahn & Underwood, 2015). An analysis of literature performed by Walters (2014) has shown that in the opinions of students from the UK and the USA limitations regarding the printing or downloading of e-books resulting from restrictive licenses for sharing such resources is also a significant problem. The level of e-book utilization is obviously also impacted by the attitude toward digital technologies or, more generally, to introduced innovation (Raynard, 2017). Studies concerning the *Technology Acceptance Model (TAM)* have shown that the satisfaction connected with the use of digital books relates to the self-assessment of the users regarding their abilities to use the Internet. Their willingness to use e-books was also influenced by their opinion regarding the ease in using them (Tri-Agif & Noorhidawati & Ghalebadi, 2016). Research dealing with this subject performed by Ahmad and Brogan (2016) demonstrated that students who draw satisfaction from everyday use of laptops are equally content using e-books. In countries where it is not commonplace for students to own a computer, such as Pakistan, not having access to such equipment was cited as one of the main obstacles to reading the electronic versions of books. Other than that rather obvious reason, the variety of formats in which e-books are made available was also named as one of the problems discouraging potential readers from reaching for this type of resource (Khan et al., 2016). In turn, studies carried out in Spain, where the availability of equipment was not a problem, demonstrated that despite general access to e-book readers scientific publications are usually read by students on computer screens (Navarro-Molina & Alonso-Arroyo & Vidal-Infer & Valderrama-Zurian & Aleixandre-Benavent, 2015). From the standpoint of libraries equipment preferences of readers are important in the context of purchasing the right type of books. Another crucial factor impacting the level of usefulness of a collection is the correct preparation of metadata. Research performed at British universities showed the significance of discovering and meeting the needs of users in establishing the metadata of e-books so that they see them as having real educational value (Vasileiou & Rowley & Hartley, 2013). Aside from the high quality of available books their number within the collection is also important. A study carried out in the libraries of Canada for a period exceeding 9 years has proven that the size of digital collections is strongly correlated with the level of their use and users having access to a large number of items reached for e-books much more willingly than those whose access was limited to only a few positions (Lamothe, 2013).

Interestingly, especially in respect all of the above-mentioned analyses of factors impacting the level of e-book use, among these texts only one concerns the manner in which digital books are read. The analysis of the way users read, searched for information or selected books showed that the most common manner of interacting with the book were short sessions aimed at finding particular information (Zhang & Niu & Promann, 2017). Other issues addressed by research included the connection between the use of e-books and academic marks – high level of e-book use translated to good marks (Soria & Fransen & Nackerud, 2017), as well as the cost of electronic books in relation to their printed versions (Bailey et al., 2015).

ONLINE ACCESS TO THE LIBRARY'S OFFER

Another research trend which can be distinguished in the present literature analysis concerns online access to services and collections through an Internet webpage using the desktop as well as mobile applications.

In the perspective of designing library web pages the potential of mobile devices is seen as particularly significant on account of the common and constantly growing students' use of this equipment. Studies confirm that this occurs also in respect to behaviors connected with education (Becker & Bonadie-Joseph & Cain, 2013) hence the identification of the needs and habits of users has become the focus of researchers. However, the question whether libraries can make use of that potential is debatable. Numerous studies within this area, carried out independently of each other, confirm that despite the commonplace use of mobile devices at this time students are not willing to use them to take advantage of online services or collections of libraries (Bomhold, 2015; ChanLin & Hung, 2016; Dukic & Striskovic, 2015; Ko & Chiu & Lo & Ho, 2015; Lo et al., 2016; Vassilakaki, Moniarou-Papaconstantinou & Garoufallou, 2016; Zha & Zhang & Yan & Wang, 2015). Within this context it is not unusual that there are attempts made to discover the factors which impact the willingness of users to use smart phones to access library resources (Chang, 2013; Chang & Lou & Cheng & Lin, 2015; Hu & Zhang, 2016; Yi & You & Bae, 2016). Unfortunately studies which are included in the analysis conducted for the needs of the present article do not contain any results which could shed new light on this matter. The authors verified the scientifically obvious thesis that the general attitude of students to technology (Chang et al. – „theory of acceptance and usage of technology (UTAUT)”, Yi, You, & Bae – „the task-technology fit” (TTF)) also influences their approach toward utilizing solutions offered by the library through the use of their mobile devices. Importantly, the above-mentioned studies refer to environments where libraries have adapted solutions or applications for mobile devices. This sit-

uation, however, is not commonplace and, for example, studies performed at academic medical libraries in Great Britain showed that there are few applications and solutions adapted for mobile devices and, additionally, there is a lack of activities which could promote existing solutions among students (Chamberlain & Elcock & Puligari, 2015).

Among studies dealing with digital technologies and libraries there are also typical usability studies of: desktop versions of web pages (Duncan & Durrant, 2015; Sheikh, 2017), mobile versions of web pages (ChanLin & Hung, 2016; Fung & Chiu & Ko & Ho & Lo, 2016), OPAC (Naik & Nikam, 2014), the Primo search engine (Kliwer & Monroe-Gulick & Gamble & Radio, 2016) as well as the EBSCO Discovery Service (Bonner & Williams, 2016). These studies are typical case studies although, a more general perspective was embraced by Taiwanese researchers (Wu & Hsieh & Chang, 2013) who, using the Delphi method, attempted to determine the criteria considered by the students to be the most significant in assessing a usefulness of a library web page as well as services provided through it. The three distinguished main criteria of web page evaluation (system type, effectiveness and quality of information) permitted the authors to prepare a schematic according to which it is possible to evaluate the quality of library services. An interesting study testing the method for the assessment of the quality of LibWebSQ library services was carried out at academic libraries of Nigeria by Haruna, Kiran and Tahira (2017). This method is calculated using, among others, with consideration for services provided online. The authors confirmed the existence of a strong correlation between user satisfaction (being the result of the assessment of the quality and value of traditional and internet based services) and their loyalty – their willingness to continue using the library's services. It must be said, however, that this study was declarative and was based solely on the results of questionnaires sent to students and academics.

Chan (2014) in turn put forth an interesting solution concerning the adaptation of a library's web page to the needs of the users. He believes that libraries, even without carrying out user related studies, possess data which allows the library's web page to become personalized to the needs of the users. This data is the information which the students present when they sign up to a given university.

It is worth mentioning that among the 22 articles analyzed within this area 20 of them were based on empirical studies and the needs of the users were evaluated through the use of: surveys – 12 times, observation – 4 times (usability tests), the Delphi method – once as well as statistical analysis of web page use – also once. This shows a clear dominance of quantitative research although in these cases where it is necessary to expand knowledge about information needs the greater usefulness of qualitative studies would be more advisable.

.COMMUNICATION WITH USERS

At the start of the present analysis it was assumed that the subject of the influence of digital technologies on the way users communicate with the library will become clearly defined. The matter of the general use of social media or other methods of digital communication used by students is the subject of numerous studies hence it was expected that it will also come up in the context of academic libraries. The actual small number of publications connected with this subject matter among the works taken under consideration – only 12 articles – was, therefore, surprising. The issue of social media was clearly dominant in these publications and only two of them addressed the topic of communication between library workers and students more comprehensively. Butler and Byrd (2016) conducted a study involving library employees and students of the George Mason University. On the basis of a questionnaire which the students filled out after coming in contact with library workers the authors concluded that, among others, the students' attitude toward using digital communication tools to ask for help in using resources is one of reluctance. They decidedly preferred personal interaction fearing that their online communication may not be understood or they will not comprehend the provided answers. Similar conclusions were drawn by Tang and Tseng (2014) who carried out research among students of Jacksonville State University. Those students who lived in close proximity to the university's campus overwhelmingly preferred personal consultations although an increase of the willingness to use digital methods of communication could be noticed along with the increase of the distance at which the students lived from the campus. Interestingly, e-mail was the most common method of communication and the researchers stipulated that the students had a negative attitude toward using social media for this purpose. A study performed by Stvilia and Giradze (2017), on the other hand, showed that students value social media as a source of information about events, training or new developments at the library. This apparent discrepancy can be understood through the conclusions of an observation conducted by van Beynen and Swenson (2016) who analyzed the content of the entries on a Facebook group titled *USFSP Know It All Guide to Knowing It All* created by University of South Florida students. The aim of monitoring of this content was the assessment of the potential of this type of activity to improve the quality of services provided by libraries. The scientists noticed, among other things, that in these entries students eagerly included general information about libraries but when it came to particular questions they had a habit of suggesting that other participants get help at the library. Comparing this with the results of other studies we can assume that social media are treated as a certain kind of a "message board" which has the advantage of being personalized

but its potential as an interactive form of communication is not seen and, in this context, personal communication is preferred. Of course the confirmation of this hypothesis would require further research.

Other articles which tackle the subject of libraries and digital communication are not based on studies which include students as respondents but rather present analyses of current activity of libraries (from the perspective of students' expectations). Chu and Du (2013) sent a questionnaire to academic libraries all over the world to establish the level of the possibility for the use of social media worldwide. Unfortunately the low response rate (38 libraries) does not allow for the formulation of general conclusions. However, those responses which had been received show that Facebook and Twitter are the most used media as well as that in all countries libraries have a problem in getting students to follow their profiles. A study which focused on social profiles (Twitter and Facebook) of four largest Canadian academic libraries also confirmed a low level of student interaction with content published there (Winn & Rivosecchi & Bjerke & Groenendyk, 2017). The conducted analysis was mainly quantitative in nature but the authors noticed that most of the posts had the form of notices related to upcoming events, new services or sources of information (Winn et al., 2017, p. 302). Within this area it is also possible to mention research conducted in Africa where libraries do not commonly use social media. The authors of that study present the opinions of students who are active users of such media in which they agree that the implementation of these forms of communication would be useful (Akeriwa & Penzhorn & Holmner, 2015).

Another significant issue is the fact that the analyzed literature lacks publications which discuss other forms of digital communication with users. The study performed by Yang and Dalal (2015) who examined the web pages of 362 American libraries in respect to the presence of tools for online consultations: text chatting, video chatting, e-mail or other solutions using digital technologies as well as encouragement to call to get information, is the sole exception. Among the participating libraries 74% offered at least one possibility of communication using digital technologies. The researchers noticed that among libraries with a large number of students the offer for consultations using a text chat was dominant. The small number of publications addressing this matter is perplexing. On the basis of described literature it is difficult to draw conclusions about the situation as a whole, however, generally the quoted opinions of students about their unwillingness to use digital means of communication as well as a lack of a broader discussion regarding this subject permits us to conclude that digital technologies have not caused great changes in communication. The channels of communication have changed, however, the scope and type of provided consultations has remained the same.

EDUCATIONAL ACTIVITY OF LIBRARIES

The matter of training appeared simultaneously as the discussion of using electronic resources. However, digital technologies decidedly increase the possibilities for conducting various kinds of training at the library – starting with those for new students all the way to specialized training. On the basis of research dealing with the effectiveness of online teaching Ingalls (2015) analyzed the benefits which could be provided through on-line library training. According to her these forms of training rather than traditional practices meet students' expectations. Advantages of online courses are a subject which is often addressed by authors (Moreno-Pulido & Sanchez-Fernandez, 2015; Scales & Nicol & Johnson, 2014; Somoza-Fernandez, 2015; Thornton & Kaya, 2013) who especially emphasize the possibility of being able to participate in the training at a convenient time and place and in accordance with one's pace of work as well as the attractiveness of these courses because of additional audiovisual and interactive materials. These texts are mainly descriptive with recommendations regarding the best solutions. Courses dedicated to special groups or subjects form a distinct group within this area. Cassidy and Hendrickson (2013) described the manner in which librarians should prepare courses expanding informational skills of history students while Jacobs, Dalal and Dawson (2016) presented a procedure of preparing such courses for chemistry students. Webb and Hoover (2015) tried to determine which forms of educational materials (texts, pictures, audio files) are the most effective in respect to students of biology. Kratochvil (2013, 2014) enumerated the benefits of online training for medical students – both from the perspective of students as well as librarians. He also drew attention to the importance of including academic lecturers, who should encourage students to participate in courses, in this matter. Another aspect is the manner in which the materials for online training are shared on library web pages – a team of American scientists (Obradovich & Canuel & Duffy, 2015) inspected the web pages of 140 libraries belonging to the Canadian Association of Research Libraries (CARL) and the Association of Research Libraries (ARL) and concluded that although as much as 76% of them provide video training materials only 2% supply clearly formulated advice as to the best way to make use of them. Within the literature being considered there are also interesting suggestions regarding the expansion of a library's traditional training offer. Denda (2015) described a process of creating and conducting of a workshop during which students could learn to utilize visual forms of communication and according to the author the librarians should actively take part in this kind of educational activity. A similar idea, one that actually goes even further, concerns the creation of a Media Commons where students would be presented with various opportunities of learn-

ing to use multimedia as part of their courses and individually prepared projects (Mestre, 2013). Yet another idea which would enhance the process of learning at the library involves changing of the formula through the inclusion of games (Elzen & Roush, 2013).

DIGITAL TECHNOLOGIES AND...

During our query we also found publications which are difficult to include in one of the subject-related groups described above. Researchers from Australia described a way to expand a library's offer through providing the students with technical support in their use of information and communication technologies (Renner et al., 2014). Cobblah and van der Walt (2016) established that Internet services were the library services that contributed most to academic achievements of students at the universities in Ghana. In China a study was carried out among students and scientists regarding their need for support from the librarians in relation to management and storage of data gathered during the process of conducting research (Liu & Ding, 2016). A very similar study was realized among students and employees of the University of Kansas (Weller & Monroe-Gullick, 2014). On the basis of surveys and individual interviews Melles and Unsworth (2015) attempted to determine factors influencing how students create footnotes and bibliographies. The results were used to develop a list of recommendations for librarians preparing educational materials within this area. Remaining publications identified during the query and dealing with academic libraries and the use of digital technologies only marginally addressed the subject of student needs or they did not address it at all.

CONCLUSIONS

The first thing that comes to mind after reading the abovementioned texts concerns their very real, utilitarian character. Among those works there were no publications whose research could be a basis for theoretical reflection on the change in the role or mission of the library within a transforming environment. Most texts contained practical recommendations for improving the functioning of academic libraries. Within this area it can be concluded that the commonplace use of digital technologies has, to a large degree, changed the way academic libraries function, however, these changes are not revolutionary. On the basis of the presented studies it is possible to see the significance of the introduction of electronic resources but the often repeated concern that they will soon replace traditional materials have not been confirmed within the analyzed publications and the predominance of printed works, especially books, can still

be seen. An important reoccurring observation relates to the differences in the preferences of students with varying majors which should affect the policy of gathering resources. The studies also show the weak points of up-to-now activity of libraries – not enough informational and training related projects which could expand the knowledge of students regarding electronic resources and ways of their utilization. The analysis of publications dealing with the educational activity of libraries, on the other hand, demonstrates that new technologies create, when it comes to interesting and engaging ideas for training, a whole spectrum of possibilities which the libraries take advantage of more and more. Where, therefore, lays the problem? It is apparent that libraries from all over the world face the same problem – a way to get the information to students. This is clearly seen through the analysis of those publications which concern communication with students. Although the channels of communication have undergone change its character has not been significantly altered. The potential for interaction online is not being fully exploited. Libraries are not sure how to digitally engage their users and when looking for help the students themselves prefer personal contact. There is one more issue that is worthy of notice: majority of the considered empirical research was based on surveys. These types of studies are great in situations where it is necessary to confirm or disprove already diagnosed problems but they lack the potential of qualitative research for the discovery of new knowledge, determining the perspective of users or their needs and gaining understanding about their behavior. One negative aspect with which libraries are charged is their tendency to stagnate, to follow the same paths and their unwillingness to change (Little, 2011). The observed insufficiency of studies which could help libraries to open up more to the real needs of their users to some degree confirms the existence of this problem.

Do presented studies present a basis for reflection on the changing mission of academic libraries? If we accept the broad definition offered by Stover (2001, p. 169) in which he states that: “The mission of the academic library is to support research, teaching, and service within the parameters of its parent institution” then there seems to be no need to introduce any modifications. However, the situation changes completely when we think upon the ways in which this mission can be fulfilled. The completed analysis of literature allowed the discovery of one tendency which is common to the expectations of users within various spheres of the libraries’ function: preparation of resources, educational activity, communication or new services. The need to personalize all of these aspects in respect to the requirements of particular groups of students (and sometimes even individuals) and going beyond the metaphorical “walls” of the library to provide services in ways and places expected by the user. This type of change demands both the investment of time as well as money. It seems that the approach “the library

as an institution provides services for a group of users – students” is not very effective and the introduction of new technology will not change this. However, adopting the attitude where a specialized employee – the librarian – provides, prepares services for a select group of users or individuals can help overcome barriers between the institution, its offer and the users. Its worthy of notice that in the recently published report titled *Academic Library Impact: Improving Practice and Essential Areas to Research* (Connaway & Harvey & Kitzie & Mikitish, 2017) containing conclusions drawn both upon literature as well as broad qualitative research the authors very strongly stress the need to adapt library services to individual requirements of users.

The analysis presented in this article aims to demonstrate activity trends of academic libraries. On the one hand, it allows the creation of an outline of changes in the way academic libraries operate in relation to an important group of users – the students. On the other hand, it enables demonstration of research subjects which are being addressed within this area of study. Certainly, the selective literature review may not reflect accurately the real situation in academic libraries which is the main limitation of this study. The next step to answer the research question should be the series of empirical research which would verify presented conclusions. Results of this study would be completed with an analysis of information behaviors of the other main group of users – the academics.

REFERENCES

- Adeniyi Aderibigbe, Nurudeen; Adebimpe Ajiboye, Bosede (2013). User Education Program as Determinant of Electronic Information Resources Usage in Nimbe Adedipe University Library, Nigeria. *The Electronic Library*, vol. 31, no. 2, pp. 244-255. doi:10.1108/02640471311312410.
- Ahmad, Pervaiz; Brogan, Marl (2016). E-Book User Behaviour in Academic Libraries: The Role of User Agents in Perception and Satisfaction. *Malaysian Journal of Library & Information Science*, vol. 21, no. 3, pp. 95-109.
- Akeriwa, Miriam; Penzhorn, Cecilia; Holmner, Marlene (2014). Using Mobile Technologies for Social Media Based Library Services at the University of Development Studies Library, Ghana. *Information Development*, vol. 31, no. 3, pp. 284-293. doi:10.1177/0266666913515898.
- Andre Becker, Danielle; Greenberg, Jane; Eva Mendez, Rodriguez; Bonadie-Joseph, Ingrid; Cain, Jonathan (2013). Developing and Completing a Library Mobile Technology Survey to Create a User-Centered Mobile Presence. *Library Hi Tech*, vol. 31, no. 4, pp. 688-699. doi:10.1108/lht-03-2013-0032.
- Asogwa, Brendan Eze; Ugwu, Cyprian Ifeanyi; Idoko, Anthonia Nkechi (2016). Internet Services in Academic Libraries. *The Electronic Library*, vol. 34, no. 5, pp. 757-771. doi:10.1108/el-04-2015-0066.
- Bailey, Timothy P.; Scott, Amanda L.; Best, Rickey D. (2015). Cost Differentials between E-Books and Print in Academic Libraries. *College & Research Libraries*, vol. 76, no. 1, pp. 6-18. doi:10.5860/crl.76.1.6.

- Bomhold, Catharine (2015). Research and Discovery Functions in Mobile Academic Libraries Are University Libraries Serving Mobile Researchers? *Library Hi Tech*, vol. 33, no. 1, pp. 32-40. doi:10.1108/lht-09-2014-0084.
- Bonner, Sarah; Williams, Georgia (2016). A Small Academic Library and the Power of Ebsco Discovery Service. *Serials Review*, vol. 42, no. 3, pp. 187-191. doi:10.1080/00987913.2016.1205428.
- Butler, Kathy; Byrd, Jason (2016). Research Consultation Assessment: Perceptions of Students and Librarians. *The Journal of Academic Librarianship*, vol. 42, no. 1, pp. 83-86. doi:10.1016/j.acalib.2015.10.011.
- Carr, Patrick L.; Cardin, James D.; Shouse, Daniel L. (2016). Aligning Collections with Student Needs: East Carolina University's Project to Acquire and Promote Online Access to Course-Adopted Texts. *Serials Review*, vol. 42, no. 1, pp. 1-9. doi:10.1080/00987913.2015.1128381.
- Carroll, Alexander J.; Corlett-Rivera, Kelsey; Hackman, Timothy; Zou, Jinwang (2016). E-Book Perceptions and Use in Stem and Non-Stem Disciplines: A Comparative Follow-up Study. *portal: Libraries and the Academy*, vol. 16, no. 1, pp. 131-162. doi:10.1353/pla.2016.0002.
- Cassidy, Erin Dorris; Hendrickson, Kenneth E. (2013). Faculty-Librarian Micro-Level Collaboration in an Online Graduate History Course. *The Journal of Academic Librarianship*, vol. 39, no. 6, pp. 458-463. doi:10.1016/j.acalib.2013.08.018.
- Chamberlain, David; Elcock, Martin; Puligari, Preeti (2015). The Use of Mobile Technology in Health Libraries: A Summary of a Uk-Based Survey. *Health Information and Libraries Journal*, vol. 32, no. 4, pp. 265-275. doi:10.1111/hir.12116.
- Chan, Ian (2014). Leveraging Student Course Enrollment Data to Infuse Personalization in a Library Website. *Library Hi Tech*, vol. 32, no. 3, pp. 450-466. doi:10.1108/lht-07-2013-0096.
- Chang, Chiao-Chen (2013). Library Mobile Applications in University Libraries. *Library Hi Tech*, vol. 31, no. 3, pp. 478-492. doi:10.1108/lht-03-2013-0024.
- Chang, Sung-Shan; Lou, Shi-Jer; Cheng, Shuenn-Ren; Lin, Chin-Lang (2015). Exploration of Usage Behavioral Model Construction for University Library Electronic Resources. *The Electronic Library*, vol. 33, no. 2, pp. 292-307. doi:10.1108/el-10-2013-0195.
- ChanLin, Lih-Juan; Hung, Wei-Hsiang (2016). Usability and Evaluation of a Library Mobile Web Site. *The Electronic Library*, vol. 34, no. 4, pp. 636-650. doi:10.1108/el-07-2015-0119.
- Chen, Yu-Hui (2015). Testing the Impact of an Information Literacy Course: Undergraduates' Perceptions and Use of the University Libraries' Web Portal. *Library & Information Science Research*, vol. 37, no. 3, pp. 263-274. doi:10.1016/j.lisr.2015.04.002.
- Chen, Yu-Hui; Chengalur-Smith, InduShobha (2015). Factors Influencing Students' Use of a Library Web Portal: Applying Course-Integrated Information Literacy Instruction as an Intervention. *The Internet and Higher Education*, vol. 26, pp. 42-55. doi:10.1016/j.iheduc.2015.04.005.
- Chu, Samuel Kai-Wah; Du, Helen S. (2012). Social Networking Tools for Academic Libraries. *Journal of Librarianship and Information Science*, vol. 45, no. 1, pp. 64-75. doi:10.1177/0961000611434361.
- Cobblah, Mac-Anthony; van der Walt, Thomas. (2016). The Contribution of Effective Library and Information Services to Academic Achievements at Some Selected Universities in Ghana. *Libri*, vol. 66, no. 4, pp. 275-289. doi:10.1515/libri-2016-0035.

- Connaway, Lynn Silipigni; Harvey, William; Kitzie, Vanessa; Mikitish, Stephanie (2017). *Academic Library Impact: Improving Practice and Essential Areas to Research*: Association of College & Research Libraries, a division of the American Library Association.
- Denda, Kayo (2015). Developing Interview Skills and Visual Literacy: A New Model of Engagement for Academic Libraries. *Portal-Libraries and the Academy*, vol. 15, no. 2, pp. 299-314.
- Dukić, Darko; Strišković, Jelena (2015). Croatian University Students' Use and Perception of Electronic Resources. *Library & Information Science Research*, vol. 37, no. 3, pp. 244-253. doi:10.1016/j.lisr.2015.04.004.
- Duncan, Adrian St Patrick; Durrant, Fay (2015). An Assessment of the Usability of the University of the West Indies (Mona, Jamaica) Main Library's Website. *The Electronic Library*, vol. 33, no. 3, pp. 590-599. doi:10.1108/el-11-2013-0207.
- Elzen, Angela M.; Roush, Jacob (2013). Brawling in the Library: Gaming Programs for Impactful Outreach and Instruction at an Academic Library. *Library Trends*, vol. 61, no. 4, pp. 802-813.
- Fagan, Jody Condit (2014). The Effects of Reference, Instruction, Database Searches, and Ongoing Expenditures on Full-Text Article Requests: An Exploratory Analysis. *The Journal of Academic Librarianship*, vol. 40, no. 3-4, pp. 264-274. doi:10.1016/j.acalib.2014.04.002.
- Fung, Reese Hoi Yin; Chiu, Dickson K. W.; Ko, Eddie H. T.; Ho, Kevin K. W.; Lo, Patrick. (2016). Heuristic Usability Evaluation of University of Hong Kong Libraries' Mobile Website. *The Journal of Academic Librarianship*, vol. 42, no. 5, pp. 581-594. doi:10.1016/j.acalib.2016.06.004.
- Haruna, Bala; Kiran, K.; Tahira, Muzammil (2017). Modelling Web-Based Library Service Quality and User Loyalty in the Context of a Developing Country. *The Electronic Library*, vol. 35, no. 3, pp. 507-519. doi:10.1108/el-10-2015-0211.
- Hu, Jiming; Zhang, Yin (2016). Chinese Students' Behavior Intention to Use Mobile Library Apps and Effects of Education Level and Discipline. *Library Hi Tech*, vol. 34, no. 4, pp. 639-656. doi:10.1108/lht-06-2016-0061.
- Hwang, Jae-Young; Kim, Jayhoon; Lee, Boram; Hwan Kim, Jeong (2014). Usage Patterns and Perception toward E-Books: Experiences from Academic Libraries in South Korea. *The Electronic Library*, vol. 32, no. 4, pp. 522-541. doi:10.1108/el-11-2012-0150.
- Ingalls, Dana (2015). Virtual Tours, Videos, and Zombies: The Changing Face of Academic Library Orientation. *Canadian Journal of Information and Library Science-Revue Canadienne Des Sciences De L Information Et De Bibliotheconomie*, vol. 39, no. 1, pp. 79-90.
- Jacobs, Danielle L.; Dalal, Heather A.; Dawson, Patricia H. (2015). Integrating Chemical Information Instruction into the Chemistry Curriculum on Borrowed Time: The Multiyear Development and Evolution of a Virtual Instructional Tutorial. *Journal of Chemical Education*, vol. 93, no. 3, pp. 452-463. doi:10.1021/acs.jchemed.5b00427.
- Kahn, Michelle; Underwood, Peter G. (2016). E-Book Use in South African Academic Libraries: What Patrons Want. *Library Collections, Acquisitions, & Technical Services*, vol. 39, no. 1-2, pp. 23-39. doi:10.1080/14649055.2015.1125268.
- Khan, Amjid; Bhatti, Rubina; Khan, Asad (2016). E-Books Usage by Agricultural, Engineering and Social Science Students in Selected Universities of Pakistan. *The Electronic Library*, vol. 34, no. 6, pp. 958-973. doi:10.1108/el-08-2015-0163.
- Kliewer, Greta; Monroe-Gulick, Amalia; Gamble, Stephanie; Radio, Erik (2016). Using Primo for Undergraduate Research: A Usability Study. *Library Hi Tech*, vol. 34, no. 4, pp. 566-584. doi:10.1108/lht-05-2016-0052.

- Knight, Natalee (2013). Enhancing Access to Library Resources at Northern Caribbean University through an E-Library Initiative. *The Electronic Library*, vol. 31, no. 6, pp. 753-769. doi:10.1108/el-01-2012-0001.
- Ko, Eddie H. T.; Chiu, Dickson K. W.; Lo, Patrick; Ho, Kevin K. W. (2015). Comparative Study on M-Learning Usage among Lis Students from Hong Kong, Japan and Taiwan. *The Journal of Academic Librarianship*, vol. 41, no. 5, pp. 567-577. doi:10.1016/j.acalib.2015.07.005.
- Kratochvíl, Jiří (2014). Efficiency of E-Learning in an Information Literacy Course for Medical Students at the Masaryk University. *The Electronic Library*, vol. 32, no. 3, pp. 322-340. doi:10.1108/el-07-2012-0087.
- Kratochvíl, Jiří (2013). Evaluation of E-Learning Course, Information Literacy, for Medical Students. *The Electronic Library*, vol. 31, no. 1, pp. 55-69. doi:10.1108/02640471311299137.
- Lamothe, Alain R. (2013). Factors Influencing the Usage of an Electronic Book Collection: Size of the E-Book Collection, the Student Population, and the Faculty Population. *College & Research Libraries*, vol. 74, no. 1, pp. 39-59.
- Little, Geoffrey (2011). Should I Stay or Should I Go? Academic Libraries and Second Life. *The Journal of Academic Librarianship*, vol. 37, no. 2, pp. 171-173. doi:http://dx.doi.org/10.1016/j.acalib.2010.12.002.
- Liu, Xia; Ding, Ning (2016). Research Data Management in Universities of Central China. *The Electronic Library*, vol. 34, no. 5, pp. 808-822. doi:10.1108/el-04-2015-0063.
- Lo, Patrick; Cho, Allan; Leung, Man-hon; Chiu, Dickson K. W.; Ko, Eddie H. T.; Ho, Kevin K. W. (2016). Use of Smartphones by Art and Design Students for Accessing Library Services and Learning. *Library Hi Tech*, vol. 34, no. 2, pp. 224-238. doi:10.1108/lht-02-2016-0015.
- Melles, Anne; Unsworth, Kathryn (2015). Examining the Reference Management Practices of Humanities and Social Science Postgraduate Students and Academics. *Australian Academic & Research Libraries*, vol. 46, no. 4, pp. 250-276. doi:10.1080/00048623.2015.1104790.
- Mestre, Lori (2013). Media Commons: The Process and Value of Centralizing Services. *Library Hi Tech*, vol. 31, no. 4, pp. 669-687. doi:10.1108/lht-04-2013-0044.
- Moreno-Pulido, Alexis; Sánchez-Fernández, Rosa (2015). Papel De La Biblioteca En La Enseñanza De Competencias Informacionales En Posgrados De La Universidad Nacional De Educación a Distancia (Uned). *El Profesional de la Información*, vol. 24, no. 5, pp. 665-673. doi:10.3145/epi.2015.sep.15.
- Mueller, Kat Landry; Hanson, Michael; Martinez, Michelle; Meyer, Linda (2017). Patron Preferences: Recreational Reading in an Academic Library. *The Journal of Academic Librarianship*, vol. 43, no. 1, pp. 72-81. doi:10.1016/j.acalib.2016.08.019.
- Naik, Devendra; Nikam, Khaiser (2014). Attitudes of Law University Library Users Towards the Use of Web Opac in Karnataka. *The Electronic Library*, vol. 32, no. 6, pp. 825-833. doi:10.1108/el-10-2012-0132.
- Navarro-Molina, Carolina; Alonso-Arroyo, Adolfo; Vidal-Infer, Antonio; Valderrama-Zurián, Juan Carlos; Aleixandre-Benavent, Rafael (2015). La Satisfacción De Uso De Los Dispositivos E-Reader En Una Muestra De Estudiantes Universitarios Españoles. *Revista española de Documentación Científica*, vol. 38, no. 3, p. 6. doi:10.3989/redc.2015.3.1224.
- Nemati Anaraki, Leila; Babalhavaeji, Fahimeh (2013). Investigating the Awareness and Ability of Medical Students in Using Electronic Resources of the Integrated Digital Library Portal of Iran. *The Electronic Library*, vol. 31, no. 1, pp. 70-83. doi:10.1108/02640471311299146.

- Obradovich, Alexandra; Canuel, Robin; Duffy, Eamon P. (2015). A Survey of Online Library Tutorials: Guiding Instructional Video Creation to Use in Flipped Classrooms. *The Journal of Academic Librarianship*, vol. 41, no. 6, pp. 751-757. doi:10.1016/j.acalib.2015.08.006.
- Pinto, Maria; Pouliot, Cristina; Antonio Cordon-Garcia, Jose (2014). E-Book Reading among Spanish University Students. *Electronic Library*, vol. 32, no. 4, pp. 473-492. doi:10.1108/el-05-2012-0048.
- Raynard, Melissa (2017). Understanding Academic E-Books through the Diffusion of Innovations Theory as a Basis for Developing Effective Marketing and Educational Strategies. *The Journal of Academic Librarianship*, vol. 43, no. 1, pp. 82-86. doi:10.1016/j.acalib.2016.08.011.
- Renner, Felicity; Clark, Catherine; Shilkin, Bel; Benn, Jill; Albatis, Merrilee; Howard, Roz (2014). 'Thanks for Being Awesome': Using the Learning Organisation Model to Enhance University Library and It Client Service. *The Australian Library Journal*, vol. 63, no. 2, pp. 118-128. doi:10.1080/00049670.2014.898239.
- Rodríguez-Bravo, Blanca; Pacios, Ana-Reyes; Vianello-Osti, Marina; Moro-Cabero, Manuela; De-la-Mano-González, Marta (2015). Digital Transition of Teaching Learning Resources at Spanish Universities. *El Profesional de la Información*, vol. 24, no. 6, pp. 737-748. doi:10.3145/epi.2015.nov.05.
- Rosenberg, Zila (2015). Citation Analysis of M.A. Theses and Ph.D. Dissertations in Sociology and Anthropology: An Assessment of Library Resource Usage. *The Journal of Academic Librarianship*, vol. 41, no. 5, pp. 680-688. doi:10.1016/j.acalib.2015.05.010.
- Scales, B. Jane; Nicol, Erica; Johnson, Corey M. (2014). Redesigning Comprehensive Library Tutorials. *Reference & User Services Quarterly*, vol. 53, no. 3, pp. 242-252. doi:10.5860/rusq.53n3.242.
- Sheikh, Arslan (2017). Evaluating the Usability of Comsats Institute of Information Technology Library Website: A Case Study. *The Electronic Library*, vol. 35, no. 1, pp. 121-136. doi:10.1108/el-08-2015-0149.
- Somoza-Fernández, Marta (2015). Interactive Training Materials Developed by Spanish University Libraries. *The Journal of Academic Librarianship*, vol. 41, no. 1, pp. 94-97. doi:10.1016/j.acalib.2014.10.007.
- Soria, Krista M.; Fransen, Jan; Nackerud, Shane (2017). Beyond Books: The Extended Academic Benefits of Library Use for First-Year College Students. *College & Research Libraries*, vol. 78, no. 1, pp. 8-22. doi:10.5860/crl.78.1.8.
- Soria, Krista M.; Nackerud, Shane; Peterson, Kate (2015). Socioeconomic Indicators Associated with First-Year College Students' Use of Academic Libraries. *The Journal of Academic Librarianship*, vol. 41, no. 5, pp. 636-643. doi:10.1016/j.acalib.2015.06.011.
- Stover, Mark (2001). Theoretical and Conceptual Foundations for Web Site Design in Religious and Theological Academic Libraries. *Journal of Religious & Theological Information*, vol. 3, no. 3/4, pp. 161-201.
- Stvilia, Besiki; Gibradze, Leila (2017). Examining Undergraduate Students' Priorities for Academic Library Services and Social Media Communication. *The Journal of Academic Librarianship*, vol. 43, no. 3, pp. 257-262. doi:10.1016/j.acalib.2017.02.013.
- Tang, Yingqi; Tseng, Hung Wei (2013). Distance Learners' Self-Efficacy and Information Literacy Skills. *The Journal of Academic Librarianship*, vol. 39, no. 6, pp. 517-521. doi:10.1016/j.acalib.2013.08.008.
- Tang, Yingqi; Tseng, Hung Wei (2014). Distance Students' Attitude toward Library Help Seeking. *The Journal of Academic Librarianship*, vol. 40, no. 3-4, pp. 307-312. doi:10.1016/j.acalib.2014.04.008.

- Thornton, David E.; Kaya, Ebru (2013). All the World Wide Web's a Stage. *Aslib Proceedings*, vol. 65, no. 1, pp. 73-87. doi:10.1108/00012531311297195.
- Tri-Agif, Irawan; Noorhidawati, Abdullah; Ghalebandi, Ghalebandi (2016). Continuance Intention of Using E-Book among Higher Education Students. *Malaysian Journal of Library & Information Science*, vol. 21, no. 1, pp. 19-33.
- Ukachi, Ngozi Blessing (2015). Information Literacy of Students as a Correlate of Their Use of Electronic Resources in University Libraries in Nigeria. *The Electronic Library*, vol. 33, no. 3, pp. 486-501. doi:10.1108/el-05-2013-0085.
- Van Beynen, Kaya; Swenson, Camielle (2016). Exploring Peer-to-Peer Library Content and Engagement on a Student-Run Facebook Group. *College & Research Libraries*, vol. 77, no. 1, pp. 34-50. doi:10.5860/crl.77.1.34.
- Vasileiou, Magdalini; Rowley, Jennifer; Hartley, Richard (2013). Metadata and Providing Access to E-Books. *British Journal of Educational Technology*, vol. 44, no. 3, pp. 518-528. doi:10.1111/j.1467-8535.2012.01315.x.
- Vassilakaki, Evgenia; Moniarou-Papaconstantinou, Valentini; Garoufallou, Emmanouel (2016). Identifying the Uses of Mobile Technology among Library and Information Science Undergraduate Students. *Program*, vol. 50, no. 4, pp. 417-430. doi:10.1108/prog-10-2015-0069.
- Walters, William H. (2013). E-Books in Academic Libraries: Challenges for Sharing and Use. *Journal of Librarianship and Information Science*, vol. 46, no. 2, pp. 85-95. doi:10.1177/0961000612470279.
- Walton, Edward W. (2013). Why Undergraduate Students Choose to Use E-Books. *Journal of Librarianship and Information Science*, vol. 46, no. 4, pp. 263-270. doi:10.1177/0961000613488124.
- Wang, Sufang; Bai, Xue (2016). University Students Awareness, Usage and Attitude Towards E-Books: Experience from China. *The Journal of Academic Librarianship*, vol. 42, no. 3, pp. 247-258. doi:10.1016/j.acalib.2016.01.001.
- Webb, Katy Kavanagh; Hoover, Jeanne (2015). Universal Design for Learning (Udl) in the Academic Library: A Methodology for Mapping Multiple Means of Representation in Library Tutorials. *College & Research Libraries*, vol. 76, no. 4, pp. 537-553. doi:10.5860/crl.76.4.537.
- Weller, Travis; Monroe-Gulick, Amalia (2014). Understanding Methodological and Disciplinary Differences in the Data Practices of Academic Researchers. *Library Hi Tech*, vol. 32, no. 3, pp. 467-482. doi:10.1108/lht-02-2014-0021.
- Winn, Dee; Rivosecchi, Melissa; Bjerke, Julia; Groenendyk, Michael (2017). Mtl 2.0: A Report on the Social Media Usage and User Engagement of the "Big Four" Academic Libraries in Montréal. *The Journal of Academic Librarianship*, vol. 43, no. 4, pp. 297-304. doi:10.1016/j.acalib.2017.04.006.
- Wu, Chung-Min; Hsieh, Ching-Lin; Chang, Kuei-Lun (2013). A Model for Assessing the Service Quality of University Library Websites. *Mathematical Problems in Engineering*, vol. 2013, pp. 1-9. doi:10.1155/2013/363486.
- Wu, Ming-der; Chen, Shih-chuan (2014). Graduate Students Appreciate Google Scholar, but Still Find Use for Libraries. *The Electronic Library*, vol. 32, no. 3, pp. 375-389. doi:10.1108/el-08-2012-0102.
- Yang, Sharon Q.; Dalal, Heather A. (2015). Delivering Virtual Reference Services on the Web: An Investigation into the Current Practice by Academic Libraries. *The Journal of Academic Librarianship*, vol. 41, no. 1, pp. 68-86. doi:10.1016/j.acalib.2014.10.003.

- Yi, Yong Jeong; You, Soeun; Bae, Beom Jun (2016). The Influence of Smartphones on Academic Performance. *Library Hi Tech*, vol. 34, no. 3, pp. 480-499. doi:10.1108/lht-04-2016-0038.
- Zha, Xianjin; Zhang, Jinchao; Yan, Yalan; Wang, Wentao (2015). Comparing Flow Experience in Using Digital Libraries. *Library Hi Tech*, vol. 33, no. 1, pp. 41-53. doi:10.1108/lht-12-2014-0111.
- Zhang, Tao; Niu, Xiu; Promann, Marlen (2017). Assessing the User Experience of E-Books in Academic Libraries. *College & Research Libraries*, vol. 78, no. 5, pp. 578-601. doi:10.5860/crl.78.3.283.

Artykuł w wersji poprawionej wpłynął do Redakcji 2 listopada 2018 r.

ANNA MIERZECKA

Faculty of Journalism, Information and Book Studies,

University of Warsaw

e-mail: anna.mierzecka@uw.edu.pl

STUDENTS' INFORMATION NEEDS AND DIGITAL TECHNOLOGIES IN ACADEMIC LIBRARIES

KEYWORDS: Academic libraries. Students. Digital technologies. Users' needs.

ABSTRACT: Thesis / Objective – The author focuses on the impact of digital technologies on the services of academic libraries in the context of their users' needs. That impact has led to a significant change in the information behavior of library users, which is particularly visible in students' behavior. Do far-reaching changes to the users' (in this case – students) interactions with information transform the functions and the mission of academic libraries? Using the literature presenting the results of international research projects the author made an attempt to describe how academic libraries react to these changes and modify their services and resources. **Research methods** – In order to respond to the actual users' needs one has to start with some research on the subject. The author analyzed publications discussing research done on users' (students') needs in the context of the use of academic libraries. The next stage was to identify the texts in which the use of digital technology was discussed. The analyzed literature covered articles from leading journals indexed in the Science Citation Index Expanded (SCI-EXPANDED), the Social Sciences Citation Index (SSCI), and the Arts & Humanities Citation Index (A & HCI), published within the last 5 years (2013-2018). The results of the query included 328 articles, with 80 analyzed in detail as they were found to contain the results of research on the functions of academic libraries in the context of their student users' needs and expectations. **Results and conclusions** – The results of the analysis bring the conclusion that the widespread use of digital technologies has changed functions of academic libraries to a large extent, but these changes are not revolutionary. The way the library tasks are performed has changed, but the tasks themselves as well as the mission of an academic library have remained similar. One of the most important postulates for the future is the necessity of far-reaching customization of the services being offered. The analysis discussed in the article is based on the results of research presented in the literature of the field and the next planned stage is the verification of these conclusions based on empirical research.

MAGDALENA PAUL
Wydział Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii
Uniwersytet Warszawski
e-mail: magdaa.paul@gmail.com

KORZYSTANIE Z BIBLIOTEK JAKO FORMY RELACJI – ANALIZA KONCEPCJI TEORETYCZNEJ Z WYKORZYSTANIEM TRIANGULACJI METOD BADAWCZYCH

Magdalena Paul jest doktorem nauk humanistycznych w zakresie bibliologii i informatologii, absolwentką i pracownikiem Wydziału Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii Uniwersytetu Warszawskiego. Ukończyła także studia II stopnia w Instytucie Socjologii UW.

Jej zainteresowania badawcze koncentrują się na: kompetencjach cyfrowych, kulturowej i społecznej funkcji bibliotek, ocenie wpływu społecznego bibliotek oraz zastosowaniu metod badań społecznych w LIS.

Wybrane publikacje: Czym jest czytanie: intuicje i definicje. *Kultura Popularna* (2016, wraz z M. Kisilowską); Wpływ społeczny bibliotek publicznych – badania i dobre praktyki. *Zarządzanie Biblioteką* (2016); Współczesna polska bibliologia – „Słownik pracowników książki polskiej” w liczbach i w perspektywie sieciowej. *Toruńskie Studia Bibliologiczne* (2017); Information literacy of Polish students in social sciences and humanities. *ZIN – Studia Informacyjne* (2018, wraz z E. Głowacką i M. Kisilowską).

SŁOWA KLUCZOWE: Bibliotekarze. Biblioteki publiczne. Metodologia badań. Triangulacja. Użytkownicy bibliotek. Wpływ społeczny bibliotek publicznych.

ABSTRAKT: Tezy/cel artykułu – Celem artykułu było pogłębienie refleksji na temat zastosowania triangulacji na przykładzie badania wpływu społecznego bibliotek publicznych w województwie mazowieckim. **Metody badań** – W części jakościowej zastosowano procedury konstruktywistycznej teorii ugruntowanej, a dane zebrano za pomocą IDI. W ramach modułu ilościowego przeprowadzono sondaż na próbie losowej. **Wyniki** – Korzystanie z bibliotek można opisać poprzez relację łączącą bibliotekarzy i użytkowników. Przebiega

ona na różnych poziomach, które mogą się przecinać. Z perspektywy użytkownika największe znaczenie dla relacji ma podaż czasu wolnego, alternatywne źródła korzyści oraz odwzajemnienie zaangażowania. Biorąc pod uwagę większą zbiorowość dla sposobów i intensywności korzystania z bibliotek kluczowe znaczenie mają zmienne społeczno-demograficzne. **Wnioski** – Zbieżność obu rodzajów danych umożliwiła lepsze zrozumienie problemu badawczego i pogłębienie wniosków.

WSTĘP

Czytelnicy, użytkownicy, klienci – te tradycyjnie już przyjęte określenia osób korzystających z bibliotek różnią się między sobą naciskiem na czynności wykonywane przez nich w bibliotekach i usługową rolę tych placówek. Wszystkie trzy mają jednak wspólną cechę – są niewystarczające, nie oddają w pełni spektrum relacji, zależności, które każda z osób może nawiązać z biblioteką jako instytucją, jej pracownikami i innymi ludźmi, którzy współtworzą to miejsce. W niniejszym artykule podjęto próbę opisanie korzystania z bibliotek właśnie jako relacji. Na tym przykładzie podniesiono również kwestię metodologii badania użytkowania bibliotek i zastosowania triangulacji metod dla lepszego zrozumienia problemu badawczego.

W pierwszej części artykułu zarysowano kontekst istotny dla pojęcia relacji z biblioteką – odniesiono się do partycypacyjności, tj. uczestnictwa w bibliotece i budowanego dzięki kontaktom z bibliotekarzami kapitału społecznego. Następnie omówiono metodologię badania. Część zasadniczą stanowi przedstawienie wyników badania, przy czym położono nacisk na to, w jaki sposób dane gromadzone dzięki metodom jakościowym i ilościowym wzajemnie się tłumaczą i uzupełniają. Na koniec odniesiono się ogólnie do roli triangulacji w badaniach wpływu społecznego bibliotek, w które wpisuje się koncepcja relacji z biblioteką.

KONTEKST BADANIA

W ciągu ostatnich kilkunastu lat dokonało się istotne przejście w myśleniu o roli użytkowników biblioteki w budowaniu społeczności wokół tych instytucji kultury oraz rozwijaniu jej usług. Zmianę tę wyrazić można jako *from collection to connection*. Ten prosty zwrot obrazuje, że środek ciężkości w myśleniu o bibliotekach zostaje przeniesiony ze zbiorów na społeczność (około)biblioteczną. Wzmocnienie trendu współuczestnictwa użytkowników w tworzeniu biblioteki wiąże się z szerszymi tendencjami, takimi jak:

- demokratyzacja kultury – w ramach której nacisk kładziony jest nie tylko na dostęp do kultury, ale również jej społeczny odbiór, remiksowanie i redystrybucję,

- przemiany komunikacji – przejście od komunikacji jednokierunkowej do dialogu z użytkownikami,
- podejście prosumenckie – użytkownik jest nie tylko „konsumentem”, ale jednocześnie także „producentem” np. treści w mediach społecznościowych dotyczących biblioteki, polityki i strategii bibliotecznej (Hvenegaard Rasmussen, 2016, pp. 546-548).

Współuczestnictwo użytkowników jest również jednym z kluczowych elementów koncepcji biblioteki 2.0 (Gmiterek, 2012, s. 125-130; Jaskowska i Dudczak, 2007, s. 359-360). W porównaniu z biblioteką partycypacyjną w tym podejściu większy nacisk kładzie się na rolę nowych technologii informacyjno-komunikacyjnych.

Wyniki badań Catherine A. Johnson, realizowanych w USA i w Kanadzie od 2006 r. wskazują, że kontakty z bibliotekarzami mogą mieć pozytywny wpływ na tworzenie kapitału społecznego. Większość bibliotekarzy, z którymi przeprowadziła wywiady w trzech filiach w jednym z dużych miast w środkowej części Stanów Zjednoczonych, bardzo ceniła relacje nawiązane z użytkownikami, część jednak odczuwała dyskomfort, gdy stawały się one zbyt bliskie. Problemem w tym przypadku była obawa, że użytkownicy za bardzo opierając się na pomocy bibliotekarza, utracą samodzielność (Johnson, 2012, pp. 55-56). Badanie wykazało, że na tworzenie się kapitału społecznego w bibliotekach największy wpływ miało:

- nawiązanie stosunków i budowanie zaufania pomiędzy pracownikami bibliotek i użytkownikami,
- wspomaganie użytkowników w dostępie do zasobów zarówno w bibliotece, jak i poza nią (np. pomoc w oddawaniu książek oferowana przez bibliotekarzy starszym sąsiadom),
- specjalna pomoc udzielana przez pracowników biblioteki użytkownikom,
- korzystanie z biblioteki jako miejsca spotkań nieformalnych,
- postrzeganie biblioteki jako bezpiecznego miejsca,
- korzystanie z biblioteki jako miejsca, gdzie można poznać innych ludzi, co zmniejsza izolację społeczną,
- poczucie wspólnej własności społecznej i dumy z biblioteki (Johnson, 2012, pp. 56-60).

Johnson przeprowadziła także badanie poświęcone tej tematyce w Kanadzie (wraz z Matthew Griffisem). Badacze zidentyfikowali cztery sposoby, na które biblioteki mogą wzmacniać proces budowania kapitału społecznego:

- hub społeczno-informacyjny,
- integrator dla nowych członków społeczności i mniejszości,
- symbol lokalnej społeczności, obywatelskości i autonomii,
- wsparcie dla większej sieci miejsc i ludzi (Johnson & Griffis, 2014a, pp. 102-106).

Biorąc pod uwagę powyższy kontekst i fakt, że do tej pory w Polsce nie prowadzono szeroko zakrojonych analiz w tym zakresie, wydaje się istotne, aby zbadać, w jaki sposób użytkownicy postrzegają swoje kontakty z bibliotekami i bibliotekarzami.

METODOLOGIA BADANIA

Jednym z głównych celów badania, zarówno modułu jakościowego i ilościowego, było opisanie sposobów korzystania z bibliotek publicznych i doświadczeń użytkowników z tym związanych.

W części jakościowej badania skorzystano z założeń i procedur teorii ugruntowanej w modelu konstruktywistycznym, którego reprezentantką jest Kathy Charmaz (Charmaz, 2013). Cechą wyróżniającą tego podejścia, podobnie jak w klasycznej wersji teorii ugruntowanej (stworzonej przez Anselma Straussa oraz Barneya Glasera w latach 60. XX w., a następnie rozwijanej wraz z Juliet Corbin) jest założenie, że teoria tworzona jest na podstawie zebranych danych, „gruntuje się” w terenie badawczym. To podejście metodologiczne jest więc odwróceniem tzw. podejścia pozytywistycznego, w którym teoria konstruowana jest na początku procesu badawczego, a następnie testowana na podstawie danych.

Dane zebrano techniką pogłębionych wywiadów indywidualnych. Zastosowano dobór celowy. Rozmowy przeprowadzono z 11 użytkownikami warszawskich bibliotek publicznych. Podstawowym kryterium doboru był sposób korzystania z usług bibliotecznych (w próbie znalazły się więc osoby intensywnie korzystające z bibliotek od dłuższego czasu, angażujące się w działalność bibliotek, jak i użytkownicy okazjonalni lub którzy dopiero niedawno zetknęli się z usługami bibliotek). Biorąc pod uwagę cechy demograficzne – było to sześć kobiet i pięciu mężczyzn. Najmłodsza osoba miała dwadzieścia trzy lata, a najstarsza osiemdziesiąt sześć. Uczestnicy badania różnili się między sobą wykształceniem, statusem materialnym, aktywnością zawodową (osoby pracujące w różnych sektorach, bezrobotne, na emeryturze). W procesie anonimizacji wywiadów nadano im fikcyjne imiona zaczynające się od kolejnych liter alfabetu (od A do K; charakterystyki badanych zostały zamieszczone w aneksie dołączonym do artykułu). Wywiady przeprowadzono sukcesywnie aż do osiągnięcia tzw. wysycenia. Po stworzeniu wstępnych kategorii teoretycznych dokonano również teoretycznego pobrania próbki – w tym celu powrócono do kilkorga z badanych wcześniej osób, aby zebrać dalsze informacje, które mogłyby wypełnić lub zweryfikować kategorie.

W czasie wywiadów zadawano możliwie jak najszersze pytania – jak wygląda „historia” użytkownika bibliotek przez uczestnika badania lub jaki jest stosunek do biblioteki, z której dana osoba korzystała najczęściej. Pytano również o ulubioną i idealną bibliotekę, pierwsze doświadczenia

w korzystaniu z tych instytucji kultury i obecny sposób ich użytkowania, a także o korzyści wynikające z kontaktów z bibliotekami. Pytania zadawano w sposób dostosowany do rozmówcy i charakteru rozmowy.

Celem części ilościowej było z kolei określenie, na ile przytaczane przez pojedynczych rozmówców w module jakościowym badania sposoby korzystania z bibliotek i odczuwane korzyści uwidaczniają się w szerszej zbiorowości użytkowników bibliotek publicznych. Aby zrealizować ten cel, przeprowadzono badanie sondażowe wśród pełnoletnich użytkowników 38 mazowieckich bibliotek publicznych w okresie między lutym a czerwcem 2017 r. Dobór próby był losowy. Operat losowania został ograniczony do osób, które w momencie przeprowadzania badania użytkowały daną bibliotekę (ankieta audytoryjna). Zebrano odpowiedzi od 1098 osób, niestety, badana próba nie jest reprezentatywna w stosunku do populacji pod względem wieku i typu miejscowości zamieszkania.

W kwestionariuszu ankiety uwzględniono pytanie dotyczące aktywności podejmowanych w bibliotekach. Respondenci wskazywali, czy wykonywali działania z przedstawionej 23-punktowej listy. Jako zmienne wyjaśniające przyjęto częstotliwość korzystania z bibliotek, korzystanie z innych instytucji kultury oraz mediów (książki, prasy i innych mediów), a jako zmienne kontrolne – wiek, sytuację finansową, wielkość gospodarstwa domowego oraz wielkość miejscowości zamieszkania (kwestionariusz ankiety dołączono do artykułu w formie aneksu).

Aby określić związek pomiędzy zmiennymi, wykorzystano test chi-kwadrat¹ (*Test zgodności chi-kwadrat*, 2016). Dodatkowo, aby zwiększyć pewność twierdzeń dotyczących związku między zmiennymi, użyto także korelacji rangowej Spearmana² (ρ Spearmana, ρ_S) (Lissowski, Haman i Jasiński, 2011, s. 101, 118-119). W przypadku zmiennych wyjaśnianych przedstawionych na skalach mocnych, wykorzystywano metodę porównywania średnich (regresję średnich) w podgrupach. Wartość związku w tym przypadku określa współczynnik η^2 (Lissowski i in., 2011, s. 40-41). Dla określenia istotności testów przyjęto poziom $p=0,05$. Dla określenia rzetelności baterii pytań użyto alfy Cronbacha³. Współczynnik ten pozwala stwierdzić, czy występuje wewnętrzna spójność, opisuje stopień, w jakim wszystkie pozycje w teście mierzą to samo pojęcie albo konstrukt (Hryniewicz, 2016). Wszystkie obliczenia i testy przeprowadzono w programie SPSS Statistics 20.

¹ Test chi-kwadrat jest najbardziej rozpowszechnionym testem nieparametrycznym. Służy do porównywania zaobserwowanego rozkładu zmiennej z rozkładem teoretycznym, jak również sprawdza równoliczności grup.

² Korelacja rangowa Spearmana, w przeciwieństwie do np. równie rozpowszechnionej korelacji Pearsona, może być obliczana także dla zmiennych na skali porządkowej.

³ Współczynnik alfy Cronbacha obliczono dla całej kafeterii 23 podpunktów pytania nr 3 oraz dla podgrup wyróżnionych zgodnie z koncepcją teoretyczną poziomów relacji. Zmienne eliminowane były, jeśli kierunek korelacji był odwrotny w stosunku do całej podgrupy.

KORZYSTANIE Z BIBLIOTEK JAKO FORMA RELACJI

Uczestnicy badania opisywali korzystanie przez siebie z bibliotek i działania w nich podejmowane w różnorodny sposób, np. jako przychodzenie, wpadanie do bibliotek; jako „grzebanie po półkach” lub „wchodzenie między regały”. Jeżeli dokładniej przeanalizować określenia, które pojawiały się w ich wypowiedziach, można wysunąć wniosek, że opisywali oni użytkowanie bibliotek jako formę relacji. Pojęcie relacji⁴ traktowane jest bardzo szeroko jako *związek zachodzący między ludźmi lub grupami społecznymi (Relacja, b.d.)*. Relacja z biblioteką jest więc *de facto* relacją między użytkownikami a bibliotekarzami i – rzadziej – innymi użytkownikami biblioteki. Potrzebne jest przy tym zastrzeżenie, że w czasie zadawania pytań nie używano określeń tego typu, pojawiały się one natomiast swobodnie w wypowiedziach prawie wszystkich badanych. Dla przykładu podać można wypowiedź Henryka:

Henryk: Zawsze lubiłem biblioteki i pierwszy kontakt, to miałem bardzo fajną bibliotekę w szkole podstawowej. [...] Także taki pierwszy kontakt z biblioteką to jest to. [...] Bardzo ta współpraca się tak poszerzyła. [...] Ja nawiązałem bardzo serdeczne relacje w bibliotece. Pewnie to wykracza poza ramy tego wywiadu, ale mam... Zaczynając od kontaktów czytelnik-pracownik biblioteki, z kilkoma osobami, mam wrażenie, że się zaprzyjaźniliśmy, bo odkryliśmy, że łączą nas bardzo podobne zainteresowania.

Ponadto dwoje spośród badanych, Celina i Emil, użyli do opisu swojej relacji z bibliotekami odniesienia do rodziny.

Celina: Do całego zespołu jestem przywiązana i każdą zmianę przeżywam, jakby to było tak w mojej rodzinie na przykład. I no najbardziej na początku byłam, że tak powiem, nie wiem, czy to można powiedzieć zaprzyjaźniona, no bo to jest takie nietypowe słowo, ale tak „związana”, też złe. Najbardziej, że tak powiem, się trzymałam tak z panią [...].

Emil: Tak, tak, tam jest bardzo miła obsługa, panie są bardzo fajne, więc tam jakoś czuję się związany. Zresztą, to trochę jak rodzina, bo chodzę tam już chyba, nie wiem, ze dwadzieścia lat, więc... [Śmiech]. To właściwie, kiedy dzwonię do pań, to one wiedzą po nazwisku, kim jestem i jakoś mnie kojarzą, no więc, no, trochę jak u siebie w domu wygląda, czy coś.

⁴ Pojęcie relacji ma bogatą historię stosowania w naukach społecznych. Podjęto decyzję o niedwoływaniu się w czasie budowania koncepcji do konkretnej teorii relacji społecznych, aby nie ukierunkowywać analizy w określoną stronę. Pewną inspiracją w myśleniu o relacjach z bibliotekami była teoria wymiany, zwłaszcza Homansa i Blaua (Turner, 2012, s. 301-324). Stąd też w opisie płytkiej relacji z biblioteką, użyto określenia „transakcja”.

Mimo że tych dwoje badanych korzystało z bibliotek w odmienny sposób (Celina od wielu lat była wolontariuszką, a Emil wyłącznie wypożyczał książki z zakresu literatury faktu lub naukowe), można powiedzieć, że ich relacja z bibliotekami ma pewne wspólne właściwości – wydaje się naturalna, niewymuszona, cechuje ją osobisty charakter. W opisach lubianych przez uczestników lub idealnych wyobrażeniach bibliotek znajduje się wiele wątków dotyczących bliskości tego miejsca, spersonalizowania usług, cichej, spokojnej, intymnej atmosfery.

Na podstawie opisów korzystania z bibliotek wyróżnić można różne poziomy relacji. Poziom płytki polegały na korzystaniu wyłącznie z materiałów bibliotecznych, wypożyczaniu i zwracaniu książek, czytaniu gazet itp. W trakcie tego rodzaju spotkania następuje komunikacja między użytkownikiem a bibliotekarzem, ale jest ona ograniczona do konkretnego celu, może umacniać relację, ale nie pogłębia jej poziomu. Użytkownik jest bardzo samodzielny w swoich działaniach, nie polega na pomocy bibliotekarza. Celina obserwowała takie transakcje w ramach swojej pracy wolontariackiej, a Emil korzystał z biblioteki wyłącznie w ten sposób.

Celina: Jak przychodzisz sobie, no, nie, z takim statystycznym X-em, człowiekiem tam takim, to przychodzisz sobie, mówisz, że nazywałeś się tak i tak, chcesz taką książkę, coś tam tego i liczysz tylko panią, która ci tę książkę tutaj. Koniec, nie? I tak, powiedziałabym, że jak na moje oko to z osiemdziesiąt procent tak pewnie robi, tak? Że nawet nie zamieni słowa, tylko tak hop, hop, to, tamto. To czasami zamieni słowa, że się przedstawi, tak? I powie ewentualnie czego potrzebuje, ale tak ograniczamy tę komunikację do minimum, tak?

Emil: Nie ujmując nikomu niczego, ale to, co szukam, to są zazwyczaj jakieś takie dosyć mało znane, niemainstreamowe rzeczy, więc na ogół nie oczekuję, że ludzie będą coś o tym wiedzieli. [...]. No, wie pani, to jest czysto utylitarne, nie ma żadnych innych powodów. Ja po prostu chodzę w ramach swojego interesu, chcę dostać książkę, po to tam chodzę.

W wypowiedzi Emila widać dokładnie, co charakteryzuje relację na poziomie płytkim – jest to indywidualizm, nastawienie na siebie i realizowanie własnych celów. Obie strony relacji, pozostają przy tym neutralne, to znaczy ich działania nie wykraczają poza niezbędne do wykonania transakcji minimum.

Natomiast w przypadku relacji pośredniej jedna strona, bibliotekarz, angażuje się w nią aktywniej. Przypisać należałoby do tej relacji wszelkie działania polegające na udzielaniu użytkownikom porad, pomocy w zakresie zbiorów i udostępniania urządzeń do pracy, nauki itd. Nie wykracza to oczywiście poza standardy pracy bibliotecznej, ale z perspektywy użytkownika, co pojawiało się w wypowiedziach, jest czymś dodatko-

wym, ma szczególną wartość. Umiejętność doradzenia użytkownikowi jest też postrzegana jako wyjątkowy talent, kwestia predyspozycji psychicznych i rozwiniętych kompetencji.

Grzegorz: To jest pierwsze primo, a drugie primo to pani kierownik jest niesamowita. Niesamowita. Pomoc, jaką od niej uzyskałem, to... Po prostu ona... Bo ona wiedziała, gdzie co jest. To jest, wie pani, tak jak w internecie. Najważniejsza jest wiadomość, ale trzeba umieć ją znaleźć. I ona wiedziała, gdzie co jest, i ona mi podsuwała nieraz konkretne tytuły. „A może by pan to...”. [...] Ale bardzo dużo mi pomogła, no i... Sama życzliwość jej. Dla mnie to jest ona w ogóle geniusz [...].

Barbara: Mają chyba coś z psychologii w sobie, potrafią... Jak przyjdę i mówię: „Boże, coś mi się chce czytać, ale naprawdę nie wiem co” i zawsze mi doradzą takie coś naprawdę fajnego.

Karolina: Przychodząc tutaj, poszukując jakiejś nowej, fajnej książki, pani [...] od razu wie, która mi się spodoba i nawet z tych nowości, czy ktoś odda, potrafi mi doradzić i podsunąć. I powiem szczerze, że w 95% przypadków zawsze trafi. [...] Powiem szczerze, że pierwszy raz po prostu mam do czynienia z osobą, która zna te książki. Która rzeczywiście po prostu czytała i może coś polecić, a nie traktuje swojej pracy jako po prostu miejsca pracy, że trzeba przyjść, odsiedzieć, nie wiem, osiem godzin, czy tam dziewięć, czy dziesięć, jak się robi jeszcze jakieś dodatkowe rzeczy i wyjść do domu. Która rzeczywiście tą pracą żyje.

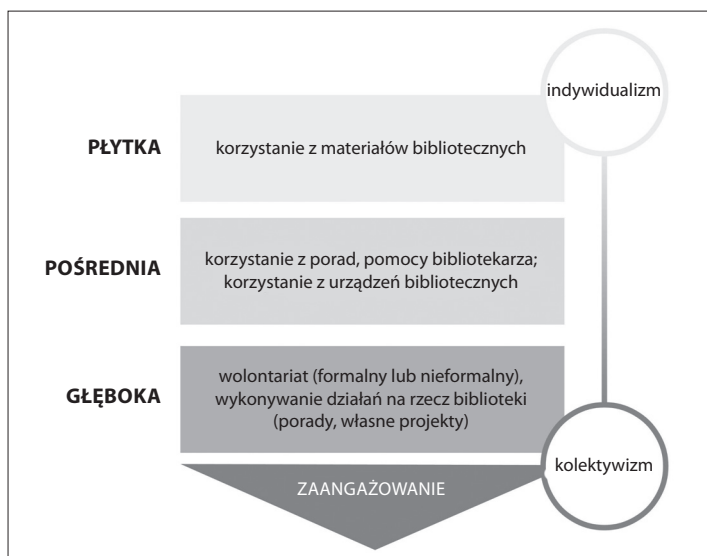
Relacja głęboka charakteryzuje się z kolei kolektywizmem, nastawieniem na wspólnotę, grupę, zbiorowość. Obie strony relacji, i użytkownicy, i biblioteka, angażują w nią swoje zasoby i czerpią z niej korzyści. Uczestnicy badania opisywali ją słowami „współpraca”, „udział w bibliotece”, „praca, działanie na rzecz biblioteki”. Bardzo charakterystyczne było też, że gdy opowiadali o swoim wolontariacie lub o prowadzonych przez siebie w bibliotece działaniach, zaczęli mówić w pierwszej osobie liczby mnogiej – w tym „my” mieszczą się i użytkownicy, i bibliotekarze. Świadczy to, jak można zinterpretować, o głębokim zaangażowaniu.

Anna: I pamiętam jedną „Zimę w mieście”, na którą po prostu codziennie przychodziłam do biblioteki. I pamiętam taki bardzo fajny element, że szyliśmy kurczaki. [...] To była tak zwana produkcja drobiu w bibliotece. No, była rewelacja. Wszystko zaczęło się od tego, że kiedyś tam siedzieliśmy i pani [...] chciała znaleźć jakiś fajny pomysł, żebyśmy tam przychodzili i naprawdę później, jak na to wpadła... Miała mnóstwo jakichś takich różnych fajnych oczek dla zabawek, dla pluszaków. Ja przyniosłam, ponieważ mój dziadek był

krawcem, więc on ma dużo różnych skrawków materiałów, ja je przyniosłam [...]. I to był też taki czas, kiedy ja przyprawdzałam, raz na jakiś czas, bo ja przychodziłam tam codziennie, ale jednego dnia, jak moja koleżanka mogła przyjść, to ją zapraszałam, i jakby tam spędzałyśmy razem czas i szyłyśmy kurczaki, tak? Przyprawdzałam takiego maluszka, [...], który miał takie dosyć trudne dzieciństwo, bo ja się też nim zajmowałam i jakby też się tam z nim bawiłam. I potem go przyprawdzałam właśnie do biblioteki. No, więc też mój udział w bibliotece był taki, że przyciągałam sporo nowych osób, nie?

Dariusz: Zorganizowaliśmy tutaj przedstawienie fajne dla dzieciaków. [...] No i w tym roku mamy nową siłę roboczą, że tak powiem [...] i będziemy też coś chcieli. Wiadomo, dzieciaki jeszcze mają szkołę na razie. Jak dzieci będą miały ten wolny czas, zorganizujemy [...]. [Pytanie]: I był pan też na widowni na pewno. Dariusz: Na pewno, no, musiałem z racji całego tego wkładu pracy zobaczyć, jakie to owoce przyniesie.

Nie wartościując tych relacji, można by uporządkować je ze względu na rosnący poziom zaangażowania obu stron – od płytkiej do głębokiej. Można opisywać je w wymiarze tego, na jakim podmiocie koncentruje się relacja i przedstawić na skali pomiędzy indywidualizmem i kolektywizmem⁵. Graficznie przedstawia to wykres 1.

Wykres 1. Poziomy relacji z biblioteką

Źródło: oprac. własne 2018.

⁵ O znaczeniu tych wymiarów dla rzeczywistości funkcjonowania bibliotek wg teorii wymiarów kultury Geerta Hofstede pisali już wcześniej m.in. Bożena Jaskowska (2005, 2008), Marcin Pędich (2008, 2010, 2014) i Elżbieta Barbara Zybort (2004).

O ile trudno byłoby umieścić w kwestionariuszu ankiety pytanie o postrzeganie relacji z biblioteką, można sprawdzić, na ile zarysowany powyżej teoretyczny koncept jej poziomów, oparty na zróżnicowaniu jakościowym działań podejmowanych w bibliotekach, jest spójny. W tym celu obliczono współczynnik α Cronbacha dla wyszczególnionych grup zmiennych z pytania kwestionariusza dotyczącego działań wykonywanych w bibliotekach publicznych w ciągu 12 miesięcy poprzedzających badanie. Wyniki przedstawia tabela 1.

Tabela 1

Współczynnik α Cronbacha dla poziomów relacji z biblioteką

Poziom relacji	Przyporządkowane zmienne	Współczynnik α Cronbacha – miara spójności skali
Relacja na poziomie płytkim	Pyt. 3.1. Wypożyczanie książek	$\alpha = 0,578$ po usunięciu P3.1 i P3.11 $\alpha = 0,657$
	Pyt. 3.2. Wypożyczanie audiobooków i ebooków	
	Pyt. 3.3. Czytanie książek na miejscu	
	Pyt. 3.4. Korzystanie z gazet i czasopism	
	Pyt. 3.5. Korzystanie z innych materiałów	
	Pyt. 3.6. Uczenie się indywidualne	
	Pyt. 3.7. Uczenie się w grupie	
	Pyt. 3.8. Praca naukowa lub zarobkowa	
	Pyt. 3.11. Rozmawianie	
Relacja na poziomie pośrednim	Pyt. 3.9. Udział w kursach	$\alpha = 0,739$
	Pyt. 3.10. Udział w wykładach, prelekcjach	
	Pyt. 3.13. Uczestniczenie w spotkaniach autorskich	
	Pyt. 3.14. Oglądanie wystaw	
	Pyt. 3.15. Uczestniczenie w innych imprezach kulturalnych	
	Pyt. 3.21. Korzystanie z komputerów i internetu	
	Pyt. 3.22. Korzystanie z ksero, drukarek, skanerów	
	Pyt. 3.23. Korzystanie z innych urządzeń	
Relacja na poziomie głębokim	Pyt. 3.12. Spotkanie się ze znajomymi	$\alpha = 0,593$ po usunięciu P3.12 $\alpha = 0,615$
	Pyt. 3.16. Zaangażowanie w akcje charytatywne	
	Pyt. 3.17. Bycie wolontariuszem	
	Pyt. 3.18. Spotkanie się z przedstawicielami samorządu	
	Pyt. 3.19. Głosowanie w budżecie partycypacyjnym	
	Pyt. 3.20. Realizowanie własnych projektów społecznych	

Źródło: oprac. własne.

Wyniki wskazują na dość akceptowalny poziom spójności baterii pytań przyporządkowanych do trzech poziomów relacji⁶, choć jest on wciąż niższy niż α Cronbacha dla całego zestawu 21 zmiennych (po zredukowaniu P3.1 ze względu na odwrotną korelację $\alpha = 0,832$). Próbując to zinterpretować, można by powiedzieć, że choć możemy wyróżnić poziomy relacji z bibliotekami na podstawie działań wykonywanych w tych instytucjach kultury, w perspektywie większej zbiorowości użytkowników różnice między nimi zacierają się niejako, a poziomy te wydają się przecinać w praktyce korzystania z usług bibliotecznych.

Aby lepiej zrozumieć kwestię poziomów relacji z biblioteką, zanalizowano, jakiego rodzaju czynniki mają znaczenie dla sposobów korzystania z bibliotek.

CZYNNIKI MAJĄCE WPŁYW NA POZIOM RELACJI

Uczestnicy badania charakteryzowali momenty, w czasie których korzystali z bibliotek mniej intensywnie lub wcale. Na podstawie danych można powiedzieć, że rozluźnienie relacji lub uniemożliwienie przeniesienia jej na kolejny poziom wynika z trzech czynników:

- małej dostępności czasu wolnego – korzystanie z bibliotek staje się wtedy którąś w kolejności czynnością wykonywaną przez daną osobę; jeśli istnieją więc inne czynniki niesprzyjające, relacja zostaje ograniczona,
- istnienia alternatywnych źródeł korzyści – jeżeli użytkownik posiada alternatywne źródła dostępu do książek, urządzeń, czy innych miejsc, w których może realizować własne projekty, a w dodatku jest to wygodniejsze i mniej kosztowne (także jeśli chodzi o wykorzystanie czasu, por. powyżej), może ograniczyć swoje korzystanie z bibliotek,
- brak odwzajemnienia zaangażowania – w przypadku, gdy użytkownik wykonuje krok inicjujący przejście na kolejny poziom relacji, a bibliotekarz nie odpowiada na to zaangażowaniem, osoba ta może się zniechęcić i zaniechać prób.

Przykładowe cytaty prezentujące tego rodzaju sytuacje zamieszczono w tabeli 2.

⁶ Zazwyczaj przyjmuje się, że wartość α Cronbacha powyżej 0,7 jest satysfakcjonującym wskaźnikiem spójności, minimalnie powinna być równa lub większa niż 0,6.

Tabela 2

Czynniki mające wpływ na relację z biblioteką

Mała dostępność czasu wolnego	Emil: <i>To troszkę zależy od tego, jak się moje życie układa. W momentach, kiedy jestem luźniejszy, jak teraz, kiedy formalnie rzecz biorąc, nie pracuję, chodzę częściej. No, jak jestem spętany pracą, to jest to trochę rzadziej. No, bo wtedy nie jestem w stanie tak dużo czytać, jak bym chciał, mógł, jak by się dało. Więc to jest zmienne.</i>
	Grzegorz: <i>Bo potem nie, ja raczej nie chodziłem do bibliotek. Nawet i czasu nie miałem i takiego zainteresowania nie było jakiegoś. Tylko tam praca, [niepełnosprawny] ojciec. [...] I potem poszedłem do państwowej pracy. To już, wie pani, zupełnie inne horyzonty, bo jest osiem godzin pracy i czas wolny. No, więc przychodziłem i co? Patrząc się w telewizor?</i>
Alternatywne źródła korzyści	Joanna: <i>A, bo to jeszcze się związało z tym, że miałam bibliotekę w domu, miałam większą. I to taką przyzwoiłam. I biblioteka mi się wyprowadziła. [Śmiech]. No, a później korzystałam, nawet, jak mi się wyprowadziła, to korzystałam z tej biblioteki. To była taka przyzwoiła biblioteka, była. No, a co mam w domu? Coś tam mam, nie powiem, że nic nie mam, bo kiedyś tam się kupowało, coś tam zawsze.</i>
Brak odwzajemnienia zaangażowania	Anna: <i>Znaczący nie czuję tam takiej więzi, że chce się przyjść, coś porobić i tak dalej. Nawet miałam pomysł na jakieś fajne warsztaty, żeby przeprowadzić i nawet chciałam, rozmawiałam z jedną z pań bibliotekarek, ale w końcu nie udało mi się do kierowniczkę, żeby z nią porozmawiać. Jakoś nie przyciągają mnie w niczym.</i> Henryk: <i>Beletrystyki bardzo mało czytam. Nawet kilka razy pytałem w bibliotece, czy pani by mi coś poleciła, ale jakoś tak ta odpowiedź nie spotkała się z żadnym echem, że aż byłem zdziwiony. [...] Idealna biblioteka to być może więcej takich sugestii od samych pracowników biblioteki, takich pewnych... Nie mówię, że tego nie ma, ale kilka razy, szczególnie w zakresie beletrystyki, spotkałem się z takim chłodnym, przynajmniej w dwóch bibliotekach, z takim chłodnym stanowiskiem, czy przyjęciem, że trochę byłem zdziwiony. Może akurat tacy pracownicy się trafili.</i>

Źródło: oprac. własne.

Czynniki odwrotne, a więc większa dostępność czasu wolnego, ograniczenie alternatywnych źródeł oraz odwzajemnienie zaangażowania byłoby więc odpowiedzialne za pogłębianie się relacji. Znajduje to potwierdzenie w danych. Joanna opowiadała, że zaczęła więcej czytać, a przez to korzystać z biblioteki, kiedy przeszła na emeryturę, a książki, które miała dostępne w domu, już jej nie wystarczały. Dla tej samej osoby czynnikiem decydującym był fakt, że nie miała w domu dostępu do sieci internetowej, a odczuwała silną potrzebę, aby z niej skorzystać.

Nie, ja przyszłam, bo, wie pani, nie miałam internetu. To znaczy internet tam jakiś miałam, ale musiałam skorzystać z poczty elektronicznej. I przyszłam i skorzystałam z tej poczty. I właściwie to pierwszy raz przyszłam... A nawet karty nie miałam, bo to trzeba było mieć kartę nawet, żeby z poczty, z tej, żeby z internetu skorzystać, z komputera skorzystać. I pani wyrobiła mi tutaj tę kartę. I później myślę – dlaczego ja nie korzystam? A jeszcze sympatyczna osoba jakaś taka. Myślę – dlaczego ja z tego nie korzystam?

Z kolei w wypowiedzi Henryka można znaleźć opis sytuacji, w której czytelnik i bibliotekarz zainteresowali się nawzajem swoimi pasjami.

I jakieś takie polecanie sobie książek, czy jakichś spotkań, czy wyjazdów. [...] Ja zainspirowałem, ale nie to, że chciałem zainspirować, ale jakoś w toku dyskusji wyszło, że coś jest takiego, co ta osoba szuka, a o czym nie wiedziała. A z kolei ja od tej osoby też się czegoś dowiedziałem innego i w ten sposób jest takie właśnie forum wymiany myśli.

Dwie pierwsze ze wskazanych przyczyn można zoperacjonalizować do trzech zmiennych występujących w badaniu ilościowym. W przypadku dostępności czasu wolnego byłaby to częstotliwość korzystania z bibliotek, a jeśli chodzi o alternatywne źródła korzyści – korzystanie z innych instytucji kultury oraz korzystanie z mediów innych niż książki i prasa. Odwzajemnienie zaangażowania jest tak subiektywnym aspektem, że trudno jest znaleźć zmienną, która mogłaby mu odpowiadać w analizie ilościowej.

Na podstawie wyników testów chi-kwadrat zaobserwowano następujące zależności pomiędzy zmiennymi:

- częstotliwość chodzenia do bibliotek ma związek z 15 zmiennymi.
- korzystanie z innych instytucji kultury ma związek ze wszystkimi zmiennymi (22, oprócz wypożyczania książek).
- korzystanie z innych mediów ma związek z 2 zmiennymi (wyłącznie z wypożyczaniem audiobooków i e-booków oraz głosowaniem w budżecie partycypacyjnym).

Dla par zmiennych, dla których wystąpił istotny statystycznie związek, przeprowadzono następnie analizę ze zmiennymi kontrolnymi. Związek pomiędzy zmiennymi został potwierdzony w przypadku korzystania z innych instytucji kultury oraz trzech zmiennych dotyczących korzystania z bibliotek, a jego siła jest następująca:

- uczestniczenie w spotkaniach autorskich ($\rho_S = 0,196$; $p < 0,001$),
- uczestniczenie w innych imprezach kulturalnych ($\rho_S = 0,234$; $p < 0,001$),
- spotykanie się z przedstawicielami samorządu ($\rho_S = 0,196$; $p < 0,001$).

Ponieważ jednak wydaje się, że to zmienne kontrolne mają większe znaczenie dla zróżnicowania odpowiedzi na pytania dotyczące korzystania z bibliotek, dla par tych zmiennych przeprowadzono testy chi-kwadrat. Wyniki można by podsumować następująco:

- osoby młodsze są bardziej skłonne do wykonywania w bibliotekach następujących działań: czytanie książek na miejscu, uczenie się indywidualnie i w grupie, prowadzenie pracy naukowej i zarobkowej, korzystanie z komputerów, internetu i innych urządzeń biurowych. Natomiast im osoba starsza, tym częściej deklaruje czytanie książek i prasy, udział w kursach, spotykanie się ze znajomymi, uczestni-

czenie w spotkaniach autorskich, oglądanie wystaw, uczestniczenie w innych imprezach kulturalnych, zaangażowanie w akcje charytatywne, głosowanie w budżecie partycypacyjnym oraz realizowanie własnych projektów społecznych.

- osoby o gorszej sytuacji finansowej są bardziej skłonne do czytania książek na miejscu i korzystania z gazet i czasopism, a także uczestniczenia w spotkaniach autorskich i korzystania z komputerów, Internetu i innych urządzeń biurowych. Osoby o lepszej sytuacji finansowej są bardziej skłonne do wypożyczania książek i głosowania na bibliotekę w budżecie partycypacyjnym.
- osoby zamieszkujące w mniejszych gospodarstwach domowych są bardziej skłonne do korzystania z gazet i czasopism i rozmawiania z bibliotekarzami lub innymi użytkownikami. Osoby zamieszkujące w większych gospodarstwach domowych są bardziej skłonne do wypożyczania książek, wypożyczania audiobooków i ebooków i korzystania z innych materiałów (filmy, płyty, gry).
- osoby z większych miejscowości są bardziej skłonne do wypożyczenia książek w każdej formie i do korzystania z innych materiałów (filmy, płyty, gry).
- w pozostałych przypadkach nie ma związku między zmiennymi – poziom istotności wynosi powyżej 0,05. Związek pomiędzy wszystkimi zmiennymi branymi pod uwagę jest nikły lub słaby.

Podsumowując, w czasie analizy ilościowej sprawdzono, czy zmienne takie, jak dostępność czasu wolnego i korzystanie z innych niż biblioteki instytucji kultury oraz mediów innych niż książka i prasa różnicują próbę pod względem korzystania z bibliotek. Początkowo wydawało się, że duże znaczenie ma szczególnie częstotliwość korzystania z bibliotek, natomiast w trakcie analizy ze zmiennymi kontrolnymi związek ten okazał się pozorny. Podobnie w przypadku korzystania z innych mediów był on nieistotny. Korzystanie z innych instytucji kultury miało znaczenie dla niektórych zmiennych, ale związek ten miał inny kierunek niż sugerowały to wypowiedzi rozmówców w czasie wywiadów. Korzystanie z innych niż biblioteki instytucji sprzyjało wykonywaniu w bibliotece takich działań, jak: uczestniczenie w spotkaniach autorskich, uczestniczenie w innych imprezach kulturalnych i spotkanie się z przedstawicielami samorządu. Przykład ten pokazuje, że:

- wywiady jakościowe mogą być punktem wyjścia do interesujących analiz materiału ilościowego,
- odrzucenie hipotez zarysowanych w ten sposób nie świadczy o błędnej interpretacji rzeczywistości społecznej przez badanych, a raczej o odmienności doświadczeń na poziomie mikro i zależności zachodzących między zmiennymi na poziomie makro.

Opisana w niniejszym artykule koncepcja relacji z biblioteką została wypracowana w ramach badania wpływu społecznego bibliotek i łączy się z nim w sposób bezpośredni. Na podstawie przeprowadzonych badań wypracowano teorię, że wpływ społeczny bibliotek publicznych, polegający na budowie kapitału kulturowego i społecznego, jest wynikiem tejże relacji. Łączenie jakościowych i ilościowych danych oraz metod badawczych wydaje się szczególnie istotne dla badania wpływu bibliotek.

ROLA TRIANGULACJI W BADANIACH WPŁYWU SPOŁECZNEGO BIBLIOTEK

Debata na temat triangulacji w badaniach społecznych rozpoczęła się za sprawą konceptualizacji tego pojęcia dokonanej w latach 60. XX w. przez Normana Denzina. Jednakże sama koncepcja łączenia różnych metod i danych w celu zapewnienia jakości badań ma dłuższą tradycję (Flick, 2011, s. 76-81). Triangulację szeroko zdefiniował Uwe Flick: „Triangulacja zakłada prowadzenie badań przez kilku badaczy, przyjmujących różne podejścia do badanego zagadnienia lub – szerzej – stosujących różne sposoby odpowiadania na pytania badawcze. Te podejścia mogą być zakorzenione w różnych metodach i/lub perspektywach teoretycznych. Jedne i drugie są lub powinny być wzajemnie połączone. Oprócz tego triangulacją nazywamy łączenie różnych rodzajów danych osadzonych w różnych perspektywach teoretycznych. O ile to możliwe, perspektywy te powinno się stosować w sposób równoprawny i jednakowo konsekwentny. Triangulacja (różnych metod lub rodzajów danych) ma w założeniu doprowadzić do uzyskania istotnej nadwyżki wiedzy. Przykładowo, triangulacja powinna przyczynić się do wytworzenia wiedzy na kilku poziomach, dzięki czemu na każdym z nich możliwe staje się wyjście poza wiedzę dostarczoną przez jedno podejście, co pozwala podnieść jakość badań” (Flick, 2011, s. 81).

W definicji tej widać, że triangulacja może mieć różne rodzaje. Osobnym zagadnieniem jest triangulacja metod jakościowych i ilościowych, często błędnie utożsamiana z samym pojęciem triangulacji. Koncepcja ta nie jest jednak niekontrowersyjna i wpisuje się w dyskusję szerszą i tak ostrą, że na gruncie amerykańskim została nazwana „wojną paradygmatów”, dotyczącą odmienności metodologicznych, teoretycznych i praktycznych metod ilościowych i jakościowych. O ile w perspektywie epistemologicznej badacze-metodolodzy podkreślają fundamentalną niewspółmierność tych podejść, o tyle w ujęciu technicznym różnice te nie są uważane za nieprzekraczalne. Kolejna kontrowersja polega na tym, że włączenie metod ilościowych implikować ma kwestionowanie samodzielności i wartości badań opartych na metodach jakościowych jako wyizolowanego podejścia (Flick, 2011, s. 154-157). „Mimo to – zaznacza Flick – refleksyjne korzystanie z podejść ilościowych może przyczynić się do podniesienia

jakości badań opartych w większości lub w części na metodach jakościowych” (Flick, 2011, s. 154), czego wyrazem może być rosnąca popularność metodologii badań mieszanych.

Badania mieszane określane są w różnorodny sposób, np. badania integrujące, syntetyczne, polimetodyczne. Powstanie koncepcji tych badań przypisuje się Donaldowi T. Campbellowi i Donaldowi W. Fiske (Campbell & Fiske, 1959). Popularność tej metodologii zdaje się wzrastać (Johnson & Onwuegbuzie, 2004; Tashakkori & Creswell, 2007), na co wskazuje również zainteresowanie nimi wśród teoretyków i badaczy z zakresu bibliologii i informatologii (np. Cisek, 2010, a także: Jasiewicz, 2017, 2018). Jako ich zaletę uznać można poszerzenie perspektywy badawczej oraz możliwość zastosowania jednego ujęcia, aby lepiej zrozumieć i wyjaśniać drugie. Wyzwaniem jest natomiast pozyskiwanie obszernego zbioru danych, czasochłonność analizy oraz konieczność znajomości metodologii obu podejść badawczych (Creswell, 2013, s. 39-41, 219-232).

W normie ISO 16439:2014 *Information and documentation – Methods and procedures for assessing the impact of libraries*, pierwszego i jedyne do tej pory dokumentu normalizującego, odnoszącego się wprost do badań wpływu bibliotek, postuluje się korzystanie z metod mieszanych. Można znaleźć w niej stwierdzenie, że użycie kilku metod, gromadzenie i analizowanie danych różnych typów i pochodzenia, może dostarczyć bogatszego, bardziej zniuansowanego zestawu wniosków, które mogą prowadzić do lepszego wglądu, zrozumienia i identyfikacji wpływu biblioteki i zwiększyć przeświadczenie o prawidłowości konkluzji ustalonych w czasie badania ewaluacyjnego. W praktyce bibliotecznej metodą łączenia może być zastosowanie procesu iteracyjnego, w którym wyniki jednego badania są śledzone przez kolejne, w celu lepszego zrozumienia problemów i samego wpływu (ISO, 2014, pp. 22-23).

Wśród zalet łączenia metod wymienia się:

- stosowanie różnych metod może potwierdzić ustalenia,
- dane z różnych źródeł nadają kontekst i ułatwiają zrozumienie,
- narracje użytkowników mogą stanowić uzupełnienie danych ilościowych (ISO, 2014, p. 57).

Norma punktuje również wady tego rozwiązania metodologicznego:

- zestawy danych mogą nie być kompatybilne względem siebie,
- analiza danych może wskazywać na korelację, ale niekoniecznie związek przyczynowy,
- wymagana jest znajomość różnorodnych narzędzi analizy danych,
- mogą być wymagane grupy kontrolne,
- do uzyskania danych spoza biblioteki niezbędna jest współpraca, a w przypadku wykorzystania danych dotyczących indywidualnych użytkowników może być potrzebne pozwolenie na zebranie zanonimizowanych danych (ISO, 2014, p. 57).

PODSUMOWANIE

Koncepcja relacji z bibliotekami została wypracowana na podstawie danych jakościowych. W oparciu o ich wypowiedzi udało się zrekonstruować, jak rozumiana może być relacja powstająca między użytkownikiem a bibliotekarzami i innymi użytkownikami, na jakich poziomach przebiega i co wpływa na jej istnienie oraz na skalę zaangażowania w nią obu stron. Co ważne – relacja ta występowała w przypadku wszystkich badanych osób, bez względu na to, czy byli stałymi, czy okazjonalnymi użytkownikami. W kolejnym kroku należałoby natomiast z pewnością zbadać pod tym kątem nieużytkowników bibliotek, gdyż dotychczasowe analizy sugerują, że istnieją różnice pomiędzy użytkownikami i nieużytkownikami bibliotek, jeżeli chodzi na przykład o korzystanie z mediów (Bhatt, 2010) oraz w kontekście szeregu charakterystyk społeczno-ekonomicznych (Sin i Kim, 2008).

Wydaje się trudne, jeżeli nie niemożliwe, potwierdzenie lub sfalsyfikowanie samego konceptu relacji z bibliotekami na podstawie zebranych danych ilościowych, natomiast pozwoliły one określić, na ile spójna jest koncepcja poziomów relacji i czy wpływ zmiennych, widoczny z poziomu jednostki, utrzymuje się w przypadku analizowania większej zbiorowości. W tym przypadku można wnioskować, że znaczenie zmiennych związanych z korzystaniem z kultury „zaciera się”, a większą rolę mają zmienne społeczno-demograficzne.

BIBLIOGRAFIA

- Bhatt, R. (2010). The impact of public library use on reading, television, and academic outcomes. *Journal of Urban Economics*, 68(2), pp. 148–166.
- Campbell, Donald T.; Fiske, Donald W. (1959). Convergent and discriminant alidation by the multitrait-multimethod matrix. *Psychological Bulletin*, vol. 56, no. 2, pp. 81-105.
- Charmaz, Kathy (2013). *Teoria ugruntowana: praktyczny przewodnik po analizie jakościowej*. Warszawa: Wydaw. Naukowe PWN.
- Cisek, Sabina (2010). Metodologia mieszana w badaniach nauki o informacji i bibliotekoznawstwa. W: M. Kocójowa (red.), *Biblioteki, informacja, książka: interdyscyplinarne badania i praktyka w 21. wieku*. Kraków: IINiB UJ, s. 88-94.
- Creswell, John W. (2013). *Projektowanie badań naukowych: metody jakościowe, ilościowe i mieszane*. Kraków: Wydaw. Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Flick, Uwe (2011). *Jakość w badaniach jakościowych*. Warszawa: Państwowe Wydaw. Naukowe.
- Gmiterek, Grzegorz (2012). *Biblioteka w środowisku społecznościowego Internetu: biblioteka 2.0*. Warszawa: Wydaw. SBP.
- Hvenegaard Rasmussen, Casper (2016). The participatory public library: the Nordic experience, *New Library World*, vol. 117, iss, 9/10, pp. 546-556.
- Hryniewicz, Konrad (2016). *Wyciskanie sensu z alfy cronbacha – analiza rzetelności*, [online]. [dostęp: 09.04.2018]. Dostępny w WWW: <<http://nauka.metodolog.pl/wyciskanie-sensu-z-alfy-cronbacha-analiza-rzetelnosci/>>.

- ISO (2014). *ISO 16439:2014 Information and documentation -- Methods and procedures for assessing the impact of libraries*.
- Jasiewicz, Justyna (2017). Obszary, problemy i metody badawcze Library and Information Science. Część I. *Przegląd Biblioteczny*, R. 85, z. 4, s. 496-512.
- Jasiewicz, Justyna (2018). Obszary, problemy i metody badawcze Library and Information Science. Część II. *Przegląd Biblioteczny*, R. 86, z. 1, s. 16-32.
- Jaskowska, Bożena (2005). Biblioteka w kulturze – kultura w bibliotece: procesy informacyjno-biblioteczne na tle polskiej kultury narodowej. W: H. Ganińska (red.), *Biblioteki naukowe w kulturze i cywilizacji: działania i codzienność*. Poznań: Biblioteka Główna Politechniki, s. 30-41.
- Jaskowska, Bożena (2008). Jak badać kulturę organizacyjną w bibliotece akademickiej? W: H. Brzezińska-Stec (red.), *Kultura organizacyjna w*. Białystok: Wydaw. Uniwersytetu w Białymstoku, s. 25-42.
- Jaskowska, Bożena i Dudczak, Adam (2007). Library 2.0 – rewolucja i przełom, czy kolejny etap rozwoju współczesnego bibliotekarstwa? *Przegląd Biblioteczny*, z. 3, s. 354-365.
- Johnson, Catherine. A. (2012). How do public libraries create social capital?: an analysis of interactions between library staff and patrons. *Library and Information Science Research*, vol. 34, no. 1, pp. 52-62.
- Johnson, Catherine. A.; Griffis, Matthew. R. (2014). The effect of public library use on the social capital of rural communities. *Journal of Librarianship and Information Science*, vol. 46, no. 3, pp. 179-190.
- Johnson, R. Burke; Onwuegbuzie, Anthony. J. (2004). Mixed Methods Research: A Research Paradigm Whose Time Has Come. *Educational Researcher*, vol. 33, no. 7, pp. 14-26.
- Lissowski, Grzegorz; Haman, Jacek; Jasiński, Mikołaj (2011). *Podstawy statystyki dla socjologów. T. 2, Zależności statystyczne*. Warszawa: Wydaw. Naukowe Scholar.
- Pędich, Marcin (2008). Biblioteka w pięciu wymiarach – budownictwo biblioteczne w kontekście wymiarów kultury według Geerta Hofstede. W: *Kultura organizacyjna w bibliotece* pod red. Haliny Brzezińskiej-Stec. Białystok: Wydaw. Uniwersytetu w Białymstoku, s. 427-439.
- Pędich, Marcin (2010). Kontekst kulturowy a motywowanie pracowników bibliotek. W oparciu o teorię wymiarów kultury Geerta Hofstede. W: *Marketing wewnętrzny i zarządzanie zasobami ludzkimi w bibliotece* pod red. Haliny Brzezińskiej-Stec i Jolanty Kudrawiec. Białystok: Wydaw. Uniwersytetu w Białymstoku, s. 180-190.
- Pędich, Marcin (2014). Biblioteka w świetle teorii wymiarów kultury. *Zarządzanie Biblioteką*, nr 1 (6), s. 33-42.
- Relacja [online] (b.d.). [dostęp: 09.04.2018]. Dostępny w WWW: <<https://sjp.pwn.pl/szukaj/relacja.html>>.
- Tashakkori, Abbas; Creswell, John W. (2007). Editorial: The New Era of Mixed Methods. *Journal of Mixed Methods Research*, vol. 1, no. 1, pp. 3-7.
- Test zgodności chi-kwadrat. [online] (2016). [dostęp: 09.04.2018]. Dostępny w WWW: <https://mfiles.pl/pl/index.php/Test_zgodności_chi-kwadrat>.
- Turner, Jonathan. H. (2012). *Struktura teorii socjologicznej*. Warszawa: Państwowe Wydaw. Naukowe.
- Zybert, Elżbieta Barbara (2004). *Kultura organizacyjna w bibliotekach*. Warszawa: Wydaw. SBP.

Aneks 1 – Charakterystyka uczestników badania jakościowego

Tabela 3

Charakterystyka uczestników badania jakościowego

Imię (zmienione)	Opis uczestnika badania
Anna	Kobieta, 28 lat. Wykształcenie wyższe, studiowała bibliotekoznawstwo oraz inne kierunki. Obecnie pracuje w sektorze publicznym. Jej praca nie jest związana z bibliotekami i jej relacja z nimi rozluźniła się, choć nadal ma do nich wielki sentyment.
Barbara	Kobieta, 68 lat. Wykształcenie zawodowe. Pracowała na stanowiskach administracyjnych w różnych przedsiębiorstwach i instytucjach. Obecnie jest na emeryturze, co sprawia, że z jednej strony ma dużo wolnego czasu, ale także obniżył się jej status ekonomiczny. Czytanie jest dla niej podstawową rozrywką.
Celina	Kobieta, 24 lata. Wykształcenie wyższe. Studiuje kierunek techniczny. Od wielu lat jest wolontariuszką w jednej z warszawskich bibliotek.
Dariusz	Mężczyzna, 67 lat. Wykształcenie zawodowe. Jest zarejestrowany jako osoba bezrobotna, pracuje dorywczo fizycznie. Zbliża się do emerytury. Niedawno przeprowadził się w nowe miejsce i tam zaczął bardzo intensywnie korzystać z biblioteki.
Emil	Mężczyzna, 43 lata. Wykształcenie wyższe. Przedsiębiorca. Jego praca ma charakter mało uregulowany, w związku z czym w okresach, gdy ma więcej wolnego czasu, częściej korzysta z bibliotek.
Felicja	Kobieta, 23 lata. Wykształcenie wyższe. Pracuje w administracji, a jednocześnie studiuje w trybie niestacjonarnym. Od czasu, gdy przyjechała do Warszawy, korzystała z bibliotek w różnych dzielnicach, a także z Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie.
Grzegorz	Mężczyzna, 67 lat. Wykształcenie wyższe. Pracownik administracji. Wykształcenie zdobył około piętnaście lat temu a biblioteki oraz wsparcie, jakie w nich uzyskiwał, były ważnym elementem tego procesu.
Henryk	Mężczyzna, 43 lata. Wykształcenie wyższe. Pracował w różnych przedsiębiorstwach, a obecnie prowadzi własną działalność. Kładzie duży nacisk na rozwój osobisty za pośrednictwem lektury, którą czerpie m.in. z bibliotek publicznych.
Ireneusz	Mężczyzna, 44 lata. Wykształcenie wyższe. Artysta. Zaczął interesować się literaturą późno, a obecnie lektury bywają dla niego źródłem inspiracji, ale w większości – rozrywki.
Joanna	Kobieta, 64 lata. Wykształcenie średnie techniczne. Obecnie na emeryturze. Korzysta z biblioteki od trzech lat.
Karolina	Kobieta, 37 lat. Wykształcenie wyższe. Pracuje w sektorze prywatnym jako specjalistka. Jest także młodą mamą, w związku z czym ma niewiele czasu wolnego. Czyta jednak bardzo dużo.

Źródło: oprac. własne. Imiona rozmówców zostały zmienione.

Aneks 2 – Kwestionariusz ankiety

1. Jak często w ciągu ostatnich 12 miesięcy korzystała Pani / korzystał Pan z bibliotek publicznych?

- o częściej niż raz w tygodniu
- o kilka razy w miesiącu
- o raz na miesiąc
- o kilka razy w roku
- o rzadziej niż raz na rok

2. Z jakich innych bibliotek korzystała Pani / korzystał Pan w ciągu ostatnich 12 miesięcy?
Odp.

3. Czy w ciągu ostatnich 12 miesięcy podejmowała Pani / podejmował Pan następujące działania w bibliotekach?

Wypożyczanie książek	tak / nie
Wypożyczanie audiobooków lub ebooków	tak / nie
Czytanie książek na miejscu	tak / nie
Korzystanie z gazet i czasopism	tak / nie
Wypożyczanie i korzystanie z innych materiałów (filmy, płyty, gry)	tak / nie
Uczenie się indywidualne, w samotności	tak / nie
Uczenie się w grupie	tak / nie
Praca naukowa lub inna praca zarobkowa	tak / nie
Udział w kursach, jakich?	tak / nie
Udział w wykładach, prelekcjach	tak / nie
Rozmawianie z bibliotekarzami i z innymi użytkownikami	tak / nie
Spotykanie się ze znajomymi	tak / nie
Uczestniczenie w spotkaniach autorskich	tak / nie
Oglądanie wystaw	tak / nie
Uczestniczenie w innych imprezach kulturalnych, jakich?	tak / nie
Zaangażowanie w akcje charytatywne	tak / nie
Bycie wolontariuszem w bibliotece	tak / nie
Spotykanie się z przedstawicielami samorządu	tak / nie
Głosowanie w budżecie partycypacyjnym	tak / nie
Realizowanie własnych projektów społecznych, jakich?	tak / nie
Korzystanie z komputerów i internetu	tak / nie
Korzystanie z ksero, drukarek, skanerów	tak / nie
Korzystanie z innych urządzeń, jakich?	tak / nie

4. Biorąc pod uwagę korzystanie przez Panią / Pana z bibliotek publicznych w ciągu ostatnich 12 miesięcy, na ile zgadza się lub nie zgadza się Pani / Pan, że biblioteki publiczne zaspokoily Pani / Pana potrzeby i oczekiwania w wymienionych poniżej obszarach.

	W ogóle się nie zgadzam	Raczej się nie zgadzam	Ani się zgadzam, ani się nie zgadzam	Raczej się zgadzam	Bardzo się zgadzam	Trudno powiedzieć	Nie dotyczy – nie miałam / miałem takich potrzeb
Znalazłam / znalazłem interesującą mnie informację							
Pogłębiłam / pogłębiłem swoją wiedzę							
Miałam / miałem możliwość skorzystania z materiałów nigdzie indziej niedostępnych							
Miałam / miałem możliwość skorzystania z materiałów, na których zakup nie mogłabym / nie mógłbym inaczej sobie pozwolić							
Odpoczęłam / odpocząłem, odstresowałam się / odstresowałem się							
Zapewniło mi to rozrywkę, relaks, przyjemność							
Osiągnęłam / osiągnąłem lepsze wyniki w nauce lub pracy							
Zdobyłam / zdobyłem nowe umiejętności							
Wymieniłam / wymieniłem doświadczenia z innymi ludźmi							
Zawarłam / zawarłem nowe znajomości							
Miałam / miałem możliwość udziału w wydarzeniach kulturalnych, na które nie mogłabym / nie mógłbym inaczej sobie pozwolić							
Miałam / miałem możliwość udziału w życiu społeczności lokalnej							
Zrobiłam / zrobiłem coś pożytecznego dla społeczeństwa							
Miałam / miałem możliwość korzystania z urządzeń, na których kupno nie mogłabym / nie mógłbym sobie inaczej pozwolić							
Miałam / miałem możliwość korzystania z urządzeń nigdzie indziej niedostępnych							

M1. Płeć

- o kobieta
- o mężczyzna

M2. Rok urodzenia

Odp.

M3. Czy w ciągu ostatnich trzech miesięcy była Pani / był Pan:

w kinie	tak / nie
w domu kultury	tak / nie
w muzeum lub galerii	tak / nie
w teatrze lub filharmonii	tak / nie
na koncercie muzycznym	tak / nie
na festiwalu artystycznym lub kulturalnym	tak / nie
na konferencji, wykładzie naukowym	tak / nie

M4. Ile czasu (minut lub godzin) poświęciła Pani w zeszłym tygodniu na (w dowolnej formie):

czytanie książek
czytanie gazet i czasopism
oglądanie telewizji
słuchanie radia
korzystanie z internetu

M5. Jak ocenia Pani / Pan swoją obecną sytuację finansową?

- o mogę pozwolić sobie na kupno wszystkiego, na co mam ochotę, a niespodziewane wydatki nie są dla mnie problemem
- o mogę pozwolić sobie na kupno wszystkiego, co jest mi potrzebne, ale na niespodziewane wydatki muszę odkładać
- o wystarczy mi pieniędzy na opłacenie rachunków i najpotrzebniejsze rzeczy
- o z trudem wystarczy mi na podstawowe potrzeby

M6. Ile osób liczy obecnie Pani / Pana gospodarstwo domowe (łącznie z niepełnoletnimi i pełnoletnimi dziećmi)?

Odp.

Artykuł w wersji poprawionej wpłynął do Redakcji 15 października 2018 r.

MAGDALENA PAUL

Faculty of Journalism, Information and Book Studies

University of Warsaw

e-mail: magdaa.paul@gmail.com

USING LIBRARIES AS A FORM OF RELATIONSHIP – THE ANALYSIS OF A THEORETICAL CONCEPT WITH THE TRIANGULATION OF RESEARCH METHODS

KEYWORDS: Librarians. Public libraries. Research methods. Triangulation. Library users. Social impact of public libraries.

ABSTRACT: **Thesis / Objective** – The article is an in-depth reflection on the use of triangulation based on the analysis of the social impact of public libraries in mazowieckie region. **Research methods** – The qualitative part of the research was done following the procedures of constructivist grounded theory and data was collected with IDI. The quantitative part was performed as random sample survey. **Results** – The use of libraries can be described as the relationship connecting librarians and library users on various, interconnecting levels. Taking into consideration the opinion of the library users the most important elements of this relationship are the amount of free time available, alternative sources of benefits and reciprocal involvement. If a larger community is involved, the methods and frequency of library use become heavily influenced by socio-demographic variables. **Conclusions** – The convergence of both types of data enabled the researcher to reach an in-depth understanding of the issue researched and draw more detailed conclusions.

IWONA OSŁOWSKA
badaczka niezależna, Warszawa
e-mail: i.oslowska@wp.pl

BIBLIOTEKI – NOWOCZESNE PRZESTRZENIE KULTURY

Iwona Osłowska, doktor nauk humanistycznych. Zainteresowania badawcze: dzieje opery warszawskiej (do 1939 r.) oraz kwestie rozwoju nowoczesnych bibliotek, ze szczególnym uwzględnieniem architektury bibliotecznej, designu oraz wielofunkcyjności przestrzeni bibliotecznych. Ostatnio opublikowane artykuły: Design i wielofunkcyjność nowoczesnych przestrzeni bibliotecznych, *Toruńskie Studia Bibliologiczne*, 2016, nr 2; Janusz Reguński (1887-1983). Szkic biograficzny, *Niepodległość i Pamięć*, 2017, nr 4.

SŁOWA KLUCZOWE: Design. Architektura bibliotek. „Trzecie miejsce”. Otwarty dostęp.

ABSTRAKT: Teza/cel artykułu – Celem artykułu jest pokazanie odmienionego oblicza współczesnych bibliotek, które odgrywają dużą rolę w sektorze kultury i przemysłów kreatywnych, a przez badaczy są zaliczane do kręgu określanego „jądrem kreatywności” bądź „rdzeniem kreatywności”. Obecnie gromadzą nie tylko dorobek kulturalny ludzkości, ale przede wszystkim aktywnie uczestniczą w jego promowaniu. Pojawia się więc pytanie, co i w jakim stopniu decyduje o tym, że dzisiejsze biblioteki są częścią *culture industry*? W artykule omówiono zagadnienia, które mają wpływ na takie ich postrzeganie, tj. wielofunkcyjny charakter, nowe technologie, oryginalny design. **Metody badań** – Zastosowano metodę analizy piśmiennictwa poświęconego problematyce przyszłości bibliotek i roli sektora kultury. Przeglądowi poddano również strony internetowe wybranych bibliotek. **Wyniki i wnioski** – Na wizerunek dzisiejszych bibliotek niebagatelny wpływ miał Internet i postęp techniczny. Czytelnicy z każdego miejsca na świecie, bez wychodzenia z domu, dzięki otwartemu dostępowi, mogą zajrzeć nie tylko do katalogów

wybranej księżnicy, ale też do wielu publikacji, które zostały już zamieszczone w domenie publicznej. Poza tym doszło też do zmiany samego sposobu postrzegania bibliotek przez społeczeństwo, dla którego czasami lokalne wypożyczalnie bywają jedynym źródłem bezpośredniego kontaktu z kulturą. Niekiedy są dla wielu osób tzw. trzecim miejscem, gdzie po pracy, poza domem mogą ciekawie spędzić czas wolny. Z myślą o takich czytelnikach biblioteki organizują m.in.: odczyty, wystawy, pokazy slajdów. Biorą udział w różnych projektach, jak np. Noc Muzeów czy Noc Bibliotek. Dodatkowo na ich atrakcyjność wpływa też ciekawa architektura i design. Jak pisał Walter Gropius, w architekturze jest tylko ciągła zmiana, czego żywo przykładem są dawne i dzisiejsze biblioteki. Ich zewnętrzna, jak i wewnętrzna szata zmieniała się przez wieki, niejednokrotnie zachwycając oglądających, jak i stałych użytkowników. Te trzy wymienione elementy – design/architektura, wielofunkcyjność, otwarty dostęp – sprawiają, że biblioteki są obecnie nowoczesnymi przestrzeniami kultury.

WPROWADZENIE

Świat, w którym żyjemy jest złożony i ulega ustawicznym przeobrażeniom, a zmiany zachodzące we wszystkich dziedzinach życia, widoczne są również w bibliotekach, które na przestrzeni ostatnich lat przeszły prawdziwą metamorfozę. Dlatego ważnym pytaniem pozostaje to, jak współczesne społeczeństwo ocenia ich odmienione oblicze. Czy obecnie, w czasach powszechnego i swobodnego dostępu do kultury cyfrowej, biblioteki nadal przyciągają użytkowników i co o tym decyduje? Czy na pozytywny odbiór wpływają nowe funkcjonalności, czy też inne elementy, jak architektura bądź design? Należy pamiętać, że na ocenę tę będzie miało wpływ wiele czynników, ponieważ żyjemy w globalnym społeczeństwie sieci i jedna zmiana pociąga za sobą kolejne. Szybki postęp technologiczny sprawia, że to, co jeszcze do niedawna było cudem techniki, za chwilę może okazać się przeżytkiem, a biblioteki, aby zatrzymać czytelników, będą musiały zaproponować im nowe atrakcyjne możliwości kontaktu z kulturą. Biblioteki zmieniają się na naszych oczach, inspirują, zadziwiają. Jednak mimo tych oczywistych i rewolucyjnych przemian zachowują swoje dawne, podstawowe funkcjonalności, jakimi są: gromadzenie, opracowywanie i udostępnianie księgozbioru. Tyle tylko, że teraz docierają szybciej do szerszego grona odbiorców niż jeszcze dekadę temu i czynią to za pomocą coraz bardziej zaawansowanych technik.

Obecnie są zaliczane do sektora kultury i przemysłów kreatywnych. Samo pojęcie „sektor kultury” jest dość szerokie i odnosi się do działalności nieprodukcyjnej, związanej ze sztukami plastycznymi i performatywnymi oraz instytucjami kultury, ale też do przemysłów kultury (Lewandowski & Munk & Skrok, 2010). Tego ostatniego terminu (*culture industry*) użyli po raz pierwszy w 1947 r. Theodor Adorno i Max Horkheimer w odniesieniu do masowej produkcji wystandaryzowanych dóbr kultury

(Horkheimer & Adorno, 2002, s. 94-137). Jak wynika z badań przeprowadzonych przez Instytut Badań Strukturalnych w 2010 r., pozycja bibliotek w tym sektorze jest dość silna (Lewandowski & Munk & Skrok, 2010). Badacze zaliczają je do kręgu określanego „jądrem kreatywności” bądź „rdzeniem kreatywności” (KEA European Affairs, 2006; Power & Nielsen, 2010; Szultka, 2014). Jest to pierwszy krąg skupiający inicjatywy powiązane ze sztuką i dziedzictwem kultury, który obejmuje także malarstwo, rzeźbiarstwo, fotografię, taniec, teatr, muzea. Pozostałe branże kreatywne mieszczą się w kolejnych kręgach, rozchodzących się wokół tego rdzenia. Biblioteki znalazły się więc w samym centrum sektora (Tomaszewska, 2013, s. 13). Jak więc sprawić, by utrzymały swoją pozycję i nadal były w czołówce w kwestii udostępniania dóbr kultury masowemu odbiorcy? Należy pamiętać, że mogą to uczynić tylko wtedy, gdy będą nowoczesnymi ośrodkami wiedzy, informacji i kultury, które ludzie zechcą odwiedzać i spędzać w nich swój wolny czas. Muszą dysponować elastycznie zaprojektowaną przestrzenią, którą z łatwością będzie można adaptować do zmieniających się okoliczności, w taki sposób, by móc łączyć wiele funkcjonalności i dzięki temu przyciągnąć nowych czytelników. Konieczna jest zatem zmiana paradygmatu i filozofii ich funkcjonowania, tak, by to użytkownik, któremu zostanie stworzona przestrzeń do uczenia się i eksperymentowania był na pierwszym planie. Co więc będzie takim magnesem, który go przyciągnie – bogaty księgozbiór, ciekawy design czy też inna nowa funkcjonalność? W artykule chcę zwrócić uwagę na trzy elementy, które moim zdaniem najbardziej zachęcają do odwiedzin, tj. design i architektura dawnych oraz nowoczesnych placówek (pociąga nas nie tylko nowoczesność, ale też tradycja, zaś przepiękne freski i zabytkowe meble sprawiają, że obiekty te są często atrakcjami turystycznymi), oferta kulturalna (biblioteka jako tzw. trzecie miejsce) oraz dostępność technologii cyfrowych, które ułatwiają korzystanie z zasobu.

DESIGN INSPIRUJĄCY

„W architekturze nie ma końca – jest tylko ciągła zmiana” – te słowa Waltera Gropiusa (Gropius, 2014, s. 109), twórcy Bauhausu, są zaskakująco aktualne w stosunku do budynków bibliotecznych. Szczególnie widoczne jest to w przypadku, gdy porównamy dawne i współczesne obiekty. Warto więc na wstępie przyjrzeć się kilku architektonicznym perełkom. Zabytkowe biblioteki, zbudowane w różnych stylach architektonicznych, są niczym księgi, na kartach których zapisano dawne dzieje. Zachwycają m.in. pięknymi freskami i wyposażeniem, nie wspominając już o księgozbiórze. Od lat cieszą się dużym zainteresowaniem turystów. Na internetowych listach opisujących najpiękniejsze dawne biblioteki na świecie

znajdziemy m.in. XVII-wieczną Stiftsbibliothek St. Gallen w Szwajcarii (w 1983 r. została wpisana na listę UNESCO) (www.stibi.ch/en-us/info/openinghours.aspx; www.atlasobscura.com/place/abbey-library-of-saint-gall-2; Kruszewski, 2012, s. 336), bibliotekę w klasztorze Escorial w Madrycie, z pięknymi freskami inspirowanymi siedmioma sztukami wyzwolonymi (Sobczyk, 2015), bibliotekę w Strahovský Klášter w Czechach (uwagę przyciągają freski autorstwa zakonnika Siarda Noseckiego, rzeźbione regały z orzecha włoskiego oraz inne elementy wyposażenia, jak np. ogromne globusy) (www.strahovskyklaster.cz/en/strahov-library), barokową bibliotekę Klementinum w Pradze, gdzie również mamy ciekawe freski autorstwa Jana Hiebla i zabytkowe meble (Czubacki, 2018; *Baroque library...*). Portale zachęcają także do odwiedzenia barokowej biblioteki Joanina na Uniwersytecie w Coimbrze (Portugalia), którą brytyjski dziennik „The Daily Telegraph” zaliczył w 2013 r. do najbardziej spektakularnych na świecie. W tej XVIII-wiecznej bibliotece, założonej za panowania Jana V znajdziemy m.in. regały wykonane z drzewa różanego i hebanu, a naszą uwagę zwróci zapewne bogato malowany sufit, z połączanymi elementami z drewna (Ciesielska-Kruczek, 2015; *20 najbardziej intrygujących...*, 2015; *Biblioteca Joanina...*). Równie intrygująca jest Biblioteka Herzog August w Wolfenbüttel (Niemcy, 1572 r.), która w XVII w. była największą biblioteką na północ od Alp i nazywano ją ósmym cudem świata (www.hab.de/). Niewątpliwą atrakcją turystyczną stanowi też największa biblioteka klasztorna na świecie, należąca do Opactwa Benedyktynów w Admont. Obecnie jej „księgozbiór liczy ok. 200 tys. tomów, w tym 530 inkunabułów i ponad 1400 rękopisów (najstarsze pochodzą z VIII w.). Sama zaś biblioteka jest jednym z najważniejszych zabytków sztuki późnego baroku. Jej sufit zdobi 7 malowideł, autorstwa artystów z pracowni mistrza, Bartolomeo Altomonte (1694-1783), których tematem jest związek religii, nauki i sztuki. Wystroju wnętrza dopełniają rzeźby m.in. dłuta Josefa Stammela (1695-1765) – figury „czerech rzeczy ostatecznych” czekających człowieka po śmierci – „Śmierć”, „Sąd Boży”, „Niebo” i „Piekło” (<https://www.stiftadmont.at>; Patynowska, 2010). W trakcie wędrówki śladem najpiękniejszych bibliotek warto również odwiedzić Melk Monastery Library (Austria, 1736 r., projekt Jakob Prandtauer) (www.stiftmelk.at/englisch/pages_melk/library.html), a także bibliotekę klasztorną Wiblingen (Ulm, Niemcy) (www.kloster-wiblingen.de/) oraz bibliotekę Ambrosiana w Mediolanie, będącą jedną z najstarszych nowożytnych bibliotek publicznych w Europie (www.ambrosiana.eu; Krzemińska, 2018, s. 64, 66), czy bibliotekę św. Genowefy w Paryżu uznaną w 2015 r. za jedną z 10 najpiękniejszych bibliotek świata (Pugacewicz, 2017; BBC-Culture...).

Następne stulecia przyniosły wiele zmian w architekturze, która powoli zaczęła zmieniać się w spektakl. Przemiany, jakie zaszły, nie były tylko kaprysem architektów, lecz wytworem uwarunkowań intelektualnych,

społecznych i technicznych nowych czasów. Obecnie społeczeństwo coraz częściej interesuje się architekturą jako czymś, co je bezpośrednio dotyka. Zabiega o to, by budowane obiekty, w tym przypadku biblioteki, były atrakcyjne pod każdym względem i służyły kreowaniu wizerunku ich miasta, tak, by wyróżniało się na tle pozostałych (Kruszewski, 2012, s. 107). Oryginalna architektura i ciekawie zaprojektowana przestrzeń, sprzyjająca różnym formom nauki, aktywności i spędzania wolnego czasu, ma pomóc odmienić ich oblicze i zbudować więź z mieszkańcami. W realizacji tego zamierzenia może pomóc „intuicyjnie rozumiany design¹ (plan, projekt, zamiar, intencja, planowanie, projektowanie), który wciąż rozszerza skalę kulturowych wpływów i jest współcześnie ważnym czynnikiem w kształtowaniu ludzkiego doświadczenia. W praktyce design rozprzestrzenił się na wiele twórczych obszarów rzeczywistości społecznej, przekroczywszy tradycyjne granice wzornictwa przemysłowego, grafiki użytkowej oraz architektury i urbanistyki. Jego wpływy można zaobserwować w projektowaniu usług, w informacji i komunikacji wizualnej”, ale także widzimy je w nowoczesnej architekturze i wielofunkcyjnych przestrzeniach współczesnych bibliotek (Rosińska, 2010, s. 21). Jeśli spojrzymy na design szerzej, to możemy doszukać się jego wpływu na ludzkie zachowania. Odpowiada bowiem na bieżące potrzeby człowieka, kształtując nasze upodobania i pozostaje „jednym z aspektów kultury materialnej” (Rosińska, 2010, s. 21; Erlhoff, 2007, s. 84; Attfield, 2000, s. 20). W ostatnich latach sektor publiczny coraz bardziej dostrzega korzyści płynące z wykorzystania designu do projektowania usług, w tym również tych skierowanych do bibliotek. Powstające obecnie nowe ośrodki są tego najepełniejszym wyrazem, gdyż w procesie zarówno projektowania, jak i aranżowania uwzględnia się właśnie oczekiwania lokalnych społeczności, które będą je użytkować przez następne lata. Jednak nadal wiele bibliotek, szczególnie tych zlokalizowanych w małych miejscowościach, wymaga zreformowania i dostosowania do zmieniających się potrzeb ludzkich. W tym przypadku zadaniem designu będzie zdefiniowanie problemu i znalezienie jego rozwiązania (Piłat-Borcuch, 2014). Pomocne w tej kwestii, na początkowym etapie, będą zapewne podręczniki odnoszące się do projektowania przestrzeni bibliotecznej, przedstawiające wiele ciekawych aranżacji, pełnych wewnętrznej magii, od których niekiedy trudno oderwać wzrok (Lushington, 2002; McCarthy, 2007; Woodward, 2000). Niektóre z nich ze względu na styl i niepowtarzalność są niczym prawdziwe dzieła sztuki.

¹ Design – sztuka projektowania sięgająca swymi początkami estetyki włoskiego renesansu. Definicji designu w literaturze przedmiotu znajdziemy kilka (Balcerzak, 2007, s. 5; Krupiński, 1993, s. 89; Rosińska, 2010, s. 23,30). Jedną z nich zaproponowaną przez International Council of Societies of Industrial Design określa go jako „działalność twórczą, mającą na celu określenie wieloaspektowych cech przedmiotów, procesów, usług oraz ich całych zespołów w całościowych cyklach istnienia. Wzornictwo stanowi więc główny czynnik zarówno innowacyjnego humanizowania technologii, jak i wymiany kulturalnej i gospodarczej” (Bochińska, Pałczewska, 2008, s. 5).

Wypatrzymy tam zapewne przykłady subtelnych wariacji w ramach ściślejszej regularności. To architektura projektowana specjalnie po to, by nas oszołomić, by zrobić na nas wrażenie. Bazująca na emocjach, odczuciach, wykorzystywanych przez architektów w trakcie procesu twórczego (*design feeling*). Jej formy urzeczywistniają nie tylko wizje twórców, ale również oczekiwania nas samych, bowiem wszyscy pragniemy, by otaczający nas świat był piękny. W pewnym sensie mogą być odczytywane też jako wyraz naszego dążenia do nieśmiertelności, ponieważ dzieło architektoniczne, w założeniu, przetrwa wieki. Monumentalna architektura to także „symbol władzy, siły i odzwierciedlenie rozwoju” (Kruszewski, 2012, s. 123). Dlatego wobec szybkich zmian podyktowanych modą, sytuacją ekonomiczną czy też „wymaganiami przestrzenno-urbanistycznymi” budynek już na etapie projektowania powinien w miarę możliwości wyprzedzać swój czas, by pasował do okresu, na jaki przypadnie jego życie (Kruszewski, 2012, s. 123). Nie może on tylko pięknie wyglądać, lecz musi spełniać pokładane w nim oczekiwania, gdyż inaczej nie będzie miał racji bytu. Wobec tego architekt powinien być też i wizjonerem, obdarzonym niespotykaną wyobraźnią niezbędną w całym procesie projektowania, by móc ciekawie, intrygująco łączyć materiały, czy to naturalne, czy sztuczne. Powinna go cechować, jak pisał Frank Lloyd Wright, umiejętność dostrzeżenia drzewa w drzewie, stali w stali, szkła w szkłe i kamienia w kamieniu, a następnie uczynienia z ograniczeń tych materiałów swoich sojuszników (Wright, 2016). Współczesna architektura daje twórcom naprawdę spore możliwości. Pole do popisu mają zarówno projektanci wnętrz, jak i architekci, których zadaniem jest stworzyć trwałe, użyteczne a zarazem piękny budynek, gdzie czytelnik będzie odczuwał spokój i harmonię. Jego ostateczna forma i kształt zależą będzie nie tylko od samego pomysłu, czy wykorzystanego materiału, a przede wszystkim od funkcji kulturalnej bądź społecznej, jaką będzie spełniać – czy będzie to tradycyjna biblioteka, czy bardziej dom kultury połączony z biblioteką. W związku z tym architekci projektując budynki, nie tylko biblioteczne, powinni pamiętać o sformułowanej w XX w. przez Louisa Sullivana zasadzie architektonicznej, iż forma powinna wynikać z funkcji.

Najciekawsze budowle powstają wtedy, gdy architektka zaintryguje jakiś problem, coś co może nadać budynkowi odmienny wyraz. Taką inspirację może stanowić np. materiał, jakiego zamierza użyć bądź też nowoczesne rozwiązanie technologiczne, które chciałby zastosować, by zaprojektować niespotykaną dotychczas w przestrzeni miejskiej budowlę. Inspirować może nawet gra światłem, kolorem bądź inaczej zinterpretowaną formą. Ten sam budynek może robić wrażenie zupełnie innej przestrzeni w zależności od liczby i usytuowania okien, koloru elewacji, nie mówiąc już o samym wyposażeniu. Zastosowanie znanych nam już form, którym nadano ekscentryczną interpretację, może zaskoczyć patrzącego i zmusić

go do bliższego przyjrzenia się budowli. Wszystkie te elementy sprawiają, że budynek zyska odmienny wyraz. Te niekiedy czysto wizualne efekty mogą spowodować, że będziemy to miejsce chętniej odwiedzać i zaistnieje ono w zbiorowej wyobraźni jako przestrzeń o wyjątkowym charakterze. Jednak same detale nie zawsze powiedzą nam to, co istotne o danym budynku. Poza tym każdy z nas może inaczej niż twórca interpretować dany obiekt, o czym pisał Roman Ingarden czy Umberto Eco (Ingarden, 1946, s. 15, 19; Eco, 2008, s. 96). Dlatego niezbędne jest wniknięcie w jego głąb, gdyż celem dobrej architektury jest zawsze stworzenie spójnych całości, tak jest też w przypadku obiektów bibliotecznych. Od 1994 r. projektanci nowych bibliotek w sferze konstrukcji, technologii i architektury wnętrz opierali się na zasadach opracowanych przez brytyjskiego architekta Harry'ego Faulkner-Browna (Faulkner-Brown, 1994; Piotrowska, Zając, 2004, s. 74-79). Nowy wiek przyniósł kolejne wytyczne w tej kwestii. W 2006 r. Andrew McDonald, nie odrzucając wspomnianej powyżej zasady, zauważył, że upływ czasu sprawił, że obecnie zupełnie inaczej postrzegamy budownictwo biblioteczne (McDonald, 2006). „Przedstawione przez niego cechy dobrze zaprojektowanej przestrzeni bibliotecznej to parametry ważne dla nowych i modernizowanych budynków bibliotecznych, dopasowane do nowej ery edukacji i informacji, z uwzględnieniem zmian społecznych, technologicznych oraz kierunków w architekturze” (Tokarska, 2013, s. 683). Warto też pamiętać, że dzisiejsze budynki mogą przybierać takie kształty i kolory, jakie zażyczy sobie inwestor. Nie muszą więc mieć prostokątnych ścian, sufitów i dachów jak dawniej. Dużo zależy tutaj od inwencji architekta, jego doświadczenia i wizji świata, jak też środków finansowych, którymi będzie dysponował realizując zlecenie. Charles Jencks twierdził nawet, że arbitralność wyboru kształtu przez projektanta jest podporządkowana jakiejś ideologii (Jencks, 1987, s. 462).

Na styl dawnych i współczesnych budynków bibliotecznych miały i nadal mają wpływ także inne elementy jak: czas realizacji danego założenia, a także materiał użyty do wykonania zaprojektowanej przestrzeni oraz wyposażenie i tutaj ponownie pojawia się czynnik ludzki, a mianowicie designer ze swoimi pomysłami. Wszystko to sprawia, że w historii budownictwa bibliotecznego zapisało się całkiem niemało interesujących obiektów, zarówno zabytkowych, jak i nowoczesnych. Dokonując przeglądu tych ostatnich, zaprojektowanych np. przez Rema Koolhaasa, Toyo Ito, Zahę Hadid czy pracownie MVRDV, Snøhetta, Mecanoo, często jesteśmy zmuszeni jako obserwatorzy do chwili zastanowienia, bowiem ich zewnętrzne bryły są niekiedy tak oryginalne, wręcz zagadkowe, że nie wiemy, czego tak naprawdę możemy spodziewać się we wnętrzu i jak będzie zaaranżowana przestrzeń. Użyte przez nich materiały są również bardzo różnorodne. Stanowią dodatkową inspirację do poszukiwań, które w rezultacie dają zaskakujące efekty. W realizacjach z ostatnich kilku lat

dominuje szkło, dające wrażenie lekkości i światła, choć nie brak również drewna i kamienia. Nowoczesne biblioteki, spośród których kilka wymieniałam poniżej, są tego potwierdzeniem.

Obecne biblioteki stwarzają możliwość intelektualnej wędrówki przez epoki. Zapraszają wszystkich, zarówno wielbicieli ebooków, jak i tych, którzy wolą tradycyjnie wydaną książkę. Coraz częściej oferują też czytelnikowi książki w wolnym dostępie, którego nie zastąpią żadne katalogi elektroniczne. Wprawdzie z ich pomocą łatwo odnajdziemy poszukiwany tom, ale za to zostaniemy pozbawieni możliwości dokonania przypadkowego odkrycia. W niektórych placówkach prawie wszystkie zbiory zlokalizowano właśnie w wolnym dostępie (Biblioteka London School of Economics, www.lse.ac.uk/library; Biblioteka Politechniki Brandenburskiej w Cottbus, (www.b-tu.de/en/bibliothek). Użytkownikowi tę wędrówkę po zasobie, dodatkowo ma uatrakcyjnić oryginalna i piękna architektura, zajmująca aranżacja przestrzeni (np. „wieża książek” w nowej British Library w Londynie; projekt Colin St John Wilson, <https://www.bl.uk/>) oraz wyposażenie, kolorystyka, np. w bibliotece uniwersyteckiej w Utrechcie mamy dominację koloru czarnego, białego i czerwonego (*Biblioteka Uniwersytecka...*). Dyrektorzy nowoczesnych placówek coraz częściej dbają też o ich artystyczny wizerunek, przeznaczając miejsce na prezentację dzieł sztuki czy ekspozycję zieleni (np. Biblioteka Narodowa w Paryżu, www.bnf.fr; Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie, <https://www.buw.uw.edu.pl>). Nawet z pozoru tak drobny szczegół, jak okna czy schody, może wpłynąć na to, jak będziemy odbierać dany obiekt. We wspomnianej już bibliotece w Utrechcie użytkownika zapewne zaciekawia duże okna ozdobione motywem gałęzi drzew, zaś w Bibliotece Politechniki w Cottbus spiralne schody, które przechodzą od pierwszego piętra aż do szóstego. Również w bibliotece Miejskiej w Stuttgarcie (projekt Eun Young Yi; 2011), szerokie schody są elementem spajającym wszystkie kondygnacje i przyciągającym uwagę już od pierwszej chwili (*Biblioteka w Stuttgarcie...*, 2011; *Wyjątkowe biblioteki...*, 2012; Cymer, 2015).

We współczesnej architekturze znajdziemy wiele przykładów interesujących budynków o swobodnym rytmie, w tym biblioteki, które są ważnym elementem miejskiej urbanistyki. W pracowniach światowej sławy architektów powstają projekty, będące wyrazem eksperymentu zarówno z formą, jak i wykorzystywanym materiałem. Warto zwrócić uwagę m.in. na nowy główny oddział biblioteki Deichmana w Oslo, który po otwarciu w 2020 r. będzie łączył w sobie elementy biblioteki i domu kultury – kino, strefa gier, relaksu, będą stanowiły jego dopełnienie. Czytelnicy zaś, we wnętrzu przypominającym kosmiczną kapsułę, będą mogli usłyszeć w tle szum rozmów, czy poczuć aromat świeżo parzonej kawy (Wilk, 2016, A 11; <https://blogg.deichman.no/nyedeichman/om-biblioteket/>; <https://www.visitoslo.com/en/your-oslo/.../new-deichman-library/>;

dlaklimatu.eu/images/dobre_praktyki/Oslo_Biblioteka_Pl.pdf). Inny ciekawy projekt przygotował także Rem Koolhaas dla Katarskiej Biblioteki Narodowej, która powstaje w Dausze. Na planach widzimy płaski budynek, który „przypomina dwie kartki papieru z pozaginanymi rogami, położone jedna na drugiej”. Zgodnie z zamysłem twórców będzie to edukacyjne centrum wiedzy, umożliwiające prowadzenie badań (Wilk, 2016, A 11). Równie ciekawe założenie zrealizowała w Tiencin, w 2017 r., holenderska firma architektoniczna MVRDV. Na półkach tej futurystycznej biblioteki można zgromadzić, aż 1,2 miliona książek. Jej budowa trwała zaledwie trzy lata. „Architektom z MVRDV zależało, by książki umieszczone na górnych półkach były równie dostępne, jak te w dolnej strefie, bez konieczności użycia drabiny. Regały otaczające wnętrze przestronnego hallu zostały tak zaprojektowane, by można było po nich chodzić, jak po półkach skalnych. Znalazły się tam też siedziska, a także przejścia do sal konferencyjnych, czytelnicy i pozostałych pomieszczeń. Jasny hall oświetla naturalne światło wpadające do wnętrza przez otwór w dachu, co daje wrażenie, że jesteśmy w starożytnym amfiteatrze greckim” (<http://www.bryla.pl>). Później książki mają zostać przeniesione do tradycyjnych magazynów, a w atrium ma pozostać tylko dekoracja imitująca stojące na półkach tomy. Prostopadłościenny gmach jest z zewnątrz „połączony z ulicą soczewkowym przeszkleniem”, przez które widać audytorium, z centralnie położoną kulą, kojarzącą się z kamieniem rzuconym do wody, zaś rozchodzące się od niego kręgi, to w tym przypadku półki z książkami. Ta nowoczesna architektura pełna splatających się linii, tarasów, daje wrażenie, jakby lity beton się poruszał (*Świat zachwycił...*, 2017; *W Chinach powstała...*, 2017; *Biblioteka w Tiencinie...*, 2018; *MVRDV-Tianjin...*; <http://www.bryla.pl/>). Warto też wspomnieć jeszcze o kilku innych równie ciekawych projektach. Jednym z nich jest Duńska Biblioteka Królewska, nazywana „czarnym diamentem”, ze względu na swoją bryłę, składającą się z dwóch czarnych, lekko pochylonych kostek, które architekci z pracowni Schmidt Hammer Lassen połączyli atrium. Dodatkowo zastosowane w fasadzie szkło daje użytkownikowi możliwość podziwiania morza, co zapewne z jednej strony uatrakcyjni samą wizytę, zaś z drugiej rozprasza uwagę (*Czarna bryła...*, 2007; *20 najbardziej intrygujących...*, 2015; <https://www.skyscanner.pl>). Architekci w realizowanych, w ostatnich latach zleceń bardzo często wykorzystują ten typ materiału. Zastosowali go m.in. twórcy futurystycznego budynku Central Library w Seattle – Rem Koolhaas i Joshua Prince-Ramus (2004 r.) (*Seattle Central Library...*, 2009). Lustrzana fasada zdobi też budynek Forum według projektu Michaela Hopkinsa z 2001 r., gdzie zlokalizowano m.in. Norfolk and Norwich Millennium Library (https://en.wikipedia.org/wiki/The_Forum_Norwich; Kruszewski, 2011, s. 24). Stalowo-szklana konstrukcja dachu ma nie tylko wpłynąć na zmniejszenie hałasu, lecz przede wszystkim zapewnić więcej

słońca. Ten obecnie powszechnie używany materiał potrafi też sprawić niespodziankę. Architekci, Andrés Perea Ortega i Roberto Medina, którzy zaprojektowali Biblioteca Pública Ánxel Casal w Santiago de Compostela w Hiszpanii, dzięki jego zastosowaniu osiągnęli ciekawy, choć zapewne niezamierzony efekt. W elewacji zaprojektowanego przez nich budynku odbija się stojący po drugiej stronie ulicy barokowy kościół franciszkanów (*State Public Library...*; Kruszewski, 2011, s. 25). Wspomniane już szkło wykorzystał w swoim projekcie również Toyo Ito, który stworzył Mediatekę w Sendai. Ten zbudowany w 2001 r. lekki, szklany obiekt o prześwitującej konstrukcji ma wewnątrz otwartą przestrzeń, podzieloną jedynie słupami, w kształcie „zamkniętych w szklanych tubach wiązek cienkich «patyków»”, przechodzących przez wszystkie kondygnacje (*Nagroda Pritzкера...*, 2013). Na początku XXI w. takie rozwiązanie było całkowitą nowością. Zaprojektowany w ten sposób budynek dawał wrażenie architektury całkowicie pozbawionej wagi, lżejszej niż jest w rzeczywistości (*Mediateka w Sendai*, 2013; *Architektoniczny Nobel...*, 2013; Kruszewski, 2011, s. 26).

Współczesny architekt zmusza patrzącego do aktywnej obserwacji, dzięki czemu wizyta w zaprojektowanej przez niego przestrzeni jest prawdziwym przeżyciem estetycznym. Wprowadza formy, które wywołują w potencjalnym użytkowniku pozytywne emocje i zachęcają go do odwiedzin. Warto pamiętać, że architektura była zawsze tworzona tak, byśmy musieli się w niej zanurzyć, stworzyć z nią więź. Taka idea zapewne przyświecała projektantom z norweskiego biura Snøhetta, których dziełem jest Biblioteka Aleksandryjska (2001 r.), mogąca pomieścić aż 8 mln książek. Jej czytelnię główną zlokalizowano na 11 poziomach zaprojektowanych w kaskadowym kształcie, zaś kilka kondygnacji wprowadzono pod ziemię, by nie zaburzyć urbanistycznej harmonii miasta. Otaczająca kompleks woda ma zaś stanowić łącznik przyrody z kulturą, a także stworzyć specyficzny mikroklimat. Bardzo ciekawa jest sama elewacja budynku, częściowo kamienna, z inskrypcjami w 120 językach, częściowo szklana. Za ten projekt biuro zdobyło w 2006 r. nagrodę Aga Khan Award for Architecture (*Biblioteka Aleksandryjska...*, 2014; *20 najbardziej intrygujących...*, 2015; Kruszewski, 2011, s. 28). Warto również wspomnieć o Bibliotece Wydziału Ekonomicznego w Wiedniu zaprojektowanej przez Zahę Hadid (1950-2016). Stworzona przez nią futurystyczna przestrzeń, o jasnych wnętrzach przypominających kanion, nie tylko ułatwia naukę, lecz również umożliwia nawiązywanie relacji (*Biblioteka Zaha Hadid*, 2008; *Kampus wiedeński...*).

Przytoczone przykłady pokazują, że obecnie architekci są coraz bardziej skłonni do eksperymentowania. Ci preferujący do tej pory gładkie materiały, jak szkło, równie chętnie sięgają po naturalne drewno mające piękny wzór, wyjątkową fakturę i zniuansowaną barwę, jak i po grubo ciosany kamień, z którego wydobywają piękno zgodne z naturą. Wy-

próbują wszelkie możliwości osiągnięcia nowych efektów faktury, od gładkiego i eleganckiego po szorstki i rustykalny. Podejmują przy tym próby harmonijnego połączenia architektury i przyrody, jak np. Toyo Ito czy Fumio Toki. Proponują podobnie jak Frank Lloyd Wright „architekturę organiczną, wtopioną w naturalny kontekst, zorientowaną na użycie lokalnych materiałów (...) uwzględniającą przy tym potrzeby użytkowników danej przestrzeni” (Tomczak, 2016, s. 6). Natura była też inspiracją dla projektantów z holenderskiej grupy Mecanoo, którzy stworzyli bibliotekę w Delft. Ich budynek z zewnątrz bardziej przypomina ziemiankę, niż nowoczesną bibliotekę, gdyż „elewację położono prawie na ziemi i przykryto trawą”. Pełni ona funkcję zarówno dachu, jak i fasady. Ten nietypowy projekt jest niezwykle ekologiczny m.in. ze względu na oszczędność energii. Wejście do budynku zaprojektowano u podnóża stoku, a do jego środka prowadzą „wznoszące się i zwięzające schody” (*Mecanoo – biblioteka...*, 2009; *Library – TU Delft*; Kruszewski, 2011, s. 27).

Takich monumentalnych obiektów o ciekawej formie, w które zainwestowano duże środki, jest na świecie o wiele więcej, niż wymieniałam, ale warto też pamiętać o małych placówkach zorganizowanych z myślą o lokalnych społecznościach, jak np. o odnowionej Miejskiej Bibliotece Publicznej im. F. Ceynowy w Rumii (projekt pracowni Sikora Wnętrza). Placówka w 2015 r. znalazła się w gronie finalistów Nagrody Architektonicznej Polityki, zaś w 2016 r. wygrała międzynarodowy konkurs Library Interior Design Awards w kategorii „Single Space Design” dla najlepiej zaprojektowanych wnętrz bibliotecznych. W Stacji Kultura, bo taką nazwę nosi ta nowoczesna przestrzeń, znajdują się: wypożyczalnia książek dla dzieci i dorosłych, czytelnia, pracownia plastyczna, fotograficzna, pomieszczenie dla organizacji pozarządowych i dwie sale konferencyjne (*Polska biblioteka na dworcu...*, 2016). Inny ciekawy projekt zrealizowano także w Szynwałdzie. Z myślą o lokalnej społeczności zaprojektowano budynek, który łączy funkcję biblioteki i lokalnego centrum kultury, gdzie odbywają się spotkania autorskie, warsztaty edukacyjne, wystawy (*Biblioteka Publiczna w Szynwałdzie*).

Wyszczególnione w tekście obiekty są jednymi z wielu. Lista tych najpiękniejszych bibliotek zarówno dawnych, jak i nowych jest długa. W Internecie znajdziemy przeróżne rankingi, ale zawsze jest to subiektywny wybór osoby tworzącej taki katalog. Przedstawione przeze mnie budynki najpełniej pokazują, jak zmieniała się, dostosowując się do rytmu epoki, architektura biblioteczna. Są one wyrazem eksperymentu z formami i efektami wizualnymi, jakiego podjęli się ich twórcy. Fascynują zarówno linią, jak i detalami, materiałami, formami czy ogólnym kształtem. Dlatego stanowią również inspirację dla filmowców poszukujących obiektów o ciekawym designie. Zdarza się, że styl architektoniczny, w jakim zbudowano daną bibliotekę, decyduje o jej filmowej karierze. Warto wspomnieć,

że wiele z nich miało w swojej historii filmowe epizody, jak choćby Nowojorska Biblioteka Publiczna („Śniadanie u Tiffany`ego”, 1961, reż. Blake Edwards), Biblioteka Kongresu Stanów Zjednoczonych w Waszyngtonie („Wszyscy ludzie prezydenta”, 1976, reż. Alan J. Pakula), czy też Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie, zaprojektowana przez Marka Budzyńskiego i Zbigniewa Badowskiego, wraz z ogrodem stanowiącym integralną część budynku, zaaranżowanym przez architekt krajobrazu Irenę Bajer-ską (dostępny dla zwiedzających od 2002 r.).

Mając w pamięci tych kilkanaście wymienionych przeze mnie oryginalnych budynków, przenieśmy się jeszcze na moment do lat 30. XX w., kiedy Frank Lloyd Wright wygłosił na Uniwersytecie w Princeton jeden ze swoich słynnych wykładów. Powiedział wówczas: „Przy lekturze powieści «Dzwonnik z Notre-Dame» trafiłem na rozdział zatytułowany «To zabije tamto». Opisana w nim historia zmierzchu Architektury wywarła na mnie nieprzemijające wrażenie. Zacząłem postrzegać renesans jako zmierzch, który w całej Europie błędnie uważano za brzask. Uwierzyłem, że gutenberkowski wynalazek ruchomej czcionki zburzy wielki gmach Architektury. I faktycznie – dziś wszyscy już widzimy, że druk był pierwszym potężnym ciosem zadany Sztuce przez Maszynę. Zobaczyłem, że książka – bardziej liberalna forma wyrazu ludzkiej myśli – z wolna wysysa życiodajną krew ukochanej Architektury z budynku. Ów mechaniczny wynalazek miał się stać kanałem przepływu myśli – medium łatwym i bezpośrednim. Sztukę Architektury miała zastąpić Literatura, która stała się wszechobecna” (Wright, 2016, s. 169). Obecnie trudno nie zgodzić się z jego opinią, iż słowo pisane jest wszechobecne i wszechpotężne. Niemniej jednak, gdy patrzymy na dawne i nowoczesne gmachy bibliotek, urzekające swoim pięknem, niełatwo jest nam zaakceptować fakt, że nadziedł zmierzch architektury, o którym wówczas mówił.

KONCEPCJA OLDENBURGA – BIBLIOTEKA JAKO TZW. TRZECIE MIEJSCE

Wydawać by się mogło, że w dzisiejszym świecie zdominowanym przez media elektroniczne nie ma miejsca na tradycyjne biblioteki. Takie założenie jest całkowicie błędne. Wprawdzie digitalizacja ułatwia nam korzystanie z księgozbioru, ale nigdy nie zastąpi bezpośredniego kontaktu z książką. Jednak coraz częściej to nie tylko książka jest powodem, dla którego ludzie decydują się odwiedzić bibliotekę. Nierzadko trafiają tam ze względu na ciekawą ofertę kulturalną czy edukacyjną, którą bibliotekarze starają się dostosować do potrzeb rynku i oczekiwań swoich użytkowników. Biblioteki, by ludzie je rozumieli i z nich korzystali, jak wiele instytucji publicznych, muszą zmienić oblicze i przekształcić swą przestrzeń, dawniej jednorodną, w miejsce o dynamicznym charakterze, gdzie odby-

wać się będą wystawy, spotkania czytelnicze, wykłady. Staną się tym samym produktem społecznym (Eigenbrodt, 2008; Szlendak, 2010, s. 89-90). I tutaj warto wspomnieć o *design thinking*², który może odegrać znaczącą rolę w kreowaniu wizerunku dzisiejszych bibliotek. W takich przypadkach pomoc może polegać na wyznaczeniu kierunku rozwoju, ulepszeniu dotychczasowej organizacji, tak, by programowe zadania realizowano z większą efektywnością. Należy pamiętać, że w centrum uwagi pozostaje zawsze czytelnik jako ostateczny odbiorca usługi, którego określone potrzeby mają zostać spełnione za pomocą innowacji opracowanych właśnie przez *design thinking for libraries* (Brown, 2008, s. 90). W praktyce może to być aranżacja wnętrza, oznaczenie budynku (wewnątrz/zewnątrz) czy witryna internetowa. Zresztą biblioteki nie są jedynymi instytucjami kultury, które korzystają z takiej pomocy. Warto tu wspomnieć muzea, które chętnie stosują przygotowane dla nich rozwiązania (*designthinkingformuseums.net*). Ze względu na to, iż *design thinking* jest stosunkowo nowym narzędziem, została powołana grupa bibliotekarzy (Blended Librarians Online Learning Community), która zapoznaje zainteresowane osoby z ideą myślenia projektowego i działa na rzecz jej popularyzacji (<http://blendedlibrarian.org>). W założeniu myślenie projektowe ma też pomóc w „wywołaniu u czytelnika pozytywnych skojarzeń związanych z biblioteką”, tak by nie traktował jej jedynie jako źródła informacji, lecz bardziej jako tzw. trzecie miejsce (Oldenburg, 1999; Nowińska, 2014, Kruśzewski, 2015, s. 404-432; Fedorowicz, 2010, s. 75), gdzie może interesująco spędzić wolny czas. Koncepcja, którą w 1989 r. przedstawił Ray Oldenburg, zakładała, że biblioteka będzie pełnić funkcję integrującą i stanowić trzeci ośrodek, poza domem i pracą, skupiający lokalną społeczność. W ten sposób powstałaby neutralna i nieformalna przestrzeń zachęcająca do spotkań z przyjaciółmi i rodziną, dyskusji, odpoczynku, uczestnictwa w kulturze i realizacji pasji twórczych, a także umożliwiająca wirtualny kontakt ze światem. Dzięki temu biblioteki wpływałyby na kształtowanie tożsamości kulturowej społeczeństwa, umożliwiałyby kontakty międzyludzkie, wymianę doświadczeń i sprawiały, że jednostki czułyby się akceptowane społecznie (Zybert, 2013, s. 8). Jednocześnie, prezentując najnowsze i najciekawsze trendy, jakie występują we współczesnej kulturze, mogłyby prowokować swoich gości do dalszych poszukiwań, rozwijania zainteresowań i wymiany doświadczeń. W jakim więc kierunku powinny zmierzać zmiany, by biblioteki mogły swobodnie realizować tę ideę? Czy współczesna biblioteka powinna być bardziej domem kultury, czy pozo-

² Twórcą *design thinking* jest David M. Kelley, profesor Uniwersytetu Stanforda w Kalifornii, współzałożyciel biura projektowego IDEO (firma konsultingowa; 1991 r.). *Design thinking* to metoda tworzenia innowacyjnych produktów i usług w oparciu o zrozumienie problemów i potrzeb użytkowników. Jej celem jest kreowanie i wdrażanie nowatorskich, niestandardowych rozwiązań, m.in. w postaci nowych produktów, innowacyjnych technologii, usług, strategii, procesów, programów edukacyjnych, czy modeli biznesowych (<http://designthinking.pl/>).

stać tradycyjnym centrum wiedzy? Czy rozszerzyć swój profil, tak, by stać się konkurencyjnym ośrodkiem, wobec rozwijającego się cyfrowego świata kultury? Czy otworzyć się na kulturę popularną, czy pozostać w orbicie kultury wysokiej? Czy wobec tego obowiązek gromadzenia i udostępniania zbiorów powinien być dominujący tylko w przypadku dużych ośrodków akademickich? Czy lokalne biblioteki powinny bardziej różnicować swoje funkcje, i nie ograniczać się tylko do przypisanych zadań? Do kogo kierować mają swoją ofertę – do studentów, naukowców, czy lokalnych społeczności? Co zrobić, by biblioteka była miejscem pierwszego wyboru przy podejmowaniu decyzji o sposobie spędzenia wolnego czasu? Pytań o to, którą ostatecznie drogę powinny wybrać, by móc realizować koncepcję „trzeciego miejsca”, można postawić wiele (Krajewski, 2011, s. 32-33). Jedno jest pewne, że za sprawą nowych technologii poszerzą zakres swojego działania i obok podstawowych zadań będą realizowały te, które dotychczas przypisywano innym instytucjom kultury. W dzisiejszych czasach, by pozostać świątyniami kultury, muszą nie tylko dysponować interesującym zasobem, ale być rozpoznawalne przez lokalne społeczności i znać ich potrzeby, by móc efektywnie zachęcać do korzystania ze swojej oferty (Krajewski, 2011, s. 35-36). W takim przypadku ciekawy design będzie na pewno dodatkowym atutem. Obecnie biblioteki coraz częściej decydują się na ponowne zaaranżowanie swojej przestrzeni w taki sposób, „by zaspokajała twórcze, społeczne, edukacyjne i innowacyjne potrzeby” użytkowników. Coraz częściej tworzone są w bibliotekach specjalne powierzchnie (*makerspace*)³, które pomagają lokalnym społecznościom w zdobywaniu wiedzy, sprzyjają eksperymentowaniu i są przez nich inspirowane (Zybert, 2017, s. 22-23). Niekiedy nawet podejmowane są decyzje o przebudowie gmachu, by był bardziej funkcjonalny. Jednak jest to już poważny krok, wymagający dużych nakładów finansowych. Na początek można więc zacząć od poszerzenia zbiorów o filmy, gry komputerowe czy kolekcje muzyczne, gdyż nowe nośniki i technologie często stanowią dodatkową zachętę do odwiedzin. Poza tym samodzielnie wykonane dekoracje czy plakaty odwołujące się do popularnych książek na pewno uatrakcyjnią przestrzeń i nie pociągną za sobą zbyt dużych wydatków. Podobnie jak nietypowy kącik czytelniczy, z wygodnym fotelem, bardziej przypominający domowe pielesze niż tradycyjną czytelnię, w której powinna panować cisza. Wszystko to może sprawić, że pomieszczenia zyskają nowy charakter i będą bardziej przyjazne dla czytelnika, który obecnie coraz bardziej staje się klientem (Kruszewski, 2015, s. 358;

³ Makerspace – twórcze przestrzenie. Idea tworzenia tego rodzaju przestrzeni narodziła się w latach 90. XX w. i z czasem zaczęła cieszyć się coraz większym zainteresowaniem. Są to miejsca odpowiednio wyposażone, funkcjonujące w lokalnym środowisku, gdzie ludzie o wspólnych zainteresowaniach spotykają się i pracują nad indywidualnymi projektami bądź w zespole (<https://en.wikipedia.org/wiki/Makerspace>).

Kisilowska, 2015, s. 69). Jednak nie zawsze wystarczy to, by zbudować więź emocjonalną z użytkownikami i utrzymać ich stałe zainteresowanie. W takiej sytuacji niezbędne jest opracowanie strategii rozwoju, do realizacji której, poza budżetem i infrastrukturą, będzie potrzebna wyszkolona kadra, znająca najnowsze rozwiązania z zakresu bibliotekoznawstwa, która pomoże w budowaniu dobrych relacji z lokalną społecznością i nawiązaniu współpracy z innymi instytucjami kultury, które zaangażują się we wspólne działania (Zybert, 2017, s. 29). Dzięki temu, poprzez tworzenie miejsc umożliwiających aktywne uczestnictwo w kulturze i działanie na rzecz wyrównywania szans edukacyjnych, biblioteki stałyby się ośrodkami współtworzącymi i dbającymi o kanon kultury. Użytkownicy z pomocą zgromadzonych w nich kolekcji mogliby rozwijać swoje zainteresowania. W ten sposób nastąpiłoby przejście od biblioteki tradycyjnej do „hybrydowej”. W koncepcję tę wpisują się doskonale nie tylko „biblioteki uniwersyteckie, jak np. Biblioteka Free University w Bozen/Bolzano we Włoszech, Biblioteka Uniwersytetu w Maastricht, Biblioteka London School of Economics w Londynie” (Konieczna, 2006, s. 221-224), ale również publiczne, jak Dolnośląska Biblioteka Publiczna im. T. Mikulskiego we Wrocławiu (<http://www.wbp.wroc.pl/>). W jej ramach działa m.in. Centrum Informacji i Kultury „Biblioteka Romańska”⁴, a także Window on Korea⁵ oraz Biblioteka 7 kontynentów⁶. Wrocławska księżnica jest więc przykładem placówki, która skupia nie tylko ludzi pracujących naukowo, lecz także tych, dla których jest miejscem ciekawych spotkań. Biblioteki coraz częściej w celu promocji organizują koncerty, odczyty, a nawet turnieje gier planszowych⁷. Dużo w tej mierze zależy od pomysłowości i zaangażowania samych bibliotekarzy. Z ich inicjatywy utworzono np. specjalny dział poświęcony komiksowi w Bibliotece Uniwersyteckiej w Poznaniu. Pomysł ten spotkał się z dużym zainteresowaniem czytelników (lib.amu.edu.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=952-&temid=164). Ciekawy projekt zrealizowano również w Poplar we wschodniolondyńskiej dzielnicy, gdzie powstał „butik z pomysłami” – Idea Store. Jest to w pewnym stopniu biblioteka, choć nazwa tego nie sugeruje. Potrzebowano nowej formy, która przemawiałaaby do masowego

⁴ „Biblioteka Romańska” – organizuje wykłady, spotkania poświęcone polityce, gospodarce i kulturze krajów romańskich. Współpracuje z Ośrodkiem Alliance Française oraz z Istituto Italiano di Cultura (<http://www.wbp.wroc.pl/>).

⁵ Window on Korea – powstała z myślą o Koreańczykach zatrudnionych i mieszkających we Wrocławiu, którym starano się zapewnić możliwość kontaktu ze swoją kulturą (<http://www.wbp.wroc.pl/>).

⁶ Biblioteka 7 kontynentów – stworzona z myślą o najmłodszych czytelnikach, których starano się zachęcić do odwiedzin proponując im wędrowkę po morzach i kontynentach, w czasie i przestrzeni, w świecie realnym i wirtualnym, przedstawionym w utworach literackich. Wielokulturowość, interaktywność i multimedialność miała być magnesem, który przyciągnie dzieci (<http://www.wbp.wroc.pl/>).

⁷ Warsztaty „Nauka przez zabawę – czyli gry w bibliotece”, 21 marca 2017 r., Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. Komisji Edukacji Narodowej, ul. Goławska 4, Warszawa. Organizator: SBP (www.sbp.pl/konferencje).

czytelnika w jego języku. Stąd narodził się pomysł, by stworzyć czytelnię połączoną z kawiarnią, gdzie dostępne jest wi-fi i prowadzone są zajęcia edukacyjne dla dorosłych. Dodatkowo do odwiedzin zachęca też przestrzeń niepozbawiona wyrafinowania. „Nie ma tam kilometrów półek z książkami, tylko esowato wygięte regały ze sklejki na kółkach, ustawione w kameralny labirynt, po którym można błędzić. Regały są niskie, w każdym miejscu czuć, że się jest w jednym wielkim pokoju. Materiały wykończeniowe są urozmaicone (...). W rezultacie wewnątrz jest ciepłe, domowe, skromne, wykończenie z surowego drewna, z cienkich jak papier laminatów (...) (Dyckhoff, 2018, s. 223). Ten pomysł się sprawdził, a lokalna społeczność chętniej odwiedza to miejsce – statystyki wzrosły wielokrotnie.

Innym sposobem na wypromowanie małych ośrodków jest ich udział w dużych imprezach, propagujących ideę czytelnictwa, jak np. Noc Bibliotek, podczas której swoją ofertę przedstawiają nie tylko biblioteki akademickie, ale również publiczne i szkolne, księgarnie, a także domy kultury, a nawet kawiarnie (w 2016 r. ok. 1000 placówek z całego kraju; w 2017 r. ponad 1300; w 2018 r. powyżej 1800). Patronat honorowy nad wspomnianą imprezą pełni Biblioteka Narodowa. Organizatorzy na swojej stronie internetowej zamieszczają wiele wskazówek i propozycji, jak interesująco zaplanować tę wyjątkową noc (www.nocbibliotek.org). Tego typu spotkania są okazją, nie tyle do zaprezentowania swoich zbiorów, co do pokazania wielowymiarowości i wielofunkcyjności współczesnych bibliotek, które zapraszają wszystkich, niezależnie od wieku, do wspólnej zabawy i zachęcają w tak niekonwencjonalny sposób do czytania.

Wspaniałą okazję do promocji stwarza również Noc Muzeów, ciesząca się od lat nieustającą popularnością. W całym kraju swój akces zgłaszają zarówno biblioteki duże (np. Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie, Biblioteka Publiczna m. st. Warszawy, Główna Biblioteka Lekarska – Dział Starej Książki Medycznej), jak i lokalne, dzielnicowe. Jeżeli przyjrzymy się programom wydarzeń przygotowanym specjalnie na tę okazję, to zobaczymy, że bibliotekarze sięgają po różne sposoby, by wypromować swoje placówki i zachęcić czytelników do odwiedzin (Program Nocy Muzeów w 2016 r.; Program Nocy Muzeów w 2017 r.; Program Nocy Muzeów w 2018 r.). Jednak najważniejsze jest, by biblioteki były atrakcyjne na co dzień, nie tylko od święta, w trakcie Nocy Bibliotek czy Nocy Muzeów, ponieważ tylko wówczas będą mogły spełniać swoje zadanie. Obecnie w samej tylko Warszawie czytelnicy, chcący mieć stały dostęp do kultury, mogą wziąć udział w koncertach (np. Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie, Centralna Biblioteka Rolnicza), pokazach slajdów (np. Centralna Biblioteka Rolnicza), wystawach (np. Centralna Biblioteka Wojskowa, Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie), wykładach (np. Biblioteka Narodowa) czy plenerowych imprezach czytelniczych (np. piknik literacki:

Imieniny Jana Kochanowskiego organizowany od 2012 r. przez Bibliotekę Narodową). W ostatnich latach powraca się również do praktyki wspólnego czytania i dyskusowania, organizowane są spotkania autorskie, wieczory literackie, a ich uczestnicy są często współtwórcami tych wydarzeń (Charter, 2009, s. 105-106). Tworzy się w ten sposób wspólnota, której biblioteka daje możliwość międzypokoleniowych spotkań i wymiany poglądów. Swoje miejsce znajdują w niej zarówno seniorzy, dla których organizowane są różne formy aktywności kulturalnej, jak też i najmłodszy, dla których przygotowywane są przedstawienia teatralne i inne zajęcia edukacyjne (Matras-Mastalerz, 2015, s. 369-382). Wachlarz propozycji jest szeroki, co potwierdzają informacje zamieszczone na ich stronach internetowych i portalach społecznościowych. W ten sposób działają także w wymiarze społecznym i towarzyskim, co sprawia, że przez wiele osób są traktowane jako „trzecie miejsce”, o którym pisał Oldenburg. Warto również pamiętać, że przyczyniają się do zwiększenia otwartości, tolerancji i akceptacji w lokalnych środowiskach, które wraz z postępującą globalizacją są coraz bardziej zróżnicowane. Stają się miejscem dialogu otwartym dla każdego, kto zainteresuje się ich ofertą (Płucieniczak, 2014, s. 177; Wojciechowski, 2002, s. 87-91).

Wcielanie w życie idei „trzeciego miejsca” jest szczególnie widoczne np. w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie, która wypromowała modę na tzw. buwing, tj. łączenie aktywności własnej i towarzyskiej z budynkiem BUW. Studenci, ale nie tylko, poza tym, że korzystają z bogatego księgozbioru, to także część czasu spędzają w części gastronomicznej, kulturalnej i rozrywkowej zlokalizowanej w tym samym budynku. Łączą tym samym wspomnianą naukę w przestrzeniach wolnego dostępu, szczególnie w trakcie sesji („BUW dla sów”), z możliwością rozwoju relacji interpersonalnych. Dziś można śmiało powiedzieć za Samem Demasem, że dzisiejsze „biblioteki są przede wszystkim: miejscem spotkań określonej społeczności, miejscem uczenia się i nauczania, oferują bezpieczeństwo, komfort i spokój, są instytucjami bezpłatnymi, niekomercyjnymi, stwarzają warunki do uczenia się, prowadzenia badań, rekreacji, umożliwiają znalezienie nieoczekiwanych a ważnych i inspirujących materiałów” (Demas, 2005; Konieczna, 2006, s. 220). Ich historia zaczyna się dopiero wtedy, gdy zaczynamy je odwiedzać, adaptować do swoich potrzeb, pisać o nich, ale też odczytywać je na nowo. Wtedy powstają opowieści o nich tak różne i ciekawe, jak ludzie je odwiedzający.

IDEA OTWARTEGO DOSTĘPU

Nowoczesna biblioteka jest niewątpliwie jednym z filarów społeczeństwa, które dzięki niej ma gwarancję pełnego dostępu do wiedzy i kultury (Kołodziejska, 2010). Realizację tego zadania ułatwia rozwój tech-

nologii cyfrowych. Wcześniejsze obawy, że wraz z cyfryzacją tradycyjne biblioteki ulegną marginalizacji, okazały się nieuzasadnione. Nowoczesne rozwiązania jedynie ułatwiają im funkcjonowanie. Katalogi online, digitalizacja i udostępnianie zbiorów w Internecie sprawiają, że wgląd w zasoby jest możliwy z każdego miejsca na świecie. Bibliotekom, które budują kapitał kulturowy i intelektualny społeczeństwa, to nowe narzędzie jest więc bardzo potrzebne i pomocne w realizowaniu przypisanych zadań. Dawniej użytkownik korzystał najczęściej z kilku funkcjonalności, jak np. zdalne zamawianie książek, katalog online czy usługa zapytaj bibliotekarza. Obecnie za sprawą nowych technologii informatycznych, bez potrzeby wychodzenia z domu, ma dostęp do materiałów, które zostały już opracowane cyfrowo. Tym sposobem następuje przejście od modelu zasobowego, w którym gromadziło się jak największą liczbę publikacji, do modelu usługowo-informacyjnego (Wojciechowska, 2007, s. 5), gdzie czytelnikom oferuje się różne „e-usługi: informacyjne, edukacyjne, wspierające udostępnianie zbiorów, promocyjne” (Wójcik, 2013, s. 136; Bogiel-Kuźmicka, 2015, s. 30). Obecnie oferta bibliotek cyfrowych stale powiększa się o nowe obiekty, przenoszone do domeny publicznej. Udostępniane materiały nie ograniczają się tylko do tekstów poświęconych kwestiom kultury i sztuki, ale dotyczą również innych zagadnień, m.in. z zakresu ekonomii, prawa, bezpieczeństwa. Poza tym nie tylko biblioteki, ale również uniwersytety, muzea, galerie upatrują swoją szansę w cyfryzacji. Ich zaangażowanie w dzielenie się wiedzą ze światem pomaga zapewnić społeczeństwu i badaczom wiedzę instytucjonalną w momencie, kiedy jej potrzebują. Jednak czytelnicy nie zawsze mają świadomość, że mogą już korzystać z przygotowanych cyfrowo archiwalnych wydań czasopism czy oglądać fotografie, reprodukcje obrazów, a nawet filmy (dokumentalne, fabularne), spektakle, koncerty. Edukacja w tym zakresie jest nadal bardzo potrzebna (Charter, 2009, s. 105). Warto więc w wolnym czasie skorzystać z udogodnień, jakie niesie ze sobą informatyzacja i zwrócić do zbiorów bibliotek cyfrowych – np. Polona (<https://polona.pl>), ACADEMICA (<http://academica.edu.pl>), Zbrojownia (zbrojownia.cbw.wp.mil.pl:8080/libra), Europeana (<http://www.europeana.eu/portal/>), e-bUW (<http://ebuw.uw.edu.pl>), International Children`s Digital Library (<http://en.children-library.org>), a także tych zrzeszonych w Federacji Bibliotek Cyfrowych (<https://fbc.pionier.net.pl>).

W ten sposób, dzięki globalnej sieci, umożliwiającej przeglądanie zbiorów z każdego miejsca, biblioteki docierają ze swoją ofertą do szerszego grona odbiorców. Stąd tak duża różnica między obecną koncepcją biblioteki a tą z lat 90. Dziś wystarczy jedno kliknięcie, by przenieść się do cyfrowego świata wiedzy. Dziedzictwo kulturowe, które za pomocą nowych technologii udostępniono w domenie publicznej, staje się wspólną własnością (Sanderhoff, 2014, s. 9). W ten sposób stworzone zostało pole

do działalności dla GLAM (Galleries, Libraries, Archives and Museums), który propaguje otwarty dostęp do dóbr kultury w wersji elektronicznej⁸. Twórcy koncepcji wskazują, że ośrodki biorące w nim udział, tylko zyskują pokazując światu swoje kolekcje. Taki sposób korzystania ze zbiorów instytucji kultury promuje m.in. Open Knowledge Foundation (Fundacja Otwartej Wiedzy), od 2016 r. Open Knowledge International, która realizuje projekt Open GLAM (<http://openglam.org>; <http://okfn.org>), finansowany przez Unię Europejską. Współpracę z Open GLAM podjęło także czasopismo „The Public Domain Review: a project of The Open Knowledge Foundation” (<http://publicdomainreview.org>), publikujące materiały, które przeszły do domeny publicznej. Obecnie instytucje kultury coraz częściej współpracują także z GLAM-Wiki, która „ułatwia im dzielenie się swoimi zasobami z odbiorcami na całym świecie” (Zieliński, 2014, s. 7). Polega to na tym, że instytucje udostępniają elektroniczne wersje swoich zasobów, będących w domenie publicznej bądź takich, które udostępniono na otwartej licencji (np. CC-BY-SA). Wszystkie te materiały są opisane oraz zaindeksowane w Wikimedia Commons i „posiadają odnośniki do instytucji, z której pochodzą” (Zieliński, 2014, s. 7). Innym ciekawym zabiegiem mającym na celu reklamę instytucji i jej zasobów są Wikiprojekty, które w założeniu mają pomóc w zwiększeniu udziału zasobów instytucji kultury w Wikipedii i „uaktywnieniu wikipedystów” współpracujących z tym ośrodkiem. Warto też wspomnieć o jeszcze jednej formie współpracy ośrodków kultury z Wikipedią tj. o GLAM Wiki Outreach, z której zasobów mogą czerpać instytucje dopiero rozpoczynające współpracę z Wikipedią (Zieliński, 2014, s. 7).

Ideę otwartego dostępu wspiera z roku na rok coraz więcej instytucji m.in. Nowojorska Biblioteka Publiczna (obecnie udostępnia online już ponad 800 tys. obiektów, w przeważającej mierze fotografii, partycypuje w Wikiprojekcie NYPL, <https://www.nypl.org>), Narodowa Biblioteka w Queensland w Australii (pokazuje online od 2010 r. m.in. fotografie dokumentujące historię miasta, [www.slq.qld.gov.au/services/library...australian-library-of-art.](http://www.slq.qld.gov.au/services/library...australian-library-of-art)), Instytut Józefa Piłsudskiego w Ameryce (<https://www.Piłsudski.org.pl>), Biblioteka Narodowa w Warszawie, wraz z jej cyfrowym portalem POLONA (Zieliński, 2014, s. 8-10). W 2017 r. współpracę mającą na celu dzielenie się specjalistyczną wiedzą i podejmowanie wspólnych projektów badawczych nawiązały m.in. British Columbia Museums Association (BCMA), British Columbia Library Association (BCLA) i Archives Association of British Columbia (AABC) (<https://librarianship>).

⁸ GLAM – akronim utworzony od nazw instytucji: Galleries, Libraries, Archives and Museums. Termin ten jest używany też w innych znaczeniach: skrót od angielskiego przymiotnika *glamorous* (czarujący, wspaniały), który funkcjonował w kulturze popularnej lat 70. XX w. na oznaczenie stylistyki próżności, postawy narcystycznej artystów i wykonawców. Termin ten kojarzony jest też z estetyką *camp* (świadome teatralne przerysowania, pozowanie, przypisywanie wartości kiczowi), który wpisywał się w szerszy nurt postmodernistycznej obrony popkultury (Buchner et al., 2015).

ca/news/bc-glam-mou/). W ten sposób swoje zbiory udostępniają też muzea, np. Metropolitan Museum of Art w Nowym Jorku, które od 2017 r. zgromadziło w otwartym dostępie ponad 450 tys. obiektów. Jest to wspólny projekt Muzeum i Wikipedii („Met-ify the Wiki”), z realizacji którego korzyści odniosą wszyscy miłośnicy sztuki (<https://www.metmuseum.org/blogs/.../wikimedian-in-residence>). Liczba ośrodków, które podejmują decyzję o digitalizacji swoich zbiorów, rośnie z roku na rok. Proces tworzenia bibliotek cyfrowych jest czasochłonny i kosztowny, ale konieczny wobec postępującej cyfryzacji.

Warto pamiętać, że galerie, biblioteki, archiwa i muzea (instytucje GLAM) odgrywają obecnie istotną rolę, jako „instytucje pamięci”, które pomagają w zachowaniu dziedzictwa kulturowego, dzieleniu się wiedzą i budowaniu świadomości społecznej. Ich działania będą bardziej efektywne i przyniosą większe korzyści, gdy przestaną ograniczać się tylko do dostarczania zasobów i swoimi pomysłami zainteresują użytkowników, którzy aktywnie włączają się w realizowane projekty (Buchner et al., 2015) oraz podejmą współpracę między sobą. Taki cel przyświecał m.in. konferencji zorganizowanej w 2016 r. w Ottawie pod nazwą „Taking It to the Streets”. Kolejna taka debata („Taking It to the Next Level”), poświęcona kwestiom znalezienia nowych sposobów dla zwiększenia współpracy i wpływu instytucji pamięci, odbyła się w 2018 r. w Royal Ontario Muzeum w Toronto (*Taking it to...*, 2018; <https://librarianship.ca/event/glams-summit-2018>). Otwarty dostęp, który staje się coraz powszechniejszy dzięki rozwojowi technologii cyfrowych i wspólnym działaniom podejmowanym przez instytucje kultury, sprawia, że dzięki temu możemy lepiej poznawać przeszłość, bez wychodzenia z domu. Jego upowszechnianie za pośrednictwem elektronicznych baz danych, portali internetowych, repozytoriów oraz serwisów realizujących usługi w oparciu o otwarte dane stało się ogólnoswiatowym trendem. Dla bibliotek koncepcja otwartej nauki może oznaczać tylko dodatkowe korzyści i dlatego powinny zaangażować się w proces wdrażania otwartego dostępu do publikacji, a także wyników badań naukowych. Warto pamiętać, że obecnie są jednym z kluczowych elementów systemu dystrybucji wiedzy. Dzięki nowym technologiom mogą łatwiej kontaktować się z użytkownikami, informując ich o debatach, dyskusjach, konferencjach, wystawach, a także angażować ich w realizowane przez siebie projekty.

Dzisiejsze biblioteki niezależnie od przestrzeni, jaką dysponują, liczby pracowników, budżetu czy grupy docelowej, do której kierują ofertę, łączy jedno, iż są ważnym miejscem publicznym stworzonym w oparciu o ideę dzielenia się i swobodnego udostępniania zbiorów (Klein, 2004, p. 46-54). Nowoczesne narzędzia informacji, którymi dysponują, wpływają dodatkowo na ich atrakcyjność, tym bardziej, że dzisiejszy czytelnik wymaga, by były otwarte na wszelkie nowinki, ułatwiające korzystanie z księgo-

zbioru. Zachodzące zmiany technologiczne powodują, że najczęściej nie są już „świątynią książki” w tradycyjnym ujęciu, lecz wielofunkcyjnymi ośrodkami oferującymi użytkownikom ciekawy program.

PODSUMOWANIE

Nowoczesne biblioteki nie są już tylko miejscami, w których gromadzi się, opracowuje, przechowuje i udostępnia księgozbiory. Zachodzące przemiany społeczne spowodowały, że musiały poszukać nowej tożsamości. Obecnie traktowane są szerzej, jako instytucje kultury, umożliwiające wzajemne przenikanie się kilku obszarów. Dla użytkowników są często tzw. „trzecim miejscem”, ułatwiającym udział w projektach edukacyjnych, naukowych i artystycznych, gdzie mogą zrealizować swoje potrzeby intelektualne. Niekiedy też traktowane są przez część czytelników tylko i wyłącznie jako „miejsce ciszy”, „miejsce pauza” (*place of dwelling*), umożliwiające ukrycie się przed codziennością (Kruszewski, 2012, s. 377, 420-422). Poza tym, jak podkreśla Jacek Wojciechowski, dzisiejsze biblioteki są również przestrzenią zapewniającą użytkownikom poczucie wspólnoty i międzypokoleniowej wymiany doświadczeń (Wojciechowski, 2010, s. 182). Placówki te jednocześnie aktywizują lokalną społeczność i promują czytelnictwo, przynosząc tym samym większy pożytek społeczny niż inne instytucje sektora kultury i przemysłów kreatywnych. Bibliotekarze zaś w popularyzacji koncepcji „trzeciego miejsca”, „miejsca pauzy” widzą możliwość dalszego rozwoju. Zmiana kulturowego znaczenia współczesnych bibliotek jest też rezultatem powszechnej cyfryzacji i ułatwionego dostępu do mediów elektronicznych. Pokolenie Google`a oczekuje od nowoczesnych bibliotek ułatwień w korzystaniu z zasobów. Dlatego też coraz częściej wykorzystują one nowe media, jak Instagram czy Facebook do promowania czytelnictwa oraz swoich instytucji (Cyrklaff, 2015). Przykładowo Nowojorska Biblioteka Publiczna udostępnia od niedawna aplikację „InstaNovels”, za pomocą której można czytać wybraną literaturę piękną (<https://kultura.onet.pl/wiadomosci/instanovels-czytaj-ksiazki-na-instagramie/kgc7e09>). Nowe metody i formy nauczania, będące wynikiem rozszerzonej działalności praktycznej człowieka, nie pozostały więc bez wpływu na organizację i funkcjonowanie bibliotek (Ratajewski, 2002, s. 30). Gdy analizujemy ich rolę w procesie kulturotwórczym, odkrywamy, że obecnie muszą o wiele bardziej starać się o pozyskanie czytelnika, na potrzeby i oczekiwania którego wpływa teraz o wiele więcej czynników niż jeszcze dekadę wcześniej. Biblioteki muszą przedstawić czytelnikom ciekawą ofertę, do tej pory kojarzoną z innymi instytucjami kultury, by zachęcić ich do regularnych odwiedzin. Oczywiście dawne księżnice, o przepięknych bogato zdobionych wnętrzach, będą

przyciągać turystów i świadczyć o długiej historii czytelnictwa, ale to do nowoczesnych ośrodków dysponujących funkcjonalną i elastycznie zaprojektowaną przestrzenią należy przyszłość. Obecnie te dwa elementy są wyznacznikiem nowoczesnego wnętrza, jak i samej architektury, w tym bibliotecznej (Kruszewski, 2012, s. 331). Szata wizualna nowoczesnych bibliotek, zaprojektowanych według oczekiwań lokalnych społeczności będzie tylko jednym z elementów ich złożonego programu funkcjonalnego dostosowanego właśnie do ich potrzeb. Obecnie na świecie „najbardziej kreatywne w rozwoju bibliotek” są m.in. Niemcy, Dania, Finlandia czy Holandia, oferujące np. „dostęp do drukarek 3D, gier komputerowych, robotów, interaktywnych mebli, iPodów ze specjalnymi aplikacjami przypominającymi książki obrazkowe” (*Centra życia...*, 2017, Q 2-3). Tak nowoczesnie zaaranżowane i wyposażone przestrzenie biblioteczne zapewne przyciągną więcej użytkowników niż tradycyjne placówki, a ich obecność będzie potwierdzeniem ich przydatności dla lokalnych społeczności. Biblioteki, będące miejscami i strażnikami dziedzictwa kulturowego, nie mogą jednak w swych działaniach, mających na celu przededefiniowanie, zgubić tradycyjnej książki, bowiem wówczas trudno będzie je określać mianem „świątyń kultury”.

BIBLIOGRAFIA

Publikacje drukowane

- Attfield, Judith (2000). *Wild Things: The Material Culture of Everyday Life*. New York: Berg Publishers.
- Balcerzak, Paweł (2007). *O wzornictwie przemysłowym. Definicje, procedury, korzyści*. Warszawa: Akademia Sztuk Pięknych.
- Brown, Tim (2008). *Design thinking*. Harvard Business Review, June, pp. 84-92.
- Campbell, James W.P. (2013). *The Library: A World History*. Chicago: University of Chicago Press.
- Centra życia kulturalnego: z Dariuszem Jaworskim, rozmawia Marcin Kube (2017). *Rzeczpospolita*, nr 279, s. Q 2-3.
- Charter, Roger (2009). Od historii książki do historii lektury. W: P. Rodak, *Pismo, książka, lektura. Rozmowy: Le Goff, Charter, Hébrard, Fabre, Lejeun*. Warszawa: Wydaw. Uniwersytetu Warszawskiego, s. 57-107.
- Cyrklaff, Magdalena J. (2015). Rewolucje social media a promocja instytucji non profit. Jak wypromować bibliotekę na portalu Facebook.com? W: *Książka i biblioteka w procesie komunikacji społecznej*. Pod. red. Renaty Aleksandrowicz, Haliny Rusińskiej-Giertych. Wrocław: Oficyna Wydawnicza Atut, s. 439-452.
- Dyckhoff, Tom (2018). *Epoka spektaklu. Perypetie architektury i miasta XXI wieku*. Kraków: Karakter.
- Eco, Umberto (2008). *Dzieło otwarte: forma i nieokreśloność w poetykach współczesnych*. Warszawa: Wydaw. W.A.B.

- Erlhoff, Michael (2007). *Projektowanie nieintencjonalne. Spojrzenie empiryczne*. 2+3D, nr 4, s. 84-86.
- Faulkner-Brown, Harry (1994). Factors affecting the planning and design of academic libraries, Speakers' notes for The British Council Seminar. In: *Library planning and design, Newcastle upon Tyne, 11-24 Sept. 1994*.
- Fedorowicz, Małgorzata (2010). Design thinking i blended librarianship – nowe tendencje w bibliotekarstwie amerykańskim. *Toruńskie Studia Bibliologiczne*, nr 2, s. 71-82.
- Gropius, Walter (2014). *Pełnia architektury*. Kraków: Karakter.
- Horkheimer, Max; Adorno, Theodor W. (2002). *Dialectic of enlightenment. Philosophical fragments*. Stanford: Stanford University Press.
- Ingarden, Roman (1946). *O dziele architektury*. Jelenia Góra: WINW.
- Jasiewicz, Justyna (2017). Cyfryzująca biblioteka. W: *Instytucje kultury jako ośrodki życia społecznego*. Pod red. Anny Mierzeckiej, Elżbiety Barbary Zybert. Warszawa: Wydaw. SBP, s. 175-188.
- Jencks, Charles A. (1987). *Ruch nowoczesny w architekturze* tłum. Agnieszka Morawińska, Hanna Pawlikowska. Warszawa: Wydaw. Artystyczne i Filmowe.
- Karzewska, Bożena (2017). Integracyjna rola bibliotek. Seniorzy. W: *Instytucje kultury jako ośrodki życia społecznego*. Pod red. Anny Mierzeckiej, Elżbiety Barbary Zybert. Warszawa: Wydaw. SBP, s. 134-146.
- Kisilowska, Małgorzata (2015). Biblioteki publiczne a „kultura iwentu” i kulturowa wszytkożerność. W: *Megabiblioteki. Wybrane tendencje w bibliotekarstwie publicznym*. Pod red. Doroty Pietrkiewicz, Elżbiety Zybert. Warszawa: Wydaw. SBP, s. 63-81.
- Klein, Naomi (2004). Librarianship as a radical profession. *Progressive Librarian*, no. 23, p. 46-54.
- Kołodziejska, Jadwiga (2011). Między tradycyjnością a nowoczesnością bibliotek. *Przegląd Biblioteczny*, R. 79, z. 2, s. 179-191.
- Krajewski, Marek (2011). Instytucje kultury a uczestnicy kultury. Nowe relacje Przykład: MS2 w Łodzi. W: *Strategie dla kultury. Kultura dla rozwoju*. Pod red. M. Śliwy. Kraków: Małopolski Instytut Kultury, s. 26-28.
- Krupiński, Janusz (1993). *Z-wiednie: ontologiczne podstawy sztuki projektowania*. Kraków: Akademia Sztuk Pięknych.
- Kruszewski, Tomasz (2015). Estetyka instytucji kultury i jej atrybuty w procesie zadomowienia. W: *Książka i biblioteka w procesie komunikacji społecznej*. Pod. red. Renaty Aleksandrowicz, Haliny Rusińskiej-Giertych. Wrocław: Oficyna Wydawnicza Atut, s. 353-368.
- Kruszewski, Tomasz (2012). *Przestrzenie biblioteki: o symbolicznej, fizycznej i społecznej obecności instytucji*. Toruń: Wydaw. Naukowe UMK.
- Krzemińska, Agnieszka (2018). Świątynie słów. *Polityka*, nr 36, s. 64-66.
- Lushington, Nolan (2002). *Libraries designer for users: a 21st century guide*. New York: Neal-Schuman Publishers.
- Matras-Mastalerz, Wanda (2015). Biblioteka miejscem dialogumiedzypokoleniowego W: *Książka i biblioteka w procesie komunikacji społecznej*. Pod. red. Renaty Aleksandrowicz, Haliny Rusińskiej-Giertych. Wrocław: Oficyna Wydawnicza Atut, s. 369-382.
- McCarthy, Richard C. (2007). *Managing your library construction project: a step-by-step guide*. Chicago: American Library Association.
- McDonald, Andrew (2006). The Ten Commandments revisited: the Qualities of Good Library Space., *LIBER Quarterly: The Journal of European Research Libraries*, Vol 16, Issue 2.

- Oldenburg, Ray (1999). *The great good place : cafés, coffee, coffee shops, bookstores, bars, hair salons, and other hangouts at the heart of a community*. Nowy Jork: Da Capo Press.
- Piłat-Boruch, Magdalena (2014). *Socjologia designu*. Warszawa: CeDeWu.
- Piotrowska, Ewa; Zając, Renata (2004). *Nowoczesna architektura bibliotek. Konspekt*, nr 19, s. 74-79.
- Plucieniczak, Beata (2014). Biblioteka jako miejsce spotkania z „Innym”. W: *Czas przemian – czas wyzwania: rola bibliotek i ośrodków informacji w procesie kształtowania kompetencji współczesnego człowieka*. Praca zbior. pod red. Justyny Jasiewicz, Elżbiety Barbary Zybert. Warszawa: Wydaw. SBP, s. 177-185.
- Power, Dominic; Nielsen, Tobias (2010). *Priority Sector Report: Creative and Cultural Industries*. Stockholm: Europe Innova, Europejskie Obserwatorium Kłastrów.
- Pugacewicz, Iwona (2017). Biblioteka Saint Geneviève i jej tożsamość środowiskowa. W: *Instytucje kultury jako ośrodki życia społecznego*. Pod red. Anny Mierzeckiej, Elżbiety Barbary Zybert. Warszawa: Wydaw. SBP, s. 156-174.
- Ratajewski, Jerzy (2002). *Wprowadzenie do bibliotekoznawstwa, czyli wiedza o bibliotece w różnych dawkach*. Warszawa: Wydaw. SBP.
- Rosińska, Monika (2010). *Przemysłać użycie: projektanci – przedmioty – życie społeczne*. Warszawa: Fundacja Nowej Kultury Bęc Zmiana.
- Sanderhoff, Merete (2014). Foreword. In: *Sharing is Caring. Openness and sharing in the cultural heritage sector*. Kopenhaga: Statens Museum for Kunst, pp. 9-11.
- Sparke, Penny (2012). *Design: historia wzornictwa*. Warszawa: Arkady.
- Szultka, Stanisław, red. (2014). *Kreatywny łańcuch. Powiązania sektora kultury i kreatywnego w Polsce*. Gdańsk: Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową.
- Tarkowski, Alek; Bendyk, Edwin (2011). *Scenariusze przyszłości dla bibliotek*. Warszawa: Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego.
- Tokarska, Anna, red. (2013). *Bibliotekarstwo*. Warszawa: Wydaw. SBP.
- Tomaszewska, Anna Wanda (2013). *Przemysły kreatywne w Polsce. Stan oraz przykłady strategii i programów na rzecz wsparcia kreatywności w skali lokalnej*. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, nr 793, s. 7-24.
- Tomczak, Małgorzata (2016). Przedmowa do wydania polskiego. W: *Architektura nowoczesna. Wykłady Frank Lloyd Wright*, Kraków: Karakter, s. 5-9.
- Wilk, Paulina (2016). Czytanie jest wciąż piękne. *Rzeczypospolita*, nr 185, s. A 11.
- Wojciechowska, Maja red. (2007). *Marketing biblioteczny: rozważania, dyskusje, konteksty*. Gdańsk: Wydaw. Ateneum – Szkoły Wyższej.
- Wojciechowski, Jacek (2002). *Idee i rzeczywistość: bibliotekarstwo pragmatyczne*. Warszawa: Wydaw. SBP.
- Woodward, Jeannette (2000). *Countdown to a New library: managing the building Project*. Chicago: American Library Association.
- Wójcik, Magdalena (2013). *WEB 2.0 w działalności usługowej instytucji książki*. Kraków: Wydaw. Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Wright, Frank Lloyd (2016). *Architektura nowoczesna. Wykłady*. Kraków: Karakter.
- Wrocławska, Maria; Justyna Jerzyk-Wojtecka, red. (2011). *Biblioteka jako „trzecie miejsce” – międzynarodowa konferencja Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego: materiały konferencyjne*. Łódź: Wydaw. Uniwersytetu Łódzkiego.
- Zybert, Elżbieta Barbara (2017). Pomysły na biblioteki publiczne XXI wieku. W: *Instytucje kultury jako ośrodki życia społecznego* pod red. Anny Mierzeckiej, Elżbiety Barbary Zybert. Warszawa: Wydaw. SBP, s. 14-47.

- Zybert, Elżbieta Barbara (2013). Wstęp. W: *Biblioteki. Tożsamość. Kultura* pod red. Iwony. H. Pugacewicz, Elżbiety Barbary Zybert, Warszawa: Wydaw. SBP.
- Zysiak, Agata (2011). Jak pozostać wiernym w niestałym świecie? Czym, gdzie i dla kogo ma być nowoczesna biblioteka? W: *Biblioteka jako „trzecie miejsce” – międzynarodowa konferencja Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego: materiały konferencyjne*. Pod red. Marii Wrocławskiej, Justyny Jerzyk-Wojteckiej. Łódź: Wydaw. Uniwersytetu Łódzkiego, s. 18-28.

Publikacje elektroniczne

- 20 najbardziej intrygujących bibliotek świata – Skyscanner (2015). [online], [dostęp: 15.03.2018]. Dostępny w WWW: <<https://www.skyscanner.pl>>.
- Architektoniczny Nobel dla Toyo Ito (2013). [online], [dostęp: 15.03.2018]. Dostępny w WWW: <wyborcza.pl/1,75410,13585438,Architektoniczny_Nobel_dla_Toyo_Ito.html>.
- Baroque library – Klementinum [online], [dostęp: 15.03.2018]. Dostępny w WWW: <www.klementinum.com/en/>.
- BBC – Culture – You picked the world’s 10 most beautiful libraries (2015). [online], [dostęp: 15.03.2018]. Dostępny w WWW: <<http://www.bbc.com/culture/story/20150821-you-picked-the-worlds-10-most-beautiful-libraries>>.
- Biblioteka Aleksandryjska, czyli Norwegowie projektują w Egipcie (2014). [online], [dostęp: 15.03.2018]. Dostępny w WWW: <architektura.pl/biblioteka-aleksandryjska-czyli-norwegowie-projektuja-w-egipcie>.
- Biblioteca Joanina – Universidade de Coimbra [online], [dostęp: 15.03.2018]. Dostępny w WWW: <<https://www.uc.pt/informacao/para/visit/paco/biblioteca>>.
- Biblioteka Publiczna w Szywnaldzie [online], [dostęp: 15.03.2018]. Dostępny w WWW: <architektura.muratorplus.pl/zycie-w-architekturze/2015/biblioteka-publiczna-w-szynwaldzie/1238/>.
- Biblioteka Uniwersytecka w Utrechcie - NOE – PL [online], [dostęp: 15.03.2018]. Dostępny w WWW: <<https://www.noe.pl/biblioteka-uniwersytecka-w-utrechcie>>.
- Biblioteka w Stuttgarcie. Niezwykłe wnętrze prostej bryły Aun Young Yi (2011). [online], [dostęp: 15.03.2018]. Dostępny w WWW: <<https://archirama.muratorplus.pl/.../biblioteka-w-stuttgartarcie-niezwykłe-wnętrze-prostej...>>.
- Biblioteka w Tiencinie (2018). [online], [dostęp: 02.04.2018]. Dostępny w WWW: <architektura.muratorplus.pl/technika/biblioteka_w_tiencinie_8559.html>.
- Biblioteka Zahy Hadid (2008). [online], [dostęp: 15.03.2018]. Dostępny w WWW: <www.bryla.pl/bryla/1,85298,6093274,Biblioteka_Zahy_Hadid.html>.
- Bochińska, Beata; Palczewska, Iwona (2008). *Diagnoza stanu wzornictwa*. [online], [dostęp: 15.03.2018]. Dostępny w WWW: <<http://kongreskultury.pl/title.pid406html>>.
- Buchner, Anna; Janus, Aleksandra; Kawęcka, Dorota; Zaniewska, Katarzyna (2015). *Otwartość w instytucjach kultury. Raport z badań* [online], Warszawa, Centrum Cyfrowe [dostęp: 16.02.2017]. Dostępny w WWW: <www.centrumcyfrowe.pl>.
- Ciesielska-Kruczek, Renata (2015). *Biblioteka Uniwersytetu w Coimbrze*. Biblioteka i Edukacja. Elektroniczne Czasopismo Biblioteki Głównej Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie [online], nr 7; [dostęp: 15.03.2018]. Dostępny w WWW: <cejsh.icm.edu.pl/.../bwmeta1.element.desklight-4c732d67-be72-4659-84cd-ab43b4ea...>.
- Cymer, Anna (2015). *Wizje biblioteki jako „świętyni nauki”, gdzie w absolutnej ciszy siedzi się na niewygodnych krzesłach, odchodzi do lamusa* [online], [dostęp: 15.03.2018]. Dostępny w WWW: <www.wysokieobcasy.pl/.../1,80530,18215397,Wizja_biblioteki_jako_swiatyni_nauki_gdzie_w_absolutnej.html>.

- Czarna bryła w Kopenhadze (2007). [online], [dostęp: 15.03.2018]. Dostępny w WWW: <www.bryla.pl/bryla/1,85298,475696.html>.
- Czubacki, Jacek (2018). *Klementinum w Pradze – jedna z najpiękniejszych bibliotek na świecie* [online], [dostęp: 15.03.2018]. Dostępny w WWW: <<https://historiamniejznanaizapomniana.worldpress.com/.../klementinum-w-pradze-jedn...>>.
- Demas, Sam (2005). *From of Alexandra: What's Happening in the College Library?* In: *Library as Place* [online]. Washington: Council on Library and Information Resources, [dostęp: 18.01.2018]. Dostępny w WWW: <<http://www.clir.org/pubs/reports/pub129/demas.html>>.
- Eigenbrodt, Olaf (2008). *Social places. The constitution of library space through activity*. In: *74 IFLA General Conference and Council, 10-14.08.2008, Quebec, 2008* [online], [dostęp: 15.03.2018]. Dostępny w WWW: <<http://archive.ifla.org/IV/ifla74/papers/091-Eigenbrodt-trans-en.pdf>>.
- Gogiel-Kuźmicka, Anna (2015). *Usługi elektroniczne oferowane przez biblioteki*. EBIB. Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy [online], nr 1 (155), [dostęp: 16.02.2017]. Dostępny w WWW: <<http://open.ebib.pl/ojs/index.php/ebib/article/viewFile/320/493>>.
- Kampus wiedeńskiego uniwersytetu jak dzieło sztuki* [online], [dostęp: 15.03.2018]. Dostępny w WWW: <<https://www.polityka.pl/galerie/1661970,12,kampus-wiedeńskiego-uniwersytetu-jak-dzieło-sztuki.read>>.
- KEA European Affairs (2006), *The Economy of Culture in Europe* [online], [dostęp: 16.02.2017]. Dostępny w WWW: <http://ec.europa.eu/assets/eac/culture/library/studies/cultural-economy_en.pdf>.
- Kierunki rozwoju otwartego dostępu do publikacji i wyników badań naukowych w Polsce* [online], [dostęp 16.02.2017]. Dostępny w WWW: <<http://www.nauka.gov.pl/komunikaty/kierunki-rozwoju-otwartego-dostepu-do-publicacji-i-wynikow-badan-naukowych-w-polsce.html>>.
- Kołodziejska, Jadwiga (2010). *Biblioteki od macochy*. Tygodnik Powszechny [online], nr 31 (3186) [dostęp: 6.02.2017]. Dostępny w WWW: <http://tygodnik.onet.pl/30,0,49978,biblioteki_od_macochy,artykul.html>.
- Konieczna, Danuta (2006). *Współczesne trendy architektury bibliotecznej a zmieniające się wymagania użytkowników bibliotek*. EBIB Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy [online], Materiały konferencyjne nr 16, Biblioteki XXI wieku. Czy przetrwamy? [dostęp: 27.07.2017]. Dostępny w WWW: <<http://www.ebib.pl/publikacje/matkonf/biblio21/sesja5ref3.pdf>>.
- Kruszewski, Tomasz (2011). *Fasada biblioteki – wybrane elementy symboliki architektury*. Architektura [online], nr 3, 2011 [dostęp: 17.01.2018]. Dostępny w WWW: <<http://www.wa.pb.edu.pl/uploads/downloads/Architektura--numer-3---2011---artykul-III.pdf>>.
- Lewandowski, Piotr; Mućk, Jakub; Skrok, Łukasz (2010). *Znaczenie gospodarce sektora kultury. Wstęp do analizy problemu. Raport końcowy*. [online]. Warszawa: Instytut Badań Strukturalnych [dostęp: 27.07.2017]. Dostępny w WWW: <http://www.nck.pl/media/study/znaczenie_gospodarcze_sektora_kultury_copy1.pdf>.
- Library – TU Delft* [online], [dostęp: 15.03.2018]. Dostępny w WWW: <<https://www.tudelft.nl/library/>>.
- Łuka, Katarzyna (2013). *Otwartość instytucji kultury – w stronę Open GLAM w Polsce*. Culture.pl [online], 3 X 2013 [dostęp: 26.07.2017]. Dostępny w WWW: <<http://culture.pl/pl/artykul/otwarto...-kultury-w-strone-open-glam-w-polsce>>.
- Mecanoo – biblioteka sercem miasta* (2009). [online], [dostęp: 15.03.2018]. Dostępny w WWW: <www.bryla.pl/bryla/1,85298,6482727,Mecanoo_biblioteka_sercem_miasta.html>

- Mediateka w Sendai* (2013). [online], [dostęp: 15.03.2018]. Dostępny w WWW: <www.architektura.info/index.php/architektura/polska_i_swiat/mediateka_w_sendai>.
- MVRDV-Tianjin Binhai Library* [online], [dostęp: 15.03.2018]. Dostępny w WWW: <<https://www.mvrdv.nl/projects/tianjin-binhai-library>>.
- Nagroda Pritzкера 2013 dla Toyo Ito* (2013). [online], [dostęp: 15.03.2018]. Dostępny w WWW: <sztuka-architektury.pl/article/7951/nagroda-pritzkera-2013-dla-toyo-ito>.
- Nowińska, Alina (2014). *Trzecie miejsce: nowa generacja bibliotek publicznych Montrealu*. [online], [dostęp: 17.02.2017]. Dostępny w WWW: <<http://babin.bn.org.pl/?p=2934>>.
- Patynowska, Maria (2010). *Benedyktyńska biblioteka w Admont* [online], [dostęp: 15.03.2018]. Dostępny w WWW: <www.fronda.pl/a/benedykatynska-biblioteka-w-admont,7329.html>.
- Polska biblioteka na dworcu najpiękniejsza na świecie* (2016). [online], [dostęp: 15.03.2018]. Dostępny w WWW: <<https://www.tvp.info/25015459/polska-biblioteka-na-dworcu-najpiekniejsza-na-swiecie>>.
- Program Nocy Muzeów w 2016 r.* [online], [dostęp: 16.02.2017]. Dostępny w WWW: <<http://www.um.warszawa.pl/nocmuzeow/files/NocMuzeow-2016-broszura.pdf>>.
- Program Nocy Muzeów w 2017 r.* [online], [dostęp: 16.02.2017]. Dostępny w WWW: <<http://www.um.warszawa.pl/nocmuzeow/files/NocMuzeow-2017-broszura.pdf>>.
- Program Nocy Muzeów w 2018 r.* [online], [dostęp: 10.05.2018]. Dostępny w WWW: <<http://www.um.warszawa.pl/nocmuzeow/files/NocMuzeow-program2018.pdf>>.
- Seattle Central Library/OMA+LMN/ArchDaily* (2009). [online], [dostęp: 15.03.2018]. Dostępny w WWW: <<https://www.archdaily.com/11651/seattle-central-library-oma-lmn>>.
- Sobczyk, Sławomir (2015). *Biblioteka Regia Laurentyna w El Escorial: echo dawnej świetności hiszpańskiego dworu królewskiego*. *Bibliotheca Nostra: śląski kwartalnik naukowy* [online], nr 3, s. 180-194; [dostęp: 15.03.2018]. Dostępny w WWW: <bazhum.muzhp.pl/.../Bibliotheca_Nostra_slaski_kwartalnik_naukowy_r2015-t-n3-s180-...>.
- State Public Library Anxel Casal in Santiago de Compostela* [online], [dostęp: 15.03.2018]. Dostępny w WWW: <<https://librarybuildings.info/spain/state-public-library-anel-casal-santiago-de-compostela>>.
- Szlendak, Tomasz (2010). *Wielozmysłowa kultura iwentu*. *Kultura Współczesna*, nr 4, s. 80-97 [online], [dostęp: 15.03.2018]. Dostępny w WWW: <http://kulturawspolczesna.nck.pl/sites/default/files/artykuly/tomasz_szlendak_-_wielozmyslowa_kultura_iwentu.pdf>.
- Świat zachwyił się chińską biblioteką. Okazuje się, że większość książek to nadruki na aluminium* (2017). [online], [dostęp: 15.03.2018]. Dostępny w WWW: <www.bryla.pl/bryla/7,85298,22639247,futurystyczna-biblioteka-w-chinach-od-mvrdv.html>.
- Taking it to the next level: Galleries, Libraries, Archives and Museums (GLAMs) Summit 2018* (2018). [online], [dostęp: 15.03.2018]. Dostępny w WWW: <www.bac-lac.gc.ca/eng/about-us/events/Pages/2017/next-level-summit-2018.aspx>.
- The Public Domain Review: a projekt of The Open Knowledge Foundation*. [online] [dostęp: 16.02.2017]. Dostępny w WWW: <<http://publicdomainreview.org/>>.
- W Chinach powstała niesamowita biblioteka. Jest tylko jedno „ale” i internauci nie dają o tym zapomnieć* (2017). [online], [dostęp: 15.03.2018]. Dostępny w WWW: <<https://www.wprost.pl/swiat/10087214/w-chinach-powstala-niesamowita-biblioteka-jest-tylko-jedno-ale-i-internauci-nie-daja-o-tym-zapomniec.html>>.
- Wyjątkowe biblioteki ze świata* (przegląd) – Bryła (2012). [online], [dostęp: 15.03.2018]. Dostępny w WWW: <www.bryla.pl/.../56,85298,113448427,Wyjątkowe_biblioteki_ze_swiaata_przegląd_html>.

Zieliński, Marek (2014). *Czy jesteśmy GLAM?*. EBIB Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy [online], nr 7 (152) [dostęp: 17.02.2017]. Dostępny w WWW: <<http://open.ebib.pl/ojs/index.php/ebib/article/viewFile/269/448>>.

Netografia:

<http://academica.edu.pl>
<http://blendedlibrarian.org>
<http://www.bnf.fr/>
<http://cbw.wp.mil.pl>
<http://designthinking.pl>
<http://designthinkingformuseums.net>
<http://en.childrenslibrary.org>
<http://koszykowa.pl>
<http://openglam.org>
<http://okfn.org> <http://polona.pl>
<http://www.atlasobscura.com/place/abbey-library-of-saint-gall-2>
<http://www.b-tu.de/en/bibliothek>
<http://www.bn.org.pl>
<http://www.bryla.pl>
<http://www.buw.uw.edu.pl>
<http://www.cbr.edu.pl>
<http://www.europeana.eu/portal/>
<http://www.hab.de/>
<http://www.kloster-wiblingen.de/>
<http://www.lse.ac.uk/library>
http://www.razemdlaklimatu.eu/images/dobre_praktyki/Oslo_Biblioteka_PL.pdf
<http://www.sbp.pl/konferencje>
<http://www.slq.qld.gov.au/services/library.../australian-library-of-art>
<http://www.stibi.ch/en-us/info/openinghours.aspex>
http://www.stiftmelk.at/englisch/pages_melk/library.html
<http://www.strahovskyclaster.cz/en/strahov-library>
<http://www.wbp.wroc.pl>
<http://zbrojownia.cbw.wp.mil.pl:8080/dlibra>

<https://blogg.deichman.no/nyedeichman/om-biblioteket/>
<https://en.wikipedia.org/wiki/Makerspace>
https://en.wikipedia.org/wiki/The_Forum_Norwich
<https://fbc.pionier.net.pl>
<https://kultura.onet.pl/wiadomosci/instanovels-czytaj-ksiazki-na-instagramie/kgc7e09>
<https://librarianship.ca/event/glams-summit-2018/>
<https://librarianship.ca/news/bc-glam-mou/>
<https://www.bl.uk/>
<https://www.bn.org.pl/projekty/imieniny-jana-kochanowskiego>
<https://www.metmuseum.org/blogs/.../wikimedian-in-residence>
<https://www.nypl.org>
<https://www.pilsudski.org/pl/>

<https://www.skyscanner.pl/>

<https://www.stiftadmont.at>

<https://www.visitoslo.com/en/your-oslo/.../new-deichman-library/>

Artykuł w wersji poprawionej wpłynął do Redakcji 5 października 2018 r.

IWONA OSŁOWSKA
unaffiliated researcher, Warsaw
e-mail: i.oslowska@wp.pl

LIBRARIES – CONTEMPORARY CULTURAL SPACE

KEYWORDS: Design. Architecture. „Third place”. Open access. Private collections.

ABSTRACT: **Thesis / Objective** – The article is aimed at presenting an altered image of contemporary libraries which play a significant role in the sector of culture and creative industries, identified by the researchers as members of the “creative core” community. Nowadays libraries not only collect the cultural heritage of the mankind but also promote it actively. The question is: what, and to what extent, makes contemporary libraries a part of culture industry? The author discusses issues that make libraries being perceived as such, i.e. multifunctional nature, new technologies, unique and creative design. **Research methods** – The literature analysis was used to browse through the publications on the future of libraries and the role of the sector of culture. The analysis also covered selected library websites. **Results and conclusions** – The image of contemporary libraries has been heavily influenced by the development of Internet and computer technologies. The library users can access library catalogs and numerous full-text publications without leaving their homes or being obliged to visit the library facilities. Moreover, libraries have become differently perceived by the society as the local lending spots sometimes offer the only direct access to culture. Many people use them as a “third place” where they can spend their free time in a creative way, participating in lectures, exhibitions, slide shows or night shows such as the Night of Museums or the Night of Libraries. Libraries have become more attractive with their modern architecture and design – Walter Gropius wrote that the only constant element in architecture is its continual change, which is visibly exemplified by both the old and the modern libraries. Their external and internal design have been changing over centuries, always enchanting both visitors and the users. Three elements mentioned above: design/architecture, multifunctionality and open access make libraries modern cultural spaces.

**„PRZEKSZTAŁCAĆ BIBLIOTEKI,
PRZEKSZTAŁCAĆ SPOŁECZEŃSTWA”¹****ŚWIATOWY KONGRES BIBLIOTEK I INFORMACJI
i 84. KONFERENCJA GENERALNA IFLA**

(Kuala Lumpur, Malezja, 24-30 sierpnia 2018 r.)

Tradycyjnie każdy kongres IFLA, odbywający się w różnych miejscach na świecie, jest doskonałą okazją do zaprezentowania bogactwa i różnorodności kulturowej kraju – gospodarza i jego środowiska biblioteczno-informacyjnego. W tym roku organizatorem Kongresu i 84. Konferencji Generalnej IFLA była Malezja. Kraj wielonarodowy i wielokulturowy, wielorasowy i wielojęzyczny, którego nadrzędną zasadą jest budowanie na tym bogactwie silnego państwa i społeczeństwa ży-

jącego w harmonii i jedności. W procesie rozwoju kraju ważną rolę przypisano bibliotekom, które działając w różnorodnych środowiskach, o odmiennym poziomie rozwoju ekonomicznego, edukacyjnego i społecznego są w stanie przyczynić się do przeobrażania i doskonalenia jakości ich życia. Już w chwili obecnej widoczne są metamorfozy bibliotekarstwa malezyjskiego, rozwijane są biblioteki cyfrowe, doskonalone są kompetencje bibliotekarzy i unowocześniane są programy kształcenia pracowników bibliotek pod kątem wyzwań i oczekiwań XXI w.

¹ "Transform Libraries, Transform Societies".

Symbolem wyzwania XXI w., ikoną Kuala Lumpur, ale także ambicji Malesji są znajdujące się w logo tegorocznego kongresu IFLA bliźniacze wieże Petronas, które w latach 1998-2004 były najwyższymi budynkami na świecie. Mają wysokość 451,9 m (88 pięter). Zostały zaprojektowane przez argentyńskiego architekta Cesara Pelli. Warto także zwrócić uwagę na czerwony kwiat umieszczony w logo na tle wież. To hibiskus (*Hibiscus rosa-sinensis*), który od 28 lipca 1960 r. jest uznawany przez rząd Malesji za kwiat narodowy tego kraju, a jego wizerunek znajduje się na banknotach i monetach malezyjskiej waluty. Czerwone płatki symbolizują odwagę, życie i szybki rozwój Malesji, jak również stabilność polityczną i gospodarczą kraju. Pięć płatków odzwierciedla Narodowe Zasady Malesji (National Principles of Malaysia): wiarę w Boga, lojalność wobec króla i kraju, przestrzeganie konstytucji, praworządność, dobre zachowanie i moralność². Ponadto Narodowy Komitet Organizacyjny wraz z Malezyjską Poczta przygotował dwa specjalne znaczki pocztowe dla upamiętnienia 84. Konferencji Generalnej IFLA 2018.

Myślą przewodnią tegorocznego Kongresu było hasło „Przekształcać biblioteki, przekształcać społeczeństwa”, co stanowi bezpośrednio odwołanie do sytuacji malezyjskiej i, zgodnie z intencją organizatorów, może umożliwić wymianę doświadczeń, jak z podobnymi problemami i sytuacjami radzą sobie inne kraje i poprzez przeobrażanie bibliotek przyczyniają się do transformacji społeczeństwa.

Po uroczystym powitaniu wygłoszonym przez Dato' Nafisah Ahmada z Narodowego Komitetu Organizacyjnego oraz Tan Sri Haji Mhd Amin Nordin bin Abd Aziza, burmistrza Kuala Lumpur, głos zabrali szefowie IFLA (Gloria Pérez-Salmerón, Prezydent IFLA i Gerald Leitner, Sekretarz Generalny) oraz Mohamad-din Ketapi, Minister Turystyki, Sztuki i Kultury Malesji. Wykład inauguracyjny wygłosił Tan Sri Dato Sri Ali Hamsa reprezentujący rząd malezyjski. Zapoznał zebranych z sytuacją i rozwojem bibliotekarstwa w tym kraju w ciągu 61 lat jego niepodległości. Specjalne przesłanie przekazał także były Premier Malesji Dr. Mahathir Bin Mohamad.

Podczas obrad zaprezentowano ponad 270 wystąpień, które wiązały się z hasłem tegorocznego Kongresu i jednocześnie odzwierciedlały zainteresowania poszczególnych sekcji. Stąd wątki dotyczące transformacji społeczeństwa za pośrednictwem bibliotek występowały w różnych kontekstach.

ZMIANY W STANDARDACH BIBLIOTECZNYCH I ICH WPŁYW NA BIBLIOTEKI I SPOŁECZEŃSTWO

Podczas sesji (074) zorganizowanej przez Committee on Standards podzielono się informacjami na temat wpływu ostatnio zatwierdzonych standardów IFLA na funkcjonowanie różnych bibliotek. Zwrócono uwagę na uwarunkowania, które zmieniają nasze myślenie o standardach i stanowią wyzwanie w odniesieniu do ich przygotowania. W swoim wystąpieniu P. Riva (Concordia University Library, Montreal, Kanada) i M. Žumer (University of Ljubljana, Słowenia) (*FRBRoo, the*

² Na podstawie: <https://2018.ifla.org/news>. IFLA WLIC 2018 Newsletter – May 2018.

IFLA Library Reference Model, and now LRMoo: a circle of development) przedstawiły wzajemne wpływy oraz przenikanie się różnych rozwiązań i propozycji występujących w modelach konceptualnych wykorzystywanych dla informacji bibliograficznych. Zaprezentowały rozwój standardów od modelu referencyjnego FRBRoo (Functional Requirements for Bibliographic Records oo; wersji 2.4, zatwierdzonej w 2016 r.), do LRMoo FRBRoo (IFLA LRM, The IFLA Library Reference Model z 2017 r.) i bieżące prace nad stworzeniem LRMoo.

Natomiast G. Dunsire (z RDA Steering Committee, Edinburgh, UK), C. Oury i inni (*A model to link them all: IFLA LRM as a driver for harmonization of cataloguing standards related to serials and other continuing resources*) podkreślali, że opublikowanie i zatwierdzenie w sierpniu 2017 r. IFLA Library Reference Model ma duże znaczenie dla środowiska bibliotekarskiego, gdyż model ten obejmuje wszystkie rodzaje zasobów bibliograficznych i stwarza okazję do harmonizacji pomiędzy różnymi standardami katalogowania, również w odniesieniu do wydawnictw ciągłych, zwłaszcza ISSN Manual.

Przybliżono także poprawioną i rozszerzoną wersję *the IFLA Guidelines for Library Services to Persons with Dyslexia* w zakresie pracy bibliotecznej z osobami z dysleksją (H.A. Mortensen, M. Engberg Eiriksson z Danii oraz H. Carlsson-Asplund ze Szwecji: *The Impact of the IFLA Guidelines for Library Services to Persons with Dyslexia: Revised and extended*). Zastanawiano się nad ich wpływem na środowisko biblioteczne. Zilustrowano to spostrzeżeniami z bibliotek duńskich i szwedzkich, których doświadczenia zainicjowały zbieranie przykładów dobrych praktyk w tym zakresie i przygotowywanie nowych usług dla tej grupy użytkowników.

L. Gassie z Library of Congress (*Use and impact of the Guidelines for Parliamentary Research Services*) zaznajomiła z efektami wdrożenia w życie Wytycznych odnoszących się do bibliotek parlamentarnych, które weszły w życie w 2016 r.

M. Koskas i M. Roche z Bibliothèque nationale de France (*A Tale of Two Standards: recent developments in standardisation, and their impact on MulDiCat and the Best Practice for National Bibliographies*) ukazały, jak narzędzia, pozornie nie mające ze sobą wiele wspólnego: wielojęzyczny słownik terminów – *the Multilingual Dictionary of Cataloguing Terms and Concepts* – MulDiCat oraz *the Best Practice for National Bibliographies*, są wykorzystywane dla dostosowywania się do potrzeb zawodowej społeczności, jak również zmieniających się sytuacji w zakresie standaryzacji bibliograficznej.

E. Escolano Rodríguez (Ministerio de Economía, Industria y Competitividad, Hiszpania), A. Galeffi (Sapienza University, Włochy) i D. McGarry Emerita z UCLA, USA (*Mutual influence among IFLA standards. The ICP case*) zwróciły uwagę na wzajemne przenikanie i uzupełnianie się standardów IFLA oraz zmiany w terminologii, co zilustrowały przykładem Międzynarodowych Zasad Katalogowania (*International Cataloguing Principles*).

KSZTAŁCENIE PRACOWNIKÓW BIBLIOTEK

W Sekcji Education and Training (sesja 076) przedmiotem zainteresowania były sprawy związane z nauczaniem w szkołach bibliotekarskich na świecie, zwłaszcza problemy odnoszące się do programów metodyki kształcenia oraz popularyzacji najlepszych praktyk w tym zakresie. A. Goulding i B. Chawner z Victoria University of Wellington, w Nowej Zelandii (*Remote Information Studies: Curriculum delivery methods for distance learning in Aotearoa New Zealand*) zaprezentowały programy kształcenia na odległość w zakresie studiów informacyjnych w tym kraju. J.L. Liu (Fudan University, Chiny) i W. Luo ze School of Law Library na Washington University w St. Louis, USA (*Introducing legal knowledge and process-based pedagogy into the LIS curriculum in China: essential or auxiliary?*) zasygnalizowały, że mimo rozwoju systemu prawnego i edukacji w zakresie prawa w ostatnich 30 latach w Chinach w większości sądów, kancelarii prawnych i szkół prawniczych nie ma bibliotek, a bibliotekarze pracujący w tych nielicznych nie mają kwalifikacji ani w zakresie LIS, ani w zakresie prawa. Przyczyn tego stanu autorki doszukują się w programach nauczania LIS, w których nie oferuje się kursów z zakresu informacji prawnej. Zaprezentowano możliwość adaptacji w tych szkołach rozwiązań stosowanych w amerykańskich ośrodkach bibliotekoznawczych.

Efekty badania programów kształcenia w szkołach LIS w Kenii, pod kątem potrzeb bibliotekarzy systemowych zaprezentował K.K. Rotich z Egerton University w Kenii (*Investigating the relevance of Library Information Science curriculum to systems librarians at Kenya's Schools of Information Sciences*). Natomiast Ch. I. Singh z Manipur University w Indiach (*Impact of Curricula and Teaching Methodologies on LIS Professionals Towards Introducing Innovative Practices: A Case Study*) zwrócił uwagę na zależność między programami kształcenia LIS na poziomie magisterskim a wdrażaniem w codziennej praktyce działań innowacyjnych. S. Fatima, również z indyjskiego Aligarh Muslim University (*Curriculum trend at Masters Level in Library and Information science in Central Universities of India*), pokazała jakie są tendencje w zakresie kształcenia bibliotekoznawczego na poziomie magisterskim.

Sekcja Continuing Professional Development and Workplace Learning zorganizowała sesję (106), której celem było pokazanie jak coaching może być wykorzystany dla doskonalenia kompetencji zawodowych pracowników bibliotek. Wprowadzenia do zagadnienia coachingu dokonała C. Isberg z Helsingborg Public Library w Szwecji (*Continuing Professional Development and Workplace Learning – Career and professional development coaching*).

Podczas spotkania School Libraries Section (sesja 151) zrelacjonowano organizację i przebieg warsztatów w zakresie profesjonalnego rozwoju dla bibliotekarzy szkolnych z Karoliny Południowej (K. Gavigan z University of Alberta, USA: *Regional Workshops: Collaborative Professional Development for In-Service Librarians in South Carolina, USA*), a Z.(Bella) Jing z chińskiego Sun Yat-sen University (*Reforming Education for School Librarians in China*) zasygnalizowała zmiany, jakie zaczęto wprowadzać w Chinach w zakresie kształcenia bibliotekarzy szkolnych.

Trudnej sytuacji bibliotekarzy zatrudnionych w bibliotekach szkolnych dotyczyło wystąpienie R. Iwasaki, M. Ohira i J. Nishio z Kyoto Notre Dame University w Japonii (*Pathways for School Library Education and Training in Japan*). Jak wynika z podanych przez nich informacji, w bibliotekach szkolnych zatrudniani są zarówno nauczyciele, którzy oprócz pracy w bibliotece są również czynnymi nauczycielami przedmiotowymi, bez zniżek pensum, jak i bibliotekarze. Niestety, obie grupy pracowników bibliotecznych nie mają specjalnego przygotowania do pracy w tego typu bibliotece. Dopiero w listopadzie 2016 r. National Ministry of Education, Culture, Sports, Science and Technology (MEXT) przygotowało program kształcenia zawierający treści przydatne dla bibliotekarzy szkolnych.

Problemom doskonalenia i profesjonalnego rozwoju bibliotekarzy szkolnych poświęcone były także wystąpienia E. Burns z Darden College of Education, USA (*The New U.S. National School Library Standards: Integrated Learning and Growth for Innovative School Librarian Preparation*), V. Glass z Cité internationale, Francja (*The Initial Training of Teacher Librarians in France: Towards the Construction of a Faceted Professional Identity*) i I. Mendinhos z Gabinete da Rede de Bibliotecas Escolares w Portugalii (*Building and Sustaining a Network of School Libraries in Portugal: The Role of Professional Development*).

Podczas tej sesji zaprezentowano również przygotowywaną książkę na temat edukacji szkolnej i roli biblioteki, której redaktorkami są Barbara Schultz-Jones (USA) i Dianne Oberg (Kanada).

POTRZEBY SPECJALNYCH UŻYTKOWNIKÓW BIBLIOTEK

Wspólna sesja (094) sekcji: Library Services to People with Special Needs oraz Library Services to Person with Print Disabilities poświęcona była zastosowaniu projektowania uniwersalnego (Universal Design – UD) w bibliotekach, w kontekście świadczonych usług, także dla użytkowników ze specjalnymi potrzebami. Zainteresowanie tymi problemami wynikało m.in. z przekształcania bibliotek pod kątem realizowania przez nie Celów Zrównoważonego Rozwoju, aby zapewnić wszystkim użytkownikom zoptymalizowane usługi.

K.M. Nygaard z Norwegian Library of Talking Books and Braille w Oslo (*What is Universal Design? Theories, terms and trends*) w swoim wystąpieniu zwrócił uwagę na przydatność projektowania uniwersalnego do tworzeniu społeczeństwa integracyjnego, w którym wszyscy mają równe szanse uczestnictwa. Przybliżył definicję UD, sformułowaną w połowie lat 80. przez amerykańskiego architekta Ronalda L. Mace'a, przez które rozumie się takie projektowanie produktów, środowisk i usług, aby każdy, niezależnie od wieku i sprawności fizycznej czy intelektualnej mógł z nich korzystać w możliwie największym stopniu, bez potrzeby specjalnych adaptacji. Nygaard zaprezentował terminologię wykorzystywaną w UD i zmiany dokonujące się w tym zakresie.

A. Sieberns z German Institute for Human Rights (*Universal Design and Human Rights: The UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities – CRPD*) ukazała wykorzystanie w Konwencji Praw Osób z Niesprawnościami (*the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities – CRPD*), przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne

ONZ w 2006 r., zapisów dotyczących UD. Przypomniała, że kraje, które ratyfikowały CRPD (do 2018 r. 177 państw) zobowiązały się do poszanowania, ochrony i wypełniania praw w niej zapisanych i tym samym do wdrażania UD. W swoim wystąpieniu A. Sieberns zachęcała bibliotekarzy do stosowania tej konwencji w ich środowiskach zawodowych w celu promowania UD jako narzędzia służącego poprawie warunków życia i status społecznego osób niepełnosprawnych.

Na temat implementacji w bibliotekach fińskich koncepcji UD mówiła K. Yläne z Celia Library (*Universal Design in Finnish Libraries – Accessibility Guidelines as A Way to Promote Universal Design*). H. Kawamura z Assistive Technology Development Organization w Japonii (*Universal Design and Print Disability – DAISY Technology and Accessible Multimedia*) omówił rozwój standardów multimedialnych oraz przybliżył ich zastosowanie jako przykład dobrych praktyk przy wdrażaniu projektowania uniwersalnego, ze szczególnym uwzględnieniem osób z dysfunkcją wzroku.

Również M. Freeman ze Stockton-on-Tees Borough Libraries w Wielkiej Brytanii (*Universal Design in UK Libraries: Best practice in British public libraries*) przedstawił najlepsze praktyki w zakresie UD, stosowane w brytyjskich bibliotekach publicznych. Podawane przez niego przykłady pochodzą z bibliotek świadczących usługi dla rodzin i dzieci mających specjalne potrzeby, w tym także spowodowane autyzmem.

N. Bolt (*Activities of the IFLA Section on Library Services to People with Special Needs*), była przewodnicząca sekcji zajmującej się działalnością bibliotek na rzecz osób ze specjalnymi potrzebami (*The Library Services to People with Special Needs*), przybliżyła działania prowadzone przez tę sekcję. Zwróciła uwagę na przygotowywane wytyczne, popularyzowanie ich na forum IFLA i innych organizacji międzynarodowych zajmujących się problematyką wyrównywania nierówności społecznych.

W Libraries Serving Persons with Print Disabilities Section (sesja138) omawiano znaczenie Traktatu z Marrakeszu dla rozwijania usług bibliotecznych wśród osób mających problemy w czytaniu i działania promujące ten traktat jako sposób na ułatwienie osobom niepełnosprawnym dostępu do książek i informacji. Zaprezentowano m.in. wystąpienia: V. Owen z jednej z bibliotek metropolitalnych w Toronto (*The Right Guide: Making Marrakesh Come to Life*); H. Kawamura (*Impact of the WIPO Marrakesh Treaty on International Cooperation for Library Services to Persons with Print Disabilities*); A. Taylor z Vision Australia i G. Lung z WIPO w Szwajcarii (*Accessible Book Consortium and implementing the Marrakesh Treaty*), czy D. Manocha z DAISY Consortium w Indiach (*Building Capacity for Marrakesh Treaty Readiness*).

PRZEKSZTAŁCANIE ŚRODOWISKA, PODNOSZENIE JAKOŚCI ŻYCIA MIESZKAŃCÓW, WDRAŻANIE SDG POPRZEZ TRANSFORMOWANIE BIBLIOTEK

Podczas wspólnej sesji (187) Environment, Sustainability and Libraries Special Interest Group i Sekcji Libraries for Children and Young Adults zwrócono uwagę na ciągle pogłębiające się na świecie nierówności społeczne, zarówno w kra-

jach uprzemysłowionych, jak i w krajach rozwijających się. Ponieważ tradycyjne sposoby radzenia sobie z tymi globalnymi problemami nie przynoszą spodziewanych rezultatów, różne organizacje, zwłaszcza te zrzeszające młodych ludzi, podejmują działania, które dzięki swojej innowacyjności mogą przyczynić się do zmian w tym zakresie. Biblioteki, które oferują swobodny dostęp do treści, łączności i interakcji społecznych, oraz bibliotekarze wydają się być bardzo dobrym środowiskiem do promowania innowacji. W wystąpieniach mówiono o sprawach odnoszących się do zrównoważonego rozwoju z uwzględnieniem problemów społecznych i gospodarczych oraz bibliotek dla dzieci i młodzieży, jako tych instytucji, które stwarzają im możliwość kreowania własnych projektów i partycypacji w programach już realizowanych.

J. Lachal i M-Ch. Peich z Libraries Without Borders (*Libraries as incubators for social impact projects: the example of the Young Leaders Program in West Africa*) w swojej prezentacji pokazali, jak biblioteki działające na terenie Afryki Zachodniej mogą stać się inkubatorami projektów społecznych i zapewniać młodym ludziom możliwość tworzenia własnych rozwiązań w celu poprawy życia w swojej społeczności. Dzięki wsparciu finansowemu Fundacji Billa i Melindy Gatesów oraz pozarządowej organizacji Libraries Without Borders (LWB) w Afryce Zachodniej został uruchomiony program Młodych Liderów, który realizowany w różnych bibliotekach służy m.in. wdrażaniu biblioterapii wśród osób przebywających w szpitalach, dostarczaniu pomocy w zakresie poprawy produkcji rolnej czy rozwojowi kultury i umiejętności cyfrowych.

Na temat projektu prowadzonego wśród uczniów gimnazjum w Ngwaketse w Botswanie, którego celem jest popularyzacja i rozwój lokalnego języka Setwana mówiła L. Keabetswe Oats (*“Collect a word, add a word” catalysing youth to sustain local languages: A project at Ngwaketse junior secondary school library*). O działaniach na rzecz realizacji Celów Zrównoważonego Rozwoju prowadzonych przez moskiewskie biblioteki publiczne opowiadali A. Purnik i E. Vasileva z Russian State Library for Young Adults (*Library as a “Point of Grow” in Sustainable Development Society*), co zilustrowali projektem „The Day of Environmental Knowledge” prowadzonym w ich bibliotece. Natomiast A.M.B. Fresnido De La Salle oraz S.M.S. Esposito-Betan (*Going Green: Sustainable Practices in Philippine Libraries*) przybliżyły poczynania bibliotek na Filipinach służące upowszechnianiu ekologii w rozwiązaniach architektonicznych i prowadzonej działalności.

Dwa kolejne wystąpienia dotyczyły zajęć ze studentami w zakresie realizacji celów SDG, recyklingu i ochrony środowiska prowadzonych przez biblioteki publiczne w Finlandii (U. Pötsönen: *Going green – international student workshop on recycling and SDGs in Joensuu, Finland*) i akademicką (R. Pun i inni z California State University, USA: *Campus Sustainability and Information Literacy for First Year Students: Preserving the University’s Environment for the Future*).

P. Hauke z Humboldt University w Berlinie przedstawiła laureatkę tegorocznej nagrody „The IFLA Green Library Award 2018”, którą została Foshan Library, w Foshan w prowincji Guangdong w Chinach.

Zagadnienia związane z wdrażaniem Celów Zrównoważonego Rozwoju znalazły się także w programie wspólnej sesji (187a) Sekcji Government Libraries

oraz Library and Research Services for Parliaments, podczas której pokazano możliwości bibliotek parlamentarnych i instytucji rządowych w tym zakresie, m.in.: T. Godfrey (*The role of the Parliamentary Library in attainment of sustainable development goals: a look at Uganda parliamentary week*); S. Yoshima (*The Significance of the National Diet Library, Japan, Branch Library System: Ensuring access to administrative and judicial information*).

A. Irhamni, W. Kumoro i N. Cahyati Wahyuni z Universitas Gadjah Mada Library, w Dżakarcie w Indonezji (*Open Data Network of ASEAN Foreign Affairs Ministry Libraries: A feasibility studies*) przybliżyli działania podejmowane przez biblioteki Ministerstwa Spraw Zagranicznych stowarzyszenia polityczno-gospodarczego ASEAN (Association of South-East Asian Nations, ASEAN), wynikające ze wzajemnych zobowiązań w zakresie użytkowania zasobów informacyjnych. Open Data Network to stosunkowo nowa koncepcja w ramach utworzonego w 1967 r. ASEAN, która ma na celu poprawę jakości życia obywateli poprzez rozwój i wdrażanie technologii informacyjnych, zapewnianie i promowanie dostępu do e-administracji, problemów związanych ze zrównoważonym rozwojem, wspieraniem przedsiębiorczości i współpracą regionalną.

W dyskusjach odnoszących się do przekształcania bibliotek pod kątem ich przydatności dla transformacji społecznych często pojawia się pytanie od czego rozpocząć zmiany w bibliotekach. Jedną z prób odpowiedzi były referaty przedstawione w Sekcji Asia and Oceania (sesja 205). D.L.G. Labangon i R.D. Mariano z Filipin (*Full STEAM ahead: Empowering and catalyzing creative thinking and social entrepreneurial skills of the community through library makerspace*) zaprezentowali program STEAM (Science, Technology, Engineering, Arts, and Math), którego realizacja w bibliotekach na terenie Filipin ma zapewnić obywatelom równe szanse rozwoju. W związku z tym biblioteki organizują przestrzenie twórcze (*makerspaces*), w których osoby o wspólnych zainteresowaniach, zwłaszcza w dziedzinie informatyki lub technologii, mogą gromadzić się, aby pracować nad projektami, dzieląc się pomysłami, sprzętem i wiedzą. Biblioteki nieustannie angażują się w popularyzowanie projektów związanych ze STEAM i przygotowanie oprogramowania pomocnego w integracji i doskonaleniu umiejętności, które wzmacniają zasięg ich społecznego oddziaływania.

Przestrzeni bibliotecznych, służących społecznościom lokalnym w Tajlandii do promocji czytania dla przyjemności, dotyczyło wystąpienie C. Boonaree, A. Goulding i P. Calvert z nowozelandzkiego University of Wellington (*Community Library Spaces for Promoting Reading for Pleasure in Thailand*). Zwrócili uwagę na duże dysproporcje w dystrybucji zasobów informacyjnych i możliwości kształcenia pomiędzy poszczególnymi regionami oraz obszarami wiejskimi i miejskimi w tym kraju. Podkreślili, że ważnym czynnikiem prowadzącym do wyrównywania poziomu kształcenia i sukcesów edukacyjnych jest czytanie dla przyjemności. Ponadto zauważyli, że to zróżnicowanie w warunkach i w poziomie kształcenia jest uznawane za jeden z głównych powodów niskiej oceny poziomu czytelnictwa w Tajlandii wg PISA (Programme for International Student Assessment). Poprawie sytuacji w tym zakresie mają służyć środowiskowe przestrzenie biblioteczne (Community Library Spaces), tworzone oddolnie przez mieszkańców, sprzyjające

czytaniu dla przyjemności. W referacie zaprezentowano działalność takich przestrzeni bibliotecznych w północno-wschodniej Tajlandii, obszarze uznawanym za najbardziej zaniedbany. Placówki te, w odróżnieniu od formalnych bibliotek publicznych, są chętniej odwiedzane przez mieszkańców tego obszaru, zwłaszcza przez osoby wywodzące się ze środowisk defaworyzowanych. Przyjazna i inkluzywna atmosfera panująca tam sprawia, że nie odczuwają w nich dyskomfortu spowodowanego przez różnice w ich statusie społeczno-ekonomicznym.

K. Linzy i L. Hosman z Arizona State University w Tempe, USA (*The SolarSPELL Offline Digital library*) przedstawiły *The SolarSPELL* [Solar Powered Educational Learning Library] *Offline Digital library*, która jest łatwą w użyciu, zasilaną energią słoneczną pozasieciową biblioteką cyfrową o otwartym dostępie, zaprojektowaną do symulacji doświadczenia online. Projekt SolarSPELL został zainicjowany na wyspach Pacyfiku, a w 2015 r. wdrożony w 200 bibliotekach cyfrowych na terenie Sfederowanych Stanów Mikronezji. Biblioteki należące do SolarSPELL są organizowane w celu przezwyciężenia przeszkód w dostępie do wysokiej jakości i wiarygodnych treści edukacyjnych w regionach o ograniczonych zasobach oraz pozbawionych spójnego, niedrogiego dostępu do Internetu i energii elektrycznej. Referentki przybliżyły badania ukazujące znaczenie SolarSPELL w zwiększaniu dostępu do zasobów informacyjnych oraz ich zdolność do wspierania alfabetyzacji technologicznej i informacyjnej w ubogich społecznościach.

W różnych bibliotekach i środowiskach analizowane są przedsięwzięcia pod kątem ich wkładu w osiąganie Celów Zrównoważonego Rozwoju (SDG). Referenci z Darwin University w Australii (J. Mamtora i P. Pandey: *Identifying the role of open access information in attaining the UN SDGs: perspectives from the Asia-Oceania region*) skupili się na Open Access, który ma zapewnić nieograniczony dostęp do zasobów informacyjnych w regionie Azji i Oceanii oraz umożliwić swobodną wymianę wiedzy i zwiększenie kreatywności jego mieszkańców. Przedstawiono studia przypadków, w których otwarty dostęp doprowadził do różnorodnych transformacji społeczności. Zamieszczono także zalecenia dla bibliotek w regionie, dotyczące promowania inicjatyw OA, jako działań służącego osiągnięciu SDG.

Zgodnie z oczekiwaniami społecznymi wobec bibliotek dokonują się w nich zmiany, których jednym z przejawów jest rozszerzenie i zmiana przestrzeni publicznej. W postrzeganiu biblioteki jako miejsca podkreśla się, że powinna ona ponownie przemyśleć swoje role i oferowaną przestrzeń tak, aby jak najlepiej zaspokajać potrzeby środowiska, w którym funkcjonuje, wspierać inicjatywy i zainteresowania społeczności, np. poprzez twórcze działania, ułatwiać partnerstwo i współpracę w obrębie bibliotek i między nimi oraz poprawiać komunikację. Na świecie podejmuje się próby poznania potrzeb obywateli pod tym właśnie kątem. Przykładem mogą być Chiny i Japonia, o których była mowa w wystąpieniu X. Zhang (Peking University, Chiny) i T. Nagatsuka z Tsurumi University w Japonii (*New Styles of "Reading Space" as a way to expand public library service in China and Japan*). Referenci przybliżyli rozwój Public Reading Spaces (PRS), przestrzeni udostępnianych na publiczne czytelnie jako sposób na rozszerzenie usług bibliotek publicznych w Chinach i Japonii. PRS to kombinacja pomiędzy przestrzeniami do czytania a przestrzeniami publicznymi. Jeśli np. w księgarniach, kawiarniach

niach, dworcach kolejowych czy supermarketach będą wydzielone miejsca do czytania książek czy prasy za darmo – to, jak podkreślają autorzy wystąpienia, można takie miejsca uznać za Public Reading Spaces. W referacie przedstawiono różne rozwiązania organizacyjne PRS: rządowe, połączone rządowo-pozarządowe oraz pozarządowe.

Na przykładzie Afryki (sesja137) pokazano, jak biblioteki różnych sieci działające w lokalnych środowiskach mogą wspierać dostęp do wiedzy i informacji, a także służyć rozwojowi społeczności: popularyzować czytelnictwo wśród dzieci z różnymi niesprawnościami na terenie Malawi (A. Harvey: *Role played by an academic library in fostering a reading culture amongst children with special needs*); upowszechniać wykorzystanie technologii i mediów cyfrowych oraz korzystanie z e-booków do poprawy systemu kształcenia i jego efektów także w kontekście oszczędności finansowych związanych m.in. z produkcją tradycyjnych książek (R. Heavner, Z. Lowe z Global Insights, Worldreader, San Francisco, USA i J. Mwachi-Amolo z Infrastructure, Worldreader East Africa: *LEAP From Pilot to Scale: Embedding Digital Reading within the Kenya National Library Service*).

J. Lachal i M-Ch. Peich z Libraries Without Borders (*Offline Internet Access: Extending the reach of libraries in Africa*) zwrócili uwagę na wyzwania związane z tworzeniem połączeń internetowych w sytuacjach, w których może to być bardzo kosztowne, powolne, a nawet zabronione – np. w obozach dla uchodźców. Przedstawili działania Libraries Without Borders, w wyniku których opracowano technologie umożliwiające korzystanie z treści cyfrowych bez dostępu do Internetu. Przybliżyli działalność zorganizowanego w styczniu 2018 r. the Offline Internet Consortium z udziałem IFLA i Arizona State University, które wypracowało wspólne standardy dla eksploatowania Internetu w trybie offline. W swoim wystąpieniu pokazali, jak, dzięki korzystaniu z oferty offline w Internecie, afrykańskie biblioteki mogą poszerzyć zasięg fizycznych i cyfrowych bibliotek na tym kontynencie, gdzie zaledwie 28% społeczeństwa może użytkować Internet. B. Obodoruku z Long Island University, USA (*Refugees' Information Seeking in Nyarugusu Camp, Tanzania*) przedstawiła sytuację w obozie dla uchodźców w Nyarugusu Camp w Tanzanii i możliwość korzystania przez nich z dostępu do informacji. V. Mwale Munsanje i A.Hagwelele z Zambii (*The engagement of communities in the provision of library services: the case of public libraries in Zambia*) ukazali, jak w kraju liczącym ponad 15 mln mieszkańców, ale z bardzo niewielką liczbą bibliotek prowadzone są działania mające zapewnić jak najlepszą obsługę obywateli.

R. Josvah-Rabiaza i J. Rafaramilanto (*Importance d'une synergie d'action et appui du Gouvernement pour une meilleure visibilité de la communauté des Professionnels de l'information documentaire à Madagascar*) omówili działania podjęte na Madagaskarze przez Committee for Safeguard of Integrity i Librarian Association, których celem jest wspieranie bibliotekarzy w ich profesjonalnym doskonaleniu i dostępie do informacji.

Na temat działań bibliotek służących rozwijaniu międzykulturowych tożsamości w środowisku poświęcona była sesja (210a) Library Services to Multicultural Populations Section. R.M. Ortiz z Arte Publico Press Center for Puerto Rican

Studies, Hunter, NY, USA (*Bringing Bilingual Books to Life & the Puerto Rican Heritage Cultural Ambassadors Program*) przekazała swoje doświadczenia w zakresie użytkowania multimedialnych materiałów dydaktycznych do nauczania latynoskiej, dwujęzycznej literatury dziecięcej. Przygotowywane przez nią materiały wykorzystują kolekcje tekstów, plakatów, filmów, także dokumentalnych, oraz muzyczne spektakle lalkowe, co sprawia, że poznawanie historii i kultury portorykańskiej jest żywym i dynamicznym procesem. Przybliżyła także działalność Puerto Rican Heritage Cultural Ambassadors Program (CA), utworzonego w 2016 r. przez Center for Puerto Rican Studies (CENTRO) w Hunter College i współpracę CENTRO z Cleveland Public Library Collaboration, the Cultural Ambassadors Learning Circle. Jednym z głównych celów CA jest promowanie wykorzystywania w amerykańskich szkołach podstawowych i średnich najważniejszych źródeł związanych z portorykańskim dziedzictwem. Podkreśliła, że wykorzystywanie w dydaktyce internetowych zasobów archiwalnych na temat Latynosów w USA jest utrudnione, ponieważ ogromna większość zdigitalizowanych i dostępnych w Internecie materiałów odnosi się do historii Amerykanów pochodzenia europejskiego, niewiele z nich dotyczy Latynosów w USA.

L. Kuo z Humboldt-Universität w Berlinie (*Barriers and Bridges: Lived Experiences of Immigrant Staff in German Libraries*) przedstawiła trudności, na jakie natrafiają bibliotekarze-imigranci podejmujący pracę w niemieckich bibliotekach, a B.M. López-Fitzsimmons z Manhattan College, USA (*Libraries Exploring Ways to Empower the Development of Intercultural Identities and Multicultural Competencies*) przybliżyła sposoby umacniania przez biblioteki tożsamości i wielokulturowych kompetencji swoich użytkowników.

BIBLIOTEKI JAKO BEZPIECZNE I PRZYJAZNE PRZESTRZENIE SŁUŻĄCE KSZTAŁCENIU I ZASPOKAJANIU POTRZEB UŻYTKOWNIKÓW

Podczas Kongresu wiele uwagi poświęcono bibliotece jako bezpiecznej, publicznej przestrzeni. Metropolitan Libraries Section (sesja 114) wybrała referaty, które ilustrowały ten problem. L.A. Derr z Malvern Library w Melbourne w Australii (*Public Libraries are safe (and neutral spaces)...when people aren't in them!*) przedstawiła przeobrażenia, jakie dokonują się w charakterze i obrazie bibliotek publicznych – od miejsc statecznych, w których obowiązywała cisza i skupienie, jak w obiektach kultu religijnego, do placówek, gdzie obok miejsc do pracy są pomieszczenia wypełnione głośną muzyką i różnymi aktywnościami. Podkreśliła, że współczesne biblioteki zapewniają bezpieczeństwo, neutralność i schronienie, ale odpowiadające nowemu postrzeganiu biblioteki jako instytucji spełniającej różnorodne oczekiwania społeczności.

Podkreślano, że problem bibliotek publicznych jako miejsc bezpiecznych, o których mowa w wytycznych i dyrektywach IFLA oraz UNESCO, jest szczególnie ważny w krajach rozwijających się, przede wszystkim w brutalnych i ubogich społecznościach obszarów metropolitalnych. A.L. Silva Medeiros z Center for Memory and Information, Rio de Janeiro, A. Gonçalves da Silva, O Cruz Founda-

tion z Rio de Janeiro oraz G. Olinto z Federal University of Rio de Janeiro (*Public library as a safe place: principles and experiences of Brazilian Park Libraries in Rio de Janeiro*) przedstawiły inicjatywy w Kolumbii i Brazylii związane z zakładaniem i prowadzeniem tzw. bibliotek parkowych w bardzo ubogich i niebezpiecznych środowiskach. Tworzyły one przestrzenie do integracji mieszkańców i rozwijania umiejętności w zakresie pisania i czytania oraz zainteresowań czytelniczych. Zilustrowano to doświadczeniami jednej z bibliotek działających w Rio de Janeiro. Mimo pozytywnych osiągnięć tych bibliotek i docenianiu ich znaczenia przez środowisko, w obliczu kryzysu finansowego są one zmuszone ograniczać swoje aktywności.

Mowa też była o bibliotekach służących integracji imigrantów i uchodźców (J. Lachal, M-Ch. Peich: *Libraries as vectors of integration for immigrants and refugees: access to information and education in the Ideas Box in France*). D. Tri Lastiwi z Indonesian Institute of Sciences, Dżakarta, Indonezja i N. Badruesham z University Technology MARA(UiTM) w Pahang, Malezja (*Library for The Homeless: A Case Study of a Shelter House and A School for Homeless in Indonesia and Malaysia*) przedstawiły możliwość dostępu osób bezdomnych do bibliotek, książek i informacji na terenie Malezji i Indonezji. Szerzej omówiono schronisko Master w Dżakarcie, które realizując regulację rządową wdraża program resocjalizacji, m.in. poprzez działalność biblioteczną oraz szkołę dla bezdomnych w Malezji, przy której działa biblioteka.

B. Walsh z University of Toronto Libraries w Kanadzie (*Public library and private space: Homeless queer youth navigating information access and identity in Toronto*) zajął się problemem podwójnie trudnym: osobami doświadczającymi bezdomności i jednocześnie związanymi ze środowiskiem LGBTQ. Ukazał problemy związane z poznawaniem potrzeb tej grupy użytkowników aby móc jak najlepiej dostosować ofertę biblioteczną do ich oczekiwań.

Przedmiotem wystąpienia T.E. Lesneski z Principal, MSR, Minneapolis, USA (*Welcome to All: Design's Role in Creating an Inclusive, Safe, and Beloved Community Destination*) były sprawy związane z projektowaniem bibliotek publicznych pod kątem ich przyjazności dla mieszkańców. Przybliżyła Madison Public Library's Central Library (w Wisconsin, USA), która po renowacji i przebudowie będącym efektem wspólnego wysiłku pracowników bibliotek, użytkowników i architektów stała się miejscem wygodnym, bezpiecznym i odpowiednim dla wszystkich użytkowników, w którym podejmuje się działania służące inkluzji społecznej i realizacji Celów Zrównoważonego Rozwoju.

Także Sekcja Library Buildings and Equipment (sesja 127) zajęła się zagadnieniami takiego projektowania bibliotek, aby miały charakter włączający i zachęcający wszystkich do korzystania z nich. W słowie wstępnym I. Kish (*Public Libraries 2020, Belgium: What are the values that enable library spaces to be truly inclusive?*) zastanawiała się, co decyduje o tym, że przestrzenie biblioteczne zachęcają do spędzania w nich czasu. Przedstawiono (A. Ballarin i inni: *The School Library of tomorrow: Towards new collaborative resource and creation spaces that promote the „Living, Doing, and Learning Together”*) działania podejmowane przez francuskie ministerstwo edukacji w celu tworzenia w szkołach przestrzeni edukacyjnych,

służących m.in. eksperymentowaniu, wymianie myśli i doświadczeń oraz testowaniu rozwiązań, które spełniają oczekiwania pod adresem współczesnej i przyszłej szkoły. Zilustrowano to przykładami z Auvergne, the Grand-Est i regionu Paryża. A. Fall z NGO Feusseul, Dakar w Senegalu (*The Lambaye Learning Center for Social Inclusion in Rural Areas*) zaprezentowała Lambaye Learning Center, pierwsze nowoczesne centrum uczenia się służące integracji społecznej, zbudowane na terenach wiejskich w Senegalu.

H. Berthoud i S. Cadogan z Vassar College Libraries, Poughkeepsie, USA (*Re-design with inclusion in mind: creating a checklist for inclusive spaces*) przedstawiły transformację dotychczasowych przestrzeni bibliotecznych w Vassar College, aby dostosować te historyczne miejsca do potrzeb i oczekiwań współczesnych użytkowników. Przy projekcie renowacji wykorzystano listę kontrolną, która zawiera wskazania, jakie kryteria i czynniki powinno się uwzględniać, aby służyć społecznej inkluzji i jak najlepiej wykorzystać przestrzeni bibliotecznej.

S. Peix Cruz z Bibliotecària Biblioteca, Catalonia, Hiszpania (*Inclusive Libraries: Architecture, Services, Library Collections and Training Combine in an Accessibility Project in the Libraries of Catalonia*) pokazała, jak w wyniku współpracy w obszarze architektury, usług, zbiorów i szkoleń powstawał projekt zagospodarowania biblioteki, zgodny z założeniami Uniwersalnego Projektowania, a więc jak najlepiej dostosowany do możliwości i potrzeb różnych grup społecznych. Zaprezentowano biblioteki działające na terenie Katalonii: Tarragona Public Library, Armand Cardona Torrandell Library i najnowszą, utworzoną w 2018 roku Montserrat Abelló Library.

T.E. Lesneski z Principal, MSR Design, Minneapolis, USA (*Process to Product: Inclusive Libraries by Design*) zwróciła uwagę na konieczność współpracy wszystkich zainteresowanych (zarówno czytelników, administratorów, jak i projektantów) już na etapie projektowania budynku biblioteki, aby w końcowym efekcie służył on szeroko pojętej integracji jej użytkowników.

WIZERUNEK BIBLIOTEKARZY – MODA BIBLIOTECZNA

Niezwykle ciekawa była sesja (142), zorganizowana przez sekcje: Management of Library Associations, Public Libraries i New Professionals, poświęcona modzie dla bibliotekarzy. Podczas niej starano się udzielić odpowiedzi na pytanie: czy sposób, w jaki się ubierają mówi coś nie tylko o nich samych, ale i o zawodzie. Rozważano, czy bibliotekarze powinni nosić firmowe mundurki, czy mogą mieć tatuaże, wymyślne fryzury i czy kultura danego kraju ma wpływ na ich sposób ubierania się?

R. Pun i J. Lau (*Hair and Hairstyles as Metaphors for Librarians*) zastanawiali się, jaką rolę odgrywają włosy i fryzury w wizerunku pracowników bibliotek i czy odzwierciedlają dostosowywanie się bibliotekarzy do zmieniających się oczekiwań pod adresem bibliotek.

P.D. Jawi, J. Bujang Masli i M.A. Adenan z Sarawak State Library, Malezja (*Wear the past in the present for the future*) przedstawili narodowy strój Malezjczy-

ków, w którym podstawą jest batik. Podkreślono, że istnieją różne rodzaje batiku uzależnione od regionu i wpływów etnicznych, wykorzystujące tradycyjne motywy. Podkreślono, że noszenie batiku jest sposobem zachowania i pielęgnacji narodowego dziedzictwa kulturowego ito dzięki noszeniu batików kształtowane są pozytywne relacje w kontaktach między personelem bibliotek a użytkownikami. Ciekawostką jest fakt, że w 2008 r. rząd Malezji zainicjował politykę noszenia batików przez urzędników państwowych raz w tygodniu (czwartki). Służy to m.in. wspieraniu przemysłu produkującego batiki.

Także w Indonezji noszenie tradycyjnych strojów do pracy jest regulowane przez władze. Zgodnie z obowiązującymi zarządzeniami pracownicy są zobowiązani do noszenia ich każdego dnia. Dotyczy to również bibliotekarzy. Badania, które przeprowadzili I.F. Priyanto z Gadjah Mada University, Dżakarta i A. Istiarni z Universitas Muhammadiyah Magelang, Indonezja (*Traditional Costumes as Librarians' Uniforms for Work at Public Libraries of Yogyakarta, Indonesia*) w bibliotekach publicznych na terenie Dżakarty wykazały, że większość bibliotekarzy jest zadowolona i dumna z ubierania się w tradycyjne stroje.

S. Sawant z Women's University w Indiach (*Women librarians in traditional and modern attires in India: Nationwide scenario*) zaprezentowała główne rodzaje strojów noszonych przez kobiety w Indiach (Sari, Salwar Kameez i Kurti), które pod wpływem globalizacji i westernizacji ulegały ewolucji. Omówiła wyniki badań dotyczących stosunku bibliotekarek indyjskich do noszenia tradycyjnych strojów a także preferencji w ich wyborze. Zwróciła uwagę na znaczenie tatuaży, piercingu oraz biżuterii w wyglądzie bibliotekarek. Większość respondentek uznała, że strój – tradycyjny – ma wpływ na relacje z użytkownikami i poprawia je.

W nawiązaniu do hasła tegorocznego Kongresu „Biblioteki zmieniają społeczeństwa” D.Y. Salib z Bibliotheca Alexandrina w Egipcie (*A New Look for a New Role; Challenging Stereotypes of Librarian Style*) zastanawiała się, w jakim stopniu wygląd bibliotekarzy przyczynia się do tego faktu. Przypomniła, jak ważne jest pierwsze wrażenie w kontaktach z innymi, wywołane zarówno wyglądem, jak i komunikacją niewerbalną, dopiero później brane są pod uwagę kompetencje zawodowe. Podkreśliła, że wygląd bibliotekarzy powinien być dostosowany do pełnienia różnych ról w zawodzie i do grup użytkowników, z którymi pracują. Zmieniające się role bibliotek powinny być powiązane ze zmianą ich wyglądu.

Również N. Badruesham z University Technology MARA (UiTM) w Malezji (*Does our grooming affect the usage of our library? A sharing of experience from a series of workshops*) zwróciła uwagę na znaczenie pierwszego wrażenia w kontakcie użytkownika z bibliotekarzem. W bibliotece, a zwłaszcza w punkcie obsługi informacyjnej, istotnym czynnikiem wpływającym na satysfakcję ze spotkania jest to, czy bibliotekarz jest przystępny. I właśnie ta przystępność decyduje o pierwszym wrażeniu i ma trwały wpływ na późniejsze relacje użytkownika z biblioteką i korzystanie z jej zasobów.

BIBLIOTEKI SPECJALIZUJĄCE SIĘ W SZTUCE

Referenci z Art Libraries Section (sesja 162) zwrócili uwagę na wzajemne oddziaływanie pomiędzy bibliotekami specjalizującymi się w sztuce a ich użytkownikami. Podjęli próbę odpowiedzi na pytanie, kto na kogo wpływa w tym procesie wzajemnego oddziaływania: biblioteka na użytkownika czy odwrotnie. K.U. Werner z Freie Universitaet w Berlinie (*User-Curators Transform the Library*) zaznajomił z udziałem użytkowników w przekształcaniu bibliotek, tak, aby były one jak najbardziej im przyjazne i przydatne. Podkreślił, że użytkownik w bibliotece nie jest już tylko czytelnikiem, podobnie jak biblioteka nie jest jedynie trzecim miejscem, zachęcającym do działania, ale przestrzenią, w której użytkownicy mogą być inspirowani przez innych użytkowników do rozwijania swojej kreatywności, przy partycypującym wsparciu biblioteki. Przypomniał dobrze już znane w bibliotekach rozwiązania służące włączaniu użytkowników w procesy tworzenia i rozbudowy księgozbiorów, projektowania i aranżacji przestrzeni bibliotecznej a także (współ)organizowania wystaw.

S. Parker-Leavy z Museum of Islamic Art w Katarze i R. Abdulrahman z Biblioteki Narodowej w Katarze (*Using library events, exhibitions and technology to inspire your art library visitors*) zaprezentowały bibliotekę działającą od 2012 r. przy Muzeum Sztuki Islamskiej w Doha w Katarze. Podkreśliły, że chociaż podstawową rolą biblioteki jest obsługa pracowników muzeum, to ma ona również ogromne znaczenie w działaniach na rzecz społeczeństwa. Biblioteka tego muzeum jest chętnie odwiedzana, także przez uczniów, którzy biorą udział w programach bibliotecznych. Referentki zwróciły uwagę na duży stopień partycypacji osób odwiedzających w inicjowaniu wydarzeń kulturalnych, organizowaniu wystaw czy gromadzeniu zbiorów wypełniających potrzeby środowiska.

S. Cánovas del Castillo z Library, Museo Nacional Thyssen-Bornemisza i M.L.Cuenca z Museo Nacional del Prado w Madrycie (*Dissemination Strategies of the libraries at the Museo Nacional del Prado and the Museo Nacional Thyssen-Bornemisza in Madrid*) przybliżyły działalność bibliotek funkcjonujących przy dwóch muzeach w Madrycie. Ich podstawowym zadaniem jest digitalizacja obiektów archiwalnych i dzieł sztuki, gromadzonych w ich muzeach, prowadzenie informacji o zbiorach i udostępnianie jej w wersji elektronicznej na stronach internetowych. Wykorzystują postęp technologiczny, aby zwiększyć widoczność zbiorów w Internecie i przyciągnąć do muzeów nowych odwiedzających.

H.L. Lee z Curtin University w Perth, Australia (*Artists' information seeking behaviour*) w swoim wystąpieniu zaprezentowała wyniki badań przeprowadzonych w środowisku lokalnych artystów skupionych w Artist Open House Fremantle (AOHF) w zachodniej Australii dotyczących ich potrzeb i zachowań informacyjnych w odniesieniu do zbiorów bibliotecznych z zakresu sztuki i prac projektowych.

Tradycyjnie, bardzo ważnym punktem Kongresu i konferencji są wizyty w bibliotekach. Zaproponowano ich kilkadziesiąt, także w miejscowościach bardzo oddalonych od stolicy Malezji, w której korki uliczne są chyba bardziej dokuczliwe niż w naszym kraju. Jednakże problemy logistyczne związane z dotarciem

do wskazanych bibliotek rozwiązano wspaniale. Każdy autokar wiozący grupę uczestników był eskortowany przez policję. Dzięki temu odległości np. 50-kilometrowe pokonywano w 25 minut. Oprócz emisji znaczków także ten fakt świadczy o tym, jak ważny dla Malezji był ten Kongres.

Zgodnie z zapowiedziami następny Kongres i 85. Konferencja Generalna IFLA odbędą się w Atenach, w dniach 24-29 sierpnia 2019 r.

Materiały z tegorocznej konferencji dostępne są w bibliotece cyfrowej – IFLA Library (<http://library.ifla.org>).

Elżbieta Barbara Zybert

Katedra Badań nad Bibliotekami i Innymi Instytucjami Kultury
Wydział Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii UW

Tekst wpłynął do Redakcji 26 września 2018 r.

**SPRAWOZDANIE Z WYBRANYCH WYSTĄPIEŃ
PODCZAS 84. KONFERENCJI GENERALNEJ
MIĘDZYNARODOWEJ FEDERACJI BIBLIOTEKARSKICH
STOWARZYSZEŃ I INSTYTUCJI (IFLA)**

(Kuala Lumpur, Malezja, 24-30 sierpnia 2018 r.)

DATA LIBRARIAN, DATA LIBRARIANSHIP

Zagadnieniom tym poświęcono trzy sesje. Organizowana przez Digital Humanities – Digital Scholarship Special Interest Group sesja 78 (*The Transforming Digital Scholarship Model – From Service Provider to Interdisciplinary Partner*) omawiała najnowsze aktywności w zakresie humanistyki cyfrowej i szerzej, badania oparte na środowisku cyfrowym (ang. *digital scholarship*). Spośród pięciu zaprezentowanych referatów na pewno warto przywołać trzy. Na światowym forum zaprezentowano europejski program DARIAH-EU. Martin Lhotak z Czeskiej Akademii Nauk (*European infrastructure for digital arts and humanities and engagement of libraries in digital humanities research*) przedstawił projekt dość przewrotnie – podkreślił minimalny w nim udział bibliotekarzy i, co za tym idzie, zmarginalizowaną rolę bibliotek. Co jest dużym niedopatrzeniem i nie powinno mieć miejsca, a na potwierdzenie zasadności tej tezy Zhu Benjun z Biblioteki Uniwersytetu w Pekinie (*Digital Humanities in China: Rapid Growth and More Practices*) oraz James Lee i Xuemao Wang z Uniwersytetu w Cincinnati (*Digital Scholarship and the Promise of Data Across Disciplines*) zaprezentowali modele współpracy między bibliotekarzami a ośrodkami (laboratoriami) humanistyki cyfrowej na swoich uczelniach. Głównym celem tej sesji było zaprezentowanie znaczącej roli bibliotekarzy w kreowaniu humanistyki cyfrowej.

Z kolei zagadnieniu kuratorstwa cyfrowego i budowania zaufania użytkowników do zasobów cyfrowych (*Digital Scholarship and Knowledge Management: Building Confidence in the Digital World*) poświęcona była sesja 206, organizowana wspólnie przez Sekcje: Knowledge Management, Academic Research Libraries oraz Rare Books and Special Collections. Puay Eng Tang, Glenn Hong oraz Haliza Jakilani z Narodowej Biblioteki Singapuru (*Authoritative content to build trust in an age of information overload: The National Library Board of Singapore's experience*) omówili prace nad kartoteką osobowych haseł wzorcowych, które stanowią wiarygodne źródło danych nie tylko dla potrzeb bibliotek singapurskich, ale też innych instytucji publicznych, nie tylko w Singapurze, lecz także w innych krajach południowoazjatyckich. Z problemem wiarygodności łączy się zagadnienie zrównoważonego rozwoju i długofalowego planowania rozwoju inicjatyw bibliotecznych, zwłaszcza w kontekście niestabilności budżetowych, zmian systemów informatycznych i migracji danych. O tym mówił Takashi Koga z Uniwer-

sytetu Tenri w Japonii (*Issue-oriented strategies or extensive infrastructure for digital scholarship: Reviewing the policy and projects of Japanese digital libraries and archives*), dając za przykład organizowane w 2020 r. w Japonii igrzyska olimpijskie i paroolimpijskie jako wydarzenie, które może być doskonałą okazją do wypromowania dziedzictwa kulturowego tego kraju, zatem ważne jest rozpoczęcie od zaraz prac związanych z ujednoczeniem i wypromowaniem bibliotek i archiwów cyfrowych na forum międzynarodowym. O krok dalej zaawansowana jest Arabska Akademia Nauki i Techniki z siedzibą w Egipcie. Jej przedstawiciele, Esraa Elsayed Abdelaziz i Saleh Mesbah Kaffas (*Proposal for Implementing Linked Open Data on Libraries Catalogue*) przedstawili propozycję połączenia opisów bibliograficznych z *linked data*, z zamiarem przekształcenia sieci w światową bazę wiedzy. Póki co, z sukcesem, wyeksportowali dane (w formacie RDF, za pomocą Sparql) z katalogu British Library do DBpedii.

Do wszystkich opisanych powyżej nowych zadań niezbędne są kompetencje i umiejętności charakteryzujące względnie niedawno utworzone stanowisko w strukturze bibliotek akademickich – *data librarian* – termin póki co nieprzetłumaczony na jęz. polski, czasami mylony z bibliotekarzem cyfrowym. I właśnie referaty wygłoszone w sesji 139, *Data Librarian: Needs and Qualifications* (zorganizowanej wspólnie przez Sekcje: Education and Training, Science and Technology oraz Continuing Professional Development and Workplace Learning) szukały odpowiedzi na pytanie, czym powinien się zajmować i jakie kwalifikacje posiadać *data librarian*. Hammad Rauf Khan z Uniwersytetu Północnego Teksasu (*What is a Data Librarian?: A Content analysis of Job Advertisements for Data Librarians in the United States Academic Libraries*) podjął się chronologicznego usystematyzowania zjawisk, które zaszły we współczesnym bibliotekarstwie i informacji naukowej i na tej podstawie pokazał konieczność wprowadzenia do edukacji w zakresie LIS specjalizacji *data librarianship*. Podkreślił, że o ile dziś *data librarian* zajmują się przede wszystkim kuratorstwem (repozytoria, biblioteki cyfrowe – stąd często nazywa się ich w języku polskim bibliotekarzami cyfrowymi), o tyle potrzeba osób biegłych w wizualizacji danych oraz w analizie surowych danych – i to powinien być kierunek kształcenia tej grupy bibliotekarzy. Kolejnym zadaniem *data librarian* jest pomoc naukowcom w zarządzaniu danymi badawczymi. Mówiły o tym Megan Sapp Nelson z Purdue University i Abigail Goben z University of Illinois w Chicago w referacie pt. *Engaging Liaison Librarians: Identifying Impact of an Research Data Management Educational Intervention*. W ramach prac w ACRL (The Association of College and Research Libraries) stworzyły projekt Research Data Management Road Show i poddały ocenę jego efektywności tzw. *liaison librarians*, czyli bibliotekarzy akademickich ściśle współpracujących z poszczególnymi wydziałami. W ramach projektu odbyły osiem Road Shows – warsztatów z bibliotekarzami, w Stanach Zjednoczonych oraz w Trynidadzie i Tobago, aby dowiedzieć się, jakich jeszcze dodatkowych umiejętności potrzebują oni w pracy z danymi badawczymi. Materiały z warsztatów dostępne są w OA, do wykorzystania dla wszystkich chętnych. W tej sesji wystąpiła także Anna Wałek z Politechniki Gdańskiej. W wystąpieniu pt. *Is Data Management a New „Digitization”? A Change of the Role of Librarians in the Context of Changing Academic Libraries’ Tasks*

omówiła powstanie nowej specjalizacji w bibliotekarstwie, właśnie *data librarian*, zadania i niezbędne w tej pracy umiejętności, szczególnie w kontekście zarządzania danymi badawczymi na każdym etapie procesu badawczego. Autorka przedstawiła także cele strategiczne Centrum Kompetencji Otwartej Nauki powstającego na Politechnice Gdańskiej.

EDUKACJA INFORMACYJNA

Edukacja informacyjna była zagadnieniem poruszonym w wielu referatach tegorocznego Kongresu IFLA, ponieważ kompetencje informacyjne i efektywna edukacja użytkowników informacji są niezbędne w czasach informacyjnego nadmiaru i coraz to bardziej innowacyjnych technologicznie zasobów informacyjnych i narzędzi wspomagających pracę z nimi. Natomiast sesja zorganizowana przez Sekcję Information Literacy oraz Library Theory and Research (sesja 116 – *Information Literacy: From Practice to Research and Back Again*) miała na celu z jednej strony przedstawienie praktycznych rozwiązań czy badań dotyczących edukacji informacyjnej w różnych kontekstach (część I – *Information Literacy Practice across Disciplines, Contexts and Environments*), z drugiej zaś – zastosowania teorii w badaniach i praktycznych zastosowaniach edukacji informacyjnej (część II – *Integration of Theory and Practice in Information Literacy*).

W pierwszej części Debbie Schachter z Capilano University w Kanadzie (*Critical Information Literacy Teaching in British Columbia*) omówiła wyniki swoich badań dotyczących zastosowania teorii *critical information literacy* w kształtowaniu kompetencji informacyjnych podczas szkoleń w bibliotekach akademickich kanadyjskiego stanu British Columbia. *Critical information literacy* jest kolejną kompetencją we wciąż rozrastającym się katalogu kompetencji i umiejętności pokrewnych *information literacy*.

O kompetencjach informacyjnych w kontekście kulturowym mówiła Zuza Wiorogórska z Uniwersytetu Warszawskiego (*Information Literacy of Undergraduate Vietnamese Students Viewed from the Perspective of Cultural Context*), przedstawiając wyniki kilkumiesięcznych badań prowadzonych wśród studentów wietnamskiego Uniwersytetu w Danang. Przedstawiła rozwój wietnamskich inicjatyw związanych z edukacją informacyjną, trudności w realizowaniu długofalowych projektów, a następnie, na tym tle, omówiła powody deficytów kompetencji informacyjnych wśród studentów, uzasadniając je także silnymi wpływami kulturowymi na system edukacji w tym kraju. Z kolei przedstawiciele gospodarzy tegorocznego Kongresu, Yazid Ibrahim i Zuliana Ab Rashid z Biblioteki Narodowej Malezji (*Making This World A Better Place through Information Literacy: In4skill Campaign for Rural Communities*) omówili wyniki projektu edukacji informacyjnej malezyjskich społeczności wiejskich, zainicjowanego właśnie przez bibliotekę narodową. Program In4skill został dofinansowany przez UNESCO i zaprojektowany jako tzw. szkolenia dla szkoleń (ang. *training for trainers*). Dotychczas w ramach programu przeszkolono 876 nauczycieli i 1529 bibliotekarzy.

W drugiej części tej sesji odbyła się dyskusja z udziałem czterech panelistów. Michael Flierl z Purdue University (*How Philosophical Theory Informs Information Literacy Practice*) zaproponował bibliotekarzom akademickim wykorzystanie teorii filozoficznych, konkretnie: fenomenologii i fenomenografii jako wsparcia przy planowaniu szkoleń z zakresu edukacji informacyjnej. Przekonywał, że pogłębianie kompetencji informacyjnych z wykorzystaniem perspektywy filozoficznej może przynieść wiele korzyści. Natomiast Petra Hauke z Uniwersytetu Humboldtów w Berlinie (*From Information Literacy to Green Literacy: Training Librarians as Trainers for Sustainability Literacy*) zaproponowała, aby biblioteki, oprócz kształtowania kompetencji edukacyjnych, dawały także dobry przykład i edukowały w zakresie ekologii – tu padły nazwy kolejnych pokrewnych kompetencji – *green literacy* oraz *sustainable literacy* jako pożądanych w szkoleniach użytkowników informacji. Panelistka przywołała materiały edukacyjne w jej opinii przydatne do takich szkoleń.

Z kolei Krystyna K. Matusiak z Uniwersytetu w Denver (*Methodological Approaches for Exploring Visual Literacy Practices*) zaprezentowała podejście do poszerzenia kolejnej ważnej kompetencji pokrewnej – *visual literacy*. W swoim wystąpieniu podkreśliła rosnące znaczenie *visual literacy* zarówno w badaniach teoretycznych, jak i w praktyce bibliotekoznawczej i informatologicznej. Zaprezentowała także wnioski dotyczące wykorzystania różnych metod badawczych w opublikowanych w latach 2011-2017 wynikach badań nad *visual literacy*.

Ostatnia z panelistów, Mary M. Somerville z University of the Pacific, zaprezentowała wyniki międzynarodowych (amerykańsko-australijsko-szwedzko-kosowskich) badań nad tzw. *informed systems*, które doprowadziły do wprowadzenia w Kosowie centrów wiedzy. Celem ich jest umożliwienie studentom zrównoważonej edukacji poprzez pozwienie im na współuczestnictwo w kreowaniu ekosystemu uczelni. Dzięki temu, już jako absolwenci, stają się oni zaangażowanymi obywatelami, chcącymi wpływać na rozwój swojej lokalnej społeczności czy szerzej – kraju. Uczelniane centra wiedzy są zatem inkubatorami społeczeństwa obywatelskiego, a ich aktywności opierają się na zasadach *informed learning*, czyli właściwym wykorzystaniu informacji do procesu uczenia się.

SPOŁECZNOŚCI LOKALNE

Dużo miejsca poświęcono na Kongresie problemom konkretnych społeczności lokalnych. Temat podjęty został podczas zorganizowanej przez Library History Special Interest Group sesji 95 (*Transform Libraries. Transform Societies: Library outreach to marginalized populations: historical perspectives*), zobrazowany różnorodnymi przykładami z całego świata, dowodzącymi społecznej roli i misji bibliotek. Szczególnie interesujące w tej sesji były rozważania Wang Lei, Xie Xiaoyan, Chen Weidong i Lianf Yiming (*Marginalized Population Service of Public Libraries of China in the Past 30 Years: A Survey of Public Libraries in Guangdong Province, China*) dotyczące długofalowej strategii poszerzania oferty chińskich bibliotek w Prowincji Guandong w Chinach poprzez eliminację barier architektonicznych, kierowanie

oferty do osób starszych, kobiet i dzieci, migrantów oraz przystosowanie biblioteki do potrzeb osób z dysfunkcją narządu wzroku. Wystąpienie zostało poparte przedstawieniem wyników badań na grupie 109 bibliotek. Szczególnie wartościowa okazała się inicjatywa współpracy między Biblioteką Sun Yet-sen z Prowincji Guanzgzhou z lokalnym więzieniem, polegająca na dostosowaniu oferty czytelniczej i kulturalnej biblioteki do potrzeb więźniów, skutkująca wypożyczeniem 110 tys. książek. Notabene osiągnięciami w zakresie organizacji bibliotekarstwa więziennego mógł również pochwalić się Miguel Ángel Rivera Donoso, reprezentujący chilijski Sistema de Bibliotecas Públicas – Servicio Nacional del Patrimonio Cultural, który opowiedział o realizowanym od 2002 r. projekcie BiblioRedes (*Re-designing Libraries in Chilean Prisons*), polegającym na rozwoju kompetencji cyfrowych społeczności, dostarczaniu wartościowych treści cyfrowych oraz o współpracy specjalistów w trakcie przygotowania jak najlepszej oferty czytelniczej i informacyjnej dla penitencjariuszy.

Wymiana doświadczeń między przedstawicielami różnych krajów unaocznia, jak różnorodne jest pole funkcjonowania współczesnych bibliotek, a także w jak zmiennych warunkach działają. W tej samej sesji Samuel Eddington z Eastern Shore Regional Library w Stanach Zjednoczonych przedstawił w referacie *Desert Dreams. The Foundation and Growth of Amargosa Valley Library* swoje doświadczenia z pracy na rzecz społeczności lokalnych, opisując problemy mieszkańców, a przede wszystkim ilustrując, w jaki sposób biblioteka może działać na terenach odludnych, gdzie dostęp do informacji jest utrudniony.

O inicjatywach cyfrowych adresowanych do społeczności lokalnych mówił również podczas sesji 149, zorganizowanej przez sekcję Social Science Libraries, Zbigniew Gruszka z Uniwersytetu Łódzkiego (*Digital initiatives for local communities on the basis of Polish example*), przedstawiając wybrane polskie przykłady realizowane przez biblioteki i inne instytucje służące edukacji i integracji regionalnej mieszkańców.

SIECI SPOŁECZNOŚCIOWE

Ważnym tematem obecnym na Kongresie IFLA były sieci społecznościowe i ich wykorzystanie w pracy bibliotecznej. Na ten temat w sesji 126, zorganizowanej wspólnie przez Dywizję I i IV IFLA, wygłoszono sześć referatów. Wystąpienie otwierające wygłosił Guy Berthiaume z Library and Archives Canada (*Looking for the next big thing. Libraries and Social Networks*), który przedstawił osiągnięcia bibliotek i archiwów kanadyjskich w zakresie budowy społeczności cyfrowej skupionej wokół profilu na Facebooku (55 tys. subskrybentów) i Twitterze (60,5 tys. śledzących), podając budzące najżywszą reakcję przykłady powodowania reakcji w przestrzeni cyfrowej. Do najbardziej efektywnych akcji zaliczył projekt *Naming*, polegający na identyfikacji przez społeczność cyfrową osób z historycznych fotografii ze zbiorów Library and Archives Canada. O wykorzystaniu innych narzędzi Internetu społecznościowego, takich jak Instagram, blogi czy klipy wideo opowiadali m.in. przedstawiciele Indonezji (Raisa Fadelina), Stanów Zjednoczo-

nych (Mimi Calter) i Australii (zespół w składzie: Rachael Browning, Kate Hannah, Louise Denoon, Vicki McDonald). Informacje wygłoszone na konferencji oraz referaty zamieszczone w bibliotece cyfrowej IFLA Library stanowią wartościową ilustrację skutecznego marketingu bibliotecznego, mierzonego znaczną liczbą polubień, komentarzy i udostępnień, a jednocześnie są dowodem na to, że duże kampanie medialne nie muszą być realizowane z użyciem wysokich nakładów finansowych (referat Rachael Browning et al. *Using video to socialise of family literacy and promote library*).

DIALOG MIĘDZYRELIGIJNY

Cechą charakterystyczną zdywersyfikowanych społeczeństw jest dbałość o poprawność międzywyznaniową i międzyreligijną oraz świadomość konieczności zapewnienia w równym stopniu każdej ze społeczności dostępu do informacji i wiedzy. Temu zagadnieniu została poświęcona sesja 246, zorganizowana przez Religions: Libraries and Dialogue Special Interest Group, zatytułowana *Interreligious dialogue, information and documentation in a context of transformation*. Przedstawione w niej referaty reprezentowały różne miejsca i instytucje funkcjonujące w przestrzeni dialogu i podejmowały zagadnienia uwzględniające nie tylko kwestie organizacyjne czy mentalne, lecz również związane z przemyślanym rozwojem kolekcji bibliecznych.

Pierwszy referat wygłosił Christopher A. Miller z Virginia Tech w Stanach Zjednoczonych (*Modeling Ethnic and Religious Diversity in Myanmar Collections*), w trakcie wystąpienia przedstawione zostały zasady projektu współrealizowanego z Biblioteką Harvard Widener oraz Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Harvardzkiego polegającego na zrównoważonym rozwoju kolekcji związanej z wieloetniczną i wieloreligijną Mjanmą (w kraju większość stanowią buddyści, mniejszość muzułmanie i chrześcijanie).

Z problemami wieloreligijności zmierzyły się również Irena Pejić i Tea Vučević z Wydziału Teologii Katolickiej Uniwersytetu w Sarajewie w Bośni i Hercegowinie (*Library Practice in Developing Interreligious Dialogue in Bosnia and Herzegovina*). Opisując przykład bałkańskiej próby koegzystencji trzech religii (prawosławie, rzymski katolicyzm, islam) przypisanych trzem zamieszkującym Bośnię i Hercegowinę nacjom (Serbowie, Chorwaci, Bośniacy) autorki uznały, że społeczność bibliotekarska nie wykorzystuje w pełni swojego potencjału w prowadzonym dialogu międzyreligijnym, co poparły wynikami przeprowadzonych badań. Przedstawiając problem na Kongresie zauważyły, że płaszczyzna bibliotekarska, pisarstwo naukowe, inicjacja wspólnych projektów między bibliotekami różnych konfesji może być początkiem poprawy stosunków międzyreligijnych w Bośni i Hercegowinie. Podobnymi osiągnięciami w zakresie budowy równowagi religijnej może pochwalić się Biblioteka Aleksandryjska; jej przedstawicielka, Dina Youssef Salib w referacie *Interreligious dialogue for sustainable peace. The Library of Alexandria building bridges of tolerance and mutual understanding* opisała dwa projekty mające w założeniu poprawić stosunki międzyreligijne i prowadzić

do tolerancji międzywyznaniowej w Egipcie. O współpracy bibliotek specjalnych meczetów, kościołów, świątyń i klasztorów oraz o potencjalnych korzyściach z niej wypływających opowiedziały natomiast Indah Novita Sari i Ni Putu Premierita Haryanti z Indonezji w referacie *Rethinking the Special Library's Role in Building a Foundation of Interreligious Harmony*.

WOLNOŚĆ WYPOWIEDZI

Coroczne Kongresy IFLA łączą fakt, że w różnych częściach globu bibliotekarze mierzą się z różnymi wyzwaniem i napotykać rozmaite przeszkody. W Malezji szczególną okazję do swobodnej rozmowy na temat trudności i ograniczeń w wybranych krajach stanowiła sesja 123, zatytułowana *Intellectual Freedom in a Polarised World* zorganizowana przez Freedom of Access to Information and Freedom of Expression (FAIFE) Advisory Committee. W spotkaniu moderowanym przez Martyn Wade'a (Wielka Brytania) skoncentrowano się wyłącznie na przykładach azjatyckich: Indonezji, Malezji i Indiach. O Internecie i wolności wypowiedzi w Indonezji (*Internet and the freedom of expression in Indonesia: opportunity and challenges*) mówił Indriaswati Dyah Saptaningrum z australijskiego University of New South Wales; natomiast przykład malezyjski, związany z naciskami rządu i ograniczaniem wolności druku (*Freedom of Expression in Malaysia*), zaprezentował Azmi Bin Sharom z University of Malaysia. Zagrożenia płynące z mediów społecznościowych oraz ich wykorzystanie w przestępczości w Indiach (*What's up with WhatsApp – polarisation and lynchings in India*) przedstawił Swaraj Paul Barroah reprezentujący Centre for Internet and Society. Nagranie z tej sesji, podobnie jak z kilkunastu innych, zamieszczono na kanale IFLA w YouTube (<https://www.youtube.com/user/iflahq>).

HOT TOPICS, LIGHTNING TALKS, EUROPA

Jak co roku na Kongresie IFLA, obok pełnych referatów streszczających badania czy omówienie dobrych praktyk, pojawiła się sesja organizowana przez Sekcję Academic and Research Libraries, poświęcona tzw. *hot topics* w bibliotekach naukowych i akademickich (sesja 194). Są to zazwyczaj trzy tematy, przedstawione podczas kilkuminutowych wystąpień, po których następuje dyskusja w grupach. W tym roku mówiono o: sztucznej inteligencji w kontekście przemian w bibliotekach w XXI w., inicjatywie OA2020, która ma zmienić rynek publikowania naukowego oraz o automatycznym indeksowaniu rzeczowym.

Podobną formę miały *Lightning Talks* (sesja 223) – prowadzona przez cały dzień sesja dziesięciminutowych prezentacji prac z bibliotecznych warsztatów. Spośród kilkadziesiątu tam zaprezentowanych projektów warto wspomnieć o stronie internetowej Biblioteki Uniwersytetu Pekinńskiego (*User Delight – Advancing Library User Experience to the Next Level* – prezentująca: Yue Wu) i prowadzonych permanentnych badaniach UX, których analiza ma służyć stałemu ulepszaniu

tego serwisu (strona dostępna pod adresem: <http://www.lib.pku.edu.cn/portal/en>), a także o przykładach projektów zrealizowanych w ramach *Design for Libraries*, znanego w Polsce, dzięki pracom FRISI, jako *Myślenie Projektowe w Bibliotekach*, programowi projektowania usług skupionych na użytkowniku. Zainteresowanie słuchaczy wzbudziło zwłaszcza projektowanie w bibliotekach miejsc przeznaczonych do spania, czy też – jak wolą mówić o tym pomysłodawcy – do kilkudziesięciominutowej energetyzującej drzemki. Z kolei Ilona Kish, prowadząca europejski projekt Public Libraries 2020 (PL2020), opowiedziała o wyzwaniach stojących przed bibliotekami, zarówno w kontekście Brexitu i niezdefiniowanych nadal form międzynarodowej współpracy z bibliotekami brytyjskimi, jak i pogłębiających się w Europie nastrojów nacjonalistycznych i ksenofobicznych. Jej zdaniem biblioteki publiczne powinny być demokratycznymi „makerspace” – publicznie dostępnym miejscem, gdzie ludzie mogą się spotkać, żeby podzielić się wiedzą, rozwiązać problemy i wspólnie zrealizować coś konstruktywnego. Jako przykład podała sieć bibliotek miejskich w duńskim Aarhus.

Problemy, z którymi obecnie mierzy się Europa, nie są też obce IFLA. Podczas tegorocznego Kongresu po raz pierwszy zorganizowano *Caucus Europe* (*caucus*, czyli spotkanie członków IFLA w ramach określonych, wąskich grup zainteresowań, np. kraje nordyckie, Kanada czy kraje frankofońskie). Podkreślano, że Europa to dla IFLA przede wszystkim idea, a nie federacja państw, a członkowie z Europy stanowią najliczniejszą grupę w strukturze Stowarzyszenia (470 członków-stowarzyszeń, co stanowi 45% całej liczby stowarzyszeń w IFLA, 554 członków instytucjonalnych, w komitetach sterujących sekcji IFLA zasiada 249 członków z krajów UE). Co za tym idzie, członkowie z tego kontynentu chcą mieć największy wpływ na to, jak w przyszłości będzie wyglądało Stowarzyszenie, które obecnie pracuje nad dużą restrukturyzacją. W trwającej kilka miesięcy akcji *IFLA Global Vision* – ankiety na temat perspektyw dalszej działalności Stowarzyszenia, 58% odpowiedzi pochodziło z Europy. Na pewno zostaną one uwzględnione w powstającej właśnie strategii IFLA na lata 2019-2024 oraz w planowanej *IFLA Development Roadmap*, która ma docelowo prowadzić do ogłoszenia w 2020 r. nowej struktury i strategii Stowarzyszenia. Także za rok Kongres IFLA wraca do Europy, jak to podkreślano, do miejsca narodzin demokracji, czyli Aten.

Zbigniew Gruszka

Katedra Informatologii i Bibliologii
Uniwersytetu Łódzkiego

Zuzanna Wiorogórska

Wydział Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii
Uniwersytetu Warszawskiego

Tekst wpłynął do Redakcji 23 września 2018 r.

**„BIBLIOTEKA XXI WIEKU – NOWOCZESNA ARCHITEKTURA,
FUNKcjONALNE WYPOSAŻENIE,
POMYSŁOWE ARANŻACJE”**

KONFERENCJA SBP I BIBLIOTEKI WUM

(Warszawa, 25-26 października 2018 r.)

Od 10 lat Zarząd Główny SBP wraz z lokalnymi dużymi bibliotekami organizuje konferencje dotyczące problematyki projektowania i realizacji nowych oraz modernizacji starych gmachów bibliotek publicznych, akademickich i szkolnych.

Zainicjowaliśmy ten cykl w 2008 r. w Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej w Kielcach. Przedstawiliśmy wtedy najnowsze rozwiązania w zakresie architektury, wyposażenia wnętrz, technologii bibliotecznej zastosowane w różnych typach bibliotek, próbowaliśmy odpowiedzieć na pytanie, które z nich spełniają oczekiwania czytelników i bibliotekarzy.

W 2011 r. w nowym gmachu Biblioteki Politechniki Poznańskiej po raz drugi zrobiliśmy przegląd najnowszych realizacji, rozmawialiśmy również o tym, jak sprawnie przeprowadzić bibliotekę przez okres ‘trudnej zmiany’, jakim zawsze jest tworzenie i organizowanie nowej przestrzeni bibliotecznej, jak szacować koszty i jak dobrze uruchomić bibliotekę, technicznie i funkcjonalnie, w nowym miejscu.

W 2014 r., też w Poznaniu, w nowym gmachu Biblioteki Raczyńskich zastanawialiśmy się, jak długo jeszcze będziemy budować nowe biblioteki, oglądaliśmy zarówno biblioteki zmodernizowane w ramach programu „Biblioteka+. Infrastruktura bibliotek” jak i światowy „TOP 10” najpiękniejszych bibliotek zrealizowanych w 2013 r.

Spotkania te przyciągały nie tylko bibliotekarzy po raz pierwszy mierzących się z tematem, lecz także całkiem liczne grono architektów, specjalistów IT, menadżerów kultury, zainteresowanych problematyką projektowania nowych i modernizacji starych budynków bibliotecznych. Wszyscy oni, wcześniej czy później, musieli rozstrzygnąć problem połączenia bibliotecznej przestrzeni realnej i wirtualnej i zorganizowania – w obu tych światach – ciekawej i komplementarnej oferty dla użytkowników.

W tym roku spotkaliśmy się po raz czwarty, w 25. rocznicę rozstrzygnięcia konkursu na nowy gmach BUW, 20 lat po otwarciu nowego gmachu Biblioteki Śląskiej, 17 lat po ukończeniu rozbudowy Biblioteki Jagiellońskiej, 5 lat po otwarciu nowego gmachu Biblioteki Uniwersytetu Wrocławskiego. Tym razem biblioteki uniwersytetów medycznych chciały przedstawić swoje nowe lub zmoder-

nizowane gmachy, a ciężar organizacji przedsięwzięcia podzieliła z Zarządem Głównym SBP – Biblioteka Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego, dysponująca dużymi i wygodnymi przestrzeniami w nowym gmachu WUM.

Właśnie bibliotekom medycznym poświęcona była cała popołudniowa sesja w pierwszym dniu konferencji. Po ogólnej, wprowadzającej w tematykę modernizacji bibliotek uniwersytetów medycznych prezentacji Anny Grygorowicz, przedstawiono osiem komunikatów prezentujących wszystkie biblioteki uniwersytetów medycznych w Polsce i zmiany, jakie w nich zaszły: budowy, modernizacje, czy zaledwie „liftingi” budynków, od pieczołowitej rekonstrukcji pałacowego wnętrza Biblioteki Uniwersytetu Medycznego w Białymstoku, gdzie udało się wstawić nowoczesną technologię w barokowe meble i boazerie, poprzez modernizację nieciekawego wnętrza z lat 70., Biblioteki Uniwersytetu Medycznego w Łodzi, po najnowszą, zaprojektowaną i zbudowaną od podstaw, acz nie odcinającą się od historycznego kontekstu miasta, nową Bibliotekę Uniwersytetu Medycznego we Wrocławiu. Prezentowane gmachy zostały zrealizowane lub zmodernizowane w latach 2000-2016, są to więc projekty stosunkowo nowe, uwzględniające wszelkie nowoczesne technologie pracy z informacją medyczną, czasami znacznie wykraczające poza funkcje czysto biblioteczne, w stronę gromadzenia zasobów o charakterze bardziej laboratoryjnym i warsztatowym (modele, atrapy, materiały ćwiczeniowe – zasoby raczej nieznanne w standardowej bibliotece uczelnianej).

Jednak wcześniej, do specjalnej sesji inauguracyjnej zaprosiliśmy przedstawicieli dwóch modernizowanych właśnie wielkich bibliotek warszawskich: Biblioteki Narodowej i Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy – Biblioteki Głównej Województwa Mazowieckiego (tzw. „Koszykowa”).

Ewa Potrzebnicka, wieloletnia wicedyrektor Biblioteki Narodowej, a obecnie pełnomocnik dyrektora BN ds. Narodowego Zasobu Bibliotecznego przedstawiła gruntowny rys historyczny dziejów projektu i realizacji monumentalnego gmachu na Polach Mokotowskich. Wydawałoby się, że wszyscy znamy tę przeszłość 50-letnią historię, ale dobrze było przypomnieć sobie jej kamienie milowe: rozstrzygnięcie konkursu w 1963 r. i sylwetkę jego zwycięzcy – inż. Stanisława Fijałkowskiego, wówczas młodego i nowatorskiego architekta, potem 14 lat oczekiwania na rozpoczęcie budowy, następnie osiem lat budowy, wreszcie, rozpoczęte w 2007 r. modernizacje licznych instalacji technicznych, wciąż trwające. Przed BN etap następny – przebudowa przestrzeni publicznej – czytelni BN rozlokowanych na prawie 10 tys. m², etap już rozpoczęty, planowany na kolejne dwa lata.

O Bibliotece na Koszykowej usłyszeliśmy dwugłos architekta i dyrektora Biblioteki. Andrzej Bulanda, szef Pracowni Bulanda Mucha Architekci (<http://www.bimarch.pl/>) i główny projektant rozbudowy i modernizacji Biblioteki przedstawił swoją wizję, wpisującą projekt w szerszą opowieść o kształtowaniu nowoczesnej zabudowy w ciasnej i uwarunkowanej historycznie przestrzeni śródmiejskiej. Dyrektor Michał Strąk, pozostający na tym stanowisku od 2003 roku, położył nacisk na zmagania inwestora i menadżera przedsięwzięcia z wieloma interesariuszami, nie stroniąc od politycznego kontekstu sprawowanej funkcji. Były to dwie, całkiem różne opowieści, choć zmierzające do jednego celu, jakim powinno być

zakończenie kolejnych dwóch etapów modernizacji (budynek zwane „plombą” i „magazynowcem”), choć, niestety, już chyba nie w tej dekadzie.

Problem wydłużonych okresów realizacji wielkich projektów, przeciągających się z różnych przyczyn: braku środków, nieudanych procedur przetargowych, konfliktu w trójce inwestor-projektant-wykonawca pojawiał się w wielu wystąpieniach konferencyjnych – jako zjawisko niekorzystne, powodujące starzenie się projektu jeszcze przed jego ukończeniem, konieczność wielu zmian technologicznych w trakcie realizacji, czasami zmiany podwykonawców, którzy nie biorą odpowiedzialności za błędy poprzedników itp. Problem ten częściej pojawia się przy większych realizacjach – gmach Biblioteki Narodowej, a w nowszych czasach Biblioteki Uniwersytetu Wrocławskiego (wciąż nie opisany w literaturze branżowej, nie pojawił się też przy okazji tej konferencji) to główne przykłady tego niekorzystnego zjawiska.

Dwie kolejne obszernie sesje przedstawiały kilkanaście najnowszych realizacji w bibliotekach pedagogicznych, szkolnych i publicznych, przeważnie w mniejszych miejscowościach lub filiach bibliotek wielkomiejskich.

Danuta Brzezińska, prezes Towarzystwa Nauczycieli Bibliotekarzy Szkół Polskich, przedstawiła obszerną opowieść o modernizacji bibliotek szkolnych w Polsce i o tym, jak wzrasta (po udanej inwestycji) ich rola w edukacji dzieci i młodzieży. Nas, siedzących na sali bibliotekarzy i projektantów, do tej tezy nie trzeba było przekonywać, gorzej z niektórymi decydentami i lokalnymi władzami tychże bibliotek. Podobnych problemów ze zrozumieniem sensu inwestowania w modernizację małej biblioteki doświadczają Koleżanki (tak! to w 99% kobiety) w pracy z lokalnymi władzami samorządowymi. Wciąż są miejsca w Polsce, gdzie stereotyp biblioteki ciasnej, taniej i szaro-burej trzyma się mocno. Gwoli sprawiedliwości, pojawiały się też przykłady pozytywne: bibliotekarki ze Starego Sącza, Zwierzyna, filii bibliotecznych Lublina, Gdańska opowiadały o skutecznej współpracy z mądrymi samorządami, co daje dobroczynne skutki – estetyczne, edukacyjne, ogólnospołeczne wreszcie. Nie sposób oprzeć się wrażeniu, że to tam właśnie, w małych szkołach i miejscowościach, a nie w wielkomiejskich gmachach dzieje się teraz prawdziwe bibliotekarstwo, wciąż silnie czerpiące z dawnego etosu pracy u podstaw, ale też naddążające za współczesnymi technologiami obiegu informacji, rozwoju czytelnictwa, metod pracy z lokalną społecznością. Stan nakładów inwestycyjnych na bibliotekarstwo publiczne w latach 2016-2020 oraz, już uzyskane i spodziewane efekty, przedstawiła bardzo analitycznie dr Barbara Budyńska, zastępca kierownika Instytutu książki i Czytelnictwa BN. Jej główna teza: „przestrzenna jakość biblioteki zyskuje na znaczeniu, a modernizacja bibliotek to inwestycja w rozwój czytelnictwa” poparta była twardymi danymi zebranymi w skali kraju: w zmodernizowanych bibliotekach liczba odwiedzin wzrasta o 85%, a liczba wykorzystanych zbiorów o 50%.

Gościem zagranicznym konferencji był Martin F. Jensen, architekt wnętrz ze znanej duńskiej firmy Lammhults Bibliotekdesign (<https://bci.dk/>). Pokazywał nam perełki skandynawskiego wzornictwa w skandynawskich bibliotekach, głównie publicznych – bez wątpliwa najlepszych na świecie i składających się na siłę społecznego wpływu kultury skandynawskiej, wiemy o tym przecież od lat.

Jego wizytę zawdzięczamy jednemu ze sponsorów konferencji – firmie Dimpact (<http://dimpact.pl/>) utworzonej przez Fundację Rozwoju Społeczeństwa Informatycznego na potrzeby bieżącej pracy projektowej w bibliotekach. Specjaliści z Dimpact poprowadzili również warsztaty (nazwane wdzięcznie „nie-konferencją”), które, mimo bardzo wczesnej pory, cieszyły się dużym zainteresowaniem; najwyraźniej potrzebujemy takiej moderowanej wymiany doświadczeń, interakcji i integracji wokół tematów zawodowych.

Na zakończenie konferencji niżej podpisana przedstawiła katalog błędów, jakie popełniliśmy budując biblioteki przez ostatnie ćwierćwiecze. Dlaczego nagle pojawił się temat błędów? Bo o sukcesach polskiego budownictwa bibliotecznego mówimy wszyscy od wielu lat. Jeśli jednak chcielibyśmy nadal budować i modernizować biblioteki, dobrze jest wiedzieć, czego unikać. Na potrzeby tej konferencji wstępnie skategoryzowałam błędy jako: 1) inwestorskie; 2) urbanistyczno-architektoniczne; 3) funkcjonalno-organizacyjne; 4) techniczne; 5) marketingowe. Zapytałam o nie w ankiecie skierowanej do dyrektorów bibliotek akademickich i publicznych. Dostałam 81 odpowiedzi, których szczegółowa analiza ukaże się w jednym z pierwszych, w 2019 r., numerów „Bibliotekarza”

Podsumowując te dwudniowe rozważania o nowych bibliotekach, nieuchronnie nasuwało się nam wszystkim pytanie: czy to już koniec epoki wielkich i monumentalnych gmachów bibliecznych? Może nasi czytelnicy z ośrodków naukowych i akademickich potrzebują już wyłącznie przestrzeni wirtualnej? Niewątpliwie okres największego boomu architektonicznego, choć w Polsce i tak spóźniony o 30 lat w stosunku do Europy Zachodniej, akademicki sektor naszej branży ma już za sobą.

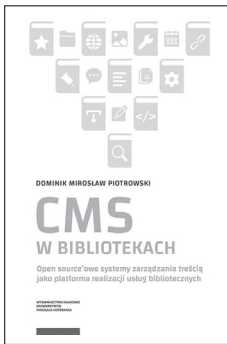
Gdzie i czy w ogóle spotkamy się za cztery lata? Czy temat budownictwa bibliotecznego wciąż jeszcze będzie budził zainteresowanie i emocje? Jak będą się rozwijały małe biblioteki – i czy możemy (SBP, FRSI, organizatorzy bibliotek, projektanci) je wspomóc, aby nadal mogły być lokalnymi centrami edukacji i kultury? Teraz jest ich czas – bibliotek publicznych i szkolnych. Musimy o nie wszyscy zaważać i już wiemy, jak to się robi. Ale jak spowodować, żeby nasi czytelnicy – z roku na rok mający łatwiejszy i szerszy dostęp do informacji w sieci, przychodzili do nas dla przyjemności, integracji, radości przebywania w ciekawych, wygodnych i egalitarnych miejscach, jakimi stają się współczesne biblioteki – może to temat na następne konferencje SBP o projektowaniu przestrzeni bibliecznych...

Prawie wszystkie prezentacje są dostępne na stronie SBP:

http://www.sbp.pl/konferencje/konferencja/program?konferencja_id=20148

Ewa Kobierska-Maciuszko
Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie

Tekst wpłynął do Redakcji 16 listopada 2018 r.

Dominik Mirosław Piotrowski: *CMS w bibliotekach: open source'owe systemy zarządzania treścią jako platforma realizacji usług bibliotecznych*. Toruń: Wydaw. Naukowe UMK, 2018, 303 s. ISBN 978-83-231-3974-4

W „Przeglądzie Bibliotecznym” 2016 z. 4 opublikowaliśmy recenzję książki Mariusza Jarockiego pt. *Open Source w bibliotekach w świetle badań publicznych uczelni akademickich w Polsce*¹. W tym roku ukazała się książka Dominika Mirosława Piotrowskiego pt. *CMS w bibliotekach*, którą można potraktować jako *pendant* do pracy Jarockiego².

Książki Jarockiego i Piotrowskiego (obie ukazały się nakładem Wydaw. UMK w Toruniu) częściowo z oczywistych względów tematycznie się pokrywają, bo obie dotyczą wykorzystania w bibliotekach programów z otwartym kodem źródłowym. Inny był jednak zakres programów uwzględnionych w omówieniu przez obu autorów. Piotrowski zawęził bowiem swoje zainteresowania zasadniczo do systemów z kategorii zarządzania treścią, podczas gdy Jarocki zaczął od opisu open source'owych bibliotecznych systemów zautomatyzowanych, a uzupełnił to informacjami na temat open source'owych systemów operacyjnych (przede wszystkim wybranych dystrybucji Linuxa), systemów bazodanych, języków programowania, także systemów służących do zarządzania treścią i wreszcie niektórych programów użytkowych. Gdyby więc z tego punktu widzenia próbować porównywać obie książki, to oczywiście zakres oprogramo-

¹ M. Grabowska: *Mariusz Jarocki: Open Source w bibliotekach w świetle badań publicznych uczelni akademickich w Polsce*. Toruń: Wydaw. Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2015. „Przegląd Biblioteczny” 2016, z. 4, s. 627-630.

² Dodać warto, że obie książki były zwieńczeniem doktoratów obronionych przez obu autorów w UMK w Toruniu, o czym także informowaliśmy na stronach „Przeglądu Bibliotecznego” – doktorat M. Jarockiego (2014) zob. „Przegląd Biblioteczny” 2015, z. 2, s. 312; doktorat D.M. Piotrowskiego (2016) zob. „Przegląd Biblioteczny” 2017, z. 2, s. 259-260.

wania opisanego przez Jarockiego jest szerszy. Byłoby jednak błędem wyciągnięcie stąd wniosku, iż treściowo książka Jarockiego jest bogatsza, obie książki różni bowiem założony cel, ogólna koncepcja, szczegółowość opisu i układ całości.

Książki M. Jarockiego i D.M. Piotrowskiego w sposób znaczący wzbogaciły bibliografię polskich tekstów, w których autorzy prezentują walory systemów open source'owych (w tym systemów CMS) i możliwe korzyści, jakie mogą odnieść biblioteki przy ich wykorzystaniu. Co prawda już przynajmniej od dekady polscy bibliotekarze byli informowani w różnego typu publikacjach o możliwości wykorzystania stosunkowo prostych w obsłudze, ale wydajnych i funkcjonalnych, a także często bezpłatnych systemów zarządzania treścią, służących m.in. do prowadzenia bibliotecznej strony internetowej, bibliotecznego bloga, bibliotecznego biuletynu, szkoleń bibliotecznych czy forum dla czytelników. Jednak książkę D.M. Piotrowskiego można uznać za publikacyjną kłamrę spinającą początkowy okres przysposabiania systemów CMS do zastosowań bibliotecznych.

Z określeniem „systemy dla bibliotek” kojarzą się przede wszystkim tzw. ILS-y, a więc zintegrowane systemy biblioteczne (od ang. *integrated library systems*) służące głównie do budowania bazy katalogowej biblioteki, rejestracji czytelników, kontroli wypożyczeń, prowadzenia elektronicznego skontrum i prezentacji katalogu w trybie online, w interfejsie tzw. OPAC. Tymczasem są przez biblioteki dość powszechnie stosowane także systemy komputerowe, które do realizacji podstawowych procesów bibliotecznych, jak prowadzenie katalogów czy rejestracja wypożyczeń, nie służą, a jednak znacząco usprawniają pracę biblioteki, choćby przez dodanie funkcjonalności do strony internetowej biblioteki, zwiększenie jej potencjału informacyjnego i dostępności. Takie właśnie systemy, które mają dodatkowo ten walor, że są bezpłatne i rozwijane w sposób otwarty, opisał w swej książce D.M. Piotrowski. Tym się jednak zasadniczo różnią systemy opisywane przez Piotrowskiego od bibliotecznych systemów zintegrowanych, że zgodnie z nazwą ILS-y są wprost dedykowane zastosowaniom bibliotecznym, podczas gdy systemy CMS mogą być stosowane z powodzeniem nie tylko w bibliotekach, ale też w wielu instytucjach innego typu. Przykładem może być tu popularny CMS Joomla!, który w roli generatora stron internetowych spotyka się na stronach: muzeów, szkół, archiwów, domów kultury, urzędów miejskich i gminnych, parafii, spółdzielni mieszkaniowych i administracji osiedlowych oraz wielu innych instytucji i firm. Oczywiście mowa tu także o stronach bibliotek różnych typów.

Zarządzanie zawartością serwisów internetowych mogło się znacząco usprawnić i uprościć, gdy na przełomie stuleci zaczęły wchodzić do użytku pierwsze systemy zarządzania treścią, zwane w skrócie CMS od angielskiego terminu *Content Management Systems*. Rozwojowi tych systemów i ich wdrożeń sprzyjał fakt, że dość często były i są to systemy bezpłatne, rozwijane jako oprogramowanie z otwartym kodem źródłowym. Proste i zarazem dobitne wyjaśnienie, czym są systemy CMS, podali Bożena Jaskowska z Mariuszem Głowackim, pisząc, iż zadaniem CMS-ów jest „maksymalne uproszczenie procesów budowania strony internetowej, a następnie łatwe wzbogacanie jej o treść i nowe funkcje, rów-

niez przez personel nietechniczny”³. Istotne w tym stwierdzeniu jest zwłaszcza sformułowanie „personel nietechniczny”. Tym się bowiem różni dobrodziejstwo Web 2.0, rozwijanego m.in. właśnie dzięki dostępności, otwartości i prostocie systemów CMS, od epoki Web 1.0, że również osoby bez szczególnych kompetencji informatycznych mogą samodzielnie kształtować stronę internetową swojej instytucji z poziomu przeglądarki. Prostim przykładem mogą być tu serwisy internetowe wyższych uczelni, a w ich ramach strony poszczególnych wydziałów, instytutów, katedr czy bibliotek. Zatem tam na przykład, gdzie wdrożono system zarządzania treścią w serwisie WWW, każdy nauczyciel akademicki może samodzielnie przekazywać studentom na stronie internetowej wydziału informacje o swoich kolejnych zajęciach, dyżurach, nowych publikacjach czy zalecanych lekturach bez potrzeby angażowania w sprawę administratora strony internetowej, jak to się odbywało w czasach Internetu pierwszej generacji.

Książka D.M. Piotrowskiego, omawiająca systemy zarządzania treścią przydatne także w bibliotekach, składa się z trzech rozdziałów zasadniczych, poprzedzonych standardowym wstępem, w którym autor opisał problem badawczy, dokonał przeglądu literatury przedmiotu, przedstawił zastosowane metody i omówił strukturę pracy. Czytelnik, który sięgnie po książkę Piotrowskiego, traktując ją przede wszystkim jako poradnik w doborze odpowiedniego oprogramowania do realizacji określonych funkcji informacyjnych biblioteki, uzna być może zawartość rozdziału pierwszego za mniej istotną. Jednak pamiętajmy, że książka „CMS w bibliotekach” nie jest zasadniczo podręcznikiem czy poradnikiem, choć można ją też w takiej funkcji wykorzystać. Jest to praca naukowa, będąca pokłosiem doktoratu, więc oczywiste jest, że autor nie mógł się w swej pracy ograniczyć tylko do podania kilku definicji i pobieżnego naszkicowania tła opisywanego problemu. Zatem oprócz komentarza odnośnie rozmaitych, mniej lub bardziej udanych prób zdefiniowania systemów zarządzania treścią, znajdujemy w rozdziale pierwszym także rozważania dotyczące zarówno zalet oprogramowania o otwartym kodzie źródłowym, jak też wynikających z tej otwartości pewnych ograniczeń. W rozdziale pierwszym autor pisze też o korzyściach wynikających ze stosowania CMS, a polegających na lepszej użyteczności i dostępności strony internetowej, pisze o zaletach stosowania systemów CMS dla poprawy rankingu stron internetowych w ich optymalizacji dla wyszukiwarek (SEO – *search engine optimization*) i o wsparciu ze strony systemów CMS dla wyszukiwania semantycznego. Znalazły się tu także uwagi mówiące o znaczeniu CMS w rozwoju Internetu społecznościowego i mobilnego.

Koncepcja zasadniczego dla książki Piotrowskiego rozdziału drugiego powinna zostać z aprobatą przyjęta przez jej podstawowych adresatów, a więc bibliotekarzy. Autor postanowił bowiem w 14 podrozdziałach tej części uporządkować treść według typów CMS przydatnych w realizacji poszczególnych zadań i usług bibliotecznych poprzez sieć, dając przy każdym z owych zadań czy form działań

³ B. Jaskowska, M. Głowacki: *Wykorzystanie CMS Drupal do zarządzania treściami on-line Biblioteki Uniwersytetu Rzeszowskiego* [online]. „Podkarpackie Studia Biblioteczne” 2012, nr 1 [dostęp: 30.10.2018]. Dostępny w WWW: <<http://psb.ur.edu.pl/wykorzystanie-cms-drupal-do-zarzadzania-treściami-line-biblioteki-universytetu-rzeszowskiego>>.

ności przykłady praktycznego zastosowania i wskazując oprogramowanie możliwe w danej sytuacji do wykorzystania. Jednym słowem, czytelnik dowiaduje się tu punkt po punkcie, co może zrobić bibliotekarz, by usprawnić przekazywanie bibliotecznych informacji i jakich narzędzi informatycznych w tym celu użyć.

Przeгляд typów CMS i obszarów ich zastosowań Piotrowski rozpoczął od zastosowania najczęściej spotykanego, a więc od możliwości wykorzystywania systemów ogólnego przeznaczenia do zarządzania stronami WWW bibliotek. Rozszerza przy tym na potrzeby tej części kluczowy dla pracy akronim do postaci WCMS, wskazując na grupę platform zaliczanych do internetowych systemów zarządzania treścią. Internetowy CMS pozwala więc przekształcić statyczne strony WWW, których zawartością zarządza tylko jeden lub kilku administratorów serwisu, w strony dynamiczne, których zawartość zmieniają na bieżąco aktywni, uprawnieni i zalogowani użytkownicy. W tej części książki jako uniwersalny, szczególnie popularny w bibliotekarstwie i mający obszerną literaturę wskazuje autor system Drupal. Jednakowoż zaznacza też, że z pracy przywołanego wcześniej M. Jarockiego, którego badania dotyczyły wdrożeń systemów open source'owych w bibliotekach akademickich, wynika, iż w bibliotekach polskich uczelni częściej spotykanym WCMS-em jest system Joomla!

Kolejnym rodzajem systemów CMS, które autor uwzględnił w swej 14-punktowej typologii, są platformy służące do współpracy online w realizacji wspólnych projektów, a wśród nich serwisy typu Wiki. Przykładem efektywnego wykorzystania tego typu serwisów w bibliotece może być współpraca w ramach różnych zespołów bibliotecznych (np. rady bibliotecznej), polegająca na wymianie informacji między jej członkami, wspólnym redagowaniu dokumentów, a zwłaszcza ich uporządkowanym archiwizowaniu. Do takich celów systemy z rodziny Wiki nadają się doskonale, o czym niżej podpisany mógł się przekonać przy okazji prac w Radzie Bibliotecznej UW.

Kolejną kategorią systemów CMS, które wyodrębnił D.M. Piotrowski, są systemy do tworzenia bibliotek cyfrowych i repozytoriów instytucjonalnych oraz sieciowej prezentacji ich zasobów. Polscy użytkownicy bibliotek cyfrowych jako oprogramowanie wykorzystywane do ich budowy zapewne w pierwszej kolejności wskazaliby popularny system dLibra. Jednak książka D.M. Piotrowskiego dotyczy systemów open source'owych, dlatego ten system nie mógł tu podlegać ocenie. Autor uwzględnił zatem w tej części pracy takie systemy z otwartym kodem jak Greenstone, EPrints, Omeka czy szczególnie popularny system repozytoryjny, jakim jest DSpace. Polskie repozytoria uczelniane (przykładowe zestawienie na stronie <https://www.buw.uw.edu.pl/zasoby-online/repozytoria/>) rzeczywiście często wykorzystują właśnie system DSpace, a wśród nich np. repozytoria Uniwersytetu Warszawskiego, Uniwersytetu Jagiellońskiego, Repozytorium UMK w Toruniu, Uniwersytetu w Białymstoku, Uniwersytetu Łódzkiego i wielu innych polskich uczelni.

Jeszcze innym typem systemów CMS wyodrębnionym przez Piotrowskiego, który szczególnie kojarzy się z zastosowaniem w bibliotece – zwłaszcza naukowej – są systemy do prowadzenia szkoleń, prezentacji materiałów szkoleniowych i e-learningu w czasie rzeczywistym. Jak w każdym z podrozdziałów rozdziału

drugiego autor podaje informacje o kilku open source'owych systemach przydatnych w danym zastosowaniu, ale faktem jest, że najczęściej w kontekście e-learningowym wymienia się system Moodle. O tym, jak ważnym punktem w ofercie biblioteki akademickiej są szkolenia biblioteczne, a realizuje się je szczególnie często właśnie w oparciu o system Moodle, świadczą też artykuły publikowane w „Przeglądzie Bibliotecznym”⁴. Jako przykład wykorzystania systemu Moodle w polskich uczelniach można wskazać Platformę e-learningową Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie (<http://moodle.up.krakow.pl/>), która zarządza szkoleniami realizowanymi w poszczególnych jednostkach uczelni, odsyłając także do biblioteki uczelnianej prowadzącej na stronie z logo Moodle szkolenia biblioteczne i kursy w zakresie opisu bibliograficznego i sporządzania bibliografii załącznikowej. Warto też wspomnieć, że z wykorzystaniem platformy Moodle prowadzona jest dla bibliotekarzy Otwarta Platforma Edukacyjna EBIB (<http://moodle.ebib.pl/>).

Kolejnym rodzajem oprogramowania do zarządzania treścią, które można spotkać w zastosowaniach bibliotecznych i które ocenia bądź też rekomenduje D.M. Piotrowski, są programy służące do elektronicznego zarządzania redagowaniem czasopism, recenzowania zgłaszanych do nich tekstów i udostępniania ich zawartości w sieci. Jako przykładową wymienia się tu przede wszystkim dostępną w spolszczonej wersji platformę Open Journal Systems (OJS). W sieci znajdujemy coraz więcej polskich czasopism naukowych prezentowanych w charakterystycznym interfejsie OJS, a wśród nich także czasopisma o tematyce księgoznawczej i bibliotekoznawczej. Pierwszym przykładem, który należałoby tu wymienić, a pokazującym sprawdzone i udane wykorzystanie OJS w praktyce, będzie oczywiście bibliotekoznawczy „Biuletyn EBIB” (<http://open.ebib.pl/ojs/index.php/ebib>). Inny przykład takiego czasopisma znajdziemy w Toruniu. Na tamtejszym UMK bowiem, w oparciu o OJS uruchomiono uczelnianą platformę e-czasopism naukowych, a wśród kilkudziesięciu dostępnych w ten sposób periodyków jest też księgoznawczy półrocznik „Toruńskie Studia Bibliologiczne” (dostępny pod adresem <http://apcz.umk.pl/czasopisma/index.php/TSB/>). Również na Uniwersytecie Gdańskim można wskazać podobny przykład, gdyż z wykorzystaniem OJS prezentowany jest rocznik „Zarządzanie Biblioteką” (dostępny pod adresem <https://cwf.ug.edu.pl/ojs/index.php/ZB/>). Jednak porównanie sposobu wykorzystania OJS w przypadku periodyku toruńskiego z wdrożeniem OJS w Gdańsku zdecydowanie wypada na korzyść Torunia. Można w tym miejscu przypomnieć artykuł Ewy Rozkosz opublikowany w 2014 r. w EBIB, gdzie wśród głównych zalet systemu OJS autorka wymieniła możliwość uporządkowanej prezentacji poszczególnych numerów czasopism w podziale na pojedyncze artykuły z osobnymi dla każdego z nich metadanymi. Taką ustrukturyzowaną prezentację autorka przeciwstawiła uboższej metodzie „przejsiowej”, kiedy periodyk jest owszem dostępny cyfrowo, ale w sposób mniej przyjazny dla odbiorcy, gdyż w postaci

⁴ Zob. np. E. J. Kurkowska: *Kursy online w polskich bibliotekach akademickich*. „Przegląd Biblioteczny” 2014, z. 2, s. 208-224; L. Nalewajska: *Proces tworzenia oferty edukacyjnej w bibliotece akademickiej – na przykładzie Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie*. „Przegląd Biblioteczny” 2018, z. 2, s. 165-193.

jednego pliku (najczęściej w formacie pdf) z zawartością całego zeszytu⁵. Przypadek bibliologicznych czasopism z Torunia i z Gdańska, dostępnych w interfejsie OJS, dokładnie odpowiada temu, co skonfrontowała w swym tekście E. Rozkosz. Strona półrocznika „Toruńskie Studia Bibliologiczne” prowadzi bowiem czytelnika w sposób hierarchiczny do stron z metadanymi poszczególnych artykułów (m.in. z identyfikatorem DOI, abstraktem, słowami kluczowymi), z możliwością pobrania każdego artykułu na dysk użytkownika. Natomiast wykorzystanie OJS do prezentacji rocznika „Zarządzanie Biblioteką” jest daleko uproszczone, bo ograniczono je właściwie tylko do możliwości pobrania wybranego rocznika w całości (w pdf), bez podziału na artykuły, sprawozdania i recenzje z ich wyodrębnionymi metadanymi. Podobnie efektywne wykorzystanie OJS jak w Toruniu ma miejsce także w Lublinie, gdzie również funkcjonuje uczelniana platforma e-czasopism naukowych, wśród których znajdziemy księgoznawczy periodyk „Folia Bibliologica”.

Pozostałe typy platform CMS, które omówił D.M. Piotrowski w rozdziale drugim, wykorzystuje się m.in. w bibliotecznej komunikacji wizualnej – tzw. digital signage (np. system Xibo), do utrzymywania bibliotecznego intranetu (np. system Liferay), do organizacji bibliotecznych konferencji (np. Open Conference Systems), uruchamiania cyfrowych wystaw (np. Omeka), prowadzenia bibliotecznych blogów (np. WordPress) czy prezentowania biuletynu informacji publicznej (np. SmodBIP).

W każdym z 14 podrozdziałów rozdziału drugiego Piotrowski wymienia po kilka najczęściej spotykanych w danym zastosowaniu i wartych uwagi CMS-ów. Powstaje z tego dość obszerny katalog stosowanych w bibliotekach systemów zarządzania treścią. W związku z tym jednak, że wśród tych systemów są platformy bardziej popularne, szczególnie często spotykane w zastosowaniach bibliotecznych, autor postanowił dokonać wyboru 15 takich systemów i poświęcić im więcej miejsca. W ten sposób powstał rozdział trzeci książki, gdzie zostały bardziej szczegółowo omówione m.in. takie CMS-y, jak: Drupal, DSpace, Joomla!, Moodle, OJS czy WordPress. Każdy z 15 systemów uwzględnionych w szczegółowym opisie z rozdziału trzeciego omówiony został według jednego schematu, z zastosowaniem listy kontrolnej. Przy każdym z wybranych CMS pojawiają się zatem podstawowe informacje o twórcach oprogramowania, wymaganiach systemowych, jego logo, krótka historia powstania i rozwoju danego systemu oraz adres strony internetowej projektu. Następnie przy każdym z tych systemów autor wskazuje na możliwość zwiększenia jego funkcjonalności przez zastosowanie dodatkowego oprogramowania dedykowanego danemu systemowi (tzw. rozszerzeń, wtyczek). Omawia też pokrótce możliwości zmiany interfejsu graficznego użytkownika przez zastosowanie gotowych szablonów graficznych (skórek), a wreszcie informuje o bazie wiedzy dającej wsparcie użytkownikom określonego CMS.

⁵ E. A. Rozkosz: *Open Journal Systems – wartość dodana czasopisma*. Biuletyn EBIB [online] 2014, nr 4 (149), [dostęp: 30.10.2018]. Dostępny w WWW: <<http://open.ebib.pl/ojs/index.php/ebib/article/view/246>>.

Dyskusyjnym składnikiem książki Piotrowskiego jest warstwa ilustracyjna. Już pierwsza wykorzystana ilustracja, przedstawiająca grafikę z XIX-wiecznym wyobrażeniem wnętrza Biblioteki Aleksandryjskiej, może skłaniać do postawienia pytania o powód jej użycia. Niby intencja jest oczywista, wszak w bibliotekarstwie od zarania profesji dokonuje się zarządzanie treścią. Jednak użycie tej ilustracji należy ocenić jako wprowadzenie raczej zbędnego w pracy naukowej elementu popularyzatorskiego. Obecność w książce kolejnych ilustracji nie budzi już takich zastrzeżeń, bo w większości są to zrzuty stron internetowych bibliotek i innych instytucji, będące graficzną egzemplifikacją zastosowania poszczególnych systemów zarządzania treścią. Jednak i tu pojawiają się wątpliwości, czy należało takie ilustracyjne wzbogacenie zastosować. Z jednej strony jest oczywiste, że w opisie programu komputerowego ważnym punktem jest jego podstawowy interfejs, wydaje się zatem uzasadniona chęć zaprezentowania na kartach książki wybranych interfejsów. Jednak realizacja tego zamierzenia w materiale drukowanym bywa trudna, o czym sami się zresztą wciąż przekonujemy w Redakcji „Przeglądu Bibliotecznego”. Użyte w książce D.M. Piotrowskiego ilustracje są więc najczęściej małych rozmiarów, do tego duża część w odcieniach szarości, niekontrastowe i z małą rozdzielczością. Są przez to w większości mało czytelne i nie spełniają należycie funkcji informacyjnej. Na stronie 64 jest całostronicowa grafika – kolorowa i w odpowiedniej rozdzielczości – zaprojektowana przez samego autora. Jej obecność w książce jest absolutnie uzasadniona, można ją bowiem potraktować jako zapowiedź „w pigułce” zawartości rozdziału drugiego książki. Użycie tylko tej ilustracji i do tego nielicznych wykresów znacząco uszczupliłoby warstwę ilustracyjną, ale z pewnością zatarłoby jednocześnie wrażenie przesylenia książki mało czytelnymi zrzutami ekranowymi. Te drobne uwagi krytyczne dotyczą zresztą tylko materiału ilustracyjnego z dwóch pierwszych rozdziałów, ponieważ użycie w trzecim rozdziale tabel z podstawową charakterystyką wybranych CMS-ów było już w pełni uzasadnione.

Do tej umiarkowanej krytyki w kwestii materiałów uzupełniających tekst główny dodać można jeszcze drobną uwagę pod adresem bibliografii załącznikowej. Otóż w bibliografii nie została uwzględniona wspomniana na wstępie tej recenzji książka M. Jarockiego *Open Source w bibliotekach*. Jest to z pewnością sytuacja niezamierzona (być może spowodowana błędem – nomen omen – systemu zarządzania bibliografią), gdyż wcześniej w kilku przypisach D.M. Piotrowski przywołuje książkę Jarockiego, a w jednym z fragmentów określa nawet badania Jarockiego jako zasługujące na „szczególną uwagę”⁶. Pominięcie w takim razie akurat tego tytułu w bibliografii pracy jawi się jako niefortunne.

W zakończeniu autor nie omieszczał wspomnieć o założonym przez siebie serwisie internetowym pod nazwą identyczną jak tytuł główny książki – CMS w bibliotekach (<https://www.cmswbibliotekach.umk.pl/>). To słuszny zabieg nie tylko z marketingowego punktu widzenia, gdyż osoby zajmujące się automatyzacją prac bibliotecznych, a zwłaszcza zwiększeniem funkcjonalności bibliotecznych serwisów internetowych, mogą być zainteresowane nie tylko prowadzonym

⁶ D.M. Piotrowski: *CMS w bibliotekach: open source'owe systemy zarządzania treścią jako platforma realizacji usług bibliotecznych*, s. 71.

przez autora blogiem, ale też potraktować serwis jak dostępną online alternatywę trzeciego rozdziału książki, z katalogiem platform CMS godnych polecenia bibliotekarzom.

Dariusz Grygowski

Wydział Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii
Uniwersytet Warszawski

Ursula Bödecker: Die Polnischen Bibliotheksgesetze – eine Analyse ihrer Bedeutung für das polnische Bibliothekswesen. Dissertation. Humboldt Universität zu Berlin. Institut für Bibliotheks- und Informationswissenschaft.

[dostęp: 14.08.2018]. Dostępny w WWW: https://edoc.hu-berlin.de/bitstream/handle/18452/19593/dissertation_boedecker_ursula.pdf

W Uniwersytecie Humboldtów w Berlinie w dniu 17 listopada 2017 r. Ursula Bödecker obroniła dysertację: *Die Polnischen Bibliotheksgesetze – eine Analyse ihrer Bedeutung für das polnische Bibliothekswesen* [Polskie ustawy biblioteczne – analiza ich znaczenia dla polskiego bibliotekarstwa]⁷.

Autorka jest z pochodzenia Polką, wyjechała z Opola w 1970 r. W 1991 r. ukończyła kierunek Bibliothekswesen w Fachhochschule w Hamburgu, następnie, w 2012 r., studia magisterskie w Uniwersytecie Humboldtów w Berlinie (Bibliotheks- und Informationswissenschaft). Obecnie kieruje Nordost-Bibliothek w Lüneburgu. Autorka nie przewiduje publikacji książkowej, ale tekst dysertacji dostępny jest bez kłopotu w cyfrowym repozytorium uczelni: <https://edoc.hu-berlin.de/>.

Nie każdy polski bibliotekarz zagląda jednak na strony Uniwersytetu Humboldtów, toteż wydaje się celowe zaznajomienie czytelnika PB z tą obszerną (480 stron) dysertacją. Zasluguje ona z wielu względów na naszą uwagę. Zdziwiają przede wszystkim przyczyny zainteresowania niemieckiej bibliotekarki polskim ustawodawstwem bibliotecznym. Otóż, według niej, może ono być przykładem dla bibliotekarstwa niemieckiego, które od lat usiłuje uregulować działanie swojego bibliotekarstwa przez normy prawne, co się jednak nie udaje. Przeszkadzają w tym przede wszystkim „różnice sektorowe”, jak to określa autorka, a różnica między bibliotekarstwem naukowym i publicznym jest tak poważna, że w żaden sposób nie można tych dwóch kategorii bibliotek objąć tą samą ustawą. Autorka ubolewa, że na świecie jednogłośnie wskazuje się na kluczowe znaczenie prawodawstwa bibliotecznego dla pomyślnego funkcjonowania bibliotekarstwa kraju. Postkomunistyczny kraj sąsiadujący – Polska jest tu dobrym przykładem:

⁷ Tłum. wszystkich fragmentów niemieckich – A. Mężyński, chyba że zaznaczono inaczej.

„Widoczne jest w nim wysokie zaangażowanie Państwa w dziedzinę bibliotek i solidne umocowanie bibliotek w społeczeństwie” (s. 2). Polska należy – śmiało decyduje Bödecker – „do tych państw europejskich, które rozstrzygnęły o ustawie bibliotecznej na płaszczyźnie państwowej i mają długą tradycję ustaw bibliotecznych” (s. 2).

Celem autorki jest przede wszystkim „wykazanie znaczenia polskiego prawa bibliotecznego dla polskiego bibliotekarstwa” (s. II). Jakimi metodami posłużyła się autorka dla zrealizowania tego celu? W przesłanym mailu (17.05.2018) określiła swoje założenia badawcze i metodę postępowania następująco: „moje studium jest analizą jakościową znaczenia polskiego ustawodawstwa bibliotecznego dla polskiego bibliotekarstwa. Dysertacja idzie za postulatami Philippa Mayringa, współtwórcy jakościowej analizy zawartości⁸. Jeden z postulatów tej koncepcji wymaga, by taką analizę poprzedzić częścią teoretyczną, z której należy wyprowadzić pytania badawcze i jednocześnie stworzyć podstawy do analizy. W tej części zajmuję się polskim rozumieniem pojęcia «prawo biblioteczne» i «ustawodawstwo biblioteczne», a na koniec także rozwojem ustaw bibliotecznych, ich zawartością i realizacją”. W drugiej części pracy dokonuje owej analizy jakościowej i zastanawia się nad przyszłością polskich ustaw.

Polskiego bibliotekarza interesuje przede wszystkim, na jakiej podstawie opiera swoje badania i skąd czerpie materiały do swoich analiz. Otóż Urszula Bödecker dokonała wyjątkowo solidnej kwerendy – przejrzała całą dostępną polskojęzyczną literaturę przedmiotu, nie omijając prawie żadnej pozycji, przydatnej dla jej celu. Poszła nawet dalej. W jej *Literaturverzeichnis* (s. 241-258) znalazły się również artykuły i książki, które traktują o polskim bibliotekarstwie w ogóle, również o jego historii, nie tylko o prawie bibliotecznym. Spis ten może w ten sposób robić wrażenie przeładowanego, gdyż literatura nt. polskiego prawa bibliotecznego nie jest aż tak liczna, jakby to mogło wynikać z tej bibliografii. Zarzut taki, co do nadmiernej obfitości przytoczonej literatury, trzeba czynić jednak ostrożnie: kto nie chce, nie musi wszak tego czytać, natomiast autorka rozszerzyła, z dużym nakładem pracy, panoramę swoich zainteresowań i przytoczyła obfitą literaturę dotyczącą polskiego bibliotekarstwa. Niewątpliwie ten „spis lektur” może się okazać wartościowym przewodnikiem dla ewentualnych czytelników niemieckich zainteresowanych tą problematyką. Wymieniła też niektóre publikacje niemieckich teoretyków prawa bibliotecznego, którzy byli dla niej inspiratorami metodologii pracy.

Autorka przytoczyła następnie *Spis polskich ustaw, zarządzeń i rozporządzeń* (s. 259-263), wyszukanych na stronie Sejmu: <http://prawo.sejm.gov.pl/>, podała tytuły 33 aktów prawnych po polsku oraz ich niemiecką wersję. Rozpoczęła to wyliczenie od *Konstytucji Seymu Ekstraordynaryjnego Warszawskiego (z dnia 14 października 1773 r.)*. *Ustanowienie Komisji nad edukacją młodzi narodowej szlacheckiej dozorującej* (s. 259). Ostatnim aktem prawnym, który przytoczyła, była Ustawa z dn. 13 czerwca 2013 r. *o zmianie ustaw regulujących wykonywanie niektórych zawodów*.

⁸ Autorka podała w Bibliografii tytuł dzieła Mayringa, które stanowiło teoretyczną podstawę jej rozważań: Mayring, Philippe (2015): *Qualitative Inhaltsanalyse: Grundlagen und Techniken*, Basel: Beltz.

Wymienione wyżej źródła są materiałami standardowymi, do jakich każdy badacz tego tematu powinien sięgnąć. Niewątpliwie oryginalnym sukcesem autorki było posłużenie się innym źródłem – wywiadami, przeprowadzonymi przez nią z polskimi bibliotekarzami, którzy w taki czy inny sposób byli aktywni w pracach nad ustawami bibliotecznymi, w różnych okresach, przede wszystkim w okresie prac nad ustawą z 1997 r. Autorka dotarła, na podstawie znajomości literatury, do pięciu osób, które według niej miały na ten temat coś do powiedzenia i przeprowadziła z nimi obszernie wywiady. Ci rozmówcy to: Bolesław Howorka, Andrzej Mężyński, Elżbieta Stefańczyk, Jolanta Stępniać i Jan Wołosz. No cóż... to był jej wybór, choć można mieć tu inne zdanie, co do wskazania właśnie tych osób, jako znawców prawa bibliotecznego w Polsce. Ja na przykład nie umieściłbym w tym zespole siebie, bo ustawodawstwem bibliotecznym zajmowałem się na marginesie innych moich zainteresowań⁹. Więcej pożytku miałyby autorka z kontaktów, np. z Jerzym Majem¹⁰. Wielkim nieobecnym jest tutaj Tadeusz Zarzębski, ale on odmówił udzielania wywiadu, za to na kartach dysertacji pojawia się, i słusznie, bardzo często.

Wywiady zajęły 108 stron (s. 272-380) i chociaż znamy ze wstępu nazwiska rozmówców, to w tym fragmencie tekstu zostały one zastąpione kryptonimami: E1, E2, E3, E4, E5. Autorka ukryła nawet płeć rozmówców i wyrzuciła wszystkie akapity, które mogłyby ich identyfikować, co więcej, niektóre nazwiska w tekście zostawia, a niektóre wykropkowuje, co momentami jest niejasne. Zabiegi U. Bödecker wydają się przesadne. Przyjęła tu żelazną zasadę zachodnioeuropejskiego dziennikarstwa, że udzielonego wywiadu się nie koryguje, a udzielający wywiadu ma pełne zaufanie do dziennikarza. Ale my obracamy się przecież w obrębie bibliotekarstwa, a nie polityki, bibliotekarstwa, które na stykach polsko-niemieckich pozostawia dużo niejasności, choćby terminologicznych, które warto w takiej publikacji sprawdzić i wyjaśnić. Brak autoryzacji tych wywiadów taką ścieżkę nam zamknął i skutkowało licznymi powtórzeniami i wtrąconymi dygresjami, nie zawsze właściwymi w tym miejscu. Ukrycie naszych nazwisk nie ma więc większego sensu. Czytelnik wolałby z pewnością wiedzieć, kim są rozmówcy, których wypowiedzi właśnie czyta i jakie mają kompetencje. Bo jeżeli na przykład są wśród nich wicedyrektorzy Biblioteki Narodowej i jednocześnie przewodniczący Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich (Elżbieta Stefańczyk i Jan Wołosz), to mają oni zupełnie inny ogląd spraw bibliotekarskich niż przedstawiciele bibliotek specjalnych (Jolanta Stępniać czy Bolesław Howorka) i te różnice w tekstach są widoczne. Z drugiej strony, autoryzacja i korekta własnego tekstu przed publikacją, sprzyja zawsze podniesieniu jego jakości. Można przecież sprecyzować pojęcia, oczyścić tekst z nieistotnych dygresji, usunąć porzekadła czy nawyki językowe. No i jeszcze jeden argument, może mniej elegancki: indagowana piątka to

⁹ W spisie literatury (s. 251-258) autorka skrupulatnie opisała moje dziewięć prac, ale tylko trzy z nich mają związek z tematem, a większość dot. historii stosunków bibliotecznym polsko-niemieckich.

¹⁰ Autorka przytacza tylko jedną jego pracę (s. 250) „Kilka uwag i wyjaśnień do projektu ustawy o bibliotekach”. Bibliotekarz 1993, nr. 3, s. 3-5, a przecież jest on autorem jeszcze kilku wartościowych tekstów na ten temat.

wszyscy emeryci, lub prawie emeryci. Emeryt jako taki jest szczęśliwy z samego faktu, że ktoś chce go wysłuchać, a widząc włączony mikrofon daje często upust swojej elokwencji i mówi o wszystkim, na czym się zna, oddala się z byle powodu od głównych wątków, a podnosi tematy, które przez dziesięciolecia leżały mu na wątpiach i teraz znajduje okazję, by je podnieść i zinterpretować. Wywiadowany oznaczony kryptonimem E1 wybuchnął skargą na „dzisiejsze czasy”, skrytykował „system” i przypomniał gorzko, iż „dawniej się mówiło, że trzeba być w PZPR, żeby zajmować kierownictwo, a teraz to trzeba być w Platformie albo w PIS-ie. Niewiele się zmieniło” (s. 279). Może i tak, ale czy tu właśnie jest miejsce, w rozmowie o polskich ustawach bibliotecznych, żeby zgorzkniały PZPR-owiec mógł się poskarżyć światu na krzywdy uczynione polskiemu bibliotekarstwu po 1989 r.? Nie sądzę, żeby omówienie z autorką tekstu przed drukiem skłoniło wywiadowanego E1 do zmiany poglądów, czy choćby do przejścia do właściwych tematów, mogłoby jednak ukrócić jego elokwencję. Otóż opisuje on, w jaki sposób przyznawał podwyżki w swojej bibliotece. Opis jest plastyczny. Cały zespół radzi „... temu damy trzysta, temu damy dwieście, temu sto, a temu nic nie damy, bo sobie nie zasłużył – jak w tym wierszyku dla dzieci – tylko łeppek urwała i poleciała. Zna Pani”. Na to Bödecker: „Nie”. E1: „No to dzieci w Polsce taki wierszyk mówią: tu sroczka kaszkę warzyła, w ogonek się sparzyła, jednemu dała miseczkę, drugiemu na łyżeczkę, trzeciemu w garnuszek, czwartemu w dzbanuszek, a piątemu nic nie dała, tylko łeppek urwała i poleciała. No i tak jest z tym dzieleniem pieniędzy. Ale ja uważam, że dyrektor musi mieć jakiś organ doradczy”.

Ja również nie ustrzegłem się od zdań niepotrzebnych, które przy autoryzacji bym usunął. Gdy mówiłem o dekreście z 1946 r. i wspominałem o roli Grycza w jego powstaniu, zapytałem się: „A o Gryczu Pani słyszała?”. Słyszała, ale ja uzupełniłem jej wiedzę następująco:

„Był on mały, garbaty i miał dwie żony.”

„Miał dwie?”

„Tak.”

„Tylko Alodię, czy nie, przepraszam?”

„Również Ewę, taka sexy kobitka, góralka. I go zdradzała. Ale mówię, że był mały, garbaty, a kobiety na niego leciały. I to jest sztuka.”

„To sztuka.”

Zapomniałem już, że to w tym wywiadzie powiedziałem, zapewne, by odregować potwornie *seriozny* nastrój wywiadu, którego nie wytrzymałem. Autoryzując ten wywiad, bezwzględnie usunąłbym ten fragment, ale autoryzacji nie było.

Lektura pięciu wywiadów pozostawia wrażenie pewnego chaosu. Poruszono w nich zbyt dużo tematów traktujących o polskim bibliotekarstwie w ogóle, poczynając od międzywojnia. Może zresztą tak musiało być, gdyż udzielający wywiadów mówili z głowy, a do przedstawienia mieli czasami skomplikowane kwestie prawne, często związane z niełatwymi problemami ustrojowymi. Odpowiadając, zapewne nikt z nas nie miał żadnych wątpliwości i był pewien wszystkiego, o czym mówił. Niemniej Bödecker jakoś to uporządkowała. Pomogło jej w tym metodyczne podejście do tematu. Prowadząc wywiady, zadawała swoim

rozmówcom te same pytania, w tej samej kolejności. Były nimi następujące „kompleksy tematyczne”:

1. Rozumienie prawa bibliotecznego i ustawodawstwa bibliotecznego.
2. Powstanie ustaw biblioteczných.
3. Zawartość ustaw biblioteczných.
4. Realizacja ustaw biblioteczných.

Odpowiadający, jak napisano wyżej, na te pytania odpowiadali szeroko, mnożąc dygresje, ale jednak w końcu nie uciekali od właściwych odpowiedzi. Trzeba było jednak je wydobyć z zagmatwanych nieraz relacji. Autorka tego dokonała w ten sposób, że po wywiadach zamieściła „Codierleifaden” (s. 381-465) – przewodnik po zawartości wywiadów, wyłuskujący z nich opinie, według podanych wyżej kompleksów tematycznych.

„Codierleifaden” zaczyna się kategorią nadrzędną (Oberkategorie), np. rozumienie prawa bibliotecznego (s. 381-383), a w tej kategorii zamieszcza ona wypowiedzi z wywiadów, które definiują prawo biblioteczne. Zacytowała również zdania, które przypisywały to pojęcie do danej dziedziny wiedzy. Trzeba przy tej okazji podkreślić, że autorka stanęła przed arcytrudnym zadaniem tłumaczenia tekstów polskich na język niemiecki i z tymi trudnościami poradziła sobie znakomicie. Jej praca może służyć pomocą, również polskim tłumaczom w zakresie terminologii bibliotekarskiej, gdyż nieliczne dwujęzyczne słowniki specjalistyczne niekiedy zawodzą, zwłaszcza po latach¹¹.

Omówione wyżej części pracy, jak wywiady, czy Codierleifaden, choć bardzo ważne dla tego studium, autorka traktuje jako załączniki. Zasadnicza, merytoryczna część mieści się w kilku rozdziałach początkowych na stronach 7-240. W rozdziale „Powstawanie polskich ustaw biblioteczných” (s. 16-63) opisuje okoliczności polityczne i zawodowe dotyczące powstawania tych ustaw. Następny, zasadniczy dla pracy rozdział nosi tytuł „Charakterystyka ustaw biblioteczných” (s. 64-95). Charakteryzuje w nim zawartość poszczególnych regulacji trzech naszych ustaw: z 1946, 1968 i 1997 r. Szczególnym uznaniem darzy dekret o bibliotekach z 1946 r., słusznie oceniając wagę zawartą w nim nowej koncepcji ogólnopolskiej sieci bibliotek powszechnych i model centralnego zarządzania polskim bibliotekarstwem. Na jego podstawie powołano Naczelną Dyрекcję Bibliotek. Podkreśla rolę jej dyrektora Józefa Grycza, przypominając jego teksty oryginalne i opracowania jego dotyczące. Autorka nie dotarła jednak do ważnej pracy Jacka Puchalskiego: *Prace Józefa Grycza nad organizacją bibliotekarstwa publicznego w latach 1945-1954*¹². Puchalski wykorzystał nowe źródła, niedostępne choćby pisującemu wcześniej o Gryczu T. Zarzębskiemu¹³, i przedstawił jego działalność w nowym świetle.

¹¹ Autorka posługiwała się słownikiem E. Bağlajewskiej-Miglus i R. Berga (2006): *Wörterbuch für Bibliotheken Deutsch-Polnisch, Polnisch-Deutsch*. Wiesbaden: Harrasowitz Verlag. Mógł on być jednak jej pomocny tylko w ograniczonym zakresie, gdyż zawiera wiele niedostatków, zob.: Recenzja Elżbiety Herden (2007), „Roczniki Biblioteczne”, R. 51, s. 271-279.

¹² Artykuł opublikowany w: „Z badań nad książką i księgozbiorami historycznymi”, cz. I, t. 5, 2011, s. 53-88; cz. II, t. 6, 2012, s. 79-111.

¹³ Autorka wymienia prace T. Zarzębskiego w spisie literatury, s. 256-258.

Opisując powstanie ustawy z 1968 r. autorka wydaje się wiązać ją z „wypadkami marcowymi”, ale chyba bez wystarczających dowodów. Zauważa też, że ta ustawa zdecydowała o decentralizacji bibliotek, niweczając ustalenia dekretu, choćby przez fakt podporządkowania bibliotek różnym ministerstwom i Polskiej Akademii Nauk.

Okoliczności uchwalenia ostatniej ustawy z 1997 r. zostały przez autorkę opisane szczegółowo na podstawie dostępnych publikacji. Opisała więc jej cel, zasadnicze regulacje, stanowisko i rolę Biblioteki Narodowej. Nie mogła jednak wiedzieć, co się działo za kulisami walki o ustawę. A walka taka była. Bibliotekarze szturmowali twierdzą, jaką było Ministerstwo Kultury i jego urzędnicy, by zmienić samą filozofię ustawy, a przede wszystkim wyjąć polskie bibliotekarstwo ze szponów Ministerstwa i stworzyć jakiś kierowniczy organ niezależny, wyposażony w należyte kompetencje, budżet i możliwość faktycznego kierowania bibliotekarstwem. Ta koncepcja poniosła porażkę, a to w takiej sytuacji politycznej, gdy ministrem był przedstawiciel Polskiego Stronnictwa Ludowego, Zdzisław Podkański, nieudolny polityk, ignorant w dziedzinie wiedzy o kulturze, którego ambicją było przeforsowanie w imieniu PSL jak największej liczby ustaw dotyczących kultury, co mu się zresztą udało.

Obszerny rozdział traktuje o realizacji ustaw bibliotecznych (s. 96-130), a więc o ich wpływie na budowę i rozwój bibliotekarstwa w latach 1946-1997. Poszczególne etapy opisane są solidnie w oparciu o znaną autorce literaturę. Kłopot dla czytelnika jest taki, że czasami trudno jest związać poszczególne fragmenty dziejów bibliotek z oddziaływaniem na nie danej ustawy – te narracje biegną niejako odrębnie. Opisuje więc tworzenie ram organizacyjnych bibliotekarstwa, rolę instytucji nim kierujących, budowę i rozwój sieci bibliotecznych. Czytelnik otrzymuje więc skondensowaną, solidną dawkę wiedzy o polskim bibliotekarstwie powojennym. Autorka bazuje wprawdzie na publikacjach, a nie np. na archiwaliach, co jednak nie jest wadą, bo pogłębione badania nad historią polskich bibliotek nie były przecież jej celem. Wydaje się jednak, że czasem niepotrzebnie przekracza zakres swoich zainteresowań. Nie ma wszak wyczerpującej monografii polskiego bibliotekarstwa lat 1945-1989, toteż niektóre jej dociekania nie do końca mają oparcie w literaturze, bezpieczniej byłoby może ich nie umieszczać. Zupełnie nie poradziła sobie na przykład z opisem strat polskich bibliotek podczas II wojny światowej, co do których mają wątpliwości sami historycy tego okresu, a przecież takie rozważania nie były celem jej pracy. Metody swojej pracy wyłożyła dopiero w rozdz. 6 „Metody”. Tłustym drukiem opisała je następująco:

„Zadaniem badawczym tego studium jest zbadanie – za pomocą schematu analizy rozwiniętych kryteriów (mit der Analysemaske der entwickelten Kriterien) – polskich ustaw bibliotecznych pod kątem ich przydatności jako narzędzia do kształtowania polskiego bibliotekarstwa.

Można też zapoznać się z konkurującymi z sobą interesami przy realizacji ustaw bibliotecznych, co daje szansę rozdzielenia interesów państwowych od interesów społecznych dobrze zorganizowanego bibliotekarstwa. Bowiem polskie ustawy biblioteczne, po wszystkich przełomach, społecznych, politycznych i gospodarczych, działają w dużej mierze zgodnie ze swoimi pierwotnymi ideami.

Ponadto doświadczenia bibliotekarzy, zdobyte przy powstawaniu i w procesie realizacji ustaw bibliotecznych, są interesujące również w kontekście międzynarodowym¹⁴.

Rozdział 7: „Badania” (s. 143-232) jest chyba najważniejszy dla autorki. Przedstawiła w nim wyniki swoich badań, łącząc wnioski z lektur, jak i wywiadów z polskimi bibliotekarzami. W zamyśle poprzednie rozdziały o powstaniu polskich ustaw bibliotecznych, ich charakterystyka, realizacja, przygotowywały grunt pod wnioski, które zawarła właśnie w tym rozdziale. Do tych konkluzji dochodziła przytaczając odpowiednie oceny w literaturze przedmiotu i odpowiednie cytaty z wywiadów z bibliotekarzami, podane w wersji oryginalnej i w jej tłumaczeniu na język niemiecki. Tematy tych analiz są liczne, wymieńmy kilka z nich: zajmuje ją przede wszystkim „rozumienie prawa bibliotecznego”. Przywiązuje dużą wagę do definicji tego prawa, uważając, że wprowadzenie kategorii „prawo biblioteczne” pozytywnie odróżnia bibliotekarstwo polskie od innych krajów, gdzie takie pojęcie nie egzystuje. Za znawcę tego prawa w Polsce uważa T. Zarzębskiego, traktując go, w całej swojej pracy, jako najwyższy w tej mierze autorytet w kraju. Z dużą wytrwałością tropi Bödecker wpływ ustaw bibliotecznych na naszą rzeczywistość biblioteczną. Chciałaby, żeby ten wpływ był duży, albo wręcz decydujący. Jeden z podrozdziałów zatytułowała „Realizacja ustaw bibliotecznych” (s. 205-232). Wszyscy autorzy prac, z których korzystała (a przede wszystkim wywiadowani), zgadzają się, że rola tych ustaw była duża i że bez nich trudno byłoby budować polskie bibliotekarstwo, lecz wszyscy wskazywali też, że realia polityczne i społeczne uniemożliwiały z reguły, zastosowanie przepisów ustaw w pełnym wymiarze. Niemniej stwierdza zdecydowanie, choć lojalnie referuje wątpliwości swoich rozmówców, iż ustawy biblioteczne mają duży wpływ na funkcjonowanie polskiego bibliotekarstwa. Wypełniają one, zgodnie z prawem, funkcje legitymizujące, stabilizujące i ochronne (s. 210).

W rozdziale „Badania” autorka cytowała opinie, które znalazła w literaturze, cytaty z wywiadów, po czym zaopatrywała je swoim komentarzem. Na bazie tych wszystkich źródeł i przemyśleń napisała rozdział: „Rozważania końcowe” (s. 234-240). W skondensowanej formie podała już ostateczne wnioski ze swoich dociekań. Osią jej rozważań jest konkluzja, którą, jak się wydaje, intuicyjnie wyczuwała już przed podjęciem badań, iż ustawy biblioteczne leżały u podstaw kształtowania polskiego bibliotekarstwa i dalej stanowią o jego jakości i rozwoju. Ich początku dopatruje się w XVIII w., w dokumentach Komisji Edukacji Narodowej, a więc sięga daleko do historii kraju. Takie ich umocowanie w tradycji jest ważne, twierdzi, bo umacnia ich współczesne znaczenie. Polskie ustawy legitymizują zadania bibliotek i bibliotekarstwa, bronią ich zasobów i stabilizują działalność. Wzmacniają poczucie wspólnoty środowiska i szacunek dla bibliotek w społeczeństwie. By jednak powstały, niezbędna jest wola państwa i zaangażowanie bibliotekarzy.

Autorka nie zamyka oczu na słabości ustaw, niekiedy znikome ich znaczenie w środowisku bibliotecznym. Zdaje sobie sprawę z uwarunkowań politycznych, które najczęściej działały wbrew ustawom. Jednocześnie utrzymuje, że nigdy te

¹⁴ Tłum. Małgorzata Platajs

czynniki nie były aż tak silne, by wpływ ustaw ograniczyć do zera. Stalinizm na przykład ograniczył rolę postanowień Dekretu z 1946 r., acz nie przekreślił ani nie zlikwidował skonstruowanej w tym czasie sieci bibliotek publicznych, która przetrwała w swoim zasadniczym kształcie do dzisiaj. Dzięki Dekretowi uratowano po wojnie dużą część zbiorów, a sieć bibliotek publicznych była jednym z narzędzi powojennej walki z analfabetyzmem.

Ustawa z 1968 r. nie miała tak fundamentalnego znaczenia jak Dekret, bo nie spełniała wymogów nowoczesnego bibliotekarstwa. Wydaje się jednak, że autorka nadmiernie akcentuje rolę tej Ustawy, która, przy wszystkich swoich porządkujących zaletach, była też wyrazem technologicznego i społecznego marazmu końca okresu gomułkowskiego. Odpowiedzialność za bibliotekarstwo rozłożona była wtedy na wiele resortów, a Ustawa miała się temu przeciwstawiać.

Ustawa z 1997 r. powstała w nowych warunkach ustrojowych, w nowym przebudowanym państwie, w którym przywrócono realną rolę samorządów, ale w stosunku do tej z 1968 r. nie była aktem przełomowym – dalej pozostawiała bibliotekarstwo podzielone. Jednak, mimo wielu braków i mimo tego, że zawiodła ona bibliotekarzy, daje możliwości rozwoju bibliotek i pozostaje kamieniem węgielnym (*Grundstein*) polskiego bibliotekarstwa.

Rozważania tego rozdziału kończy następującą uwagą, którą potraktujemy również jako zakończenie tej recenzji: „Nawet jeżeli polskie ustawodawstwo biblioteczne musi być oceniane jako przypadek szczególny, z przyczyn historycznych i polityczno-społecznych, i całe nie może być oceniane jako wzorowe, to fakt, że w ogóle istnieją ustawy biblioteczne oraz to, że w realnym zastosowaniu wykazują się one jednak sporą elastycznością, oraz fakt, że uczestniczą w tym fachowcy, są zachętą dla krajów, w których nie istnieją ustawy biblioteczne” (s. 239-240).

Andrzej Mężyński

Tekst wpłynął do Redakcji 21 września 2018 r.

PRZEGLĄD PIŚMIENICTWA KRAJOWEGO

Zespół zagadnień związanych z wielowymiarowością usług bibliotecznych i biblioteki jako instytucji to temat pracy zbiorowej *Multibibliotekarstwo* (Wojciechowska, red. 2018). W części pierwszej publikacji zatytułowanej *Analizy m.in. Maciej Karwowski* przedstawił sylwetkę idealnego bibliotekarza w artykule *Profil kompetencyjny bibliotekarza XXI wieku – analiza ofert pracy w kontekście stawianych wymagań i proponowanych zadań*. Kamil Banaszewski i Katarzyna Bartosiak zaprezentowali metody prowadzenia szkoleń (*MULTIedukacja w bibliotekach akademickich – nowe metody i narzędzia szkoleń użytkowników*), a Monika Cieniewska i Anna Nobis-Fechner omówiły zastosowanie nowych metod w pracy z użytkownikiem niepełnosprawnym (*Multimedia w pracy z użytkownikiem niepełnosprawnym wzrokowo. Przykład Głównej Biblioteki Pracy i Zabezpieczenia Społecznego*). W części drugiej Aplikacje swoimi doświadczeniami i osiągnięciami podzielili się m.in. Wojciech Giermaziak i Iwona Fryzowska-Chrobot (*Wielowymiarowość usług biblioteczno-informacyjnych świadczonych przez Główną Bibliotekę Lekarską w Warszawie*) oraz Justyna Długosz (*Biblioteka Muzeum Śląskiego – współczesna biblioteka muzealna w nowoczesnej instytucji kultury*).

Monograficzne ujęcie problematyki kultury książki w oświeceniowym Lwowie zaprezentowała Halina Rucińska-Giertych w publikacji *Kultura książki polskiej we Lwowie w okresie oświecenia* (Rucińska-Giertych, 2018). Praca, będąca wynikiem szeroko zakrojonych badań, przedstawia ogół zjawisk i procesów związanych z polską książką we Lwowie na przełomie XVIII i XIX w., w okresie oświecenia. Dwa pierwsze rozdziały zostały poświęcone historii i charakterystyce miasta, jego życiu intelektualnemu, kulturalnemu i towarzyskiemu. W rozdziale *Stosunki wydawniczo-księgarskie* autorka scharakteryzowała uwarunkowania rozwoju ruchu wydawniczo-księgarskiego, zaprezentowała działające we Lwowie drukarnie, odlewnie czcionek, księgarnie, wypożyczalnie przy księgarniach. W kolejnych rozdziałach została przedstawiona oferta księgarska, produkcja wydawnicza (reperuar, autorzy, estetyka typograficzna), rynek prasowy, reklama książki. Ostatni rozdział został poświęcony analizie odbiorców książki polskiej we Lwowie.

Przedmiotem badań auterek publikacji *Lilipucia rewolucja. Awangardowe wydawnictwa dla dzieci i młodzieży w Polsce w latach 2000–2015* (Biernacka-Licznar et al., 2018) stał się swoisty fenomen na polskim rynku książki dla dzieci i młodzieży – tzw. wydawnictwa lilipucie. Powstały w reakcji na komercyjną, monotonną ofertę wydawniczą o niskiej wartości artystycznej, która zaczęła dominować po 1989 r. Wydawnictwa te w większości zostały założone bądź zainicjowane przez młodych rodziców, szukających ciekawych treściowo i artystycznie książek dla swoich dzieci. Lilipucie oficyny są nieduże, publikują wyłącznie lub głównie książki dla dzieci i młodzieży, wydane przez nie książki charakteryzuje wysoki poziom artystyczny, edytorski, literacki. Prezentowana publikacja składa się z dwóch części. W rozdziale pierwszym części pierwszej autorki omówiły powstanie, działalność, politykę wydawniczą wydawnictw lilipucich, a także ukazały wpływ tych wydawnictw na rynek książki oraz czytelnictwo dzieci i młodzieży. Rozdział drugi zawiera analizę produkcji wydawniczej oficyn lilipucich,

natomiast rozdział trzeci został poświęcony ukształtowaniu edytorskiemu książek. Część druga publikacji zawiera bibliografię książek dla dzieci i młodzieży opublikowanych przez wydawnictwa lilipucie w latach 2000-2015 w układzie według poszczególnych wydawnictw.

Tematykę roli wydawcy w kształtowaniu gustów czytelniczych i estetycznych, odkrywaniu i promowaniu wybitnych pisarzy podjął także znany włoski pisarz, erudyta, eseista i wydawca Roberto Calasso w zbiorze esejów *Ślad wydawcy* (Calasso, 2018). Teksty Roberto Calasso przybliżają działalność prowadzonego przez niego cenionego wydawnictwa Adelphi i związanych z wydawnictwem współpracowników, wybitnych osobowości, a także ukazują sylwetki i osiągnięcia innych wydawców na przestrzeni dziejów. Eseje są także apologią edytorstwa rozumianego jako sztuka wydawania książek oraz próbą odpowiedzi, na podstawie jakich kryteriów można ocenić wielkość wydawcy. Cyfryzacja książki, zmiana pozycji czytelnika niesie pewne zagrożenia. Rola wydawcy polega, według autora, na ocenianiu, odmawianiu, osądzaniu. Osąd dzieła jest dla edytora próbą ogniową. „Kiedy do takiej próby nie dochodzi wydawca może zejść ze sceny i nie będzie to ani dostrzeżone, ani opłakane” (s. 127).

Na wydaną przez specjalizujące się w tematyce typograficznej i projektowania książki wydawnictwo d2d.pl pracę zbiorową *Triumf typografii. Kultura, komunikacja, nowe media* (Hoeks; Lentjes, wybór i oprac. 2017) składa się 21 esejów autorstwa specjalistów z zakresu typografii i szeroko rozumianej komunikacji. Zamieszczone w publikacji artykuły dają obraz historii typografii, jej znaczenia w kulturze, komunikacji, rozwoju społecznym. Zawierają też refleksje dotyczące kierunków zmian w typografii. Część pierwsza *Narodziny i rozwój* gromadzi między innymi eseje o czasach przed Gutenbergiem w historii książki, o pierwszych książkach drukowanych, XIX-wiecznej rewolucji w produkcji książek. Część druga *Nowe kierunki* zawiera artykuły ukazujące rozwój typografii z perspektywy teorii informacji i kultury książki. Artykuły części trzeciej *Zakres typografii* ukazują typografię w szerszej perspektywie (projektowanie graficzne, sztuki wizualne, liternictwo w architekturze, reklama). Książka, jak przystało na publikację o tematyce typograficznej, jest przykładem starannej i funkcjonalnej edycji.

Odbywającej się w Bibliotece Muzeum Narodowego we Wrocławiu w dniach 22 maja – 15 lipca 2018 r. wystawie *Sztuka druku. Europejskie oficyny wydawnicze w starodrukach Biblioteki Muzeum Narodowego we Wrocławiu* towarzyszył starannie wydany katalog autorstwa kuratorek wystawy (Fercowicz; Piotrowska, 2018). Na wystawie i w katalogu zaprezentowano wyjątkowe przykłady druków z uznanych oficyn niemieckich, niderlandzkich, francuskich, szwajcarskich, włoskich, polskich, oficyn często należących do znanych rodów drukarskich. Najstarszym z pokazanych dzieł był *Dekret Gracjana* opublikowany w Strasburgu w 1472 r. przez Heinricha Eggensteina. Wśród ponad 120 starodruków znalazły się także: wydany w Moguncji *Mszał wrocławski* z 1483 r. z cennymi drzeworytami autorstwa Konrada Baumgartena – wędrownego drukarza i grafika i uznawana za najpiękniejszą książkę swoich czasów *Teutsche Academie* Joachima von Sandrarta.

Wybrane aspekty zawartości wychodzącego w okresie międzywojennym „Nowego Dziennika” przedstawiły Sabina Kwiecień i Beata Langer w książce

Prasa, książka, biblioteka na łamach „Nowego Dziennika” (Kwiecień; Langer, 2016). W rozpoczynającym pracę rozdziale „*Nowy Dziennik*” w międzywojennym Krakowie zaprezentowano historię, program, sylwetki redaktorów i inne zagadnienia dotyczące tego trzeciego co do wielkości w Polsce żydowskiego dziennika w języku polskim. W kolejnych rozdziałach autorki przedstawiły analizę obecności bibliotek, wydawnictw, księgarni, prasy oraz książki (problemy czytelnictwa, recenzje, promocje książek) na łamach „Nowego Dziennika”. Wśród wielu interesujących obserwacji wymienić można fakt przewagi w doniesieniach o bibliotekach informacji o bibliotekach naukowych lub oświatowych o profilu naukowym, ze szczególnym uwzględnieniem Narodowej i Uniwersyteckiej Biblioteki Żydowskiej w Jerozolimie, preferowanie inicjatyw wydawniczych dotyczących tłumaczeń literatury żydowskiej na język polski czy też poświęcenie dużej uwagi prasie, polskiej i zagranicznej, szczególnie prasie syjonistycznej.

Bibliografia i związana z nią refleksja teoretyczna to dziedziny wiedzy i praktyki mające długą, sięgającą starożytności historię. W XIX w. teoria bibliografii uzyskała status nauki. Rozprawa Agnieszki Gołdy *Teoria bibliografii w II Rzeczypospolitej* (Gołda, 2018) ukazuje interesujący okres w historii rozwoju teorii bibliografii w Polsce, mianowicie okres 20-lecia międzywojennego, kiedy to nastąpił intensywny rozwój tej dziedziny. W pracy przedstawiono zarys historyczny teorii bibliografii do początków XX w., instytucjonalne i organizacyjne zaplecze rozwoju teorii bibliografii w Polsce w II Rzeczypospolitej (z wiodącą rolą Instytutu Bibliograficznego i Związku Bibliotekarzy Polskich), nurty badawcze w zakresie teorii bibliografii, w tym teorii rodzajów bibliografii. Autorka przedstawiła również środowisko naukowe i zawodowe teoretyków bibliografii. Ostatni rozdział został poświęcony recepcji teorii bibliografii z okresu 20-lecia międzywojennego po 1945 r.

Obszerna *Encyklopedia Książki* (Żbikowska-Migoń, Skalska-Zlat, red. 2017a, b), owoc kilkuletniej pracy redaktorek i szeregu autorów składa się z dwóch tomów. Tom pierwszy zawiera blok esejów stanowiący zarys problematyki dotyczącej książki i innych rodzajów dokumentów, ich znaczenia w komunikacji społecznej a także hasła od A do J, natomiast tom drugi zawiera hasła od K do Z oraz indeksy. Zbiór jedenastu esejów rozpoczyna tekst Krzysztofa Migonia *Bibliologia – nauka o kulturze książki*. Wśród kolejnych tekstów kompleksowo ukazujących różne obszary księgoznawstwa znalazły się między innymi eseje: Macieja Matwijowa *Od tabliczki glinianej do tabletu. Dzieje książki*, Walerego Pisarka *Prasa*, Małgorzaty Komzy *Sztuka w książce – książka w sztuce*, Janusza Kosteckiego *Czytelnictwo w Polsce – trwanie i zmiany*, Barbary Sosińskiej-Kalaty *Książka (dokument) w środowisku informacyjnym*. Zawarte w drugiej części tomu pierwszego i w tomie drugim *Encyklopedii* problemowe, przeglądowe i szczegółowe hasła rzeczowe stworzyły natomiast obszerne kompendium wiedzy o książce, w obszarze krajowym i światowym, historycznym i współczesnym.

Bogate zbiory dokumentów życia społecznego Biblioteki Narodowej udostępniane są szerszej publiczności w formie publikowanych katalogów, zawierających oprócz opisów bibliograficznych obiektów ich reprodukcje. W ramach tego typu publikacji prezentowane są także judaica. *Żydowskie druki ulotne w Warszawie*

1918–1939. *Katalog* (Łętocha et al., 2018) to najnowsze wydawnictwo z cyklu publikacji dokumentujących życie społeczności żydowskiej w II Rzeczypospolitej. Obszerna, licząca 555 s. polsko-angielska publikacja pokazuje druki ulotne z międzywojennej Warszawy, stanowiącej wówczas najważniejszy ośrodek gospodarczy, polityczny i kulturalny Żydów w Europie.

KSIĄŻKI OMÓWIONE

- Biernacka-Licznar, Katarzyna; Jamróz-Stolarska, Elżbieta; Paprocka, Natalia (2018). *Awangardowe wydawnictwa dla dzieci i młodzieży w Polsce w latach 2000–2015. Produkcja wydawnicza, bibliografia*. Warszawa: Wydaw. Naukowe i Edukacyjne SBP, 262 s., il. Nauka, Dydaktyka, Praktyka; 183 s., il. ISBN 978-83-65741-13-4.
- Calasso, Roberto (2018). *Ślad wydawcy*. Przełożyli Joanna Ugniewska i Stanisław Kasprzyśiak. Gdańsk: Fundacja Terytoria Książki, 149 s., il. Biblioteka Mnemosyne. ISBN 978-83-7908-117-2.
- Fercowicz, Barbara; Piotrowska, Maria (2018). *Sztuka druku. Europejskie oficyny wydawnicze w starodrukach Biblioteki Muzeum Narodowego we Wrocławiu. Katalog wystawy*. Wrocław: Muzeum Narodowe, 111 s., il. ISBN 978-83-65563-47-7.
- Gołda, Agnieszka (2028). *Teoria bibliografii w II Rzeczypospolitej*. Katowice: Wydaw. Uniwersytetu Śląskiego, 400 s. Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach; nr 3722. ISBN 978-83-226-3337-3.
- Hoeks, Henk; Lentjes, Ewan, wybór i oprac. (2017). *Triumf typografii. Kultura, komunikacja, nowe media*. Przekład Magdalena Komorowska. Kraków: d2d.pl, 369 s., il. ISBN 978-83-940306-7-4.
- Kwiecień, Sabina; Langer, Beata (2016). *Prasa, książka, biblioteka na łamach krakowskiego „Nowego Dziennika”*. Kraków: Wydaw. Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, 252 s., il. Prace Monograficzne – Uniwersytet Pedagogiczny im Komisji Edukacji Narodowej; nr 777. ISBN 978-83-8084-019-5.
- Łętocha, Barbara; Messer, Aleksander; Jabłońska, Izabela (2018). *Żydowskie druki ulotne w Warszawie. Katalog*. Warszawa: Biblioteka Narodowa, 555 s., il. ISBN 978-83-7009-646-5.
- Rusińska-Giertych, Halina (2018). *Kultura książki polskiej we Lwowie w okresie oświecenia*. Wrocław: Wydaw. Uniwersytetu Wrocławskiego, 388 s., il. Acta Universitatis Wratislaviensis; nr 3815. 978-83-229-3593-4.
- Wojciechowska, Maja, red. (2018). *Multibibliotekarstwo. Praca zbiorowa*. Warszawa: Wydaw. SBP, 206 s., il. Propozycje i Materiały; 97. ISBN 978-83-65741-14-1.
- Żbikowska-Migoń, Anna, red. (2017a). *Encyklopedia książki*. T. 1, Eseje, A – J. Wrocław: Wydaw. Uniwersytetu Wrocławskiego, 776 s., il. ISBN 978-83-229-3543-0.
- Żbikowska-Migoń, Anna; Skalska-Zlat Marta, red. (2017 b). *Encyklopedia książki*. T. 2, K – Z. Wrocław: Wydaw. Uniwersytetu Wrocławskiego, 770 s., il. ISBN 978-83-229-3543-9.

Barbara Koryś

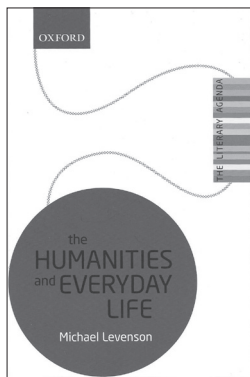
Tekst wpłynął do Redakcji 13 listopada 2018 r.

Z LEKTUR ZAGRANICZNYCH

Bardzo rzadko trafiam ostatnio na bibliologiczne bądź informatologiczne publikacje zagraniczne, którym przypisałbym oceny najwyższe. Niewątpliwie zredukowała się liczbowa podaż tekstów, a wyspecjalizowane wydawnictwa padły bądź dały się wchłonąć edytorskim rekinom ze skutkiem fatalnym, zaś inne wydają byle co, natomiast windują ceny jak oszałałe. Wygląda to kiepsko.

Jednocześnie, żeby dopracować się możliwie rozumnych branżowych koncepcji merytorycznych, trzeba rozglądać się po wielu innych dyscyplinach, bo to wszak nasze otoczenie, mające wpływ na to, co wymyślimy. Ale tam też nie ma zawrotu głowy od sukcesów. Wypracowania są, jakie są.

Podejrzewam więc z przykrością, że w ogóle nauka jako taka uległa częściowemu upupieniu za sprawą różnych *scopusów* i podobnych indeksacji, *hirschomanii* oraz punktowej licytacji – zamiast autentycznych ocen wartości naukowej – no i na dodatek: przy biurokratycznym administrowaniu nauką. W tym stanie rzeczy rzetelny wysiłek naukowy przestał się opłacać i mało kto ma na to ochotę. Rezultaty właśnie widzę.

DOKOŁA HUMANISTYKI [****]

Michael Levenson: *The Humanities and Everyday Life*. Oxford: Oxford University Press, 2017, 172 s. ISBN 978-0-19-880829-9

Szaleńcza wręcz admiraacja wobec technologii oraz automatyzacji wszystkiego, co się rusza – rozpanoszona nie tylko w masowych mediach, lecz także w doniesieniach naukowych – musiała w końcu wywołać jakieś refleksyjne reperkusje, poddające ten emocjonalny i nieskoordynowany krzyk racjonalnej kontrargumentacji. Przeważnie miało to miejsce za sprawą przesunięcia akcentów w kierunku

humanistyki i antropologii – z próbą przypisania wszystkiemu stosownego miejsca. Zwłaszcza: człowiekowi¹.

Coraz częściej też pojawiają się wypowiedzi na temat – ściśle – humanistyki. Niektóre ciekawe i produktywne, a inne, niestety, mniej.

Oto dosyć specyficzne rozważania Michaela Levensona (prof. Univ. of Virginia), porównujące dokonania uniwersyteckich nauk humanistycznych z ich równoległymi replikami w życiu codziennym. To mogła być refleksja wysoce pożyteczna, zwłaszcza w odniesieniu do bibliotekarstwa, ale moim zdaniem nie w pełni tak jest. Autor bowiem, chociaż zna się na rzeczy, nie jest wirtuozem nar-

¹ Np. M. A. Boden: *AI. Its F.* Oxford: Oxford University Press, 2016; S. Dasgupta: *Computer Science*. Oxford: Oxford University Press, 2016; J. M. Gidley: *The Future*. Oxford: Oxford University Press, 2017; R. Schneider, J. Schneider: *The joy of Science*. Cambridge: Cambridge University Press, 2016; J. Zimmermann: *Hermeneutics*. Oxford: Oxford University Press, 2015.

racji. W dodatku wikła się w liczne odniesienia, nawiązania i inne odskoki od eksplikacji głównej, rwąc na strzępy wątek podstawowy, toteż nieraz trudno zrozumieć, o co mu chodzi. Nawet tak świetnie wydawnictwo jak OUP nie zdołało pokroić tego referencyjnego zamieszania.

W niewątpliwej reakcji na mechanofilię autor słusznie twierdzi, że humanistyka jest wszędzie i stale obecna w życiu codziennym. Kiedy czyta się, ogląda filmy, słucha muzyki, relacjonuje zdarzenia, więc ogólniej: kiedy ma miejsce zanurzanie się w kursie aktualnej kultury.

To wnikanie w strefę kultury zawsze miało charakter częściowo aktywny (choćby w trakcie przedsięwzięć bibliotecznych), a teraz – za sprawą nowych narzędzi komunikacyjnych oraz mnogich inicjatyw instytucjonalnych – jeszcze bardziej i w szerszym wymiarze cechuje się kreatywnością. Za symptomatyczny przykład Levenson uznaje *Wikipedię*, którą współtworzyć może każdy (ale dopowiem: internauta) oraz każdy (też dopowiem: internauta) odbierać. Ważne przy tym, że pojawiające się w niej błędy – nagminnie wytykane – są szybko korygowane w trybie zbiorowym.

Racja jest bezdyskusyjna. Ze swej strony żałuję, że Wikipedii nie stworzyły biblioteki, chociaż ma ewidentnie biblioteczny charakter. W każdym razie nie ma przeszkód do udziału bibliotek w dalszym rozwoju tej inicjatywy.

Natomiast trzeba wyraźnie powiedzieć, że to nie jest wytwór dostępny naprawdę dla wszystkich, lecz tylko dla internautów. Oraz – czego autor nie dopowiada – że serwuje informacje proste i ogólne, bez wnikania w detaliczną argumentację. No i przede wszystkim: to nie jest dokonanie wyłącznie humanistyczne.

W autorskiej opinii humanistyka popularna jest również spoiwem międzygeneracyjnym. Każde pokolenie ma bowiem swoje humanistyczne piętno, jednak nie w każdym calu odrębne, zatem są elementy do cząstkowego zespolenia. Zwłaszcza, że obecnie w megabazach zgromadził się gigantyczny materiał, jakkolwiek wymagający opracowania. Trzeba więc stworzyć koncepcję intergenerologicznej dokumentacji i system stosownej indeksacji. Biblioteki nadałyby się do tego świetnie. Ale równie znakomicie nadałyby się do tego duża forsa. A tej akurat nie ma.

W odróżnieniu od humanistyki potocznej, istnieje też humanistyka naukowa, poddana rygorom postępowania naukowego i przycumowana do ośrodków akademickich, gdzie zresztą (zdaniem autora) zajmuje obszar mniejszy, niż inne nauki. Lecz ważne pytanie polega na tym, czy jest wyizolowana i hermetyczna, więc ogólnie biorąc: inna oraz nieprzystępna. W tekście jasnej odpowiedzi nie ma. Autor uważa, że jest odmienna, ale może całemu społeczeństwu zaferować coś ważnego.

Jakkolwiek argumentacja jest moim zdaniem niepełna. Levenson przywołuje stadialny schemat transformacji wiedzy, który zaproponował August Comte: *faza religijna* > *faza metafizyczna* > *faza naukowa* – i uważa, że ostatni etap ma miejsce teraz. Owszem, ale nikt nie powiedział, że fazy poprzednie zatarły się całkowicie. To nawet w nauce, w pewnym stopniu, jest mix.

A poza tym zbliżenie obu obszarów humanistyki, potocznego i naukowego, jest możliwe również dlatego, że naukowci humaniści są także wmontowani w re-

alia codzienności – uczelnie nie są zamkniętymi fortecami – zatem transmisja niektórych treści w obu kierunkach na pewno zachodzi. Ale oczywiście trzeba ją ułatwić oraz zintensyfikować i w tej powinności biblioteki są nie do zastąpienia.

Inna sprawa, że autor nieco demonizuje humanistykę naukową. Sygnalizuje przesadnie, że jest uwikłana w rozmaite sprzeczności i nieklarowności – tak naprawdę filozoficzne, a nie ogólnohumanistyczne – które nie przystają do przekładni potocznych, więc przeszkadzają w ewentualnym zespoleniu. Konkretnie zaś przypomina, że oto J.P. Sartre próbował pożenić marksizm, psychoanalizę i egzystencjalizm, ale spójni nie udało się wypracować. A na to nałożył się później, całkowicie odmienny, strukturalizm i potem jeszcze bardziej inny dekonstruktywizm. Jak to wszystko razem powiązać interdyscyplinarnie i przetransmitować do szerokiego obiegu?

Otóż to jest problem sztuczny. Do świadomości potocznej ma trafić tylko to, co jest zrozumiałe oraz użyteczne – na tym polega zadanie transmiterów, popularyzatorów i znawców. Także: bibliotek. Natomiast nie każdy musi kąpać się w odmętach filozoficznego zaplecza. W końcu używamy bieżąco tysiące wytworów, nie wnikając w naukowe i techniczne przesłanki ich wytwarzania.

Humanistyka naukowa jest nie tylko inna niż potoczna, ale też różni się od pozostałych dziedzin nauki. Ma mianowicie charakter interpretacyjny i argumentacyjny, a nie normatywny. Prawie każdy z jej problemów ma wiele rozstrzygnięć. No i właśnie znajomość sposobów rozwiązywania, czyli metodologii, znamionuje eksperta humanistyki. Pod tym względem odmiennego od innych specjalistów, którzy na ogół preferują jedno finalne rozwiązanie główne. To dlatego przedstawiciele innych nauk, a także publiczność odnoszą się do humanistycznych znawców z rezerwą i nieufnością. Ale to nie znaczy, że mają rację.

Levenson upiera się, że w humanistyce też są i muszą być eksperci. Mimo że lekceważą ich politycy, populiści, dziennikarze, a także specjaliści z innych dziedzin – co powypisywali w rozmaitych (nawet jeżeli poza tym ciekawych) monografiach². Bo też prawdą jest, że nikt tak nie przyłoży profesorowi, jak inny profesor. Ale problem polega na tym, że bez znawców z każdej dziedziny, nie ma normalnej egzystencji.

Jak sugerowali John Dewey oraz Walter Lippman – zresztą nie w każdej sentencji zgodnie – publiczność nie ma narzędzi, żeby zinterpretować i ocenić zbyt dla niej skomplikowany świat. Dlatego potrzebni są znawcy, eksperci, doradcy, których trzeba zaangażować w procesy interpretacyjne, informacyjne, doradcze oraz transmisyjne i edukacyjne.

Autor postrzega wiedzę, nie tylko humanistyczną, jako układ w formie piramidy:

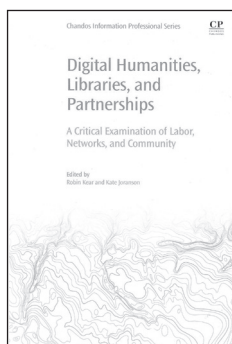
POZIOM 2: wiedza ekspercka
 POZIOM 1: rozeznanie kompetentne
 POZIOM 0: całkowita ignorancja

² T. Nichols: *The Death of Expertise*. New York: Oxford University Press, 2017; R. Susskind, D. Susskind: *The Future of the Professions*. Oxford: Oxford University Press, 2017.

Cały zatem (mówiąc po krakowsku) wic polega na tym, żeby publiczność przeprowadzić z poziomu zerowego na poziom pierwszy, ekspertów z poziomu drugiego namówić zaś, żeby zaczęli mówić językiem, zrozumiałym dla poziomów 0/1.

Kto miałby to inspirować, a potem realizować? Otóż proszę sobie wyobrazić, że amerykański profesor uniwersytecki nie ma wątpliwości, iż najlepiej nadają się do tego biblioteki publiczne. Obsługujące rzesze użytkowników, zanurzone w *pólciszy*(?), kompetentne i wyposażone w niezbędne zasoby i narzędzia, a nastawione – jak nikt inny – na pożytki zbiorowe oraz indywidualnie korzystających. No i w dodatku zainfekowane spontanicznością.

Autor wskazuje poza tym także na muzea, ale podkreśla, że tam swoboda publiczności jest ograniczona, więc i efektywność bywa mniejsza. Proponuję, żeby się nie spierać: ten gość ma rację.

HUMANISTYKA CYFROWA [***]

Digital Humanities, Libraries and Partnerships. A Critical Examination of Labor, Networks and Community. Red. Robin Kear, Kate Joranson. Kidlington: Elsevier/Chandos Publishing, 2018, 199 s. ISBN 978-0-08-102023-4

Ujawniły się w końcu szersze reperkusje jednostronnego uwielbienia dla technologicznej omnipotencji, przywołujące wartości humanistyki, nadal ważne również w nowych okolicznościach. Wyeksponowano mianowicie Humanistykę cyfrową (*Digital humanities*) jako dział badań humanistycznych, zajmujących się człowiekiem i jego wytworami w przestrzeni wirtualnej, z wykorzystaniem narzędzi cyfrowych. Czemu warto przyklasnąć w sensie propagandowym, natomiast nagminne i bezmyślne powtarzanie tego hasła w praktyce, jak zaklęcia, budzi opory. Nie bez racji guru tego kierunku, prof. dr Franco Moretti ze Stanford University, odciął się od tej czysto nazewnicznej ekwilibrystyki, twierdząc, że sam termin *digital humanities* – *means nothing*.

Jakaś reakcja była konieczna – to prawda. Ale nie taka, która całą dotychczasową humanistykę odrzuca na śmietnik, izoluje się od innych dziedzin nauki oraz udaje, że właśnie nastąpiło odkrycie Ameryki.

Do humanistyki cyfrowej akces zaczęły zgłaszać biblioteki, ekspozując digitalne repozytoria na plan pierwszy, natomiast pozostałe zasoby już mniej. Sam akces ma sens, jednak drażni niedostatek refleksji oraz tryb, zdecydowanie *mechaniczny*. Następuje bowiem utożsamienie z nią tylko digitalizacji piśmienniczego dotychczas dorobku humanistycznego. Co nie jest cyfrowe, to nie istnieje?

Poza tym cyfryzacja różnych zakresów piśmiennictwa miała, ma i będzie miała miejsce w bibliotekach, ewentualnie obywając się bez haseł. Nikt wszak nie bajdurzy o cyfrowej biologii albo digitalnej chemii, tymczasem takie (i inne) zasoby istnieją również w sieci i też służą do badań i do edukacji. Oraz, co równie ważne: żadna digitalizacja jakichkolwiek zasobów nie odbiera wartości materiałom

piśmienniczym. Między nimi nie ma wojny, lecz jest dopełnianie. Trzeba więc zachować umiar i rozsądek – robiąc, co należy.

Te uwagi mają bezpośredni związek z sygnalizowaną tu książką, sztapową do bólu zębów, chociaż tytuł mógłby wydać się intrygujący. Tom zawiera 13 tekstów sprawozdawczych z wykonania tyluż uczelnianych projektów – amerykańskich, australijskich i (jednego) angielskiego – pod ogólnym parasolem humanistyki cyfrowej. Niestety, relacje są niebywale nudne i powtarzają na ogół to samo, bowiem redaktorzy tomu zapewne nie mieli na redagowanie czasu.

Sprawozdania szczegółowo opisują realizację przedsięwzięć, bardzo podobnych, więc i relacje nie są nadmiernie zróżnicowane. Dokonaniem głównym było, niemal w każdym wypadku, zapędzenie studentów do prac cyfryzacyjnych wybranego segmentu bibliotecznych zasobów humanistycznych oraz do wymiany opinii w sieci, a także niekiedy: do przedstawienia (też w sieci) wypracowań finalnych. Głównymi realizatorami projektów były przeważnie biblioteki akademickie, przy współpracy kadry naukowej instytutów/wydziałów – czasami odwrotnie – przy czym wzajemnych narzekań na siebie oraz pretensji, wszędzie było więcej niż drzew w niejednym lesie. Ostatecznie jednak zawsze dochodziło do ugody, pod wpływem honoraryjnej *perswazji*.

No i tu jest pogrzebany pies. Ta sama robota mogła być wykonana w ramach normalnych powinności bibliotek akademickich. Skoro jednak zaoferowano granty, to nie skusiłby się tylko głupi. Z tym, że warunkiem uzyskania grantu była odpowiednia *nowoczesność* pomysłu. Oczywiście więc hasło humanistyki cyfrowej okazało się najtrafniejsze z trafnych.

W biurokratycznym sterowaniu nauką – a tak jest nieomal wszędzie – obowiązują szczególne reguły gry. Jeśli opis materiału cyfrowego zamierzasz zdigitalizować do katalogu sieciowego, to na grant możesz liczyć śmiało. Natomiast *indeksując* książkę *drukowaną* do katalogu *kartkowego*, musisz obejść się smakiem.

Rzecz jasna zdaje sobie sprawę z trudności w nawiązaniu współpracy między różnymi bibliotekami akademickimi oraz uczelnianymi instytutami, w wielojednostkowej skali. Lecz dam się przekonać, że honoraria grantowe stanowią skuteczny instrument w przełamywaniu takich przeszkód. Pozostaje natomiast zagadką, w jaki sposób napędzono do projektów studentów. W dodatku: z różnych kierunków studiów. Tego nikt z autorów mnie zdradził. Czyżby zastosowano przemoc fizyczną?

Nie wiadomo też, ile czasu przeznaczono na realizację poszczególnych projektów. Jeden sygnał, że dwa semestry, nie wyjaśnia niczego, ponieważ nieznaną pozostaje częstotliwość zajęć. Przy dużej intensywności pojawia się podejrzenie, że student amerykański albo australijski nie jest przeciążony zajęciami podstawowymi, dlatego ma luz i może równolegle zająć się czymś innym. To nie moje smartwienie, ale może wobec tego lepiej skrócić ogólny czas studiów?

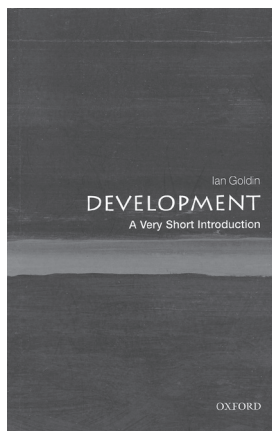
Ze wszystkich tekstów w tym tomie, rzeczywiście interesujące wydały mi się trzy: za sprawą oderwania się od literalnej i detalicznej sprawozdawczości. I tak Erin Rose Glass z uniwersytetu w San Diego zwróciła uwagę, że wprawdzie materiały gromadzone w repozytoriach bywają wykorzystywane w procesach badawczych, ale w szerokim obiegu, nawet studenckim, już nie.

W związku z tym, podjęty projekt posłużył właśnie do zainteresowania różnych grup studenckich – z wykorzystaniem sieci oraz z próbą aktywizacji – tym, co w tych repozytoriach jest dla nich przydatne. Finalne wypracowanie zbiorowe potwierdziło skuteczność przedsięwzięcia. Ale oczywiście: w stosunku do wybranych uczestników, a nie całej publiczności tamtejszej biblioteki.

Z kolei Jeff Emanuel z Uniwersytetu Harvarda odniósł się do projektu umasowienia odbioru repozytoryjnych digitaliów, realizowanego w skali międzywydziałowej oraz międzyuczelnianej pod kierunkiem głównej biblioteki tegoż uniwersytetu. No więc ta specjalna promocja przyczyniła się do poszerzenia obiegu, ale szło to z trudem. Mianowicie różne uczelnie, instytucje i biblioteki nie kwapią się do działań zbiorowych. A poza tym nie wszystkie standardy i procedury są w różnych bibliotekach identyczne, więc to też mnoży przeszkody. Które w końcu można przełamać, ale trzeba bardzo chcieć.

Oraz jest jeszcze wieloautorskie doniesienie z uniwersytetu w Hattiesburgu. Tam celem projektu również była intensyfikacja użytkowania repozytorium, ale połączona z powiększeniem – przez digitalizację szeregu materiałów piśmienniczych – jego części archiwalnej. Udało się stworzyć (ale nie wiadomo jak) studencką grupę uczestniczącą z reprezentantów różnych kierunków humanistycznych i zademonstrować zawartość a także materiały spoza repozytoryjnej kolekcji: do włączenia. Same procesy digitalizacji potraktowano również jako przygotowanie metodologiczne, akurat tej grupie przydatne. Konkretnie: zademonstrowano sposoby postępowania z archiwaliami.

No więc akurat z tych przykładów, bardziej aniżeli z pozostałych, wynika sensowny pożytek z podejmowania tego rodzaju przedsięwzięć. I wprawdzie hasłowy nadtytuł niekoniecznie brzmi dobrze, ale wszak nie musi przeszkadzać. Zwłaszcza jeżeli taki jest warunek uzyskania grantu.

ROZWÓJ? [****]

Ian Goldin: *Development. A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2018, 186 s. ISBN 978-0-19-873-625-7

Prawie wszystkie obecne rozważania na temat bibliotekarstwa i działalności informacyjnej oraz ich otoczenia, oprócz nastawień bieżących, zawierają też odniesienia do przyszłości: czasami ukryte, zakamuflowane, ale nieraz bez-pośrednie. Nie można bowiem unikać fundamentalnego pytania: co dalej, ani ignorować sygnałów, które prospektywnie coś podpowiadają.

Dlatego nie sposób ograniczać się wyłącznie do zamkniętych kręgów obu dyscyplin, bo o tym jak będzie, rozstrzygnie cały kontekst rzeczywistości. Tymczasem ogólne rozważania prognostyczne mają wydźwięk różny. Niektóre oferują racjonalny materiał do prze-

myśleń³, inne lubują się w demagogii⁴, a są również takie, które nie wytrzymują krytyki⁵. Trzeba więc poruszać się wśród nich ostrożnie, nie zamykając oczu i uszu na opinie mało dla nas pomyślne, ale też nie ulegając frustracji. Bezpośrednio bowiem oraz w sposób jednoznaczny nikt nie postawił na bibliotekarstwie krzyżyka.

Taki też jest powód, że odwołuję się do rozważań Iana Goldina na temat postępu i nadchodzącej rzeczywistości – mimo że nie ma tam odniesień do bibliotekarstwa wprost. Jest tylko prognoza ogólna, z różnymi uwarunkowaniami. Ale to jest ujęcie warte uwagi. Wypracowane wszak przez profesora uniwersytetu oksfordzkiego, uznanego w skali międzynarodowej znawcę czynników perspektywnych. Od których bibliotekarstwo zależy również.

Goldin traktuje postęp całościowo i to różni go od większości ekspertów. Twierdzi, że jest wypadkową rozwoju ekonomicznego oraz społecznego. Obok więc innowacji technologicznych oraz zabiegów fiskalnych trzeba kreować humanistyczny aspekt osobowości oraz tworzyć warunki, sprzyjające pełni życia; inaczej nie będzie z tego nic. Myślę, że gdyby miał świadomość istnienia bibliotek, to wmontowałby je w taki program bez wahania.

Jednak – stwierdza bez entuzjazmu – szuka się raczej kolejnych pożytków z układów oraz rozwiązań już istniejących, aniżeli koncepcji nowych. Dlatego podejmowane regulacje międzynarodowe oraz na szczeblach krajowych, a zwłaszcza wycinkowe preferencje protekcyjne, nie przynoszą efektów trwałych. Zatem nadal jest tak, że kraje ubogie rozwijają się wolniej, a biedni biednieją. Stąd wniossek, że skuteczne pomysły na rozwój trzeba dopiero wypracować. Muszę dopowiedzieć, że to jest całkowicie inna tonacja perswazji niż ta, która dominuje w zapowiedziach ery robotyzacyjnej, jak też w apokaliptycznych prognozach dla bibliotekarstwa.

Postęp uzależnia Goldin od czynników materialnych i niematerialnych. Do niematerialnych zalicza stabilizację i pokój oraz dostosowanie do standardów ekologicznych, a także wysoką zdrowotność, dobre prawo, efektywną edukację i alfabetyzację – rozumianą jako zdolność uczestnictwa w kulturze piśmienniczo-czytelniczej. W tym świetle muszą niepokoić edukacyjne *eksperymenty*, lansowane lokalnie i w skali globalnej. Szczególnie ostrożnie podchodzi zaś autor do edukacyjnych funkcji Internetu, które mogą być użyteczne, ale bywają też destrukcyjne.

Jeszcze bardziej wstrzemięźliwie zachowuje się wobec nowych technologii – zwłaszcza automatyzacji i robotyzacji – które mogą sprzyjać rozwojowi, ale nie stanowią panaceum na wszystko. Trzeba je zatem adaptować do skonkretyzowanych potrzeb. Natomiast doradza opór wobec programów sztucznej inteligencji, które (jego zdaniem) tylko zastępują koszty pracy, kosztami urządzeń. Swoją drogą, to jest zupełnie inny wariant sceptycyzmu niż te, które spotykałem dotychczas.

³ M. A. Boden: *AI. Its Nature and Future*. Oxford: Oxford University Press, 2016; J. M. Gidley: *The Future*. Oxford: Oxford University Press, 2017.

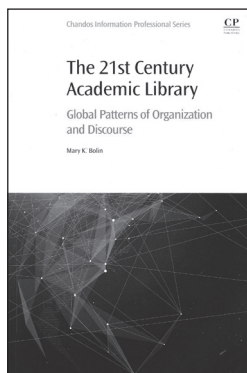
⁴ R. Susskind, D. Susskind: *The Future of the Professions* Oxford: Oxford University Press, 2017.

⁵ *The Knowledge Future.: Intelligent policy choices for Europe 2050. A report to the European Commission*. Brussels: European Union, 2015 [dokument elektroniczny].

Goldin szczególnie podkreśla konieczność ścisłej ochrony intelektualnych praw twórczych – bo to jest baza motywacyjna wszelkich innowacji – ale jednocześnie przestrzega przed ograniczaniem dostępu i reglamentacją korzystania z rezultatów. To trzeba mądrze pogodzić. I oczywiście to jest obszar problemów bardzo bliskich bibliotekarstwu.

Występując w wielu krajach na całym świecie w roli uznanego eksperta, autor lansuje pogląd, że to każdy kraj na własną rękę musi zabiegać o rozwój. Międzynarodowa współpraca bywa pomocna, lecz o niczym nie przesądza. Tym bardziej, że równoległe istnieje niebezpieczne zjawisko drenażu mózgow w krajach biednych, przez kraje bogate – wymagające co najmniej monitorowania.

W ogólnej konkluzji – z którą zapewne nie zgodzi się wielu ekspertów – sugeruje Goldin podział odpowiedzialności za rozwój. Jego zdaniem, sektor prywatny powinien odpowiadać za pracę, natomiast sektor państwowy (oraz społeczny) za infrastrukturę i sferę niematerialną. Wydaje się, że jeżeli nawet gdzieś tak jest obecnie, to jednak tylko częściowo. Na razie?

O BIBLIOTEKACH AKADEMICKICH [*]

Mary K. Bolin: *The 21st Century Academic Library. Global Patterns of Organization and Discourse*. Kidlington: Elsevier/Chandos Publishing, 2018, 160 s., ISBN 978-0-08-101866-8

Nauka o organizacji jako samodzielna dyscyplina naukowa okres świetności ma już dawno za sobą. Wiedza o tworzeniu, scalaniu albo dzieleniu i funkcjonowaniu struktur nie jest w sumie aż tak rozległa i skomplikowana, żeby *białych plam* wystarczyło w niej na wiele dziesięcioleci. Dobrze więc, że została wchłonięta przez nauki o zarządzaniu, bo w takim ujęciu przestrzeni otwartych oraz możliwości kreacji pozostaje jeszcze sporo.

Nie inaczej ma się wiedza na temat organizacji bibliotek, do której obecnie trudno dodać cokolwiek rzeczywiście i produktywnie nowego. Zwłaszcza w kontekście wspinałej i wciąż w pełni aktualnej monografii L.A. Martina sprzed 35 lat⁶. W swoim czasie bardzo chciałem ją przełożyć, ale wówczas było to niewykonalne, toteż zdecydowałem się na opracowanie własne, z pełną świadomością wtórności wobec L.A. Martina. Dlatego teraz przyglądam się nieufnie publikacjom na ten temat oraz niezliczonym konferencjom, bo mogą najwyżej służyć za repetycję wiedzy dla młodszych pokoleń bibliotekarzy, ale częściej bywają po prostu puste.

I tak też – z przykrością – oceniam książkę prof. Mary Bolin z uniwersytetów w San Jose oraz w Nebrasce. Która, jak wynika z dossier, przepracowała szereg lat w bibliotekach akademickich, ostatnio w Lincoln Libraries właśnie w Nebrasce. Ale jej opinie chwilami wprawiają mnie w osłupienie i trudno uwierzyć, że

⁶ L. A. Martin: *Organizational Structure of Libraries*. Metuchen: The Scarecrow Press, 1984.

w taki sposób wypowiada się praktyk bibliotekarstwa. I już w mniejszym stopniu mam za złe jej pseudonaukowe banialuki. Chociaż...

Autorka uparła się, że z organizacyjnego punktu widzenia, biblioteki to są jednostki *biurokratyczne*. Z przywołaniem – oczywiście – Maxa Webera. To klasyk i współtwórca teorii organizacji, lansujący model struktury biurokratycznej jako idealny. Ale to było... sto lat temu!

Powtarzanie tego obecnie, z ignorowaniem dzisiejszego sensu pojęć urzędu oraz biurokracji, to piramidalny absurd. A mieszanie w to bibliotek, to wręcz superabsurd. Ktoś za wszelką cenę chce być oryginalny?

W tekstowej charakterystyce zadań bibliotek akademickich dominuje sztampana. Transmisja treści, wspieranie badań i dydaktyki własnych uczelni, nastawienie na studentów, współpraca międzybiblioteczna. Po co powtarzać coś, co sygnalizowano już tysiące razy? Jako nowość Bolin dodaje mechanizację procesów, digitalizację zasobów oraz usługi zdalne. No i rejestr podstawowych procesów bibliotecznych też stanowi w tej książce powtórkę z powtórek. Gromadzenie, opracowanie, udostępnianie, informowanie, instruowanie oraz usługi specjalne. W ten sposób została zapełniona połowa książki.

Natomiast w autorskim ujęciu problematyki ściśle organizacyjno-strukturalnej ujawnia się pomieszanie kryteriów podziału. Miałyby to być mianowicie według zasobów, procesów oraz funkcji. Ale to wymagałoby uporządkowania.

Autorka dokonuje też kategoryzacji bibliotek według dominujących rodzajów kolekcji. Wymienia więc biblioteki: piśmienniczo-digitalne, digitalno-piśmiennicze, czysto digitalne oraz (cokolwiek to znaczy) *zreformowane*. Przy tym nie ukrywa niechętnego stosunku do piśmiennictwa, bo to wszak starocie. Natomiast w projektach bibliotecznych struktur preferowałaby układy przedmiotowe.

Otóż to jest pomysł księżycowy, bo wymagałby pokawałkowania każdej dużej biblioteki wielozakresowej, na dziesiątki małych bibliotek monodyscyplinarnych. A co do zasobów: ktoś, kto ma chorobliwą awersję do piśmiennictwa, powinien trzymać się od bibliotekarstwa z daleka.

Wśród rozmaitych wypowiedzi M. Bolin, są też narzekania na kiepską jakość kształcenia bibliotekarzy – jej zdaniem przestarzałego. Jednak brakuje uzasadnienia takiej opinii, toteż trudno ocenić, czy ma rację. Tym bardziej, że z kolei można mieć zastrzeżenia co do autorskiej rekomendacji literatury przedmiotu zawartej w tej książce, bo to głównie publikacje publicystyczne albo źródła ogólnonaukowe. W tym świetle, autorskie kompetencje wydają się dyskusyjne. Jak zauważyłem, nie ma tam przywołania monografii L.A. Martina. Otóż to w istocie tak, jakby teolog zignorował *Biblię*.

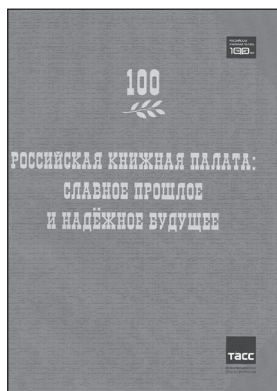
Ważną część książki, w oczach wydawcy zapewne uprawniającą do tak buńczucznego i zwodniczego tytułu, stanowi charakterystyka struktur organizacyjnych 21 anglojęzycznych bibliotek akademickich z USA, UK, Irlandii oraz z Afryki, Azji Południowej, Australii i Nowej Zelandii. Ten – z pozoru ambitny – zamiysł okazał się jednak niewypałem: niewiele z tych (niewątpliwie pracochłonnych) dociekań wynika. Deticzny opis struktur organizacyjnych nie układa się w żadną panoramę ani w syntetyczny model. Jedyne uogólnienie jest takie, że obserwowane biblioteki są już to piśmienniczocentryczne bądź posługują się równoważ-

nie zasobami piśmienniczymi i digitalnymi. I w autorskim komentarzu wyraźnie brakuje aplauzu.

Finalna konkluzja jest taka, że akademickie biblioteki w objętych obserwacją krajach i regionach mają przeważnie charakter tradycyjny oraz że dominują w nich struktury departamentalne. Ale o tym wiadomo od dawna, nie jest to więc żadne odkrycie. Poza tym Bolin dopowiada jeszcze, że obecnie ma miejsce przechodzenie z układu okołozasobowego na zadaniowy, jednak nie przedstawia konkretnych dowodów. Zaś w opinii prospektywnej, poza stwierdzeniem że następuje tworzenie repozytoriów, trudno doszukać się czegoś interesującego.

W sumie książka budzi niedosyt, a nawet niepokoi. Za hałaśliwym tytułem kryje się bowiem cała seria oczywistości oraz liczne banialuki. Czy taki jest stan nauki o bibliotekarstwie? Wolę myśleć, że jednak nie.

Książkę wydała renomowana niegdyś firma Chandos Publishing, jednak obecnie połączona przez edytorskiego molocha Elsevier, coraz wyraźniej spuszcza z tonu. Być może brakuje podaży dobrych tekstów, a i redakcyjna weryfikacja ewentualnych ofert wygląda na niezbyt kompetentną. W każdym razie coraz częściej pojawiają się knoty. Wielka szkoda.

ROSYJSKA IZBA KSIĄŻKI [****]

Rossijskaja kniżnaja palata: sławnoje proszłoje i nadiożnoje buduszczeje. Red. Konstantin Suchorukow. Moskwa: ITAR-TASS, 2017, 339 s. ISBN 978-5-906755-42-2

W stulecie powołania Rosyjskiej Izby Książki odbyły się stosowne uroczystości jubileuszowe oraz wydano pokazny tom 39 artykułów, bardzo różnej treści oraz wartości. Jak łatwo zgadnąć, przeważają wypowiedzi okolicznościowe, przyprawione chwalbą (*sławnoje proszłoje*), ale są też publikacje ciekawe i ważne, na których skupię się w tej relacji, bo warto.

Natomiast od razu trzeba dopowiedzieć, że zbieżność nazw z polską jest całkowicie myląca. Nasza Izba Książki, która powstała w 1990 r., jest samorządnym zrzeszeniem wydawców oraz księgarzy. Natomiast rosyjska Izba Książki, powołana w 1917 r. jeszcze przez Rząd Tymczasowy, a następnie jakimś cudem zachowana w czasach porewolucyjnych, ma charakter instytucji państwowej. To znaczy: od 2013 r. nie jest w pełni samodzielna, ponieważ funkcjonuje jako filia znanej państwowej agencji prasowo-medialnej ITAR-TASS.

Rosyjska Izba Książki wykonuje zadania, które na całym świecie należą do bibliotek narodowych i nie da się ukryć, że jest to odmienność niefortunna. Jest więc Izba centralnym ośrodkiem bibliograficznym oraz krajowym centrum katalogowania, a od niedawna ma też kompetencje do nadawania numerów ISBN i ISSN. Wszystkie powinności wykonuje z niemałym trudem, bo to jest kraj ogromny, skomplikowany i w dodatku uduchowiony, ale te ostatnie wywołują najwięcej

wrzawy i zamieszania. Brakuje bowiem ogólnej i jasnej ustawy regulacyjnej w tym względzie, nie ma jasności w odniesieniu do materiałów elektronicznych, no i nie wiadomo co robić z wydrukami na żądanie (POD).

Wprowadzie więc jubileusz jubileuszem, to jednak wypowiedzi na ten temat nie są ulizane, ale wręcz przeciwnie: ostre. Szczególnie kiedy reprezentują punkt widzenia wydawców. Którym nakazano dostawę 16 drukowanych egzemplarzy obowiązkowych każdej publikacji oraz (nie zamiast lecz dodatkowo) jednego egzemplarza w wersji elektronicznej, a za nadanie numeru ISBN oraz ISSN muszą wносить opłaty. Nic zatem dziwnego, że uchylają się od tych obciążeń jak mogą, a winę za kłopoty przypisują właśnie Izbie Książki.

Szczegółowo o rezultatach i meandrach tamtejszej praktyki bibliograficznej pisze interesująco Konstantin Suchorukow – redaktor całego tomu. Otóż stosowane wszędzie państwowo-terytorialne oraz/lub językowe kryteria budowy bibliografii krajowych, w Rosji wymagają rozszerzenia i podejścia kompleksowego. Nawet bowiem w Federacji Rosyjskiej, więc już po rozpadzie ZSRR, pozostało sporo narodowych mniejszości, z własnymi językami, piśmiennictwem oraz bibliotekami narodowymi. Całościowe opanowanie okazało się tym trudniejsze, że niektóre etniczne diaspory nie są Rosji przyjazne, toteż pozyskanie ich materiałów bywa skomplikowane. Ale to w ogóle jest fundamentalny kłopot bibliograficzny: mianowicie masa zagranicznych publikacji o Rosji okazuje się prawie niemożliwa do przejęcia w całości.

Bazę wszystkich rosyjskich bibliografii stanowi Bibliografia Państwowa, opracowywana przez Izbę Książki. Tak jak i liczne inne rejestry bibliograficzne (wszystkie omówione w tekście), publikowane w cyklach: tygodniowym, miesięcznym, kwartalnym i rocznym. Poza tym rozmaite bibliografie tworzą centralne biblioteki narodowe (trzy) i narodowe biblioteki etniczne, a także biblioteki akademickie oraz inne naukowe. Jest więc tego mnóstwo. Jednak na temat kompletności, nie wypowiada się Suchorukow ani raz. A o wątpliwościach co do rosyjskiej bibliografii państwowej oraz zamieszananiu, pisał kilka lat temu Grigorij Lewin⁷. Czyżby już wszystko uległo normalizacji? Przynajmniej w tym sensie, że Izba Książki prowadzi prace bibliograficzne nadal, mimo utraty samodzielności.

Z kolei centralnym katalogowaniem, również w wykonaniu Izby Książki, zajęła się Lubow Zuparowa, sygnalizując podstawowe różnice pomiędzy katalogami i bibliografiami. Ta opinia niemal literalnie pokrywa się z wypowiedzią J. Woźniak-Kasperek⁸, toteż nie będę przytaczał szczegółów. Wobec obecnej praktyki katalogerskiej autorka zgłasza postulat ciągłości. Sugeruje mianowicie konieczność zachowania elementarnej zgodności reguł, mimo że z czasem bywają modyfikowane, no i pojawiają się nowe pokolenia katalogerów. To jest sugestia aktualna wszędzie, natomiast w Rosji ma dodatkowy podtekst.

Dopowiem. Otóż reguły UKD miały być w Rosji przyjęte w 1924 r., ale zostały przez władze uznane za *burżuazyjne* i stworzono tam klasyfikację własną. Nie

⁷ G. Lewin: *Gosudarstwiennaja bibliografija Rossijskoj Federacji posle Knieżnoj pałaty: czto dalsze?* [w:] *Rumiancewskije cztienija* '14. T.1. Moskwa: Paskow dom, 2014, s. 400-406.

⁸ J. Woźniak-Kasperek: *Bibliografija a katalog biblioteczny – dyskusja o pojęciach i terminach*. „Przegląd Biblioteczny” 2015, z. 4, s. 517-531.

do kontynuowania obecnie, no i w tym zakresie pojawiły się gigantyczne kłopoty. Z bulwersującą szczerością napisał o tym niedawno E. Sukesjan⁹. A już inna sprawa, że tę sowiecką klasyfikację próbowano i u nas wprowadzić w swoim czasie, ale fachowa mądrość ówczesnych szefów naszego bibliotekarstwa uchroniła nas od tego.

W ciekawym tekście Aleksandr Dżigo wypowiada się krytycznie na temat obowiązkowego egzemplarza materiałów digitalnych i zwłaszcza elektronicznych kopii druków. Jego opinia to w istocie długi rejestr postulatów: jak wybrnąć z narastającego w tym zakresie chaosu.

Znalazłem w tym tomie dwa bardzo ciekawe teksty, w ogóle nie odnoszące się do Izby Książki. I tak Tatiana Pietrusienko oraz Irina Eidemiller zajęły się, w ujęciu bieżącym oraz historycznym, charakterystyką Biblioteki Narodowej w Sankt Petersburgu oraz jej niezwykłych zasobów. Ta niewątpliwa duma rosyjskiego bibliotekarstwa, dysponująca obecnie zasobami rzędu 38 milionów jednostek, dość często bywa ostatnio przedmiotem interesujących omówień i refleksji¹⁰. Dawniej brylowała biblioteka moskiewska. Z tym, że regularnie unika się tam przypomnienia całej genezy tej książnicy. Tylko raz zauważyłem niekamufłowane stwierdzenie, że jej inauguracyjnym współskładnikiem była zrabowana kolekcja Załuskich¹¹.

Bibliotekę petersburską powołała do życia Katarzyna II w 1795 r., a w 15 lat później Aleksander I uczynił ją ogólnodostępną. To był ewenement! Rosja bowiem nie należała wówczas do bibliotecznej ani czytelniczej awangardy, a ta biblioteka zainaugurowała rozległe usługi otwarte oraz w sposób nowoczesny zajęła się bibliografią i katalogowaniem.

Jako pierwsza w Rosji otrzymała też prawo do egzemplarza obowiązkowego; po niej przyznano je również bibliotekom w Helsinkach i w Moskwie. Obecne wpływy z eo – od 2003 r. również elektroniczne – stanowią od 70 do 85% materiałów nowych. Po rozpadzie ZSRR z zagranicy nadchodzą (nadchodziły?) już tylko z Białorusi i z Ukrainy, ale w sumie kolekcja jest nie tylko gigantyczna, lecz również niepowtarzalna. Pewną część zasobów stanowią jedyne egzemplarze na świecie. Mimo to – jak dopowiadają autorki (czyżby z przekazem?) – obowiązek archiwizowania narodowego dorobku komunikacyjnego spoczywa nie na tej bibliotece, lecz na Izbie Książki.

Redaktor całości, K. Suchorukow, zamieścił w tym tomie jeszcze jeden tekst własny – tym razem dotyczący marnej sytuacji księgoznawstwa, minorowy więc w tonacji i smutny. Obawiam się zresztą, że jego opinia wykracza poza okoliczności wyłącznie rosyjskie i ma również odniesienia do sytuacji w Polsce. Gdzie księgoznawstwo także egzystuje na marginalnych obrzeżach nauki, a wspaniała niedawna edycja *Encyklopedii książki* nie powinna mylić: to był wyskok zdecydowanie ponad standardowe możliwości.

⁹ E. Sukesjan: *K 50-letju naucznoisledowatielskowo centra razwitja BBK*. [w:] *Rumiancewskije cztienija 2017*. Cz.3. Moskwa: Paszkow dom, 2017, s. 5-43.

¹⁰ L. Kulikowa: *Dwa wieka s czitatielami i dla czitatielej* [w:] *Nacjonalnaja biblioteka i jeje czitatiel: problemy transformacji*. Sankt Peterburg: Rossijskaja nacjonalnaja biblioteka, 2016, s. 11-30; T. Sokółowa: *Sowremienij potzowatiel o bibliotecznom komforcie na primierie Rossijskoj nacjonalnoj biblioteki* [w:] tamże s. 118-122.

¹¹ I. Bałkowa: *Istoria bibliotecznowo diela*. Moskwa: Paszkow dom, 2013, s. 94.-

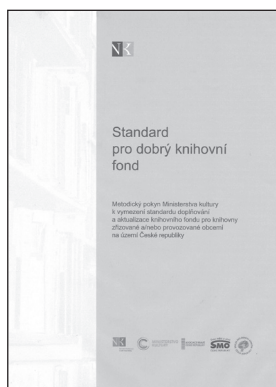
Te zaś Suchorukow ocenia jako mizerne. Ze względu na niedostatki finansowe, ale jeszcze bardziej w następstwie ogólnego lekceważenia przez innych, szczególnie przez fanów digitalizacji, a także wskutek agresywnej konkurencji ze strony bibliotekoznawców oraz bibliografów.

Zresztą sama dyscyplina ma również pakiet poważnych grzechów własnych. Wiele w jej repertuarze metafor i określeń beletrystycznych oraz widać uległość wobec narzucanych z zewnątrz ujęć informacyjnych. Jednak najbardziej szwankuje identyfikacja paradygmatu. To ma być nauka interdyscyplinarna, ale skupiająca się na książce – tworzeniu i wykorzystywaniu (więc i na czytelnictwie) – tymczasem w epoce inwazji elektronicznej są trudności w precyzyjnym zdefiniowaniu przedmiotu badań. Czy to każdy obiekt, charakteryzujący się zorganizowaną treścią i nastawieniem jej na odbiór, przy spożytkowaniu wielowariantowego języka pisma? Tym bardziej więc zmienne i niestabilne są zakresy oraz metody badań, a praktykowana niekiedy ucieczka w szerszy obszar kultury książki jest zabiegiem głównie nazewniczym, a nie merytorycznym.

Tak więc – sugeruje autor – trzeba na nowo wypracować koncepcję istoty książki. Czy to jest treść, czy to jest nośnik, czy może jednak coś więcej? Równie pilne zadanie to opracowanie reguł i warunków koegzystencji piśmiennictwa drukowanego oraz digitaliów. A na tej podstawie, należałoby dookreślić rozumne prognozy dla książki, jak też optymalne formuły prospektywnego edytorstwa. Jest zatem co robić! Ale nie widać kompetentnych ekspertów, którzy chcieliby podjąć się czegoś takiego.

Końcowy segment tomu nawiązuje do promocji książki i czytelnictwa, ale jest to głównie rejestr form już dobrze znanych i od dawna praktykowanych. Za ewentualną nowinkę może uchodzić sugestia okołoksiążkowych happeningów – w tym kilkuminutowych przedsięwzięć migawkowych typu *flash-mob* (kilka zaangażowanych lecz niezających się osób czyta w miejscu publicznym tę samą książkę, a po chwili znika) – ale o nieznaney i niesprawdzonej efektywności. Oraz jest też opis międzynarodowych targów książki antykwarycznej (najbardziej znane w Londynie, Paryżu i Nowym Jorku), jednak bez szczegółowych doniesień bezpośrednich.

Poza tym Walentina Korostielina odniosła się kompetentnie i bardzo krytycznie do promocyjnej funkcji okładek książkowych, sugerując że w Rosji jest to kompletna mizeria. Ponieważ oglądam prezentację książek z wielu krajów, muszę potwierdzić: w Rosji to jest niestety królestwo kiczu oraz fatalnego smaku. Zapewne kłania się wieloletnia praktyka sowiecka; okładki były tam wtedy żadne, puste, wręcz niezauważalne. Komercjalizacja rynku książki najwyraźniej nie zdążyła jeszcze przeorać mentalności tamtejszych wydawców, którzy przeważnie grafice okładkowej nie ufają. Płacą więc zgrzebne honoraria, zrażając co lepszych wykonawców, zlecają projekty w ostatniej chwili, a bardzo często graficy nie mają pojęcia o treściowej zawartości książek. Oferują więc jakieś kolorowanki i ostatecznie tak to rzeczywiście wygląda.

CZESKIE STANDARDY [*****]

Standard pro dobrý knihovní fond. Praha: Národní knihovna České republiky. Knihovnický institut, 2017, 23 s. ISBN 978-80-7050-689-9

W zamierzchłych czasach mojej zawodowej młodości bibliotekarskiej zdarzało się, że z ministerstwa kultury nadchodziły instrukcje i zarządzenia, merytorycznie kompetentne i racjonalne. Decyzje głupie oraz destrukcyjne rozsyłały inne ośrodki. Resortowym departamentem bibliotek, a potem bibliotecznym segmentem departamentu, kierował wtedy przedwojenny zawodowy bibliotekarz, Czesław Koziół, doskonale w sprawach

bibliotekarstwa zorientowany. Miał zresztą świetnych współpracowników, jak: Maria Gutry, Franciszek Sedlaczek, Ewa Pawlikowska, a potem Lucjan Biliński oraz Krystyna Kuźmińska.

Później jednak wszystko się zmieniło. Nastąpiło odbiblioteczenie resortu i jeżeli nawet coś stamtąd napływało, to niekoniecznie przystawało do rzeczywistości. Pomyśleliśmy sobie, że tak musi być: takie czasy.

Ale oto niedawno natknąłem się na dokument Ministerstwa Kultury – tyle że czeskiego – określający zasady tworzenia zasobów oraz kolekcyjne standardy w małych bibliotekach publicznych, w każdym sformułowaniu świadczący o kompetencjach i o dobrej orientacji przedmiotowej. Tamtejsza Biblioteka Narodowa wydała to w formie broszury oraz w postaci elektronicznej.

Na okładce nie ma autorstwa, ale sprawczynią jest Blanka Skučková, dyrektor Departamentu Literatury i Bibliotek w tamtejszym resorcie. Przyjemnie pomyśleć, że tuż obok nas nadzór nad bibliotekarstwem sprawuje osoba, która się na tym dobrze zna. Być może zresztą istnieje nawet związek pomiędzy wysokim stanem czytelnictwa u naszych sąsiadów a fachowością urzędów i urzędniczek zajmujących się książką oraz bibliotekami.

Materiał jest w istocie *hybrydowy* – to instrukcja oraz poradnik w jednym – określający standardy kolekcji w bibliotekach publicznych, funkcjonujących w miejscowościach do 40 tys. mieszkańców. Zawiera ogólne wskazówki, mianowicie że o zasobach, oprócz uniwersalnych wartości, muszą decydować także konkretne potrzeby lokalne i regionalne, jak również treściowa aktualność. Ta ostatnia opinia jest podkreślana wielokrotnie, ponieważ z tamtejszych badań krajowych wynika, że popyt na piśmiennictwo sprzed sześciu lat radykalnie spada. Poza tym, w niektórych zakresach, zaleca się skoordynowanie nabytków ze stanem posiadania i zamierzeniami innych pobliskich bibliotek.

Jest też wyraźna wskazówka, żeby gromadzić materiały na różnych nośnikach, więc drukowane, digitalne (również ebooki), dźwiękowe, audiowizualne oraz inne (np. gry, układanki itp.). Jednak z zastrzeżeniem, żeby nośniki alternatywne stanowiły nie więcej niż 20% całości.

Dla uzasadnienia tych przesłanek przypomniano w tekście podstawowe funkcje tego rodzaju bibliotek. I ten rejestr wart jest powtórzenia. No więc transmisja

piśmiennictwa oraz innych materiałów, usługi informacyjne, wsparcie edukacji oraz szeroko rozumianego uczestnictwa w kulturze, kolekcjonowanie regionalistów, a także programy zagospodarowania wolnego czasu i związana z tym środowiskowa oferta integracyjna.

Żeby standardy rzeczywiście były standardami zasugerowano w tekście szeregu wskaźników normatywnych. W myśl tych wskazówek liczebność bibliotecznych zasobów powinna kształtować się na poziomie 2-3 jednostek w przeliczeniu na mieszkańca, z tym jednak, że kolekcja nie może być mniejsza niż 2500 jednostek. Przy tej okazji zasugerowano też wzmożenie praktyki wypożyczeń międzybibliotecznych.

A oto zalecana orientacyjnie struktura kolekcji. Około 60% powinny stanowić główne zasoby trwałe, 25% – materiały aktualne, a 15% to zbiory wymienne. Na zasób aktualny, według wyjaśnienia, składają się publikacje z ostatnich pięciu lat, potem ewentualnie eliminowane, albo kwalifikowane do kolekcji głównej. Której jądro (Złoty zasób) stanowi beletrystyka: najlepsza światowa oraz rodzima. Podpowiedzią uzupełniającą jest informacja, że na zakup literatury czeskiej można otrzymać dotację z resortu. U nas nigdy o czymś takim nie było mowy!

Własne środki na zakup nowości – jak napisano – powinny stanowić ok. 10% rocznego budżetu, a w konkretnym przeliczeniu 30-45 czeskich koron (tj. 5-7,5 PLN) na mieszkańca. Tak, żeby zapewniały strumień przybytków rzędu 7% całej kolekcji. Jest też ciekawostka: otóż zaleca się umiar i ostrożność w przyjmowaniu darów.

Raz na rok zalecana jest analiza wykorzystania zasobów. Wskaźnikiem ogólnym może być porównanie sumarycznej liczby wypożyczeń z liczbą jednostek w kolekcji. Za współczynnik optymalny uchodzi miara 2-3 wypożyczeń rocznie na jeden tom. Jeżeli jest niższy, to zapewne użytkowana jest tylko część zasobów. Kiedy natomiast przekracza 4 wypożyczenia na tom, to można przypuszczać, że kolekcja jest zbyt mała.

Proponuje się też inną, procentową miarę aktywności wykorzystywania zasobów. Liczba jednostek (wypożyczonych co najmniej raz w roku) \times 100: przez ogólną liczbę jednostek w kolekcji. Wskaźnik rzędu 90% sygnalizuje sytuację dobrą, a niższy sugeruje złe sprofilowanie zbiorów. Natomiast przy współczynniku wyższym niż 90%, należałoby zasoby powiększyć.

Jest w tekście sugestia, żeby do wolnego dostępu kierować nie mniej, niż 75% zasobów. Wtedy jednak regałów nie można zapełniać w wymiarze większym, niż 3/4 powierzchni na półkach, bo inaczej korzystanie byłoby wysoce utrudnione. Jednak za główne przyczyny ewentualnie niskiego wykorzystywania kolekcji uznano: treściowe niedostosowanie do oczekiwań publiczności, nadmiar zasobów przestarzałych, złe opracowanie i kiepską promocję oraz – co i u nas ma bardzo często miejsce – fatalnie ustalone pory otwarcia.

Powtarzającym się zaleceniom aktualizacji zasobów, odpowiada skonkretyzowana dyrektywa melioracji zbiorów. Dla kolekcji do 100 tys. jednostek zaleca się przeglądy selekcyjne co 5 lat, dla większych – co 10 lat, a zasoby milionowe oraz liczniejsze wymagają selekcji permanentnej. Główne powody usuwania materiałów, to niedostosowanie treściowe do konkretnej publiczności, nikłe wykorzy-

stanie, przestarzałe treści, zbędna wieloegzemplarzowość a także uszkodzenia fizyczne. Natomiast jednoznacznie wyklucza się kryteria polityczne, ideologiczne oraz religijne. Jest też podpowiedź, żeby zbiory eliminowane – poza przypadkami oczywistymi – najpierw oferować innym bibliotekom, bądź ewentualnie antykwariatom, a dopiero potem kierować na makulaturę.

Na końcu broszury znajduje się rejestr odnośnych przepisów prawnych, są też wykazy instrukcji oraz materiałów metodycznych, a jest także przywołana w wyborze literatura przedmiotu. Bardzo mądrze i solidnie zostało to wszystko przygotowane.

Jacek Wojciechowski

Tekst wpłynął do Redakcji 25 sierpnia 2018 r.

POSIEDZENIE ZARZĄDU GŁÓWNEGO SBP

W dniu 26 września 2018 r. w siedzibie Wydawnictwa Naukowego i Edukacyjnego SBP odbyło się posiedzenie Prezydium Zarządu Głównego SBP, które prowadziła Joanna Pasztaleniec-Jarzyńska, przewodnicząca Stowarzyszenia. Na początku spotkania omówiono najważniejsze działania podjęte w okresie czerwiec-wrzesień 2018:

- rozstrzygnięcie konkursu Tydzień Bibliotek 2018 (zwyciężyła Miejska Biblioteka Publiczna im. Melchiora Wańkowicza w Stalowej Woli);
- działalność międzynarodową: wyjazd przewodniczącej SBP na Kongres IFLA w Kuala Lumpur oraz udział członków Sekcji Bibliotek Muzycznych w Kongresie IAML (Lipsk, 22-27 lipca); J. Pasztaleniec-Jarzyńska omawiając przebieg Kongresu IFLA podsumowała wyniki badań dot. wdrożenia projektu Global Vision (obejmuje on m.in. kwestie rozwoju i działania bibliotek). Opracowaniem ankiety na ten temat ma zająć się zespół w składzie: Barbara Budyńska, Sylwia Błaszczyk, Joanna Potęga;
- realizację grantów przyznanych przez MKiDN (10 projektów);
- działalność szkoleniową (w omawianym okresie odbyło się 5 warsztatów);
- przygotowania do konferencji (Konferencja z cyklu *Biblioteka XXI wieku: nowoczesna architektura, funkcjonalne wyposażenie, pomysłowe aranżacje – IV edycja. 10 lat po Kielcach, kilka lat po Poznaniu... czy to już koniec epoki wielkich gmachów bibliotecznych?*; 17-18 października, Warszawa oraz Konferencja z cyklu: *Automatyzacja bibliotek*, pt.: *Biblioteka w cyberprzestrzeni*, 13-14 listopada, Warszawa);
- działalność wydawniczą (ukazało się m.in. 5 pozycji książkowych).

Następnie Marta Lach przedstawiła plan wydawniczy na ostatni kwartał 2018 r.; obejmuje on 6 publikacji książkowych i 4 tytuły czasopism.

Przewodnicząca SBP poinformowała, że w związku ze zmianą siedziby Biura Zarządu Głównego SBP (przeprowadzka do innej części budynku BN) należy wprowadzić drobne zmiany w niektórych zapisach dokumentu „Polityka bezpieczeństwa w zakresie ochrony danych osobowych w Stowarzyszeniu Bibliotekarzy Polskich” (punkt IV i V). Stosowne zmiany Prezydium przyjęło Uchwałą nr 2/2018.

Kolejną część obrad poświęcono finansom SBP; trudną sytuację finansową pogłębiają dodatkowo opóźnienia w przekazywaniu dotacji ministerialnych na realizację grantów w 2018 r. Nadal utrzymuje się spadek przychodów ze sprzedaży czasopism i książek. Przewodnicząca SBP powołała zespół, którego zadaniem będzie analiza sytuacji finansowej SBP i szczegółowe określenie jej przyczyn. W skład zespołu weszli: Bożena Chlebicka-Abramowicz, Joanna Pasztaleniec-Jarzyńska, Mariusz Próchnicki, Anna Grzecznowska, Marta Lach.

Bożena Chlebicka-Abramowicz, skarbnik ZG SBP, omówiła projekt wytycznych ZG SBP dot. zasad zbierania i gospodarowania składkami członkowskimi. W dyskusji nad projektem zaproponowano zmiany w niektórych paragrafach. Ustalono, że po ich wprowadzeniu projekt zostanie przesłany do okręgów.

Kolejnym tematem była baza członków SBP. J. Pasztaleniec-Jarzyńska poinformowała, że błędy programistyczne w bazie zostały usunięte. Zarządy okręgów otrzymają stosowne pisma, po przesłaniu do Biura ZG SBP uchwał w sprawie powołania administratorów w okręgach i oddziałach, osobom tym zostaną nadane odpowiednie uprawnienia. Pytania i uwagi dotyczące funkcjonowania bazy należy zgłaszać do Joanny Filimonow, redaktora portalu sbp.pl.

Przewodnicząca SBP przypomniała o pracy zespołu pod kierunkiem Joanny Potęgi, który zajmuje się uporządkowaniem treści na portalu sbp.pl.

W sprawach różnych J. Pasztaleniec-Jarzyńska poinformowała o przygotowanych do 12. Forum Młodych Bibliotekarzy, które odbędzie się w dniach 12-13 września 2019 r. w Poznaniu, pod hasłem „Bibliotekarz do POZnania”.

Wiceprzewodnicząca SBP, Małgorzata Furgal zwróciła uwagę na sygnalizowane zagrożenie dofinansowania katalogu NUKAT przez MNiSW, w związku z planami wdrożenia projektu BN „e-usługa OMNIS”.

Barbara Budyńska odniosła się do bardzo udanej konferencji pt.: „Obecność książki w życiu młodego pokolenia” (czerwiec 2018) i wystąpiła z propozycją organizacji cyklu konferencji poświęconych czytelnictwu dzieci i młodzieży (co 2 lata).

Joanna Potęga zaproponowała utworzenie platformy do korespondencji dla członków ZG i zorganizowanie szkolenia na ten temat. Umożliwiłoby to kontaktowanie się z pominięciem poczty elektronicznej.

KONFERENCJE I WARSZTATY

- „Teatralne spotkania z książką”, 15 października 2018 r., Sanok

Uczestnikom warsztatów przybliżone zostały najważniejsze elementy związane z pracą z tekstem artystycznym, przygotowaniem przedstawienia, opracowaniem scenariusza, wykonaniem rekwizytów, wykorzystaniem muzyki, światła itp. Program warsztatów obejmował:

- atrakcyjne metody animacji tekstów literackich na przykładzie wybranych utworów;
- metody łączenia różnych technik plastycznych w tworzeniu „miniscenografii”, w tym teatr cieni, teatr prostych marionetek wycinanych z papieru, teatr pacynek (lalki rękawiczkowe), proste kukiełki (lalki na patyku);

- znaczenie tła muzycznego w pogłębianiu percepcji tekstu literackiego, na przykładzie muzyki Piotra Czajkowskiego „Dziadek do orzechów”; uczestnicy uczyli się czytania tekstów z wykorzystaniem podkładu muzycznego w postaci efektów dźwiękowych naturalnych, skutecznego pobudzania dzieci do własnej kreatywności, aby „zwykłe” czytanie książek stało się łązką do tworzenia etiud teatralnych;
- proste ćwiczenia dykcyjne, które ułatwiają najmłodszym naukę czytania.

W pierwszej części warsztatów uczestniczyły dzieci z miejscowego przedszkola, dla których przygotowano spektakl na podstawie książki E.T.A Hoffmanna „Dziadek do orzechów”. Po spektaklu odbyły się wspólne zajęcia plastyczne nawiązujące do tematyki książki, będącej podstawą przedstawienia.

Warsztaty prowadziła Alina Więckiewicz – aktorka Teatru Królewskiego Pałacu w Wilanowie, wiceprezes Stowarzyszenia Twórczego Scena Królewska.

Szczegółowa relacja z realizacji projektu znajduje się na stronie <http://teatrbibliotece.sbp.pl/>.

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury

**Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego.**

- Konferencja z cyklu „Biblioteka XXI wieku – nowoczesna architektura, funkcjonalne wyposażenia, pomysły aranżacje” – IV edycja: „10 lat po Kielcach, kilka lat po Poznaniu... czy to już koniec epoki wielkich gmachów bibliotecznych?”, 25-26 października 2018 r., Warszawa

W konferencji, która odbywała się w gmachu Biblioteki Głównej Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego, wzięło udział ponad 80 osób – dyrektorów bibliotek, architektów, bibliotekarzy i specjalistów IT.

Program obejmował pięć sesji tematycznych:

- I sesja: Od świątyni wiedzy do pałacu otwartego dla wszystkich.
- II sesja: Jak zmieniają się akademickie biblioteki medyczne?
- III sesja: Jak zmieniają się biblioteki szkolne i pedagogiczne?
- IV sesja: Biblioteki publiczne – lokalne centra kultury.
- V sesja: Funkcjonalność przestrzeni publicznej.

Spotkanie było okazją do przedstawienia nowych lub zmodernizowanych obiektów bibliotecznych, zrealizowanych w różnych rodzajach bibliotek, o różnej powierzchni. Prezentowane były także nowoczesne adaptacje wnętrz, w tym także tych o charakterze zabytkowym.

Drugi dzień spotkania rozpoczęła nie-konferencja – forma spotkania panelowego, podczas którego moderatorzy z Fundacji Rozwoju Społeczeństwa Informatycznego uszeregowali dyskusję w dwóch tematach zgłoszonych wcześniej przez uczestników: projektowanie wnętrz oraz możliwości pozyskania środków

na modernizację bibliotek. Relacja z konferencji znajduje się na portalu www.sbp.pl, planowany jest też artykuł w jednym z najbliższych numerów „Przeglądu Bibliotecznego”.

- XII Konferencja z cyklu „Automatyzacja bibliotek” pt. „Biblioteka w cyberprzestrzeni. Inspiracje Światowego Kongresu IFLA we Wrocławiu 2017”, 13-14 listopada 2018 r., Warszawa

Konferencja odbywała się w gmachu Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy – Biblioteki Głównej Województwa Mazowieckiego. Wzięło w niej udział ok. 70 bibliotekarzy zainteresowanych obecnymi i przyszłymi zastosowaniami nowych technologii w bibliotekach, poszukujących inspiracji do rozwoju usług internetowych.

Program obejmował następujące bloki tematyczne:

- Nowe modele budowy meta danych i dostępu do Informacji.
- Nowe technologie, nowe narzędzia, nowe media w bibliotekach.
- E-państwo, e-kultura, e-nauka, e-biblioteka.
- Biblioteki: integracja i współpraca.
- Narzędzia i usługi informatyczne w działalności bibliotek.

Omówiono nowe modele budowy metadanych i dostępu do informacji, jak RDA, Linked Open Data, Big Data, nowe media w bibliotece, korzyści, wyzwania i problemy rozwiązań opartych o publiczną chmurę, wykorzystanie narzędzi Open Source do budowy nowoczesnej sieci bibliotecznej. Kolejne prezentacje dotyczyły: nowych projektów Biblioteki Narodowej OMNIS i PATRIMONIUM, planowanego rozwoju NUKAT, oprogramowania MAK+, projektów w obszarze e-nauka oraz e-kultura.

Szczegółowa relacja ze spotkania znajduje się na portalu www.sbp.pl

- „Profesjonalna obsługa czytelnika z uwzględnieniem trudnych sytuacji”, 19 listopada 2018 r., Warszawa

Szkolenie było dedykowane bibliotekarzom. Jego celem było przekazanie wiedzy z zakresu teorii dobrej obsługi klienta, umiejętności m.in. kontroli własnych emocji w trudnych sytuacjach, sztuki uśmiechania się, aktywnego słuchania, asertywnej postawy i ochrony własnej osoby oraz chęci stosowania dobrych praktyk i rozwijania swoich kompetencji.

- „Motywowanie pracowników biblioteki i współdziałanie w zespole”, 20 listopada 2018 r., Warszawa

Szkolenie miało na celu zmotywowanie kadry zarządzającej bibliotek i uświadomienie jej zbieżności celów pracowników oraz biblioteki. Dobrze przygotowana i świadoma kadra zarządzająca, w atmosferze wzajemnego szacunku, tworzy miejsce przyjazne do pracy, a największym beneficjentem staje się czytelnik.

Oba warsztaty prowadził Adam Zajchowski, doświadczony trener, właściciel firmy Free City Group i marki kowalebiznesu.pl.

NOWOŚCI WYDAWNICZE

- *Serce Pinokia. Włoska literatura dla dzieci i młodzieży w Polsce w latach 1945-1989* (Katarzyna Biernacka-Licznar)

Rozprawa jest pierwszym syntetycznym rozpoznaniem recepcji włoskiej literatury dziecięcej w Polsce. Z pracy wyłania się obraz intrygujący i zróżnicowany zarówno literatury tłumaczonej na język polski, jak i polskiej kultury i rzeczywistości wydawniczej PRL. Autorka śledzi zarówno samą literaturę tłumaczoną, jak i zmienne nastawienia cenzury, drobiazgowo omawia różnorodne motywy decyzyjne, przedstawia zapiski, zalecenia i opinie, dając w ten sposób znakomite studium tego zjawiska, wciąż niedostatecznie opisanego, szczególnie w odniesieniu do literatury dla dzieci i młodzieży.

Książka napisana z zaangażowaniem i pasją, zgodnie z zasadami eseju naukowego, łączy powściągliwość badawczą z autentyczną pasją zwiadowcy przemierzającego nierozpoznane obszary i stawiającego pierwsze znaki, pozwalające kolejnym badaczom pewniej przemierzać poznane już i opisane lądy (*Z recenzji prof. Grzegorza Leszczyńskiego*).

- *Biblioteka aktywnie promująca książkę dziecięcą* (Marlena Gęborska)

Tematem publikacji są działania bibliotek aktywnie promujących książkę dziecięcą, z uwzględnieniem działań podejmowanych we współpracy z twórcami literatury dla dzieci i młodzieży oraz różnymi instytucjami. Zasadniczym celem rozprawy jest ukazanie oferty kulturalnej dla dzieci i młodzieży. Do celów szczegółowych należą:

- przedstawienie typologii i funkcji najpopularniejszych imprez bibliotecznych dla dzieci i młodzieży,
- ukazanie biblioteki jako jednego z elementów systemu promocji książki dziecięcej,
- wyznaczenie wspólnych obszarów promocji biblioteki oraz pisarzy dla dzieci i młodzieży.

Praca ma charakter syntetyczny, diagnostyczny oraz pragmatyczny.

Powinna posłużyć zarówno badaczom, jak i bibliotekarzom jako przewodnik, który pozwoli na rozeznanie w możliwościach, określenie popełnianych błędów i wypróbowanie rozwiązań, które sprawdziły się już w innych bibliotekach, bądź mają szansę się sprawdzić, biorąc pod uwagę kierunki zachodzących zmian w bibliotekarstwie zmian.

Promocja książki i biblioteki powinna nie tylko polegać na ich prezentacji, ale też edukować, dążyć do zrozumienia i akceptacji, czyli tworzyć przestrzeń do działań (*ze Wstępu*).

Opracowanie:

Anna Grzecznowska, Małgorzata Dargiel-Kowalska

Tekst wpłynął do Redakcji 15 listopada 2018 r.

WSKAZÓWKI DLA AUTORÓW

„Przegląd Biblioteczny” drukuje materiały oryginalne i tylko takie, których autor nie zamierza opublikować w innych czasopismach lub pracach zbiorowych.

Teksty artykułów są recenzowane zgodnie z zasadami *double-blind peer review*. Każdy artykuł recenzowany jest przez dwóch recenzentów dobieranych spośród specjalistów problematyki w nim poruszanej, na podstawie jednolitego formularza. Podstawowymi kryteriami oceny artykułu są: zgodność tematu z profilem czasopisma, wartość merytoryczna tekstu, jego organizacja logiczna i forma językowa. O przyjęciu tekstu do publikacji autorzy informowani są w ciągu 6-10 tygodni od otrzymania go przez Redakcję.

Redakcja „Przeglądu Bibliotecznego” uprzejmie prosi autorów o przestrzeganie przedstawionych poniżej zasad przygotowania i przesyłania materiałów do publikacji.

1. ZASADY OGÓLNE

Teksty powinny być napisane w programie WORD w formacie RTF. Artykuł nie powinien przekraczać 36 000 znaków (ze spacjami), a recenzja, sprawozdanie itp. – 14 000 znaków (ze spacjami). Teksty należy nadsyłać w formie elektronicznej na adres e-mail redakcji: przeglad.biblioteczny@uw.edu.pl, ewentualnie na płycie CD/DVD wraz z jednym egzemplarzem wydruku na adres: Redakcja „Przeglądu Bibliotecznego”, Wydawnictwo SBP, 00-335 Warszawa, ul. Konopczyńskiego 5/7.

Do każdego artykułu należy dołączyć **streszczenie autorskie** w języku polskim o objętości ok. 100 wyrazów (ok. 1000 znaków), słowa kluczowe oraz przekład tytułu artykułu i streszczenia na język angielski. **Streszczenie powinno zawierać następujące informacje: teza/cel artykułu, metody badań, najważniejsze wyniki, wnioski.**

Wydawnictwo SBP i Redakcja „Przeglądu Bibliotecznego” podpisała porozumienie z redakcją „The Central European Journal of Social Sciences and Humanities” (CEJSH) w sprawie elektronicznej publikacji streszczeń prac naukowych ukazujących się w „Przeglądzie Bibliotecznym”. Przedsięwzięcie to nie ma charakteru komercyjnego, a służyć ma popularyzacji polskiego dorobku naukowego. Jeśli Autor nadsyłał do „PB” artykułu **nie wyraża zgody** na publikację jego abstraktu w CEJSH, prosimy o wyraźne określenie na piśmie swego stanowiska.

Autorzy artykułów proszeni są o przygotowanie odrębnej strony tytułowej, zawierającej tytuł artykułu, nazwisko autora oraz adres do korespondencji i *e-mail*. Zgodnie z zasadami przeciwdziałania zjawiskom *ghostwritingu* i *guest authorship*. Redakcja prosi również, aby na tej stronie ujawnione zostały nazwiska i afiliacje wszystkich osób, które przyczyniły się do powstania artykułu, ich rola i udział w przygotowaniu publikacji (kto jest autorem koncepcji, założeń, metod itp. wykorzystywanych w pracy zgłoszonej do druku; procentowy udział w przeprowadzonych badaniach i opracowaniu artykułu). Redakcja zobligowana jest do poinformowania, iż *ghostwriting* i *guest authorship* są przejawem nierzetelności naukowej, a wszelkie wykryte przypadki muszą być przez Redakcję demaskowane, włącznie z powiadomieniem odpowiednich podmiotów (instytucje zatrudniające autorów, towarzystwa nauko-

we, stowarzyszenia edytorów naukowych itp.). Redakcja prosi także o podanie informacji o źródłach finansowania publikacji, wkładzie instytucji naukowo-badawczych, stowarzyszeń i innych podmiotów (*financial disclosure*).

Na pierwszej stronie artykułu powinien być umieszczony jedynie tytuł oraz oświadczenie Autora/Autorów, że tekst przedstawiany redakcji „Przeglądu Bibliotecznego” nie był dotychczas opublikowany ani zgłoszony do publikacji w żadnym innym czasopiśmie. Jeśli tekst był prezentowany na konferencji, należy podać jej szczegółowe dane wraz z ewentualnymi informacjami o publikacji materiałów konferencyjnych. Jeśli artykuł jest częścią przygotowywanej do druku książki, należy podać jej dane oraz planowany termin publikacji. Zapewnienie anonimowości tekstów przekazywanych do recenzji wymaga, aby w tekście artykułu w żadnym miejscu nie była umieszczona informacja umożliwiająca identyfikację autora.

2. ZASADY SZCZEGÓŁOWE OPRACOWANIA ARTYKUŁU

Tekst artykułu powinien być podzielony na nienumerowane podrozdziały zapatrzone w tytuły. W pierwszej części zaleca się umieścić informacje wprowadzające w problematykę prezentowaną w artykule. W części ostatniej – wnioski końcowe i podsumowanie przedstawionych rozważań.

Tytuły czasopism, wystaw, konferencji, programów itp. powinny być zapisane w cudzysłowie; tytuły publikacji (książek, artykułów itp.) należy wyróżnić kursywą.

Materiały ilustracyjne (tabele, wykresy itp.) powinny być przygotowane w odcieniach szarości z zaznaczeniem ich miejsca w tekście; wszystkie ilustracje powinny mieć własną numerację oraz tytuły (dopasowany stopień pisma legendy danego rysunku czy wykresu [8 p. Arial]).

Przypisy powinny być umieszczone na dole strony i ponumerowane liczbami arabskimi; zaleca się ograniczenie liczby przypisów do niezbędnego minimum.

Przypisy bibliograficzne zastępuje się odesłaniem do bibliografii załącznikowej, którą należy opracować zgodnie z zasadami APA Style; odesłanie w tekście umieszcza się w nawiasie okrągłym wg poniższych zasad. Ogólne powołania na literaturę w tekście należy podawać w formie:

- odesłanie do jednego dzieła: (Kowalski, 1990) lub (*Biblioteki...*, 1976);
- odesłanie do kilku dzieł: (Abramowicz, 2001; Kowalski, 1990; 1995) lub (*Biblioteki...*, 1976; Jankowska & Majewski, 2004, Berners-Lee et al., 2001).

Odwołania do określonych stron cytowanych tekstów należy podawać w formie: (Iyer, 1995, p. 15) albo (Taradejna & Taradejna, 2004, s. 231-233) albo [Zybert, red., 2004, s. 18].

Opisy bibliograficzne wykorzystanych źródeł należy umieścić na końcu tekstu w bibliografii załącznikowej w układzie alfabetycznym autorów. Prace zbiorowe należy umieszczać pod nazwiskiem redaktora. Jeśli brak w źródle nazwy autora lub redaktora pracy zbiorowej, na pierwszym miejscu umieszcza się tytuł. W opisach dzieł wydanych za granicą obowiązuje pisownia stron, numerów, skrótów w języku tekstu (np. „W” w języku polskim „In” w języku angielskim, „s.” w języku polskim „p.” w języku angielskim). Opisy prac tego samego autora powinny być uporządkowane według chronologii występującej, a w każdym z nich należy

powtórzyć nazwisko i imię (imiona) autora. Prace tego samego autora opublikowane w tym samym roku należy oznaczać wg zasady: Dembowska, Maria (1976a)..., Dembowska, Maria (1976b)..., itd. Przykłady redagowania opisów bibliograficznych przedstawiono poniżej.

KSIĄŻKA

Dembowska, Maria (1991). *Nauka o informacji naukowej: organizacja i problematyka badań w Polsce*. Warszawa: IINTE.

Iyer, Hamalata (1995). *Classificatory structures. concepts, relations and representation*. Frankfurt/Main: Indeks Verlag.

Taradejna, Małgorzata; Taradejna, Ryszard (2003). *Dostęp do informacji publicznej a prawna ochrona informacji dotyczących działalności gospodarczej, społecznej i zawodowej oraz życia prywatnego*. Toruń: Wydaw. Adam Marszałek.

PRACA ZBIOROWA

Biblioteki publiczne województwa toruńskiego: informator (1976). Toruń: Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Książnica Miejska im. M. Kopernika.

Burgess, Robert G., ed. (1993). *The research process in educational settings : ten case studies*. London: Falmer Press.

Zybert, Elżbieta B., red. (2002). *Książka i biblioteka w środowisku edukacyjnym*. Warszawa: Wydaw. SBP.

ARTYKUŁ W CZASOPIŚMIU

Augustyniak, Anna (2004). Międzynarodowa Federacja Informacji i Dokumentacji. *Przegląd Biblioteczny*, z. 1/2, s. 3-21.

Dervin, Brenda; Nilan, Michael (1986). Information Needs. *Annual Review of Information Science and Technology*, vol. 21, pp. 3-31.

ARTYKUŁ W PRACY ZBIOROWEJ

Gawrysiak, Piotr (2000). W stronę inteligentnych systemów wyszukiwawczych. W: *Multimedialne i sieciowe systemy informacyjne*. Materiały konferencyjne pod red. Cz. Daniłowicza. Wrocław: Oficyna Politechniki Wrocławskiej, s. 59-69.

Hartley, Joellen T.; Harker, Judith O.; Walsh, David A. (1980). Contemporary issues and new directions in adult development of learning and memory. In: *Aging in the 1980's : Psychological issues*. Ed. by L. W. Poon. Washington, DC: American Psychological Association, pp. 239-252.

ARTYKUŁ W CZASOPISIE ELEKTRONICZNYM

Berners-Lee, Tim; Hender, James; Lassila, Ora (2001). The Semantic Web. *Scientific American* [online], May [dostęp: 30.06.2004]. Dostępny w WWW: <<http://www.sciam.com/article.cfm?articleID=00048144-10D2-1C70-84A9809EC588EF21>>.

Frederickson, B.L. (2000). Cultivating positive emotions to optimize health and well-being. *Prevention & Treatment* [online], vol. 3 [dostęp: 11.12.2001]. Dostępny w WWW: <<http://journals.apa.org/prevention/volume3/pre0030001a.html>>.

Głapa, Janusz (2002). Informacja gospodarcza w Książnicy Pomorskiej. *EBIB Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy* [online], nr 11 (40); [dostęp: 11.03.2003]. Dostępny w WWW: <<http://ebib.oss.wroc.pl/2002/40/glapa.php>>.

DOKUMENT Z WITRYNY INSTYTUCJI, ORGANIZACJI LUB OSOBY PRYWATNEJ

APA (1995). *APA public policy action alert: Legislation would affect grant recipients* [online]. American Psychological Association [dostęp: 25.01.1996]. Dostępny w WWW: <<http://www.apa.org/ppo/istook.html>>.

Chou, Luyen; McClintock, Robbie; Moretti, Frank; Nix, Don. H. (1993). *Technology and education; Choosing pasts and imagining educational futures* [online]. Columbia University, Institute for Learning Technologies; [dostęp: 25.11.1996]. Dostępny w WWW: <<http://www.ilt.columbia.edu/publications/papers/newwine1.html>>.

MENiS (2004). *PISA 2003 – Informacja przygotowana przez OECD* [online]. Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu; [dostęp: 14.12.2004]. Dostępny w WWW: <http://www.men.waw.pl/wspolpraca/biezace/pisa_oecd.php>.

Smith, Brian (2004). *Ontology and information systems* [online]. The Buffalo University, Department of Philosophy; [dostęp: 30.06.2004]. Dostępny w WWW: <<http://ontology.buffalo.edu/ontology.doc>> .

US NLM (2004). *Unified Medical Language System* [online]. US National Library of Medicine. National Institutes of Health; [dostęp: 30.06.2004]. Dostępny w WWW: <<http://www.nlm.nih.gov/research/umls/umlsmain.html>>.

Po przyjęciu artykułu do druku autorzy proszeni są o przesłanie swojej fotografii o dobrej rozdzielczości (elektronicznie, w formie pliku JPG lub TIF, ewentualnie pocztą, w formie odbitki o dobrej jakości) oraz krótkiej informacji biograficznej (do 70 słów), która powinna zawierać następujące elementy: tytuł/stożek naukowy lub zawodowy autora, aktualne miejsce pracy i zajmowane stanowisko; specjalności naukowe lub zawodowe, najważniejsze publikacje (maks. 3).

Redakcja nie przyjmuje tekstów, które nie są opracowane zgodnie z powyższymi wskazówkami i zastrzega sobie prawo skracania tekstów oraz wprowadzania zmian w uzgodnieniu z Autorem. Redakcja nie zwraca przesłanych materiałów.

GUIDELINES FOR AUTHORS

The editors of „Library Review” accept only manuscripts that have not been published before and are not planned to be published in other journals or collective works.

Papers are reviewed through a double-blind peer review process. Each paper is reviewed with a standard review form filled in by two referees selected from professionals with expertise in appropriate domain. The reviewers use the following evaluation criteria: compatibility of the subject discussed with the journal profile, scientific merit, appropriate text arrangement and correct language use.

The editors of „Library Review” kindly requests Authors to follow the journal guidelines while preparing and sending papers for publication.

1. GENERAL GUIDELINES

Papers should be submitted as RTF (Rich Text Format) files with maximum of 36,000 characters including spaces per paper and 14,000 characters including spaces per review, report, etc. Papers saved as RTF files should be sent by e-mail to: przeglad.biblioteczny@uw.edu.pl. Files saved on CD or DVD together with one printed copy of the paper may also be mailed to: Redakcja Przeglądu Bibliotecznego, Wydawnictwo SBP, 00-335 Warszawa, ul. Konopczyńskiego 5/7.

Each paper should be accompanied by keywords and an abstract maximum 100 words/1000 characters long **prepared by the author. The abstract should present a thesis/objective of the paper, research methods applied, most important results and conclusions.**

Wydawnictwo SBP (Polish Librarians Association Publishing House) and the editors of “Library Review” have signed an agreement with the editors of “The Central European Journal of Social Sciences and Humanities” (CEJSH) concerning electronic publishing of abstracts of papers published in “Library Review”. This agreement is non-commercial and focused on the promotion of Polish scientific achievements. The Authors of papers sent to “Library Review” who do not give their consent to the publication of their abstracts in CEJSH are kindly asked to express their view in written form.

Authors are expected to prepare a separate title page including the title of the paper, the Author’s name, mailing and e-mail address. Furthermore, in compliance with the policy against ghostwriting and guest authorship Authors are requested to reveal names and affiliations of all persons who contributed to the paper and the extent of their contribution (the author of the concept, assumptions, methods, etc. used in the submitted manuscript; the percentage of the author’s contribution to the research and the paper preparation). **Ghostwriting** and **guest authorship** are the mark of scientific dishonesty and all their occurrences have to be brought to public attention by the editors even if appropriate institutions need to be informed (institutions employing authors, scientific associations, associations of scientific editors, etc.) Authors are also requested to describe sources of founding that have supported the work and the financial involvement of research institutes, associations and other entities (financial disclosure).

First page of the submitted paper should include only the title and Authors' statement that the text presented to "Library Review" has neither been published nor considered for publication in any other journal. If the paper was presented at a scientific meeting, Authors should provide detailed information about the event and the conference proceedings. If the paper is planned as a part of a book, Authors should provide its metadata and planned publishing date. In order to ensure the anonymity of the review process, Authors are asked not to place any information in the text that could be used to identify the author.

2. DETAILED GUIDELINES FOR PAPER PREPARATION

The text should be organized into unnumbered subtitled sections. It should start with an introductory overview and end with conclusions and the summary of the discussion.

Titles of journals, exhibitions, conferences, programs, etc. should be put in double quotation marks; titles of publications (books, journal papers, etc.) should be italicized.

Illustrative content (tables, graphs, etc.) should be saved as greyscale or black-white pictures and their place within the text should be clearly marked; all illustrations should be numbered and entitled.

Footnotes should be placed at the bottom of appropriate pages and numbered with Arabic numerals; it is recommended to limit the number of footnotes to the most indispensable ones.

Bibliographic footnotes should be replaced with references to the end-of-work bibliography prepared according to APA Style; references within the body of the paper should be placed in brackets according to the rules provided below. General references to literature within the body of the paper should be formed as follows:

- the reference to one work: (Kowalski, 1990) or (*Biblioteki...*, 1976);
- the reference to several works: (Abramowicz, 2001; Kowalski, 1990; 1995) or (*Biblioteki...*, 1976; Jankowska & Majewski, 2004, Berners-Lee et al., 2001).

The references to the specified pages of publications cited in the text should be written as follows: (Iyer, 1995, p. 15) or (Taradejna & Taradejna, 2004, pp. 231-233).

Bibliographic descriptions of the sources cited in the paper should be placed in the end of the text as a bibliography ordered alphabetically by authors. Collective works should be ordered by the name of the editor. If the work lacks the name of the author or the editor, it should be ordered by title. The descriptions of foreign publications should include page numbering, numbers and abbreviations in the language of the text (e.g. "W" in Polish "In" in English, "s." in Polish "p." in English). The descriptions of several works by the same author should be ordered by the year of publication, ascending, and each of these descriptions should include the last and first name of the author. Several works of the same author published in the same year should be additionally marked with letters added to the year of publication, e.g. Dembowska, Maria (1976a)..., Dembowska, Maria (1976b)..., etc. See below the examples of correct bibliographic descriptions.

BOOKS

Dembowska, Maria (1991). *Nauka o informacji naukowej: organizacja i problematyka badań w Polsce*. Warszawa: IINTE.

Iyer, Hamalata (1995). *Classificatory structures. concepts, relations and representation*. Frankfurt/Main: Indeks Verlag.

Taradejna, Małgorzata; Taradejna, Ryszard (2003). *Dostęp do informacji publicznej a prawna ochrona informacji dotyczących działalności gospodarczej, społecznej i zawodowej oraz życia prywatnego*. Toruń: Wydaw. Adam Marszałek.

COLLECTIVE WORKS

Biblioteki publiczne województwa toruńskiego: informator (1976). Toruń: Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Książnica Miejska im. M. Kopernika.

Burgess, Robert G., ed. (1993). *The research process in educational settings : ten case studies*. London: Falmer Press.

Zybert, Elżbieta B., red. (2002). *Książka i biblioteka w środowisku edukacyjnym*. Warszawa: Wydaw. SBP.

JOURNAL PAPERS

Augustyniak, Anna (2004). Międzynarodowa Federacja Informacji i Dokumentacji. *Przegląd Biblioteczny*, z. 1/2, s. 3-21.

Dervin, Brenda; Nilan, Michael (1986). Information Needs. *Annual Review of Information Science and Technology*, vol. 21, pp. 3-31.

PAPERS IN COLLECTIVE WORKS

Gawrysiak, Piotr (2000). W stronę inteligentnych systemów wyszukiwawczych. W: *Multimedialne i sieciowe systemy informacyjne*. Materiały konferencyjne pod red. Cz. Daniłowicza. Wrocław: Oficyna Politechniki Wrocławskiej, s. 59-69.

Hartley, Joellen T.; Harker, Judith O.; Walsh, David A. (1980). Contemporary issues and new directions in adult development of learning and memory. In: *Aging in the 1980's : Psychological issues*. Ed. by L. W. Poon. Washington, DC: American Psychological Association, pp. 239-252.

ELECTRONIC JOURNAL PAPERS

Berners-Lee, Tim; Hendler, James; Lassila, Ora (2001). The Semantic Web. *Scientific American* [online], May [dostęp: 30.06.2004]. Dostępny w WWW: <<http://www.sciam.com/article.cfm?articleID=00048144-10D2-1C70-84A9809EC588EF21>>.

Frederickson, B.L. (2000). Cultivating positive emotions to optimize health and well-being. *Prevention & Treatment* [online], vol. 3 [dostęp: 11.12.2001]. Dostępny w WWW: <<http://journals.apa.org/prevention/volume3/pre0030001a.html>>.

Glapa, Janusz (2002). Informacja gospodarcza w Książnicy Pomorskiej. *EBIB Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy* [online], nr 11 (40); [dostęp: 11.03.2003]. Dostępny w WWW: <<http://ebib.oss.wroc.pl/2002/40/glapa.php>>.

DOCUMENT FROM THE WEBSITE OF AN INSTITUTION, ORGANIZATION OR INDIVIDUAL

APA (1995). *APA public policy action alert: Legislation would affect grant recipients* [online]. American Psychological Association [dostęp: 25.01.1996]. Dostępny w WWW: <<http://www.apa.org/ppo/istook.html>>.

Chou, Luyen; McClintock, Robbie; Moretti, Frank; Nix, Don. H. (1993). *Technology and education; Choosing pasts and imagining educational futures* [online]. Columbia University, Institute for Learning Technologies; [dostęp: 25.11.1996]. Dostępny w WWW: <<http://www.ilt.columbia.edu/publications/papers/newwine1.html>>.

MENiS (2004). *PISA 2003 – Informacja przygotowana przez OECD* [online]. Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu; [dostęp: 14.12.2004]. Dostępny w WWW: <http://www.men.waw.pl/wspolpraca/biezace/pisa_oecd.php>.

Smith, Brian (2004). *Ontology and information systems* [online]. The Buffalo University, Department of Philosophy; [dostęp: 30.06.2004]. Dostępny w WWW: <<http://ontology.buffalo.edu/ontology.doc>> .

US NLM (2004). *Unified Medical Language System* [online]. US National Library of Medicine. National Institutes of Health; [dostęp: 30.06.2004]. Dostępny w WWW: <<http://www.nlm.nih.gov/research/umls/umlsmain.html>>.

When the paper is accepted for publication, the Authors are asked to send in their high resolution photographs (by e-mail, as JPG or TIF files, or by regular mail, as high resolution printouts) and short biographical notes of maximum 70 words which should include the Authors' scientific/professional titles, current employers and positions occupied, scientific/professional specializations and most important publications (max. 3).

The editors do not accept texts which do not follow the guidelines listed above and stipulate the right to reduce texts and introduce changes accepted by the authors. The editors do not return materials sent to "Library Review".

- aktualności ze świata bibliotek
 - informacje ze struktur SBP
 - archiwum cyfrowe open access
 - informacje o grantach i dotacjach
 - oferty pracy dla bibliotekarzy
 - sklep SBP (książki, czasopisma, ebooki)
- rejestracja na konkursy, warsztaty, szkolenia, konferencje SBP

redakcja.portal@sbp.pl

@SBP_pl

@StowarzyszenieBibliotekarzyPolskich

@sbp_pl

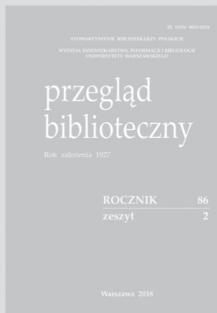
- kursy e-learningowe

Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne SBP

- czasopisma branżowe

- czasopisma naukowe

- książki

